

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Władza w organizacji zawodowej a władza w bliskich relacjach seksualnych

Author: Dagna Kocur

Citation style: Kocur Dagna. (2016). Władza w organizacji zawodowej a władza w bliskich relacjach seksualnych. Praca doktorska. Katowice: Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Instytut Psychologii Wydziału Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytetu Śląskiego

PRACA DOKTORSKA

mgr Dagna Kocur

**Władza w organizacji zawodowej
a władza w bliskich relacjach seksualnych**

**Praca napisana pod kierunkiem
Prof. zw. dr hab. Eugenii Mandal**

Katowice 2016

*Składam serdeczne podziękowania Promotorowi
Pani Profesor zw. dr hab. Eugenii Mandal
za wszechstronną pomoc, wsparcie merytoryczne
i życzliwość oraz poświęcony mi czas.*

*Dziękuję przedsiębiorcom, firmom, zakładom pracy
oraz organizacjom, które umożliwiły mi
przeprowadzenie badań. W tym w szczególności:
OPA-ROW sp. z o. o., Altermed. NZOZ, Electric
System & Laser Technology, Centrum Restauracyjno-
Konferencyjne "Club 99" oraz Regionalnej Izbie
Gospodarczej w Katowicach.*

*Dziękuję wszystkim osobom, które wzięły udział
w niniejszym badaniu*

Spis treści

Streszczenie.....	5
Summary.....	8
Wprowadzenie.....	11
I. Władza.....	14
1.1 Podstawowe teorie i koncepcje dotyczące władzy.....	16
1.1.1 Klasyczna koncepcja władzy Johna Francha i Bertrama Ravena.....	18
1.1.2 Relacyjna teoria władzy.....	19
1.1.3 Władza i potencja.....	21
1.2 Źródła władzy.....	22
1.3 Potrzeba władzy i potrzeba wywierania wpływu.....	28
1.4 Poczucie władzy.....	30
1.5 Jak władza wpływa na ludzi?.....	34
1.5.1 David Kipnis – Metamorficzne skutki władzy.....	35
1.5.2 Różnice indywidualne ujawniające się w skutkach posiadania władzy.....	36
1.5.3 Konsekwencje posiadania władzy.....	38
1.5.4 Skutki podlegania władzy.....	44
1.5.5 Zjawisko zaprzeczania temu, że posiada się władzę.....	45
1.6 Władza w bliskich związkach.....	46
1.7 Władza w organizacji zawodowej.....	50
1.8 Podsumowanie.....	55
II. Seksualność.....	57
2.1 Historia badań seksuologicznych.....	58
2.2 Podstawowe koncepcje dotyczące seksualności.....	63
2.2.1 Model rozwoju seksualności Martina Seligmana.....	64
2.2.2 Teoria strategii seksualnych Davida Buss'a i Davida Schmitt'a.....	65
2.2.3 Teoria skryptów seksualnych Johna Gagnona i Williama Simona.....	67
2.2.4 Model podwójnej kontroli Johna Bancrofta i Ericka Janssena.....	68
2.3 Charakterystyka seksualności człowieka.....	70
2.3.1 Bliskie relacje seksualne.....	71
2.3.2 Funkcje seksualności.....	74
2.3.3. Motywacja seksualna.....	75
2.3.4 Częstotliwość i inicjowanie aktywności seksualnej	77
2.3.5 Role płciowe.....	80
2.3.6 Fantazje seksualne.....	83
2.3.7 Satysfakcja seksualna.....	84
2.3.8 Preferencje seksualne.....	85
2.3.9 Dominacja i uległość a aktywność seksualna.....	88
2.4 Podsumowanie.....	92
III. Płeć - Władza - Seksualność	94
3.1 Płeć.....	94
3.1.1 Rodzaje płci.....	94
3.1.2 Płeć psychiczna.....	96
3.1.3 Postrzeganie siebie w kategoriach płci.....	99
3.2 Płeć a władza.....	100
3.3 Płeć a seksualność.....	104
3.4 Władza a seksualność.....	110
3.4.1 Władza w relacjach seksualnych.....	113

3.4.2 Orientacja wspólnotowa i wymienna w relacjach seksualnych.....	117
3.4.3 Manipulacja dostępnością seksualną	119
3.4.4 Makiawelizm seksualny.....	121
3.4.5 Posiadana władza a zachowania seksualne.....	123
3.4.6 Napastowanie seksualne w sferze zawodowej i prywatnej.....	124
3.5 Postawy utajone w kontekście władzy i seksualności.....	128
3.6 Podsumowanie.....	134
IV. PROBLEM I METODA BADAŃ WŁASNYCH.....	136
4.1 Cel i pytania badawcze.....	136
4.2 Hipotezy badawcze.....	139
4.3 Model badawczy.....	141
4.4. Zmienne i ich operacjonalizacja.....	142
4.6. Organizacja i przebieg badań.....	151
4.7. Sposób analizy danych statystycznych.....	151
V. WYNIKI BADAŃ.....	153
5.1. Ogólna charakterystyka grupy badanej.....	153
5.2. Statystyki opisowe zmiennych.....	156
5.2.1 Obiektywna władza w organizacji zawodowej.....	156
5.2.2. Subiektywna władza w organizacji zawodowej.....	157
5.2.3. Osobowe uwarunkowania władzy.....	158
5.2.4 Władza w relacjach seksualnych.....	159
5.2.5. Płeć psychiczna.....	163
5.2.6. Ogólna charakterystyka seksualności.....	164
5.3. Statystyczna weryfikacja hipotez badawczych.....	169
5.4. Statystyczna weryfikacja modelu – analiza predyktorów zmiennych.....	211
5.4.1. Predyktory obiektywnej władzy w organizacji.....	211
5.4.2. Predyktory subiektywnego poczucia władzy w organizacji.....	214
5.4.3. Predyktory Osobowych uwarunkowań władzy.....	216
5.4.4. Predyktory Władzy w relacji seksualnej.....	219
5.4.5. Predyktory Ogólnej charakterystyki seksualności.....	226
5.5. Statystyczna weryfikacja modelu – analiza modelu strukturalnego.....	237
VI. WNIOSKI I DYSKUSJA.....	241
6.1. IMPLIKACJE PRAKTYCZNE.....	248
PIŚMIENNICTWO.....	251
INDEKS RYCIN.....	274
ANEKS.....	277

Streszczenie

Praca porusza problematykę konsekwencji posiadania władzy na płaszczyźnie zawodowej ujawniających się w życiu seksualnym jednostki. Dotychczasowe badania pokazują, że efekty posiadania władzy dotyczą sfery poznawczej, emocjonalnej oraz behawioralnej podmiotu (Fiske, 1993; Goodwin i in., 2000; Tiedens, 2001; Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003; Grant i Keohane, 2005; Anderson i Galinsky, 2006;). Nie przynoszą one wyczerpujących informacji o zależnościach między posiadaniem władzy w sferze zawodowej a władzą w bliskich relacjach oraz charakterystyką życia seksualnego.

Celem pracy była analiza powiązań pomiędzy subiektywną i obiektywną władzą w organizacji zawodowej a władzą w bliskich relacjach seksualnych. W przeprowadzonych badaniach uwzględniono osobowe uwarunkowania władzy (potrzebę władzy, dyrektywność) oraz funkcjonowanie seksualne (częstotliwość, satysfakcja seksualna, lęk przed seksem, motywacje seksualne, umiejscowienie kontroli w relacjach seksualnych). Analizowano także zależności płci biologicznej i psychicznej z władzą w organizacji zawodowej oraz władzą w bliskich relacjach seksualnych.

Badania przeprowadzono w grupie 205 osób, obejmującej 100 osób zajmujących stanowiska kierownicze w miejscu pracy oraz 105 podwładnych. Do pomiaru obiektywnej i subiektywnej władzy w organizacji zawodowej wykorzystano wywiad (wiek, płeć, zarobki, liczba podwładnych) oraz Skalę Poczucia Władzy (Anderson, John i Keltner, 2012). Władzę w relacji seksualnej oraz funkcjonowanie seksualne mierzono za pomocą: Wielowymiarowego Testu Seksualności (Snell, Fisher i Walters, 1993), Kwestionariusza Emocjonalnych i Motywacyjnych Orientacji Związanych z Pobudzeniem Erotycznym (Hill i Preston, 1996), Testu Związków Seksualnych (Hughes i Snell, 1990), Skali Powiązania Władzy z Seksem (Chapleau i Oswald, 2010)

oraz Testu Utajonych Skojarzeń (Greenwald, McGhee i Schwarz, 1998). Osobowe uwarunkowania władzy badano Kwestionariuszem Potrzeby Władzy i Wywierania Wpływu (Bennett, 1988) oraz Skalą Dyrektywności (Ray, 1976). Płeć psychiczną diagnozowano Inwentarzem Płci Psychologicznej (Kuczyńska, 1992).

W przeprowadzanym badaniu wykazano istotne statystycznie powiązania władzy w organizacji zawodowej z władzą w relacjach seksualnych. Sprawowanie obiektywnej władzy w organizacji zawodowej (praca na stanowisku kierowniczym) było skorelowane z częstszym inicjowaniem aktywności seksualnej, większą asertywnością w obszarze seksualności, częstszym realizowaniem własnych fantazji seksualnych oraz wyższą skłonnością do dominacji seksualnej. Osoby o wyższym subiektywnym poczuciu władzy w organizacji zawodowej charakteryzowały się dodatkowo orientacją wymienną w relacjach seksualnych oraz przekonaniem, że w akcie seksualnym zawiera się relacja władzy.

Wyniki wskazały na istotną rolę osobowych uwarunkowań władzy. Potrzeba władzy korelowała dodatnio z gotowością do podejmowania aktywności seksualnych w celu wzmocnienia poczucia władzy, skłonnością do dominacji seksualnej, asertywnością seksualną oraz realizowaniem własnych fantazji seksualnych.

Mężczyźni częściej niż kobiety zajmowali stanowiska kierownicze, więcej zarabiali oraz posiadali więcej podwładnych. Charakteryzowali się także wyższym poczuciem władzy w relacjach zawodowych. Mężczyźni częściej niż kobiety kierowali się wzmacnianiem poczucia władzy jako motywem seksualnym, mieli większą skłonność do dominacji seksualnej, częściej kierowali się orientacją wymienną w relacjach seksualnych, przejawiali wyższą asertywność seksualną, częściej realizowali swoje fantazje seksualne, a także częściej inicjowali aktywność seksualną. Psychiczna męskość była dodatnio skorelowana z zajmowaniem stanowisk kierowniczych, instrumentalnym podejściem do seksu, seksualną pewnością siebie oraz

skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej. Psychiczna kobiecość ujemnie korelowała z wysokością zarobków, subiektywnym poczuciem władzy w organizacji oraz skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej.

Uzyskane wyniki mogą znaleźć zastosowanie w takich obszarach praktyki psychologicznej i medycznej, takich jak poradnictwo rodzinne, małżeńskie, terapia par, doradztwo zawodowe.

Słowa kluczowe: Władza, Poczucie władzy, Potrzeba władzy, Dyrektywność, Motywacja seksualna, Dominacja seksualna, Asertywność seksualna, Płeć psychiczna.

Summary

This work addresses the issue of the consequences that holding positions of power in professional life may have upon the individual's sex life. Studies conducted up to now have demonstrated that the effects of wielding power in one's professional life may influence the subject in the cognitive, emotional, and behavioral spheres (Fiske, 1993; Goodwin et al., 2000; Tiedens, 2001; Keltner, Gruenfeld & Anderson, 2003; Grant & Keohane, 2005; Anderson & Galinsky, 2006). However, these studies have not yielded extensive information about the interdependencies between power possession in the career context and the exercise of power in intimate relations and sexual life.

The goal of this work is to analyze the connections between subjective and objective power in one's professional position and the functioning of power in intimate sexual relations. The research that was carried out took into consideration the personal dimensions of power (need for power, directedness) and those of sexual function (frequency, degree of satisfaction, anxiety, motivation, dynamics of control in the sexual relation). The research also analyzed the correspondences that biological and psychological gender have with power in the workplace and power in sexual relationships.

The study was conducted with the participation of 205 individuals, of whom 100 were people occupying positions of power in their given occupational roles, and 105 were people occupying subordinate positions. In order to measure the objective and subjective degrees of power in the workplace, interviews were conducted eliciting age, sex, income, number of subordinates, and the Sense of Power Scale (Anderson, John & Keltner, 2012) was also employed. Power as an element of sexual relations and sexual functioning was established by means of the following assessment tools: The Multidimensional Sexuality Questionnaire (Snell, Fisher & Walters, 1993), The Affective

and Motivational Orientation Related to Erotic Arousal Questionnaire (Hill & Preston, 1996), Sexual Relationship Scale (Hughes & Snell, 1990), Explicit Power–Sex Measure (Chapleau & Oswald, 2010) and Implicit Association Test (Greenwald, McGhee & Schwarz, 1998). The individual aspects of power were assessed according to the Index of Personal Reactions (Bennett, 1988), and Directiveness Scale (Ray, 1976). Gender was diagnosed according to the Psychological Gender Inventory (Kuczyńska, 1992).

The research which was carried out revealed statistically significant connections between power in the workplace and the exercise of power in sexual relationships. The exercise of objective power in a professional organizational structure (e.g. employment in a managerial position) was correlated with more frequent initiation of sexual activity, with greater assertiveness in the domain of sexuality, with more frequent acting out of one's own sexual fantasies, and with a greater propensity for sexual dominance. Individuals displaying a higher sense of power in the professional organization they were characterized additionally by exchange approaches in sexual relationships and a conviction that the power relation is manifested in a sexual act.

The results suggested that a significant role is played by the personal conditions of the exercise of power. The need of power additionally correlated with the readiness to undertake sexual activity with the goal of bolstering the feeling of power, a tendency towards sexual domination, sexual assertiveness and the realization of one's own sexual fantasies.

In the research, men occupied managerial workplace positions more frequently than did women; men also earned higher incomes and had greater numbers of subordinates. Men were also characterized by a greater sense of power in professional relations. More frequently than women, men seemed to be motivated in their sexual behavior by a desire to bolster their feelings of power; men also displayed a greater

tendency towards sexual domination, more often exhibited exchange approaches to sexual relations expressed a higher level of sexual assertiveness, more frequently sought to realize their own sexual fantasies, and likewise more frequently initiated sexual activity. Psychological masculinity was furthermore correlated with the occupation of managerial professional positions, with a more instrumental approach to sexual behavior, with higher sexual self-confidence and with a greater inclination to initiate sexual activity. Psychological femininity was negatively correlated with size of income, subjective feeling of authority in the workplace, and tendency to initiate sexual activity.

The conclusions extrapolated from the results of this research may find application in such areas of applied psychology and medicine as family counseling, marriage counseling, career counseling, and couples therapy.

Key Words: Power, Authority, Sense of Power, Need for Power, Directiveness, Sexual motivation, Sexual dominance, Sexual assertiveness, Gender.

Wprowadzenie

Posiadanie władzy prowadzi do szeregu konsekwencji zarówno pozytywnych, takich jak podwyższona samoocena, podwyższona skłonność do plastycznego i abstrakcyjnego myślenia, lub optymizm (Anderson i Galinsky, 2006; Wojciszke, 2011; Wojciszke i Strużyńska-Kujałowicz, 2007) ale także negatywnych, jak rozhamowanie norm moralnych, stereotypowe postrzeganie podwładnych, czy też skłonność do ryzykownych działań (Anderson i Galinsky, 2006; Goodwin i in., 2000; Grant i Keohane, 2005). Konsekwencje te przejawiają się w sferze emocjonalnej (Tiedens, 2001), poznawczej (Fiske, 1993) oraz behawioralnej (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003; Galinsky i in., 2003). Fenomen władzy nie wyraża się jedynie w posiadaniu obiektywnie wysokiej pozycji społecznej, kontroli licznych i cenionych zasobów czy sprawowania kierowniczego stanowiska w pracy zawodowej. Obejmuje on także subiektywne poczucie władzy, które również wiąże się z samopoczuciem i zachowaniem jednostki (Anderson, John i Keltner, 2012).

Władza nie jest charakterystyczna wyłącznie dla polityki czy sfery zawodowej, jest ona również obecna i odgrywa bardzo ważną rolę w bliskich relacjach interpersonalnych, rodzinie, czy grupie koleżeńskiej (Cromwell i Olsen, 1975). Stosunki władzy w sposób zasadniczy wpływają na relacje w rodzinie, panujące w niej normy, a także na satysfakcję jej członków (Mandal, 2008). Układ władzy w relacji romantycznej znajduje również odzwierciedlenie w sferze kontaktów seksualnych między partnerami.

Wyniki wielu badań dostarczyły przekonujących dowodów o znaczącym

wpływie posiadania władzy na różne obszary życia, także życia seksualnego (Pryor, LaVite, Stoller, 1993; Bugental i inni, 1997). Najczęściej badania te ujawniały negatywne zjawiska, takie jak skłonność do molestowania seksualnego czy do gwałtów, będące konsekwencją posiadania władzy. Zależności między posiadaniem władzy a różnymi aspektami władzy w bliskich relacjach seksualnych nie wydają się być jednoznacznie negatywne. Posiadanie władzy prowadzi także do pozytywnych konsekwencji, między innymi do wzrostu samooceny, lepszego nastroju czy większej gotowości do działania (Galinsky, Gruenfeld i Magee, 2003; Wojciszke i Strużyńska-Kujałowicz, 2007). Wyższa samoocena, pozytywny nastrój czy większa skłonność do działania mogą istotnie wpływać na jakość i specyfikę życia seksualnego jednostki. Zasadne zatem wydaje się dalsze zgłębianie problematyki zależności pomiędzy różnymi aspektami władzy w sferze zawodowej, a aspektami władzy w bliskich relacjach seksualnych.

W przeprowadzonym badaniu poszukiwano odpowiedzi na pytanie czy obiektywna władza w organizacji zawodowej, ujawniająca się w zajmowanym stanowisku, liczbie podwładnych i zarobkach, wiąże się z władzą w relacjach seksualnych, czyli poczuciem władzy w relacji z partnerem, wzmacnianiem poczucia władzy jako motywacją seksualną, asertywnością seksualną, dominacją seksualną, skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej, gotowością do realizacji swoich fantazji seksualnych, orientacją wymienną w seksie oraz postawami jawnymi i utajonymi wskazującymi na powiązanie władzy i seksu. Pytano też czy subiektywna władza w sferze zawodowej, rozumiana jako poczucie władzy w relacjach z kierownikiem oraz kolegami z pracy, jest związana z władzą w relacjach seksualnych.

Władza w organizacji zawodowej może także wiązać się z elementami ogólnej seksualności takimi jak satysfakcja seksualna, częstotliwość aktywności seksualnej, motywacja do uprawiania seksu czy lęk przed seksem. Celem badania było także określenie związków między płcią biologiczną i psychiczną (psychiczną kobiecością i męskością) a zmiennymi dotyczącymi władzy i seksualności.

I. Władza

Termin władza bywa różnie określany. W zależności od dyscypliny, na płaszczyźnie, której aktualnie analizowane jest pojęcie władzy, będzie ona posiadała różne definicje. W socjologii władzę sprowadzało się do obserwowalnego procesu decyzyjnego. Podmioty, które wniosły do niego najwięcej, traktowane są jako sprawujące realną władzę (Dahl, 1957). Jest to jednak definicja jednowymiarowa i behawiorystyczna. Krytyka tego podejścia spowodowała powstanie koncepcji dwuwymiarowej. W tym ujęciu władza to także możliwość ograniczania i ukierunkowywania cudzych działań (Bachrach, Baratz, 1962). Brytyjski socjolog Steven Lukes podjął się krytyki opisanych podejść. Zauważa on, że definicja władzy powinna obejmować zarówno sytuacje konfliktowe jak i bezkonfliktowe, np. panowanie za pomocą autorytetu, nakłanianie do działań czy działania perswazyjne. Władza objawia się według niego również przy tworzeniu wspólnych programów politycznych czy formułowaniu interesów i tożsamości grupowych (Lukes, 2006).

W psychologii istnieje wiele definicji władzy. John Thibaut i Harold Kelly (1959) pojmują władzę jako zdolność do wpływania na rodzaj i jakość rezultatów zachowań innych ludzi oraz jako kontrolę zasobów, dzięki którym osoba posiadająca władzę uzyskuje potencjał potrzebny do wywierania wpływu. Władza jest również rozumiana jako zdolność do zmiany stanu innych ludzi poprzez możliwość dostarczania lub wycofywania zasobów czy też możliwość nakładania kar (Kipnis, 1972; Fiske, 1993; Anderson i Berdahl, 2002; Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003).

Joe Magee oraz Adam Galinsky proponują następującą definicję: *władza to*

asymetryczna kontrola nad cenionymi zasobami w relacjach społecznych (2008 za: Wojciszke, 2011a, s.254). Definicja ta zakłada, że jednym z najważniejszych elementów władzy jest kontrola zasobów. Często rozumienie zasobów sprowadza się jedynie do dóbr materialnych, lecz należą do nich również takie czynniki jak: uznanie, aprobata społeczna, możliwość podejmowania decyzji, opieka, wsparcie, umiejętności czy nawet seks. Istotne jest tylko to, aby dane dobro było cenione i występowało w ograniczonej ilości. Z tego względu w różnych państwach czy miejscach na świecie cenione zasoby będą się różniły. Ważnym elementem władzy jest jej asymetria. Ktoś musi posiadać większą kontrolę nad cenionymi zasobami niż ktoś inny. Im większa jest ta różnica tym większą władzę posiada osoba, która ma kontrolę. Władza może występować tylko w relacjach społecznych. Rozbitek na bezludnej wyspie, na której nie ma również zwierząt nie może doświadczać władzy. Abyśmy mogli mówić o władzy musi dojść do interakcji między minimum dwojgiem ludzi (Wojciszke, 2011a).

Jeden z głównych badaczy zajmujących się tematyką władzy, David Kipnis, pisze o niej następująco: *Podobnie jak w wypadku miłości, wiemy, że władza istnieje, ale nie możemy zgodzić się co do jej opisu* (Kipnis, 1976, s.8 za: Wilmot, Hocker, 2011). Takie czynniki jak: zmienne osobowościowe, sposób wychowania, inne doświadczenia życiowe, otoczenie, aktualna sytuacja polityczna czy wreszcie kultura i religia w jakiej żyje dana jednostka, będą istotnie wpływać na sposób definiowania przez nią władzy.

Mary Cavanaugh wraz ze współpracownikami przeprowadzili badania oraz sporządzili klasyfikację opinii dotyczących władzy. Wyniki pokazały, że ludzie bardzo różnie postrzegają władzę. Niektórzy widzą ją jako dobrą. Elementy wiążące się z władzą takie jak odpowiedzialność czy podejmowanie nowych wyzwań były postrzegane przez nich jako ekscytujące. Inna grupa badanych twierdziła, że władza należy do sfery instynktów. Inna grupa postrzegała władzę jako możliwość

sprawowania kontroli nad innymi oraz poziom własnej autonomii. Władzę definiowano również jako posiadanie cennych zasobów takich jak zdolności polityczne czy charyzma. (Cavanaugh i in., 1981; Wilmot, Hocker, 2011).

Zdecydowana większość ludzi potrzebuje w życiu pewnego zakresu władzy. Chce podejmować własne decyzje, wpływać na wydarzenia, móc wprowadzać zmiany czy też zwyczajnie nie być wykorzystywanym, poniżanym czy źle traktowanym. Niektóre osoby chcą decydować niemalże o wszystkich aspektach swojego życia, co więcej, również życia innych osób. Z drugiej strony bywają osoby, które nie potrzebują władzy nad innymi czy nierzadko pragną władzę nad swoim życiem przekazać innym osobom, co wiąże się również z oddaniem odpowiedzialności za własne życie. Zakres, w jakim ludzie potrzebują władzy, mocno różni się. Wynika to między innymi z cech charakteru, osobowości, temperamentu czy uwarunkowań wynikających z otoczenia i własnych doświadczeń (Wilmot, Hocker, 2011).

1.1 Podstawowe teorie i koncepcje dotyczące władzy

W literaturze można napotkać na wiele podziałów oraz opisów różnych rodzajów władzy. Jednym z nich jest trójpodział: na władzę desygnowaną, dystrybutywną oraz integratywną. Władza **desygnowana** wynika z pozycji jednostki; jej źródłem może być na przykład stanowisko w miejscu pracy, pozycja w rodzinie lub po prostu bycie kierownikiem w danej sytuacji, niekoniecznie zawodowej. Ten rodzaj władzy uzyskujemy poprzez pozycję, którą sobie zapewniliśmy. We władzy **dystrybutywnej** sednem jest władza nad inną osobą, władza skierowana przeciwko drugiej osobie czy też „*pomimo oporu czy sprzeciwu drugiej strony*” (Dahl, 1957, s. 3 za: Wilmot, Hocker, 2011). Osoby, które postrzegają władzę w kategoriach dystrybutywnych, uznają

dominację za jej najważniejszy element. Najczęstsze skojarzenia związane z terminem władza dotyczą właśnie władzy dystrybtywnej, czyli władzy albo-albo. Władza **integratywna** bywa określana wyrażeniem „zarówno ja, jak i ty”. Tu ważne jest dzielenie władzy z innymi, „*łączenie sił z drugą osobą, aby osiągnąć wspólnie akceptowane cele*” (Lilly, 1989, s. 281 za: Wilmot, Hocker, 2011).

W literaturze można również spotkać analizy posiadanej władzy ze względu na jej formy. Przykładowo: władza osobista (*personal power*), władza ekonomiczna (*economic power*), władza polityczna (*political power*), władza grupowa (kolektywna) (*collective power*) oraz władza instytucjonalna (*institutional power*) (Basow, 1986; Lips, 1991 za: Mandal, 2008).

Elizabeth Janeway (1981) przedstawia innego rodzaju podział władzy. W swojej książce „Siła słabości” wyróżnia władzę dobrą (*good power*), której istotą jest możliwość osiągania celów, oraz władzę złą (*bad power*), której sednem jest dominacja nad innymi. Autorka podkreśla, jak dużo w dzisiejszym, pozornie egalitarnym świecie jest złej władzy. Tytuł jej książki – „Siła słabości” – odnosi się do kolejnego podziału władzy na władzę „nad” (*power over*) oraz władzę „spod” (*power from*). Władza „spod” to właśnie siła słabości, czyli posiadanie pewnych umiejętności oraz kompetencji przez osoby podległe władzy właśnie ze względu na tę podległość. Do tychże umiejętności i kompetencji zaliczamy wrażliwość i zdolność rozumienia innych ludzi. Osoby, które nie posiadają władzy, aby przetrwać „studiuja” osoby mające władzę, natomiast osoby u władzy rzadziej zwracają uwagę na ludzi im podległych. Ze względu na to iż w naszej kulturze kobiety częściej władzy podlegają posiadają „siłę słabości”, czyli znają mężczyzn lepiej, niż mężczyźni znają kobiety (Janeway, 1981 za: Mandal, 2008). Wiąże się to również z negatywnymi poznawczymi konsekwencjami władzy, takimi jak zmniejszenie uwagi poświęcanej osobom podwładnym czy słabsze zapamiętywanie

informacji ich dotyczących. Temat ten zostanie szerzej omówiony w podrozdziale 1.5.3.

1.1.1 Klasyczna koncepcja władzy Johna Francha i Bertrama Ravena

John French i Bertram Raven w 1959 r. zaproponowali własną koncepcję dotyczącą władzy, nazywaną od tamtej pory Klasyczną koncepcją władzy. Według ich definicji władza to specyficzny rodzaj relacji pomiędzy dwiema osobami, która jest źródłem władzy jednej osoby nad drugą (Mandal, 2008, s. 14). Swoje badania prowadzili w organizacjach, czyli na płaszczyźnie zawodowej (Wojciszke, 2011a).

Koncepcja ta wyróżnia pięć podstaw władzy: przymus, nagradzanie, prawomocność, fachowość oraz akceptowanie. **Władza przymusu** (*coercive power*) w rozumieniu tej koncepcji to zdolność do wywoływania niepożądanych przez podwładnych stanów rzeczy lub pozbawiania ich stanów pożądanых. Mierzy się ją badając przekonania podwładnych, że przełożony może utrudnić im pracę, przydzielić gorsze zadania czy nawet obrzydzić życie w miejscu pracy. **Władza nagradzania** (*reward power*) to zdolność do wywoływania stanów pożądanых przez podwładnych lub uwalniania od stanów niechcianых. Mierzy się ją badając przekonania podwładnych, dotyczące tego, czy przełożony jest w stanie wpływać na wysokość ich zarobków, awansów czy innych świadczeń. **Władza prawomocna** - legitymacyjna (*legitimate power*) w kontekście tej teorii jest to zdolność do wywoływania u podwładnych poczucia obligacji i odpowiedzialności. Związana jest z normami, z którymi się identyfikują. Mierzy się ją badając przekonania podwładnych dotyczące tego, czy przełożony potrafi wzbudzać w nich poczucie obowiązku oraz skłonność do uznania słuszności stawianych im wymagań. **Władza ekspercka** - fachowość (*expert power*) to zdolność do wywoływania u podwładnych przekonania, że przełożony jest ekspertem, ma większą wiedzę i umiejętności, które podwładnym nie są dostępne.

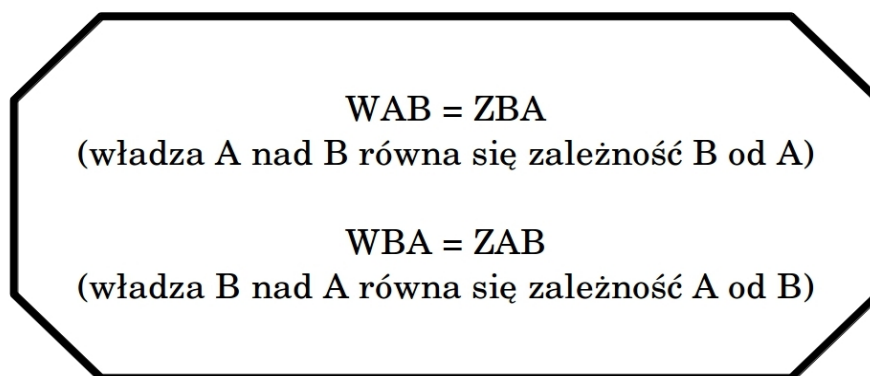
Mierzy się ją, badając przekonania podwładnych dotyczące tego, czy przełożony jest w stanie merytorycznie im pomóc w wykonywaniu zadań. Piąta podstawa władzy to **władza referencyjna** - akceptowanie (*referent power*), rozumiana jako zdolność do wywoływania u podwładnych poczucia, że są akceptowani i doceniani przez przełożonego. Istotny jest tu stosunek do drugiej osoby, sympatia do niej lub chęć identyfikowania się z nią. Przykładem jest nastolatek, który chce się upodobnić do swojego idola (Mandal, 2008). Mierzy się ją, badając przekonania podwładnych dotyczące tego, czy przełożony jest w stanie sprawić, by mogli poczuć, że się liczą, są doceniani, akceptowani, lubiani czy chwaleni za swą pracę (Mandal, 2008; Wojciszke, 2011a). W późniejszych badaniach B. Raven (Raven, 1965 za: Mandal, 2008) wskazał szóstą podstawę władzy, czyli **władzę informacyjną** (*informational power*). Opiera się ona na dostępie do informacji i zawartości informacji posiadanych przez daną osobę. Na przykład ktoś, kto posiada pewne ważne informacje dotyczące osoby X, posiada nad nią władzę (Mandal, 2008).

1.1.2 Relacyjna teoria władzy

Relacyjna teoria władzy zakłada, że władza najczęściej jest cechą relacji społecznej, a nie pojedynczej osoby, z wyjątkiem skrajnych sytuacji związanych z nierównością sił fizycznych czy użyciem przemocy. W tym rozumieniu władza wynika z pewnej sytuacji społecznej, a nie przynależy do jednostki. Dynamika władzy jest tu zmienna i płynna, zależy od aktualnych okoliczności (Wilmot, Hocker, 2011). W tym rozumieniu władzy jej definicję przytacza Morton Deutsch (1973): władza jest pojęciem relacyjnym; nie przynależy do jednostki, ale raczej do relacji jednostki z jej otoczeniem. A zatem władza danego podmiotu w danej sytuacji zależy od właściwości tej sytuacji.

Podstawą władzy jest zależność jednostek od zasobów lub poparcia, które

kontroluje jednostka posiadająca władzę. Richard Emerson tak wyjaśnia powyższe zależności: *w przypadku dwojga ludzi, A i B, osoba A ma władzę nad osobą B do takiego stopnia, w jakim osiągnięcie celu przez osobę B zależy od A. I podobnie – B ma władzę nad A do takiego stopnia, w jakim A zależy od B* (Emerson, 1962, za: Wilmot, Hocker, 2011 s. 158). Zależność od drugiej osoby jest funkcją dwóch zmiennych: ważności celu, na którym nam zależy a osoba posiadająca władzę ma wpływ na możliwość jego osiągnięcia, oraz dostępności innych sposobów osiągnięcia naszego celu. W poniższej ramce przedstawiono ten wzór. Zależność jednostki A od jednostki B jest wprost proporcjonalna do motywacyjnego zaangażowania jednostki B, w cele, które zależą od jednostki A, co więcej, zależność ta jest odwrotnie proporcjonalna do dostępności celu dla jednostki B poza relacją A i B (Emerson, 1962, za: Wilmot, Hocker, 2011).

$$\begin{aligned} WAB &= ZBA \\ (\text{władza A nad B równa się zależność B od A}) \\ \\ WBA &= ZAB \\ (\text{władza B nad A równa się zależność A od B}) \end{aligned}$$

Rysunek 1.1. Wzór relacji między władzą a zależnością jednostek od siebie wzajemnie
Źródło: Wilmot, Hocker, 2011 s. 158

Ze względu na relacyjny charakter władzy często dochodzi do mylnego jej postrzegania. Szczególnie kiedy ludzie znajdują się w sytuacji konfliktu, są przekonani, że to oni mają znacznie mniej władzy, co usprawiedliwia ich - na przykład - pokrętne czy manipulacyjne postępowanie. Jedną z metod pozwalających poprawnie postrzegać

posiadaną władzę, jest wyjście poza emocje oraz użycie obiektywnych pojęć i instrumentów oceny. Do popularnych sposobów szacowania zakresu władzy należy porównanie relatywnych źródeł dostępnych stronom interakcji (Wilmot, Hocker, 2011).

1.1.3 Władza i potencja

W języku polskim słowo władza jest rzeczownikiem i występuje w czterech znaczeniach: (1) jako relacja, w której jedna strona - rządząca - ma możliwość oddziaływania na drugą; (2) jako ludzie, którzy rządzą; (3) jako możliwość poruszania kończynami ciała; (4) jako najwyższe kierownictwo w jakiejś organizacji. W języku angielskim natomiast słowo *power* jako rzeczownik występuje w pięciu znaczeniach: (1) jako władza; (2) jako moc (fizyka); (3) jako zasilanie (technika); (4) jako potęga (matematyka); (5) jako możliwość wpływu. Ma także formę czasownika, w której znaczy napędzać.

Interesujący wydaje się fakt, iż w polskojęzycznej wersji popularnego portalu encyklopedycznego istnieje strona poświęcona pojęciu władzy, jednak w anglojęzycznej wersji serwisu analogicznej strony nie ma. Istnieją tam osobne strony dotyczą pojęcia *power* w fizyce, matematyce oraz w naukach społecznych, gdzie określana jest jako: *economic power*, *power (international relations)*, *power (social and political)*. Takie różnice językowe mogą istotnie wpływać na postrzeganie pojęcia władzy wśród ludzi posługujących się różnymi językami. Jak wiadomo, język odgrywa kluczową rolę w procesie postrzegania rzeczywistości. Edward Sapir oraz Benjamin Lee Whorf w latach 50. XX wieku przedstawili **hipotezę Sapira-Whorfa**, która opierała się na formie determinizmu językowego, czyli przekonaniu, że język determinuje to, co widzimy w świecie oraz jak myślimy. **Spoleczny konstruktywizm** rozwinął się właśnie dzięki hipotezie Sapira-Whorfa. Jest to podejście do komunikacji zakładające, że język

określa nasze spostrzeganie rzeczywistości, przez organizowanie naszych doświadczeń wpływa ogromnie na całe ludzkie życie (Voloshinov, Bakhtin, 1973 za: Morreale, Spitzberg i Barge, 2007).

Spostrzeżenie bliskości słów „władza” i „potencja” pod kątem etymologicznym rodzi ciekawe wnioski. Słowo władza w łacinie przybiera następujące formy, w zależności od kontekstu: *arbitrium*, *imperium*, *opulentia*, *ordinatio*, *potestas*, *principatus*. Szczególnie interesujący będzie tu termin *potestas*, który pozostaje w istotnej zależności z łacińskim słowem *potentia*. Natomiast wyraz potencja (łac. *potentia*), który często kojarzy się z potencją seksualną, oznacza zdolność do jakiegoś działania, siłę umożliwiającą działanie lub moc. Przykład ten pokazuje bliskość obszarów władzy i seksualności.

Wyczerpujące omówienie problematyki pojęcia władzy przekracza ramy niniejszego opracowania zarówno objętościowe jak i tematyczne, jednakże pełna analiza etymologiczna oraz analiza zależności językowych wydaje się być w tym przypadku niezmiernie interesująca.

1.2 Źródła władzy

W literaturze można znaleźć wiele teorii i koncepcji dotyczących źródeł władzy. Różni autorzy dopatrują się źródeł władzy w wielu odmiennych czynnikach. Szeroko rozumiane źródła władzy są zależne od posiadanych zasobów oraz od tego, jak są one cenne w kontekście danej relacji z innymi, również od tego, jak bardzo inni potrzebują tychże zasobów. Wyżej opisana teoria władzy J. Frencha i B. Ravena (1956) wyróżnia pięć rodzajów władzy ze względu właśnie na jej źródła: władzę nagradzania, władzę przymusu, władzę legitymacyjną, władzę referencyjną oraz władzę ekspercką. Według

D. Kipnisa taktyki wywierania wpływu można podzielić na kategorie, które istotnie wiążą się ze źródłami władzy. Są to: groźby, obietnice, perswazje, kontrolowanie wzmocnienia oraz kontrolowanie informacji (Kipnis, 1976 za: Wilmot, Hocker, 2011). Rollo May również wymienia elementy na których władza może się opierać, są to: wyzysk, manipulacja, współzawodnictwo, zarządzanie środkami do życia oraz integracja (May, 1972 za: Wilmot, Hocker, 2011). Równie interesujące źródła władzy przedstawili Joseph Folger, Marshall Poole oraz Randall Stutman. Są to: specjalne zdolności i umiejętności, znajomość danej kwestii, osobista atrakcyjność, bycie lubianym, kontrolowanie nagród i (lub) kar, formalna pozycja w grupie, lojalni sojusznicy, zdolności perswazyjne, kontrola nad zasadniczymi dobrami należącymi do grupy (Folger, Poole, Stutman, 1993 za: Wilmot, Hocker, 2011).

William Wilmot i Joyce Hocker (2011) wymieniają cztery najważniejsze walory, które pomagają ludziom zdobywać władzę w relacji. Po pierwsze, jest to możliwość kontroli zasobów. Nierzadko wiąże się z osiągnięciem oficjalnej pozycji w grupie. Do cennych zasobów zaliczyć należy niewątpliwie dobra materialne, ale również możliwość sprawowania kontroli nad rozdzielaniem kar i nagród. W miejscu pracy mogą to być: premia, liczba nadgodzin czy dodatkowych zadań do wykonania czy też w skrajnym przypadku utrata pracy. W sytuacjach nastolatków to rodzice mają kontrolę na cenionymi zasobami, takimi jak: kieszonkowe, swoboda, prywatność czy możliwość podejmowania pewnych decyzji. Po drugie, walorem, który może pomóc w zdobyciu władzy są powiązania interpersonalne. Tu istotne są znajomości, sieci kontaktów, sojusznicy i stronnicy. Ważna jest pozycja w większym systemie komunikacyjnym. Po trzecie, istotne są umiejętności komunikacyjne, do których zalicza się: umiejętność przekonywania, słuchania, argumentowania, pertraktowania czy też umiejętność komunikowania się w sposób wyrażający ciepło, zaangażowanie i troskę o drugą osobę.

Z jednej strony prawie wszyscy ludzie muszą wchodzić w interakcje z innymi, z drugiej strony istnieją duże indywidualne różnice w umiejętnościach sprawnej komunikacji. Pewnych zdolności można się wyuczyć, jednak duże znaczenie mają wrodzone cechy oraz wychowanie i środowisko, w jakim dorastamy. Historia pokazuje, że wielcy przywódcy byli wyposażeni wręcz w doskonałe umiejętności komunikacji. Innym walorem, który opisują W. Wilmot i J. Hocker jest specjalistyczna wiedza. Dzięki niej, różnego rodzaju talentom czy umiejętnościom jesteśmy w stanie wykonywać specyficzne zadania, którym inni nie byliby w stanie sprostać. To one pozwalają uzyskać władzę, ponieważ inni są zależni od naszej wiedzy czy umiejętności (Wilmot, Hocker, 2011).

Sila fizyczna w oczywisty sposób wiąże się z posiadaniem władzy. W czasach prehistorycznych było to jedno z najważniejszych źródeł władzy. W dzisiejszym świecie jej znaczenie również jest istotne. Walory fizyczne mogą wiązać się z posiadaniem władzy. Takie zmienne, jak wysoki wzrost, muskulatura u mężczyzn, kształt twarzy czy szczęki mogą być powiązane z władzą (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003).

Niektóre **zmienne osobowościowe** również wiążą się z władzą, natomiast nie zawsze jest oczywisty kierunek tychże zależności. Badania Davida Bussa i Kennetha Craika (1981) wskazały na zależność władzy z dominacją. Kolejne badania wskazały na związki władzy z charyzmą, wysokim poziomem zdolności społecznych oraz makiawelizmem (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003; Coast i Feldman, 1996). Badania Eugenii Mandal (2008) wskazały na istotną zależność ekstrawersji z posiadaniem władzy w małżeństwie (jedynie u mężów, nie żon). Badania Camerona Andersona, Oliviera Johna i Dacher Keltner (2012) pokazały istotne korelacje poczucia władzy z ekstrawersją, narcyzmem, sumiennością oraz otwartością na doświadczenia. Interesujący w tym badaniu okazał się wynik ujemnej korelacji poczucia władzy

z makiawelizmem. Problematyka ta została szerzej omówiona w podrozdziale 1.4.

Teoria wielkiego człowieka, popularna do połowy XX wieku i zakładająca, że efektywność sprawowanej przez przywódcę władzy, jej zasięg, trwałość i siła uzależnione są od osobowości przywódcy, została w dużej mierze obalona. Teoria ta ukształtowała się, zanim psychologowie podjęli systematyczne badania nad przywództwem. W latach 40. i 50. XX wieku pojawiły się przeglądy badań analizujące związek cech osobowości z zajmowaniem pozycji lidera oraz skutecznością funkcjonowania w tej roli. Pokazały one, że związek cech osobowości z zajmowaniem kierowniczej pozycji jest niekonsekwentny – niekiedy się pojawia a niekiedy nie (Stogdill, 1948; Mann, 1959 za: Wojciszke, 2011a).

Niemniej jednak aktualne badania pokazują, że obejmowanie przywództwa koreluje z: inteligencją, męskością (aktywnością, sprawczością i innymi cechami stereotypowo męskimi), ekstrawersją i dobrym przystosowaniem (brakiem objawów zaburzeń zachowania) (Lord, de Vader, Alliger, 1986; Wojciszke, 2011a).

Atrakcyjność fizyczna może być bardzo istotnym źródłem władzy. Już Arystoteles pisał: *Uroda jest lepszą rekomendacją niż jakiegokolwiek list polecający* (Meston, Buss, 2010). Osoby atrakcyjne fizycznie czy nawet piękne, posiadają wysoką władzę osobistą szczególnie nad osobami płci odmienniej ale nie tylko. Historia i literatura są pełne przykładów osób, które śmiało wykorzystywały swoją urodę do osiągania własnych celów. Łatwiej przychodzą na myśl przykłady takich kobiet, lecz i wśród mężczyzn zjawisko to nie było odosobnione. Co prawda w literaturze jest ono mniej popularne lecz już po przejrzeniu kartotek policyjnych okazuje się, że wcale nie występuje tak rzadko. Dobrym przykładem są oszuści matrymonialni czy też mężczyźni pokroju Jerzego Juliana Kalibabki, który zainspirował twórców serialu *Tulipan*.

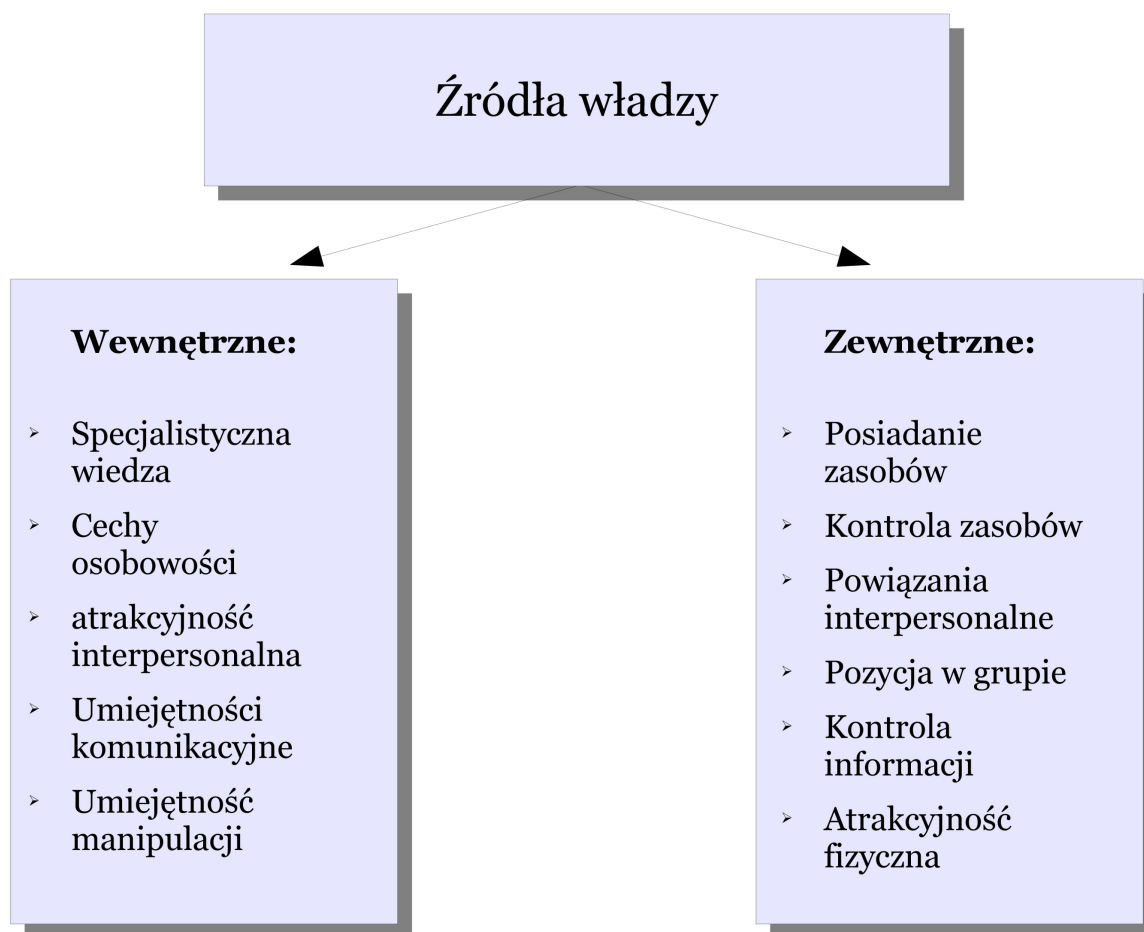
Atrakcyjność fizyczna może wiązać się z władzą. Wiele badań pokazało, że

osoby atrakcyjne fizycznie mogą wywierać skuteczniej wpływ na innych. Niepokojącym tego przykładem są wyroki sądów wobec osób atrakcyjnych fizycznie. Analizy z 1980 r. ze stanu Pensylwania w USA pokazały, że oskarżeni, którzy byli atrakcyjni fizycznie, otrzymywali znacznie niższe wyroki. Co więcej, osoby te miały dwukrotnie większą szansę, aby w ogóle nie trafić do więzienia (Stewart, 1980; Cialdini, 2009).

Atrakcyjność seksualna (*sex appeal*) to ogólne wrażenie uwidaczniające się w uroku erotycznym, wdzięku czy nieświadomie kokieterijnym stylu zachowania. Może być cennym źródłem władzy osobistej. Jest ona powiązana z postrzeganiem ogólnej atrakcyjności fizycznej ale nie jest z nią tożsama. Szczególnie w męskim postrzeganiu im kobieta jest bardziej atrakcyjna seksualnie tym również większa jest jej ogólna atrakcyjność (Nęcki, 1990; Mandal, 2008).

Atrakcyjność seksualną Zbigniew Lew-Starowicz nazywa „seksownością”. Uznając ją za kryterium, wyróżnia pięć grup osób: osoby bardzo seksowne, osoby z ukrytą seksownością, osoby o przeciętnej seksowności, osoby o seksowności pozorowanej oraz osoby, które są pozbawione seksowności. Poziom seksowności wyraża się we wdzięku, uroku erotycznym czy nieświadomie kokieterijnym zachowaniu. Wykorzystywanie atrakcyjności seksualnej do osiągnięcia swoich celów najczęściej występuje u osób o seksowności pozorowanej. Takie osoby, to często oziębłe seksualnie kobiety lub mężczyźni z problemami seksualnymi czy też osoby, które próbują poprzez aktywność seksualną zatrzymać przy sobie partnera (Lew-Starowicz, 1987).

Poniżej zaprezentowano autorskie pogrupowanie źródeł władzy w zależności od ich wewnętrznego lub zewnętrznego charakteru.

Rysunek 1.2. Wewnętrzne i zewnętrzne źródła władzy - opracowanie własne

Wyznaczniki posiadania władzy zostały dokładnie przedstawione przez D. Keltnera, D. Gruenfelda i C. Andersona (2003). Wyznaczyli oni poziomy, na których można analizować stopień posiadania władzy. Najniżej znajduje się poziom jednostki. Istotne tu są cechy osobowości oraz cechy fizyczne. Kolejny jest poziom diady. Tu istotny wpływ na posiadanie władzy mają dwa elementy. Po pierwsze, stopień zainteresowania relacją, czyli zasada mniejszego zainteresowania (patrz podrozdział 1.7), według której osoba mniej zainteresowana kontynuowaniem związku, ma w nim większą władzę, a zatem silniejszy wpływ na partnera (Waller i Hill, 1951 za: Mandal,

2008). Po drugie, względne zaangażowanie w daną relację. Kolejny poziom dotyczy własnej grupy. Analizować tu można rolę, jakie posiada jednostka (autorytet), oraz status w grupie. Najwyżej występuje poziom międzygrupowy. Można tu wskazywać na: rasę, płeć, przynależność do określonej klasy społecznej, wyznawaną ideologię, przynależność do grupy czy bycie w mniejszości lub większości (Wojciszke, 2011a).

1.3 Potrzeba władzy i potrzeba wywierania wpływu

Trudno w prosty sposób podsumować rozmaite rozróżnienia pomiędzy wywieraniem wpływu a władzą, które zaproponowali dotychczas autorzy mający różne punkty widzenia szczególnie, że w niektórych pracach i podejściach rozróżnienie to nie występuje.

W opracowaniach Henry'ego Mintona (1972) wpływ jest **potencjałem**, aby oddziaływać na postępowanie innych, tymczasem władza to **zdolność**, aby wpłynąć na to postępowanie. Dla Wendella Bella (1975) władza opiera się na zdolności do operowania pozytywnymi i negatywnymi sankcjami (m.in. groźbami lub obietnicami), zaś wpływ występuje w wypowiedziach, które mają zmienić działania innych w sytuacji nieobecności takich sankcji (Bennett, 1988). Jest to istotny problem przy definiowaniu potrzeby władzy.

Badania i analizy prowadzone przez Joela Bennetta (1988) dowiodły, iż jednostki różnią się od siebie w kwestii potrzeby i pragnienia władzy (*need for power* = *nPower*). Niezależnie od tego, różnią się również w zakresie potrzeby wywierania wpływu (*need for influence* = *nInfluence*). Ci, którzy są motywowani władzą, chcą pozycji, w jakiej będą mogli stosować władzę ze względu na siebie samych – na przykład dla satysfakcji, którą czerpią z relacji z osobami zależnymi od

nich. Z drugiej strony ci, którzy są motywowani przez potrzebę wywierania wpływu, pragną wpływać na wydarzenia i jednostki. Osoby o zapotrzebowaniu na władzę mogą (albo i nie) również chcieć używać władzy efektywnie, aby osiągać określone cele i w ten sposób równocześnie posiadają one silną potrzebę wywierania wpływu. Ci, którzy mają silną potrzebę wpływu, mogą również mieć silną potrzebę władzy. Jednak zamiast niej może ich satysfakcjonować wpływ poprzez środki inne niż nacisk, przymus czy nakaz. Potrzeba władzy i potrzeba wywierania wpływu są zatem pojęciowo różne i nie zawsze skorelowane (Bennett, 1988).

Definicje potrzeby władzy różnią się w zależności od przytaczanych badań. Nie zawsze autorzy tak jak Joel Bennett dokonują rozróżnienia między *nPower* a *nInfluence*. Według McClellanda potrzeba władzy to motywacja i pragnienie wpływania na innych w celu uzyskania pokłasku lub zysku (McClelland, 1975). Definiowanie potrzeby władzy, a co za tym idzie tworzenie odpowiedniego narzędzia psychologicznego do jej badania ma istotny wpływ na wyniki korelacji *nPower* z innymi zmiennymi.

Istnieje wiele badań dotyczących osób z wysokim *nPower*; charakteryzują się one:

- skłonnością do wykorzystywania innych (McClelland, 1975);
- skłonnością do akceptowania przemocy seksualnej i gwałtów w przypadku mężczyzn (Anderson, Cooper i Okamura, 1997) oraz częstszym molestowaniem seksualnym kobiet (Pryor, 1987);
- w sytuacji dyskusji grupowej skłonnością do powstrzymywania wpływu innych co prowadzi do słabszej decyzji grupowej (Fodor i Smith, 1982);
- tendencją do obniżania wartości swoich podwładnych, niższego oceniania ich pracy oraz utrzymywania większego dystansu (Kipnis, 2001, za: Kożusznik, 2010).

1.4 Poczucie władzy

Ukryte poczucie potęgi bywa nieskończenie rozkoszniejsze niż jawna władza

Fiodor Dostojewski

Osobiste poczucie władzy jest definiowane jako percepcja własnej zdolności do wpływania na inną osobę lub ludzi. Ważnym jest, aby zauważyć, że w tym przypadku władza jest definiowana jako zdolność wpływania na innych. J. French i B. Raven (1959) powiązali władzę z energią potencjalną i wpływem na energię kinetyczną. Zasadniczo jednostki nie potrzebują zatem – dla przykładu – nieustannie rozkazywać, aby być postrzegane jako posiadające władzę, wystarcza im jedynie zdolność do zmieniania zachowania swoich podwładnych (Leavitt, 2005; Anderson, John i Keltner, 2012). Osobiste poczucie władzy może bardzo się różnić w zależności od danej relacji. Badania pokazały, że osobiste poczucie władzy jednostek w ich relacjach z przyjacielem było wyższe niż w relacji z rodzicem. Kolejne analizy wskazały, że osobiste poczucie władzy cechuje pewna zgodność pomiędzy różnymi relacjami, ale jest w silnym stopniu uwarunkowane specyficznie dla każdej relacji interpersonalnej. Osobiste poczucie władzy jest umiarkowanie zgodne pomiędzy kontekstami danych relacji, aczkolwiek ukazuje istotną specyficzność (Anderson, John i Keltner, 2012).

Osobiste poczucie władzy zostało poznane w niewielkim jeszcze stopniu. Jednak, jak wykazały nieliczne badania, jest bardzo istotne, wpływa na myśli, uczucia i działania jednostki. Bywa ono różne od pozycji społecznej oraz obiektywnie posiadanej władzy. Czasami jednak zbiega się z kontrolą nad zasobami, pozycją społeczną, posiadanym autorytetem czy statusem w oczach innych (Anderson i in., 2006; Anderson, John i Keltner, 2012). Przekonania jednostek na temat posiadanej przez nie władzy mogą formować ich faktyczny wpływ na innych ludzi, niezależnie od

ich pozycji w strukturach społecznych. Na przykład osoby, które postrzegają siebie jako posiadające władzę, zachowują się w sposób bardziej efektywny, zwiększając swoją faktyczną władzę (Mowday, 1978; Bandura, 1999; Bugental i Lewis, 1999; Anderson, John i Keltner, 2012).

Istnieje wiele szczególnych sposobów, w jaki władza czy też zdolność do wpływania na inną osobę i ludzi może się ujawnić w relacji czy kontekście grupy. Dotychczasowe badania pokazały co najmniej cztery manifestacje władzy: zdolność do kontrolowania wspólnych decyzji (Gray-Little i Burks, 1983), wpływanie na zachowanie innych (Goldhamer i Shils, 1939), kształtowanie wewnętrznego stanu innych (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003) oraz spełnianie własnych pragnień, nawet gdy pragnienia te są konkurencyjne wobec pragnień innych (Ng, 1980; Anderson, John i Keltner, 2012). C. Anderson, O. John i D. Keltner (2012) powyższe cztery specyficzne sfery władzy wykorzystali do stworzenia narzędzia badającego osobiste poczucie władzy tworząc odpowiednie twierdzenia: poglądy na temat zdolności do podejmowania decyzji w relacji (np. „Jeśli chcę, mogę podejmować decyzje”), do wpływania na zachowanie innych osób (np. „Mogę sprawić, żeby zrobiła to, czego chcę”) oraz opinie i poglądy (np. „Nawet jeśli je wyrażę, moje poglądy mają niewielki wpływ” - odwrotna punktacja), a także zdolności do spełniania swoich potrzeb i życzeń w kontekście relacji (np. „Nawet kiedy się staram, nie jestem w stanie osiągnąć swojego celu” - odwrotna punktacja).

Badania C. Andersona, O. Johna, D. Keltner i A. Kring (2001) pokazały znaczące różnice indywidualne w osobistym poczuciu władzy, nawet kiedy jednostki zajmowały tę samą pozycję społeczną. Osoby badane, które zajmowały te same pozycje społeczne a różniły się osobistym poczuciem władzy, wykazywały różnice ze względu na swój poziom ekstrawersji. Na przykład, mieszkańcy akademika, którzy uzyskali

identyczne wyniki oceny statusu w oczach współlokatorów, różnili się w swoim poczuciu władzy w akademiku ze względu na swoją osobowość (Anderson i in., 2001; Anderson, John i Keltner, 2012).

Na uogólnionym poziomie status socjoekonomiczny w dużej mierze warunkuje osobiste poczucie władzy, ponieważ jednostki o wyższym statusie socjoekonomicznym mają więcej pieniędzy, lepszy dostęp do edukacji oraz zasobów profesjonalnych, a także większą kontrolę i możliwość wyboru w ogóle (Adler i in, 1994; Domhoff, 2002; Marmot, 2004; Anderson, John i Keltner, 2012).

Niektóre badania dotyczące osobistego poczucia władzy wykazały, że było ono bardziej powiązane z cechą dominacji u kobiet niż u mężczyzn. Kolejne zależności jakie odnotowano to negatywna korelacja pomiędzy poczuciem władzy a makiawelizmem. Sugeruje to, że jednostki, które uważają się za mające władzę w swoich relacjach z innymi z małym prawdopodobieństwem będą zachowywać się manipulacyjnie lub w fałszywy sposób. Jednostki z mniejszym osobistym poczuciem władzy mogą postrzegać innych jako mniej godnych zaufania (Anderson i Galinsky, 2006), co może przyczyniać się do bardziej cynicznego spojrzenia na świat. Osobiste poczucie władzy okazało się dodatkowo pozytywnie skorelowane z ekstrawersją, sumiennością, otwartością oraz z poczuciem własnej godności, natomiast negatywnie skorelowane z neurotyzmem (Anderson, John i Keltner, 2012).

Odnotowano również korelacje osobistego poczucia władzy z narcyzmem. Robert Emmons (1984) wykrył, że narcyzm składa się z czterech czynników: Eksploatacja/Upoważnienie, Przywództwo/Autorytet, Wyższość/Arogancja oraz Koncentracja na sobie/Samouwielbienie. Poczucie władzy okazało się silnie skorelowane z Przywództwem/Autorytetem, co nie jest zaskakujące, ponieważ cechy obu pokrywają się. Okazało się jednak, że nie jest ono skorelowane

z Eksploatacją/Upoważnieniem, z czego wynika, że najbardziej antyspołeczny czynnik narcyzmu nie jest powiązany z poczuciem władzy. Poczucie władzy jest jednakże skorelowane z Wyższością/Arogancją oraz Koncentracją na sobie/Samouwielbieniem. Jednostki o wyższym osobistym poczuciu władzy skłaniają się ku poczuciu wyższości oraz samouwielbieniu (Anderson, John i Keltner, 2012).

Skłonność do ceniienia władzy okazała się nie być skorelowana z osobistym poczuciem władzy. Jednostki z wyższym osobistym poczuciem władzy nie ceniły władzy bardziej niż jednostki z niższym osobistym poczuciem władzy. C. Anderson, O. John i D. Keltner (2012) zbadali aspekt ugodowości (w teście NEO-PI-R). Osobiste poczucie władzy nie korelowało z prostolinijnością, uступliwością ani zaufaniem. Jednakże korelowało z altruizmem, z wrażliwością oraz negatywnie ze skromnością. Osobiste poczucie władzy jest więc powiązane z hojnością w pojedynczej relacji, wiarą w opiekę nad upośledzonymi, jak również z mniejszą skromnością. Wyniki okazały się zgodne z dotychczasowymi badaniami ukazującymi, że prospołeczne osoby często osiągają większą władzę w grupie (Flynn i in, 2006; Willer, 2009; Anderson, John i Keltner, 2012).

Osobiste poczucie władzy okazało się również pozytywnie powiązane z umiejscowieniem kontroli. Toteż jednostki, które uważają, że ludzie ogólnie kontrolują swój los, miały tendencję, aby również postrzegać siebie jako osoby o większej władzy w ich własnych relacjach z innymi. Osobiste poczucie władzy okazało się być powiązane pozytywnie z BAS (*Behavioural Activation System*), zaś negatywnie z BIS (*Behavioural Inhibition System*). Sugeruje to, że osoby, które postrzegają siebie jako mające więcej władzy, ogólnie mają zawyżony behawioralny system dążenia, zaś zaniżony behawioralny system hamowania. Żadna z tych korelacji nie była powiązana z płcią (Anderson, John i Keltner, 2012).

1.5 Jak władza wpływa na ludzi?

Panowanie nie może być niewinne

Lew Tolstoj

Fakt, że posiadanie władzy zmienia ludzi, jest znany i znajduje potwierdzenie w doniesieniach historycznych. Przeszłość pokazuje wiele drastycznych przykładów, jak posiadanie dużej władzy wpływa na całokształt funkcjonowania człowieka. Jednym z najpopularniejszych przykładów jest trzeci cesarz Rzymu Kaligula (Gaius Iulius Caesar Germanicus). Ze względu na swoje postępowanie został nazwany cesarzem szaleńcem. Po uzyskaniu władzy dopuszczał się znacznego nadużywania jej w postaci rozwiązłych, publicznych kontaktów seksualnych (nawet ze swoimi siostrami) oraz wykorzystywania władzy w celu „przejęcia” żon innych dostojników. Był zdolny do zabójstw oraz zmuszania do popełnienia samobójstwa czy roztrwonienia majątku mocarstwa, w wyniku którego musiał dokonywać wielu konfiskat majątków niewinnych osób (Swetoniusz, 1987; Auguet, 1990; Krawczuk, 2006).

Wiedza potoczna również dostarcza wielu interesujących przykładów potwierdzających zjawisko negatywnych konsekwencji posiadania władzy. Na przykład: „Woda sodowa uderzyła komuś do głowy”, „chcesz kogoś poznać - daj mu władzę” czy „władza demoralizuje, a władza absolutna demoralizuje absolutnie” (Mandal, 2008).

Posiadanie władzy aktywuje system dążenia (*approach system*), który jest również nazywany systemem apetytywnym. Jego najbardziej charakterystyczne elementy to: koncentracja na nagrodach, pozytywne emocje, automatyczne przetwarzanie informacji oraz rozhamowanie (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003).

System ten wiąże się również z ogólnym wzrostem wrażliwości na bodźce pozytywne. Jest on aktywizowany u ludzi, którzy posiadają władzę, ponieważ mają oni możliwość kontrolowania zasobów oraz sami czują się w niewielkim stopniu kontrolowani przez innych (Wojciszke, 2011a). Adam Galinsky, Deborah Gruenfeld i Joe Magee (2003) wskazują na mechanizm **od władzy do działania** (*from power to action*), czyli aktywnej orientacji na działanie, która towarzyszy osobom posiadającym władzę. Badacze ci sugerują, że władza jest związana z systemem energetycznym, chęcią, wolą działania przyczyniając się do wielu aktywnych i ofensywnych zachowań osób u władzy (Mandal, 2008).

1.5.1 David Kipnis – Metamorficzne skutki władzy

Władza czyni głupim

Fryderyk Nietzsche

David Kipnis w swoich pracach dowiódł, że akt oddziaływania może nie tylko wpływać na osoby będące obiektami oddziaływania ale również na osoby wywierające ten wpływ. To zjawisko nazwał metamorficznymi skutkami posiadania władzy (Kipnis, 1976; Lee-Chai i Bargh, 2009). Zmiany, które następują w osobach wywierających wpływ, dzielą się na dwie grupy zmiennych: (1) siła strategii perswazji (*influence tactics*), które są używane, aby przekonać osobę adresata wpływu do podporządkowania się; (2) późniejsze atrybucje dokonane przez osobę wywierającą wpływ, dotyczące tego, kto sprawuje kontrolę nad zachowaniem adresata wpływu – sam adresat czy inne czynniki, włącznie z osobą wywierającą wpływ (Kipnis, 2001). Według tego modelu przykładowo pomysły osób sprawujących władzę najczęściej spotykają się

z natychmiastową akceptacją podwładnych. Jednak często osoby posiadające władzę mogą nie zauważać roli, którą odgrywa ich pozycja, i odbierać potakiwanie podwładnych jako dowód potwierdzający ich zdolności i kompetencje. W efekcie tego osoby posiadające często są przekonane, że ich zdolności i poglądy są lepsze od zdolności i poglądów innych ludzi. Również z tych powodów często osoby posiadające władzę dyskredytują i negatywnie oceniają swoich podwładnych, używając ich jako przedmiotów swoich manipulacji (Lee-Chai i Bargh, 2009).

1.5.2 Różnice indywidualne ujawniające się w skutkach posiadania władzy

Władza najlepiej sprawdza charakter człowieka

Arystoteles

Często przyjmuje się, że władza ma jedynie negatywne skutki: deprawuje, korumpuje czy nasila działania egoistyczne. Lecz gdy poddamy temat dokładniejszej analizie okazuje się, że historia jest pełna przypadków zarówno skrajnie negatywnych, jak i pozytywnych. Abraham Lincoln wykorzystywał swoją władzę do zjednoczenia państwa i zniesienia niewolnictwa, zaś Adolf Hitler do wojny i wymordowania milionów ludzi. Jednak negatywnych przykładów można przytoczyć więcej. Być może dlatego, że są one bardziej spektakularne i wyraziste. Annette Lee-Chai i współpracownicy twierdzą, że sprawowanie władzy może być „pewnego rodzaju testem Rorschacha”. Sposób, w jaki człowiek wykorzystuje posiadaną władzę, pokazuje wyznawany przez niego system wartości, przekonań czy pewne cechy charakteru.

Władza często korumpuje ale istnieją jednostki, które po jej otrzymaniu czują jeszcze większą odpowiedzialność (Lee-Chai i Bargh, 2009).

Badania nad zachowaniami przywódczymi przeprowadzone przez Carroll L. Shartle (1961) również odzwierciedlają pogląd, że istnieją różnice indywidualne w skutkach posiadania władzy. Autorka ta opisała dwa typy zachowania przywódczego, inaczej nazywane stylami interakcji. Pierwszy, to „zachowanie wspierające” (*considerate behaviour*) - polega na liczeniu się z opinią innych członków grupy oraz troszczeniu się o ich dobro. Drugi, określany jako „inicjowanie struktury w interakcji” (*initiation of structure in interaction*) - polega na przydzielaniu zadań poszczególnym członkom grupy i czuwaniu nad tym, aby były wykonane w należyty sposób. Badania pokazały, że oba style interakcji wiążą się z konkretnymi typami osobowości.

Osoby mające silne poczucie odpowiedzialności wobec innych są odporniejsze na pewne konsekwencje posiadania władzy. Tezy tej dowiodły badania Stephanie Goodwin i współpracowników (2000). Polegały one na tym, że uczestnicy mieli oceniać podania o pracę. Część badanych otrzymała władzę (30% udziału w podejmowaniu decyzji) pozostała część nie otrzymała żadnej władzy. U części badanych aktywizowano pojęcie odpowiedzialności (zanim zaczęli analizować podania) przez wypełnienie Skali Wartości Humanitarno-Egalitarnych. Wyniki pokazały, że badani, u których torowano pojęcie odpowiedzialności, poświęcali więcej uwagi indywidualizującym informacjom dotyczącym kandydatów, co spowodowało mniejszą tendencję do stereotypizowania. Co więcej, spośród badanych, u których torowano pojęcie odpowiedzialności, większość osób, które baczniej śledziły indywidualizujące informacje, była właśnie w grupie, która dysponowała władzą (Lee-Chai i Bargh, 2009).

1.5.3 Konsekwencje posiadania władzy

Nie ma rozkoszniejszego oszołomienia nad to, które daje nieograniczona władza

Lew Tołstoj

Pozytywne konsekwencje posiadania władzy

Jednym z niewielu pozytywnych skutków posiadania władzy jest wzrost nastroju i samooceny. Według badań osoby posiadające władzę są bardziej zadowolone, szczęśliwsze, mają bardziej optymistyczne nastawienie do świata, częściej przeżywają rozbawienie, entuzjizm, satysfakcję, a nawet miłość (Wojciszke, 2011). Eksperyment przeprowadzony przez Bogdana Wojciszke i Annę Strużyńską-Kujałowicz (2007) pokazał, że sprawowanie władzy istotnie podnosi samoocenę i nastrój. Pomimo faktu, że władza w tym badaniu była iluzoryczna a osoba badana posiadała ją tylko kilkadziesiąt minut, doświadczenie jej miało istotnie pozytywne skutki.

Posiadanie władzy wiąże się z pozytywnym nastrojem również z powodu aktywizacji systemu dążenia (*Behavioural Activation System - BAS*), który z kolei powiązany jest z większą aktywnością lewej części przodomózgowia i wydzielaniem dopaminy. Ostatnie dwa czynniki korelują z występowaniem pozytywnego nastroju (Mandal, 2008).

Negatywne konsekwencje posiadania władzy

Ten, kto ma władzę, nie musi nikogo za nic przeproszać

Niccolò Machiavelli

Według Davida Kipnisa jeżeli dana osoba często używa silnych strategii perswazji („żadam”, „mówię im, co należy zrobić”), nabiera przekonania, że osoby, które podporządkowują się jej, robią to z przyczyn zewnętrznych, a nie wewnętrznych. Według teorii atrybucji (Weiner, 1985) jeżeli ktoś skutecznie posługuje się silnymi taktykami, nabiera przekonania, że nad osobą, która podlega wpływowi, sprawowana jest kontrola zewnętrzna. Badania dowiodły istnienia prawidłowości: kiedy sądzimy, że dana osoba nie ma kontroli nad swoim zachowaniem, oceniamy ją negatywnie. Nawet jeżeli zachowanie danej osoby jest godne pochwały, jeżeli przypisujemy jej zachowanie czynnikom zewnętrznym, nie zostanie ono należycie docenione. To zjawisko nie występuje, gdy ktoś posługuje się racjonalnymi lub słabymi taktykami perswazji. Zachowania i decyzje, które podejmuje osoba poddana wpływowi, są przypisywane wewnętrznej, a nie zewnętrznej kontroli (Kipnis, 1976; Lee-Chai i Bargh, 2009).

Stałe poczucie władzy może doprowadzić do negatywnych konsekwencji, takich jak: nieustanne dążenie do jeszcze większej władzy, nielegalne używanie instytucjonalnych zasobów żeby się wzbogacić, błędne informacje zwrotne odnośnie do własnej wartości, rozwijanie nowych cech, których jedynym celem jest ochrona posiadanej władzy, czy gardzenie i unikanie kontaktów z osobami o mniejszej władzy (Wilmot i Hocker, 2011).

Jedną z negatywnych konsekwencji władzy jest jej nadużywanie. Zjawisko to możemy dostrzec praktycznie na wszystkich szczeblach władzy. Począwszy od korupcji

władz lokalnych (Laskowski, 2005), po korupcję występującą na najwyższych szczeblach władz¹ (Grant i Keohane, 2005). Zjawisko nadużywania władzy nie jest obecne tylko w sferze administracyjnej, występuje również w obszarze biznesu, zarówno małych firm jak i korporacji (Chomsky, 2007; Clinard, 1990; Kaczyński, 2012). Co więcej, zjawisko nadużywania władzy spotkać można również w trzecim sektorze (Rotengruber, 2007) oraz w obszarze związanym z edukacją (Waite i Allen, 2003). Można pokusić się o stwierdzenie, że występuje ono praktycznie wszędzie tam, gdzie pojawia się relacja władzy.

Afektywne konsekwencje władzy

Jak wcześniej wspomniano doświadczanie władzy wywołuje szereg pozytywnych emocji. Jednak ma ono również ciemną stronę na płaszczyźnie afektywnej. Aktywacja systemu dążenia może wiązać się z taką negatywną emocją jak gniew (Wojciszke, 2011a). Jest on na tyle związany z pozycją władzy, że ludzie bardziej się go spodziewają u osób, które posiadają władzę, łatwiej go też u nich akceptują. Co więcej, na podstawie samej ekspresji gniewu ludzie są bardziej skłonni przypisywać pozycję władzy osobie, która tejże ekspresji dokonuje (Tiedens, 2001; Wojciszke, 2011a). Osoby posiadające władzę silniej popadają w stany gniewu, co pozwala im więcej wymusić na podwładnych. Może to być również związane z rozhamowaniem.

Poznawcze konsekwencje władzy

Jedną z najważniejszych a zarazem bardzo niebezpiecznych poznawczych konsekwencji posiadania władzy jest skłonność do powierzchownego i stereotypowego przetwarzania informacji dotyczących podwładnych. Wynika to z dwojakich przyczyn. Po pierwsze, losy osób posiadających władzę w dużo mniejszym stopniu zależą od osób im

¹ http://www.batory.org.pl/ftp/program/przeciw-korupcji/publikacje/inne_publicacje/jasiecki.pdf

podwładnych. Z drugiej strony oczywistością jest, że losy podwładnych zależą w dużym stopniu od przełożonych. Po drugie, przełożonych jest licznie o wiele mniej niż podwładnych (Fiske, 1993; Wojciszke, 2011b). Gdyby zwierzchnik miał z taką samą dokładnością zapamiętać każdego podwładnego, kosztowałoby go to o wiele więcej zasobów poznawczych niż zapamiętanie przełożonego przez jemu podwładnych. Po trzecie, zwierzchnicy chcą postrzegać podwładnych w stereotypowy sposób (Wojciszke, 2011b).

Tendencja do stereotypizacji u osób posiadających władzę występuje bardzo często. Jest to związane z podtrzymywaniem hierarchii w organizacji – osoby posiadające władzę spostrzegają stereotypowo osoby zajmujące niższe miejsca w hierarchii. Zjawisko to może mieć dwa rodzaje: stereotypizacja bez namysłu oraz stereotypizacja z rozmysłem. Stereotypizacja bez namysłu (*stereotyping by default*) to automatyczne pomijanie informacji sprzecznych ze stereotypem. Przykładowo osoba zajmująca stanowisko kierownicze ignoruje inteligencję swojej sekretarki, ponieważ według stereotypu po pierwsze, sekretarka jej nie posiada, a po drugie, nic ważnego od niej nie zależy. Natomiast stereotypizacja z rozmysłem (*stereotyping by design*) to celowe zwracanie uwagi na informacje zgodne ze stereotypem. Na przykład osoba zajmująca stanowisko kierownicze skupia się na oznakach braku samodzielności u sekretarki, aby potwierdzić swoje stereotypowe przekonania, że osoba ta na żadne wyższe stanowisko się nie nadaje (Wojciszke, 2011b).

Kolejnym skutkiem poznawczym posiadania władzy jest wzrost myślenia abstrakcyjnego. Po pierwsze, jak już wyżej wspomniano, posiadanie władzy powoduje wzrost pozytywnego nastroju, a to z kolei zwiększa skłonność do myślenia abstrakcyjnego. Po drugie, posiadanie władzy rodzi dystans, a kiedy patrzymy na sprawy z dużego dystansu, patrzymy również bardziej abstrakcyjnie. Większa skłonność

do myślenia abstrakcyjnego może również nasilać stereotypowe przetwarzanie informacji. Z drugiej strony myślenie abstrakcyjne otwiera nowe możliwości. Co ciekawe, związek władzy z abstrakcyjnym myśleniem działa również w drugą stronę. Osoby, które myślą w bardziej abstrakcyjny sposób, uzyskują większe poczucie władzy (Smith, Wigboldus i Dijksterhuis, 2008; Wojciszke, 2011a).

Jednym z efektów posiadania władzy jest wysoka koncentracja i wrażliwość na nagrody oraz zmniejszona wrażliwość na kary i zagrożenia. Osoby posiadające władzę bardziej koncentrują się na możliwych zyskach, nie doceniając tym samym możliwych strat. Historia jest pełna przykładów władców, którzy ulegli temu złudzeniu, co przyczyniło się do ich końca, jak Napoleon czy Hitler wyruszający na Rosję. Wiele eksperymentów pokazało również, że sama aktywizacja pojęcia władzy nasila optymizm. Z kolei optymizm nasila złudzenie kontroli, które może mieć bardzo negatywne skutki. Nasila ono skłonność do postrzegania w taki sposób rzeczywistości, że osobie ulegającej temu złudzeniu wydaje się, że ma kontrolę nad zjawiskami na które faktycznie nie ma żadnego wpływu (Wojciszke, 2011a). Błędem poznawczym popełnianym przez osoby posiadające władzę jest również skłonność do przypisywania sobie dokonań innych ludzi (Kipnis, 1972).

Behawioralne konsekwencje władzy

Jednym z istotnych skutków posiadania władzy jest nasilona skłonność do działania. To zjawisko potwierdził eksperyment Adama Galinskyego i współpracowników (2003). Aktywizowali oni u badanych za pomocą wspomnień sytuację, kiedy posiadali władzę oraz kiedy jej podlegali. Następnie badani mieli wykonać pewne zadanie przy stole, na którym stał wiatrak wiejący im prosto w twarz. Dwukrotnie więcej osób z grupy, w której przypominano sobie sytuację, gdy badani doświadczyli sprawowania władzy

(69%), zrobiło coś z irytującym wiatrakiem niż z grupy, w której badani przypominali sobie sytuacje, w których ktoś inny sprawował nad nimi władzę (31%) (Galinsky i in., 2003 za: Wojciszke, 2011b). Kolejne behawioralne skutki posiadania władzy to łamanie norm społecznych, przerywanie innym, mówienie poza kolejnością, częstsze mówienie, niegrzeczne zachowania, częste inicjowanie kontaktów fizycznych, seksualne molestowanie podwładnych, nepotyzm czy nadużywanie władzy (Mandal, 2008; Wojciszke, 2011a).

Społeczne konsekwencje władzy

Do społecznych konsekwencji władzy należy rozhamowanie norm społecznych. To zjawisko jest wprost proporcjonalne do ilości posiadanej władzy. Im jednostka sprawuje większą władzę, tym jest bardziej skłonna postrzegać normy społeczne, tak jakby jej nie dotyczyły. Osoby posiadające władzę zdają się mniej przejmować normami społecznymi, ale i pragnieniami czy punktem widzenia innych ludzi. Prowadzi to do mniejszej skłonności do empatii. Wiąże się to również z faktem, że osoby u władzy mają większe trudności z rozpoznawaniem emocji u innych. Nie wynika to jednak z jakiegoś upośledzenia, które wywołuje posiadanie władzy, ale z braku motywacji do poprawnego odczytania emocji drugiego człowieka (Wojciszke, 2011a).

Kolejną negatywną konsekwencją posiadania władzy jest skłonność do uprzedmiotowienia innych osób. Sedno tego zjawiska polega na traktowaniu innych ludzi jako pozbawionych autonomii narzędzi służących do osiągnięcia własnych celów. Takie osoby są ważne tylko, jeżeli mają coś do zaoferowania, coś cennego dla osoby uprzedmiotawiającej. Nie są w tym przypadku istotne ich odczucia czy cele (Wojciszke, 2011a).

1.5.4 Skutki podlegania władzy

Podleganie władzy, czyli zajmowanie pozycji podrzędnej, które wiąże się z małym dostępem do zasobów oraz ograniczoną swobodą, aktywuje system hamowania (*inhibition system*). System ten wiąże się z: koncentracją na zasobach, odczuwaniem negatywnych emocji, kontrolowanym przetwarzaniem informacji, zahamowaniem oraz ze wzrostem wrażliwości na kary (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003). System aktywizuje się u osób poddanych władzy ze względu na to, że żyją one w świecie ubogim w zasoby, nie mają kontroli nad pożądanymi dobrami, co więcej, same są kontrolowane przez innych (Wojciszke, 2011a).

W literaturze można znaleźć wiele przykładów i doniesień z badań na temat negatywnych skutków posiadania władzy. Jednak skrajne podleganie władzy też może się wiązać z negatywnymi konsekwencjami. Przykładowo osoba, która jest słaba, a zarazem jest poddawana surowemu traktowaniu, ciągłej niemożności zaspokajania swoich potrzeb, może w pewnym momencie sprzeciwić się władzy czy zorganizować opór. Może również zachowywać się niezgodnie z przyjętymi zasadami, ponieważ będzie znajdowała się w stanie „nic już się nie liczy”, może uciekać się do przemocy ponieważ, wcześniej nie była w stanie zrealizować swoich celów żadnymi akceptowanymi sposobami. Zbyt częste doświadczanie przegranej lub porażki rodzi frustrację, agresję i apatię (Wilmot i Hocker, 2011). Niepokojących wyników dostarczyły badania Williama Wilmota (1976) potwierdzające powyższe tezy. W badaniu tym studenci mieli zastanowić się, co mogliby zrobić, aby rozwiązać konflikt z posiadającym dużą władzę wykładowcą. Uzyskane odpowiedzi to: „Użyłbym magnum kaliber 357”, „Rozwaliłbym jego skrzynkę pocztową”, „Pobiłbym go”. Postrzeganie silnej asymetrii władzy może doprowadzić do zwiększonej chęci wyrównania rachunków (Wilmot i Hocker, 2011).

Hipoteza podporządkowania (*subordination hypothesis*) została sformułowana przez J. Hall i A. Halberstadt. Mówi ona, że ludzie, którzy nie posiadają władzy, bardziej niż ludzie ją posiadający są zmotywowani do skupiania swojej uwagi na innych osobach oraz do ich dokładnej, wnikliwej i ostrożnej oceny, w której nie posługują się stereotypami. Ze względu na to, że w naszej kulturze to kobiety częściej nie posiadają władzy, można przypuszczać, że to one trafniej będą niż mężczyźni rozpoznawać i oceniać zachowania niewerbalne innych ludzi (Hall i Halberstadt, 1997).

1.5.5 Zjawisko zaprzeczania temu, że posiada się władzę

Pewne wzorce kulturowe jak i normy sprawiają, że ludzie często zaprzeczają temu, że posiadają władzę, czy temu, że chcieli by ją posiadać. Co więcej, próbują przekonać do tego innych, ale i siebie samych. Wiąże się to z faktem, że wielu ludzi postrzega władzę w kategoriach negatywnych, jako władzę albo-albo, jako sytuację, w której musi być wyłoniony zwycięzca oraz przegrany. Takie postrzeganie zjawiska władzy jest przyczyną przekonań, że mówienie o posiadaniu władzy czy o chęci jej posiadania jest w złym tonie i nie wypada tego robić (Kipnis 1976; Wilmot i Hocker, 2011). Badania przeprowadzone nad małżeństwami pokazały dokładniej to zjawisko. Osoby badane chętnie odpowiadały na pytania dotyczące podejmowania decyzji, sposobów przekonywania partnera czy rozwiązywania nieporozumień; badani nie mieli problemów z udzieleniem odpowiedzi, lecz gdy osoba przeprowadzająca badanie zadała pytanie o posiadaną władzę, spotykała się z długim milczeniem, niezdecydowaniem, zakłopotaniem badanego i niechęcią do udzielenia odpowiedzi (Cahill, 1982; Wilmot i Hocker, 2011).

David McClelland (1969) w swoich badaniach zaobserwował podobne zjawisko. Kiedy badani otrzymywali informację zwrotną mówiącą, że z wielkim zacięciem dążą do realizacji celów albo do afiliacji, reagowali radośnie, lecz gdy otrzymywali informację, że dążą do władzy, czuli się winni (Wilmot i Hocker, 2011).

Według Przemysława Żukiewicza (2012) termin władza w języku potocznym obarczony jest negatywnymi asocjacjami i ma pejoratywny wydźwięk. Wynika to z powszechnego skojarzenia pojęcia władzy z praktykami totalitarnymi lub autorytarnymi. Autor przytacza pogląd czeskiego psychologa Eduarda Bakalára (1991) – wskazujący na historyczne podłoże, które wiążąc władzę komunistyczną z praktykami nieprzestrzegania prawa, korupcją czy nieproduktywnością, może być powodem takiego stanu rzeczy. P. Żukiewicz przytacza również słowa autorów podręcznika teorii przywództwa: „Co przychodzi ci na myśl, gdy myślisz o władzy? Myślisz o osobach posiadających autorytet wśród innych? Myślisz o zajmujących wysokie stanowiska? Myślisz o powodowaniu, że inni wykonują działania wbrew własnej woli? Czy władza może być etycznie neutralna czy, jak mawiał Lord Acton, sama w sobie jest niebezpieczna?” (Hughes, Ginnett i Curphy 2006, s. 107 za: Żukiewicz, 2012 s. 21).

1.6 Władza w bliskich związkach

Władzę w bliskim związku określa się jako zdolność jednej osoby do stawiania drugiej wymagań i egzekwowania ich, do przeprowadzania swojej woli pomimo oporu ze strony drugiej osoby. Władza w bliskim związku, tak jak w innych sytuacjach, opiera się również na możliwościach kontroli cennych zasobów. Pomimo pewnych wspólnych elementów władza w bliskim związku różni się od innych rodzajów władzy, na przykład

w organizacji zawodowej czy politycznej (Mandal, 2008). Władza w bliskich związkach, tak jak inne rodzaje władzy, również charakteryzuje się tymi samymi podstawami władzy według teorii J. Frencha i B. Raven (1959). W bliskich relacjach można zauważyć często współwystępowanie i przenikanie się podstaw władzy, lecz nierzadko zdarza się istotna dominacja jednej z nich (Mandal, 2008). Sposoby sprawowania władzy w bliskiej relacji mogą się bardzo różnić. Występują pod postacią brutalnej przemocy i rozkazów, ale również pod postacią delikatnych sugestii czy nawet ponizania samego siebie (Mandal, 2008).

Relacyjna teoria władzy szczególnie trafnie opisuje specyfikę władzy w bliskich związkach. Tam sama relacja jest dużo ważniejsza niż cechy partnerów. Ze względu na to cechuje się też większą zmiennością i dynamiką. Charakterystycznym dla władzy w bliskich relacjach jest też fakt, że jeden z partnerów może posiadać dużo większą władzę w jednym obszarze, lecz może nie posiadać jej wcale w innym. Dzięki temu pomimo istotnej przewagi w pewnych obszarach życia ogólna współzależność może być symetryczna. Takie zjawisko nie jest spotykane we władzy w organizacjach zawodowych czy politycznych (Mandal, 2008).

Kolejnym elementem różnicującym władzę w bliskich związkach od innych rodzajów władzy jest jej wielowymiarowość. Składają się na nią elementy indywidualne, interakcyjne i społeczno-kulturowe. Na czynniki indywidualne partnerów składają się: poziom intelektualny, poziom kompetencji społecznych, zasoby ekonomiczne, zaangażowanie emocjonalne, cechy osobowości, potrzeby czy wartości. Na czynniki interakcyjne składają się różne obszary władzy. Po pierwsze, główne decyzje wpływające na styl życia i podstawowe zadania rodziny (poziom strategiczny władzy). Po drugie, decyzje związane z realizowaniem tychże zadań (poziom wykonawczy władzy). Na czynniki kulturowe składają się oczekiwania społeczne

i stereotypy dotyczące ról kobiet i mężczyzn, żon i mężów. W społeczeństwach bardziej rozwiniętych ekonomicznie przyznaje się więcej władzy kobietom czy żonom (Mandal, 2008).

Zasada mniejszego zainteresowania (*the last interest principle*)

to prawidłowość szczególnie istotna w opisie charakterystyki bliskich związków (Waller i Hill, 1951). Zasada ta mówi o jednym z ważniejszych czynników wpływających na układ władzy w bliskim związku, którym jest psychiczna zależność od partnera oraz związku. Osoba, która jest mniej zaangażowana w związek, mniej zainteresowana jego kontynuowaniem, ma w nim większą władzę. Na przykład w sytuacji gdy jeden z partnerów jest mocno zakochany, lecz drugi nie odwzajemnia tego uczucia w takim samym stopniu, to ten mniej zaangażowany może dyktować nieomal wszystkie warunki osobie zakochanej bardziej. Na taką dysproporcję władzy w bliskim związku ma również wpływ liczba alternatywnych i dostępnych możliwości wejścia w inne relacje i zastąpienia partnera. Osoby, które są atrakcyjne oraz otoczone przez wielu adoratorów, mają większą władzę niż te, które tak dużego wyboru nie mają bądź nie mają żadnego (Mandal, 2008).

Na władzę w bliskich związkach wpływają także zasoby posiadane przez partnerów, lecz nie jedynie zasoby materialne. Istotne są również wszelkie inne rodzaje nagród, którymi dysponują partnerzy. Edna i Uriel Foa (1980) wyróżnili sześć klas zasobów, które obejmują wszystkie rodzaje kar i nagród obecne w różnych relacjach interpersonalnych. Po pierwsze, jest to miłość, czyli okazywanie sobie czułości, ciepła, uczuciowej bliskości, aprobaty czy też dostarczanie satysfakcji seksualnej. Po drugie, są to usługi, czyli każdy rodzaj pracy wykonywanej dla drugiej strony. Po trzecie, są to dobra, czyli konkretne przedmioty, produkty materialne, które są przydatne funkcjonalnie lub symbolicznie. Czwartą klasą zasobów są pieniądze, czyli wszelkie

środki płatnicze mające określoną wartość ekonomiczną. Piątą klasą zasobów są informacje, czyli wiadomości, porady, opinie, instrukcje i wyjaśnienia. Szóstą klasą zasobów jest status, czyli wszystkie zachowania związane z prestiżem, szacunkiem, uznaniem oraz pozycją społeczną (Foa i Foa, 1980; Mandal, 2008).

Władza, którą posiada dana osoba w bliskim związku, niesie ze sobą konsekwencje behawioralne równie silne jak inne rodzaje władzy. Badania pokazały, że osoby, które posiadają władzę w bliskim związku, były bardziej skłonne podejmować zachowania niemoralne, takie jak flirtowanie z inną osobą niż osoby nieposiadające władzy. Ta skłonność najsilniej ujawniała się u mężczyzn posiadających władzę (Gonzaga i in., 2001; Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003). Nie tyle samo posiadanie władzy w związku, co jej rozkład pomiędzy partnerami wpływa na poziom satysfakcji odczuwanej przez nich. Badania pokazały, że satysfakcja jest większa gdy każdy z partnerów relacji może podejmować decyzje w sprawach dla niego ważnych, co nie oznacza we wszystkich (Beach i Tesser, 1993). Natomiast w związkach, w których żona ma większą władzę, często odnotowuje się niższy poziom satysfakcji. Może to wynikać z niepasującego do stereotypów płci układu sił, co powoduje, że relacja taka staje się „związkiem nietypowym” (Mandal, 2004).

W badaniach Eugenii Mandal (2008) kobiety i mężczyźni byli zgodnie przekonani, że to kobiety częściej posiadają władzę w małżeństwie (42% kobiet i 46% mężczyzn). O tym, że to mężczyzna posiada władzę w małżeństwie, było przekonanych już tylko 26% kobiet i 18% mężczyzn. Pogląd o równym rozkładzie władzy w małżeństwie wyraziło natomiast 32% kobiet i 36% mężczyzn.

Na władzę w bliskich związkach wpływa też pośrednio orientacja seksualna. W relacjach homoseksualnych podział władzy w rodzinie nie jest tak oczywisty jak w przypadku par heteroseksualnych. W tym przypadku czynnik władzy nie wchodzi

w interakcję z czynnikiem płci i nie ma stereotypowego podziału na czynności obowiązkowe dla danej płci. Badania pokazały, że w parach homoseksualnych rzadziej występuje brak satysfakcji z powodu odczuwanej niesprawiedliwości (Blumstein i Schwartz, 1983; Mandal, 2008).

1.7 Władza w organizacji zawodowej

Jako jeden z pierwszych badaczy fenomenem przywództwa zajmował się Max Weber. Wprowadził on koncepcję władzy prawomocnej, wskazując, że przekonanie o prawie niektórych osób do wpływania na innych jest koniecznym elementem każdego stosunku władzy. Skuteczne przywództwo jest bardzo istotne w organizacjach zawodowych, przedsiębiorstwach, w administracji państwowej, organizacjach pozarządowych i innych. Max Weber wyróżnił trzy idealne typy władzy prawomocnej: (1) **władzę charyzmatyczną** - opartą na przekonaniu ulegających jej osób o szczególnych, nadzwyczajnych cechach przywódcy i prawomocności ustanowionych przez nią norm; (2) **władzę tradycyjną** - opierającą się na wierze w trwałość pewnego porządku i jego prawomocność (mogła mieć postać patriarchatu, matriarchatu lub gerontokracji); (3) **władzę legalną (racjonalną)** - pochodzącą z mianowania lub wyboru dokonanego na podstawie prawnie usankcjonowanych procedur, opierającą się na przekonaniu o legalności norm prawnych i o uprawnieniu osób sprawujących władzę do wydawania poleceń na mocy tych norm. Według Maxa Webera tylko władza legalna jest elastyczna, czyli można ją nadawać i odbierać, zwiększać i uszczuplać, dlatego też może być podstawą funkcjonowania organizacji (Kurnal, 1972).

Barbara Kozusznik (2005b) wymienia co składa się na proces kierowania. Są to po pierwsze, koordynacja aktywności w celu wyprodukowania dóbr i usług (rola

menadżera oparta na relacji władzy). Po drugie, inspirowanie, zachęcanie, roztaczanie pracownikom nowych wizji oraz dzielenie się informacjami (rola przywódcy, oparta na relacji wpływu). Można zatem stwierdzić, że na bycie kierownikiem składa się bycie w różnym natężeniu menadżerem i przywódcą.

R. Likert (1961) wyróżnił cztery style kierowania. **Styl autorytarno-despotyczny** charakteryzuje się tym, że kierownik stwarza klimat, w którym członkowie zespołu nie komunikują się swobodnie, dyktuje co ma być zrobione i oczekuje natychmiastowych reakcji. W takim stylu system nagród i kar jest jasno określony, a nowe pomysły rzadko akceptowane. Kierownicy autorytarno-despotyczni mają nieco makiaweliczny pogląd na naturę ludzką, czyli zakładający, że ludzie nie lubią pracować i należy ich kontrolować aby się przykładali. Kolejny styl to **autorytarno-życzliwy**. Charakteryzuje się podobną postawą wobec podwładnych jak styl autorytarno-despotyczny jednak taki kierownik nie okazuje swojego stosunku podwładnym. Odgrywa rolę dobrego kolegi, czy ojca lub matki. Interesuje się sprawami podwładnych lecz tylko z powodu przekonania, że tak powinien. Taki kierownik nie dąży do współpracy i partnerstwa z podwładnymi, nie interesuje go co oni myślą i czują w związku z wydawanymi poleceniami. Wydaje polecenia zgodne jedynie z jego poglądem jednak robi to w taki sposób aby wywołać wrażenie, że dostosowuje się do życzeń podwładnych. Kierownik używający **stylu konsultatywnego** wydaje polecenia pracownikom po omówieniu tematu z nimi i zasięgnięciu ich opinii. Jest on prawdziwie zainteresowany tym co podwładni myślą na dany temat, konsultuje się z nimi, słucha ich opinii i często bierze je pod uwagę podejmując decyzje. Ten styl przewiduje pewien stopień aktywizacji podwładnych w procesie kierowania zespołem. **Styl demokratyczny** odznacza się tym, że grupa pracowników sama ustala cele i sama podejmuje decyzje, kierownik najczęściej tylko je akceptuje. Stosunki panujące

w organizacji są otwarte, przyjazne oraz oparte na obustronnym zaufaniu. Decyzje w większości są podejmowane wspólnie. Członkowie grupy są w takim samym stopniu obarczani odpowiedzialnością, jak udziałem w korzyściach uzyskiwanych wynikiem zespołowym (Likert, 1961 za: Kozusznik, 2005b)

Omawiając nowe koncepcje w psychologii organizacji należy podkreślić **koncepcję deinfluentyzacji** Barbary Kozusznik (2005b). Współczesne zmiany w gospodarce polskiej i światowej wymagają zmian i dostosowania stylów kierowania do aktualnych wymagań. Zmiany te mają dotyczyć głównie osłabienia indywidualnego wpływu kierowniczego na rzecz wzmocnienia i promowania bardziej partycypacyjnych i autonomicznych systemów działania. Zastosowanie deinfluentyzacji czyli świadomego pozbywania się lub zrzekania wpływu na bieg zdarzeń w określonej sytuacji na rzecz innych podmiotów organizacji może okazać się przełomowe. Taki kierownik charakteryzuje się: otwartością, jest bardziej „kobiecy”, współpracujący, elastyczny, ciepły oraz skłonny do wspierania indywidualnego rozwoju pracowników i efektywności organizacji, otwartego uczenia oraz delegowania kompetencji i partycypacji. Dzięki deinfluentyzacji możliwe staje się wykorzystanie działania każdego podmiotu zespołu pracowniczego, podnosząc tym samym jego efektywność. Świadome pozbywanie się wpływu, może w praktyce oznaczać zdolność do powstrzymywania się przez kierownika od forsowania za wszelką cenę własnego zdania oraz powstrzymywania się od przymuszania kogoś do określonego działania (Kozusznik, 1996, 2005b).

Echa czasów pierwotnych, kiedy to ludzie żyli w kilkudziesięcioosobowych grupach, słychać we wzorach manifestowania dominacji i sprawowania władzy we współczesnych społecznościach ludzkich (Nosal, 2010). Sposoby wyrażania tych wzorów były formami symbolizowania dominacji w grupie oraz egzekwowania władzy.

Do głównych celów należały: zdobycie i utrzymanie terytorium, ustalenie hierarchii, prowadzenie walki z innymi plemionami, rozstrzyganie sporów oraz zarządzanie dystrybucją pożywienia i dostępem do samic. Elementy tych pierwotnych mechanizmów obserwować można nadal, prawie na każdym kroku, na każdym poziomie zarządzania i działań politycznych, ale ma to swoje negatywne konsekwencje. Gdy w dzisiejszym świecie, w różnych organizacjach, pojawiają się pierwotne formy dominacji i przywództwa, to często związane jest to z destrukcyjnym kierowaniem. Zjawisko tzw. samców alfa jest istotnym problemem we współczesnej psychologii zarządzania (Conniff, 2006; Ludeman i Erlands, 2008 za: Nosal, 2010). Czesław Nosal nazywa współczesnych „samców alfa” w organizacjach „dinozaurami” władzy. Poświęcają oni wiele uwagi i koncentrują się na tworzeniu, przestrzeganiu i obronie hierarchii. W grupie pierwotnej, na przykład stadzie małp, obrona terytorium ma ważne znaczenie adaptacyjne, jednak w organizacjach zawodowych nadmierne przestrzeganie reguł porządku lub obrony „terytorium” hierarchicznego nie ma takiego znaczenia. Co więcej, zbytnio rozbudowane hierarchie i autokratyczne style kierowania są niebezpieczne dla organizacji, ponieważ warunkują sztywność zachowania i opóźnienia w podejmowaniu decyzji (Nosal, 2010).

Negatywne skutki władzy w organizacji to również reakcje podwładnych na zachowania zwierzchników. Barbara Kozusznik (2010) wyróżniła następujące reakcje wobec osób obdarzonych władzą, które wywołują negatywne odczucia u podwładnych. Po pierwsze, **unikanie osób obdarzonych władzą**, czyli podwładny unika sytuacji, w których mógłby być obserwowany, kontrolowany, czy byłby z zwierzchnikiem w sytuacji „twarzą w twarz”. Po drugie, jest to **zdobywanie aprobaty zwierzchnika**, czyli sposób redukcji napięcia i niepokoju w relacji z przełożonym, tak aby wywierał on wpływ wspierający podwładnego. Po trzecie, jest to **zmiana zachowania**

zwierzchnika, czyli sposób redukcji dyskomfortu, przez przedstawianie zwierzchnikowi określonych informacji, co miałyby spowodować zmianę jego postępowania. Może to występować na przykład w sytuacji, gdy podwładny ocenia zachowanie przełożonego jako zbyt surowe, za bardzo ukierunkowane na siebie czy nawet obraźliwe. Po czwarte, jest to **wsparcie grupy**. Metoda ta polega na zmobilizowaniu podwładnych w celu zmniejszenia niepożądanych efektów zachowania przełożonego. Przykładowo: udzielanie wsparcia innym podwładnym, wspólne narzekanie czy wspólne interpretowanie zachowania zwierzchnika. Piąty typ reakcji może polegać na **odzyskiwaniu autonomii**, czyli na przykład podwładny może odmówić wykonania zadania czy zmiany swojego zachowania. Szósty rodzaj reakcji to **odwoływanie się do autorytetu**, polegające na - przykładowo - zwróceniu się z prośbą o interwencję do zorganizowanego forum, które cieszy się formalnym lub nieformalnym autorytetem (rada miejska, sąd koleżeński, samorząd). Ostatnia wyróżniona reakcja to **groźby**. Ta metoda jest stosowana w ostateczności. Wybór tych metod i reakcji jest uzależniony od osobowości, charakteru czy sposobu działania zarówno podwładnego jak i zwierzchnika (Kozusznik, 2010).

Pełnienie funkcji zwierzchnika niesie ze sobą prawie zawsze ryzyko ranienia czy sprawiania przykrości podwładnym. Interesujące wydają się sposoby radzenia sobie przełożonych z taką stacją. Po pierwsze, może to być usprawiedliwianie własnych działań czyli racjonalizacja, że przykładowo - podwładny zasługiwał na ostre potraktowanie. Po drugie, może to być również zaprzeczanie, że to zwierzchnik zranił podwładnego. Po trzecie, może pojawić się bagatelizowanie wyrządzonej przykrości. Zwierzchnik, może również próbować zrekompensować podwładnemu przykrą sytuację (Kozusznik, 2010).

1.8 Podsumowanie

Relacja władzy jest jedną z najpowszechniejszych w całym spektrum relacji międzyludzkich. Jak bardzo jest istotna widać na przykładzie wielu badań naukowych, doniesień historycznych, wiedzy potocznej, mass mediów czy kultury, która jest nierzadko odzwierciedleniem relacji międzyludzkich. Jak różne mogą być źródła władzy wykazują badania naukowe (French i Raven, 1956; Kipnis, 1976; Wilmot i Hocker, 2011; Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003; Cialdini, 2009). Dają ją nie tylko władza polityczna czy też kontrola zasobów materialnych ale również atrakcyjność fizyczna i cechy osobowości. Jest ona bardzo istotna w sferze zawodowej, w pracy czy w polityce. Jednak jest równie istotna w sferze prywatnej, w intymnych związkach czy innych relacjach rodzinnych, nawet wśród przyjaciół odgrywa istotną rolę. Stopień posiadania władzy w danej relacji wpływa na jej przebieg oraz wzajemny stosunek partnerów. Ludzie różnią się między sobą pod względem poczucia władzy. Te różnice często nie wynikają z obiektywnych zmiennych lecz z uwarunkowań osobowościowych. Potrzeba władzy również różnicuje ludzi i wpływa na ich wybory życiowe zarówno w sferze zawodowej jak i prywatnej.

Konsekwencje posiadania władzy można obserwować w prawie wszystkich sferach życia tak społecznego, jak i prywatnego. To jak władza zmienia ludzi ją posiadających nie napawa optymizmem. Dodatkowo podleganie władzy również wiąże się z określonymi skutkami zarówno pozytywnymi, jak i negatywnymi. Spostrzeganie społeczne pojęcia władzy wpływa na ludzi ją posiadających lub dążących do jej posiadania. Zjawisko zaprzeczania temu, że posiada się władzę zmusza niektóre osoby do ukrywania swoich zamiarów a przynajmniej do niemówienia o nich wprost.

Tak liczne skutki posiadania władzy obserwowane w różnych obszarach funkcjonowania człowieka mogą skłaniać do pytań dotyczących jej wpływu na sferę

seksualności. W jaki sposób władza wpływa na seksualność człowieka? Czy są to konsekwencje silne i uogólnione czy słabe i zależne indywidualnie, pozytywne czy negatywne? Aby podjąć się próby odpowiedzi na te i inne pytania należy na wstępie omówić elementy seksualności, na które posiadana władza może wpływać.

II. Seksualność

*Ja z największą przyjemnością od tych rzeczy uciekłem, jak bym się wyrwał spod władzy
jakiegoś pana, wściekłego i dzikiego*
Sofokles

Słowo seksualność pochodzi od łacińskiego *sexus* (płeć), które oznacza dzielić lub przecinać. W języku angielskim oznacza ono płeć biologiczną, w odróżnieniu od płci społeczno-kulturowej (*gender*) (Izdebski, 2012). Seksualność człowieka jest wrodzoną, naturalną funkcją organizmu ludzkiego i jednym z głównych czynników motywujących do podejmowania więzi i kontaktów interpersonalnych. John Bancroft przedstawia wąską definicję seksualności: *jako aspekt kondycji człowieka przejawiający się w postaci pożądania lub pragnienia, towarzyszących im fizjologicznie zdeterminowanych odpowiedzi seksualnych i zachowań prowadzących do orgazmu lub przynajmniej sprawiającego przyjemność podniecenia, występujących często między dwojgiem ludzi, lecz nierzadko praktykowanych także samotnie* (Bancroft, 2011 s.19). W szerszym rozumieniu terminu seksualność wiąże się z różnymi stanami emocjonalnymi, takimi jak: miłość, zakochanie czy pragnienie stałego związku (Izdebski, 2012).

2.1 Historia badań seksuologicznych

Kazimierz Imieliński wyodrębnił cztery okresy w rozwoju seksuologii jako odrębnej nauki. Pierwszy to **okres prehistoryczny**, w którym seksualność była związana ze sferą magiczno-rytualną. Seks pełnił funkcje związane z magią płodności, przywoływaniem dostatnich plonów czy niwelowaniem złych mocy. Z tego okresu (Górny Paleolit) pochodzą słynne figurki Wenus. Są to przedstawienia kobiet, które mają zredukowane do minimum rysy twarzy, za to znacznie wyolbrzymione cechy płciowe. Wskazuje to na znaczenie, jakie przywiązywano do funkcji macierzyńskiej i reprodukcyjnej (Depko, 2010; Kocur i Waclawik, 2010).

Drugi to **okres obserwacji i dociekań przednaukowych**, który obejmuje epokę starożytną, średniowieczną i nowożytną do przełomu XVIII i XIX wieku. W czasach starożytnych zastanawiano się nad wartością seksualności, próbowano klasyfikować różne zachowania seksualne pod kątem filozoficzno-etycznym, religijnym czy etycznym. Lekarze i filozofowie pochodzący z Grecji czy Rzymu, tacy jak: Hipokrates, Platon, Arystoteles czy Galen, prowadzili rozważania i badania nad płodnością, antykoncepcją, analizowali zachowania i zaburzenia seksualne, zastanawiając się nad możliwością ich leczenia, jak również mówili o wartości edukacji seksualnej. Średniowieczne przekonania na temat znaczenia seksualności, czystości, higieny czy sposobów obchodzenia świąt w literaturze są opisywane sprzecznie. Uproszczeniem jest przyjmowanie jednego obrazu średniowiecza i uogólnianie go na całą Europę i czasokres dziesięciu wieków. Istotną rolę w sferze seksualności tamtych czasów odegrała religia katolicka. Seksualność człowieka pojmowano głównie w aspekcie prokreacyjnym. Nie należy jednak zapominać o takich fenomenach kulturowych, jak na przykład Święto Głupców. Święto to miało charakter parodystycznej trawestacji oficjalnego kultu, towarzyszyły mu przebrania, maskarady, nieprzystojne tańce, istotne

były również elementy zabaw seksualnych. Święto Głupców, lub festa fatuorum, stultorum, follorum to średniowieczne święto obchodzone przez zakonników, szkolarów a nawet niższych kleryków kilka razy w roku. Pierwotnie obchodzono je w kościołach i miały charakter legalny, jednak pod koniec średniowiecza były zakazane, choć obchodzono je nadal na ulicach i tawernach. (Sieradzan, 2005; Kozieł, 1996).

XVI wiek rozpoczął serię odkryć medycznych, które miały duży wpływ na późniejszy rozwój seksuologii. Gabriel Fallopio (1523-1562) odkrył jajowody oraz przeprowadził porównanie między łechtaczką a prąciem. Regnier de Graaf (1641-1673) dokładnie opisał jajniki, pęcherzyki Graafa oraz zjawisko kobiecej ejakulacji. W 1677 r. Antoni van Leeuwenhoek, (a właściwie jego uczeń) jako pierwszy zobaczył pod mikroskopem i opisał męskie plemniki (Depko, 2010).

Kolejny, to **okres wiedzy przedseksuologicznej** obejmujący wiek XIX. W tym czasie seksuologia nie była oddzielną nauką, jednak rozwijały się jej załączki. Obowiązujące standardy, które określały seksualność jako tabu, ograniczały zainteresowanie medycyny jedynie do funkcji rozrodczej. Dużą rolę odegrał w tym czasie znaczny rozwój psychiatrii i neurologii, który dostarczył wiedzy o znaczeniu seksualności i jej wpływie na zdrowie i zachowanie człowieka. W tym czasie powstały pierwsze badania seksuologiczne dotyczące prostytutek, przeprowadzone na dużą skalę, których autorem był J.P. Parent-Duchatelet. Wyniki zaprezentowano w książce *De la prostitution de la ville de Paris* w 1837 r. Dzieło, które powstało w 1886 r. w Stuttgarcie - *Psychopathia sexualis* autorstwa Ryszarda von Kraft-Ebinga to wybitny opis wielu chorób czy dewiacji seksualnych. Autor ten, jako pierwszy wprowadził do medycyny pojęcia takie, jak: zoofilia (skłonności seksualne do zwierząt), sadyzm (pochodzi od nazwiska markiza D.A.F. de Sade, autora *Stu dwudziestu dni Sodomy*) czy masochizm, który pochodzi od nazwiska Leopolda Sacher-Masocha (Depko, 2010).

Okres wiedzy seksuologicznej trwa od przełomu XIX i XX wieku. W tym czasie miała miejsce rewolucja naukowo-techniczna, kulturalna i obyczajowa. Jest to okres, w którym seksuologia zyskała rangę samodzielnej nauki ze względu na podstawy teoretyczne jak i rozwój metodologii. Do pionierów współczesnej seksuologii zaliczyć należy Magnusa Hirschfelda, który w 1918 r. w Berlinie założył pierwszy na świecie Instytut Seksuologiczny. Natomiast w 1921 r. wraz z Havelockiem Ellisem i Augustem Forelem przyczynili się do zorganizowania w Berlinie pierwszego międzynarodowego kongresu seksuologicznego (Depko, 2010). W 1897 r. wcześniej wspomniany brytyjski lekarz, reformator społeczny i jeden z twórców współczesnej seksuologii - Havelock Ellis opublikował pierwszy z siedmiu tomów *Studies in the Psychology of Sex*, ostatni tom pojawił się w 1928 r. Autor ten zajmował się badaniem seksualności płci. Krytykował wiktoriańską moralność, opowiadając się za prawem kobiet do przyjemności seksualnej i kontroli płodności oraz prawami homoseksualistów. Poglądy te były kontrowersyjne w tych czasach. Równie wiele kontrowersji wywoływał pogląd, który głosił, że masturbacja nie jest szkodliwa dla zdrowia, a sny erotyczne są naturalnym zjawiskiem (Imieliński, 1990; Lew-Starowicz, 2003)

W historii badań seksuologicznych nie sposób pominąć Zygmunta Freuda, który opublikował w 1905 r. *Trzy rozprawy z teorii seksualnej*. Do jego najważniejszych dokonań należały: opis faz rozwoju psychoseksualnego, opis dziecięcej seksualności oraz opis kompleksów i mechanizmów obronnych. Do najpopularniejszych, obalonych w późniejszym czasie twierdzeń, które głosił, należy pogląd, że orgazm łechtaczkowy jest orgazmem niedojrzałym, natomiast orgazm pochwowy jest wyrazem dojrzałości kobiecej.

Doktor Stanisław Teofil Kurkiewicz (1867-1921) to jeden z najwybitniejszych polskich seksuologów i pionierów seksuologii, który sam siebie określał mianem

„płciownika”. Większość swojego życia poświęcił na zgłębianie i analizowanie tajemnic płci i seksualności. Do jego największych dzieł należą dwa tomy *Z docieków (studyów) nad życiem płciowym* (1905) oraz *Słownik płciowy. Zbiór wyrażen o płciowych: właściwościach, przypadłościach itp.* (1913). W 1902 r. Kurkiewicz wprowadził do języka polskiego termin seksuologia, o pięć lat wcześniej niż dr Hermann Rohleder, który w 1908 r. wprowadził równoznaczny wyraz *die Sexologie*.

W 1937 r. Alfred Kinsey zaczął prowadzić zajęcia na Indiana University z nowo utworzonego wówczas przedmiotu o nazwie edukacja seksualna. Kinsey był jednak rozczarowany brakiem systematycznych badań naukowych nad seksualnością i postanowił to zmienić. W 1938 r. rozpoczął zbieranie danych, które opublikował w dwóch raportach: *Sexual Behavior in the Human Male (Zachowania seksualne mężczyzn, Kinsey, Pomeroy i Martin, 1948)* oraz *Sexual Behavior in the Human Female (Zachowania seksualne kobiety, Kinsey, Pomeroy, Martin i Gebhard, 1953)*. Dla opinii publicznej wyniki jego badań były szokujące. Uczestnicy badań nierzadko przyznawali się do zachowań, które były piętnowane społecznie, a nawet prawnie zabronione. Do najważniejszych wyników uzyskanych przez Kinseya i współpracowników zaliczyć należy:

- 92% mężczyzn i 62% kobiet przyznało się do masturbacji. Spośród masturbujących się kobiet 45% stwierdziło, że w ten sposób jest w stanie osiągnąć orgazm w czasie krótszym niż trzy minuty;
- Średnia liczba stosunków małżeńskich podawana przez kobiety wynosiła: 2,8 razy w tygodniu w wieku około 20 lat; 2,2 razy w wieku lat 30 i 1,0 raz w wieku 50 lat;
- Około 50% żonatych mężczyzn miało pozamałżeńskie doświadczenia seksualne w okresie swego życia po ślubie; 26% zameężnych kobiet odbyło

stosunek pozamałżeński przed ukończeniem 40 roku życia;

- 12% kobiet i 22% mężczyzn reagowało podnieceniem na sadomasochistyczną historię; 55% kobiet i 50% mężczyzn przyznało się do reakcji erotycznej na gryzienie;
- 46% mężczyzn "reagowało" na osoby obu płci w swym dorosłym życiu, a 37% miało przynajmniej jedno doświadczenie homoseksualne (Kinsey, Pomeroy i Martin, 1948; Kinsey, Pomeroy, Martin i Gebhard, 1953).

Badania Kinseya były szeroko krytykowane, nie tylko ze względu na kontrowersje natury społeczno-obyczajowej, ale głównie za brak reprezentatywnej próby badawczej dla społeczeństwa amerykańskiego. Kinsey zbadał bowiem głównie przedstawicieli społeczności uniwersyteckiej i lokalnej. W grupie badawczej znalazła się również ponadprzeciętna grupa mężczyzn skazanych za przestępstwa seksualne.

W latach 50. William Masters rozpoczął badania nad fizjologią reakcji seksualnej. Badaniami objął grupę prostytutek. Uznał jednak, że ze względu na ich nietypowe zachowania seksualne nie będą grupą reprezentatywną. Postanowił znaleźć ochotników w środowisku medycznym St. Louis. Udało mu się znaleźć osoby, które zgodziły się masturbować albo odbyć stosunek w laboratorium. Do ostatecznych badań Masters - już we współpracy z Virginią Johnson, wybrał do badania 694 osoby, w tym 276 par małżeńskich oraz 106 niezamężnych kobiet i 36 nieżonatych mężczyzn. Masters i Johnson dokonali obserwacji ponad 10 tysięcy reakcji seksualnych zakończonych orgazmem. Wyniki badania opublikowali w książce *Human Sexual Response*, 1966 (Depko, 2010). Wyniki badań Mastersa i Johnson dotyczyły bardzo specyficznej i niereprezentatywnej grupy ochotników. Zdecydowana większość ludzi nie zgadza się na uprawianie seksu w laboratorium badawczym. Co więcej, do badania

wybrano te kobiety, które regularnie doświadczają orgazmu (Brannon, 2002).

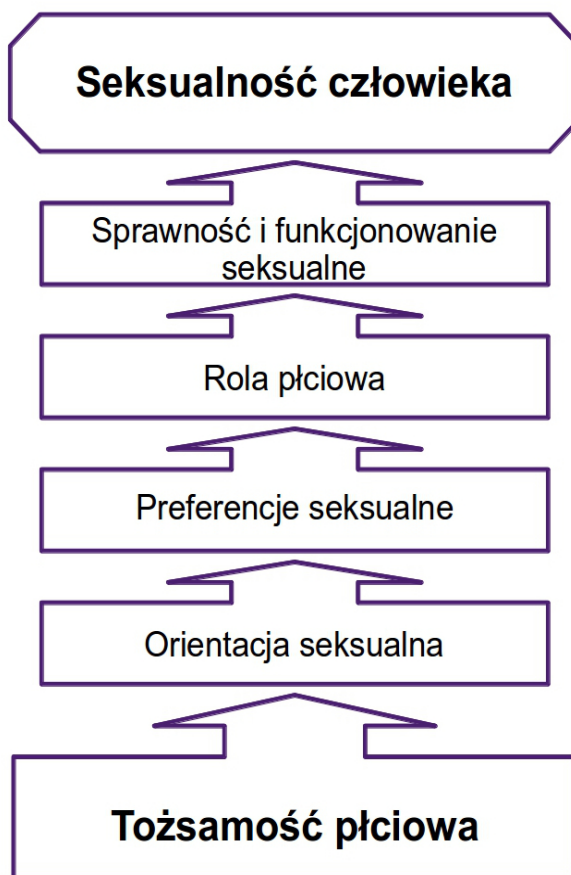
We współczesnej seksuologii istnieje wiele metod badawczych: wywiad seksuologiczny, badanie fizykalne, badania dodatkowe i specjalistyczne, obserwacja, metody ankietowe, testy psychologiczne i inne. Jednak najpopularniejsze są ankiety. Jest to metoda najłatwiejsza do przeprowadzenia, ale wiąże się również z trudnościami, takimi jak: znalezienie reprezentatywnej próby badawczej, uzyskanie prawdziwych i precyzyjnych odpowiedzi czy zmotywowanie badanych (Brannon, 2002).

2.2 Podstawowe koncepcje dotyczące seksualności

Seksualność to jeden z najważniejszych komponentów ludzkiej kondycji. Jest związana z całą naturą człowieka, zarówno z biologią, fizjologią, jak i z psychiką, kulturą, wartościami czy normami, z którymi jednostka styka się w ciągu swojego życia. Seksualność oraz płciowość stanowią istotne elementy determinujące ludzką tożsamość oraz istotne wyznaczniki sensu ludzkiego życia. Seks oraz seksualność mogą być źródłem wielu radości - to właśnie z seksualnością związane są: miłość, szczęście, rozkosz, spełnienie, poczucie bezpieczeństwa, akceptacji czy też rodzicielstwo, ale również wielu problemów - zaburzenia seksualne mogą znacząco wpływać na szeroko rozumianą jakość życia (Izdebski, 2012). Rozwój seksualności jest wynikiem interakcji wielu czynników biologicznych, psychologicznych, środowiskowych, społecznych, kulturowych czy religijnych. Sama seksuologia jest dziedziną interdyscyplinarną, która korzysta z różnych dziedzin nauki, takich jak: medycyna (a w szczególności: urologia, ginekologia, psychiatria), psychologia czy nauki społeczne. Przegląd literatury dostarcza wielu interesujących koncepcji, teorii czy modeli dotyczących seksualności.

2.2.1 Model rozwoju seksualności Martina Seligmana

Teoretyczny model rozwoju ludzkiej seksualności zaproponowany przez Martina Seligmana (2003) pozwala umiejscowić i zrozumieć zaburzenia mogące występować w tej sferze życia. Obejmuje on pięć warstw, z których każda kolejna opiera się na warstwie poniższej. Rdzeń tworzy **tożsamość płciowa**, czyli zdefiniowanie siebie i zaakceptowanie jako kobietę lub mężczyznę, a także świadomość własnych narządów płciowych. Patologia tożsamości płciowej to na przykład zespół dezaprobaty płci. Następną warstwę tworzy **orientacja seksualna**, którą najłatwiej zidentyfikować, poddając analizie wybory obiektów budzących fantazje oraz reakcje seksualne. Aspekt ten objawia się między innymi w postaci marzeń sennych o osobie danej płci. Przykładem patologii orientacji seksualnej jest brak jej akceptacji oraz chęć zmiany własnej orientacji seksualnej. Trzecia warstwa to **preferencje i zainteresowania seksualne**, które bywają zmienne. Kształtują się wokół orientacji seksualnej. Zdarza się, że człowiek kształtuje je pod wpływem np. nacisku społecznego. Patologią tej warstwy są zaburzenia preferencji seksualnych (parafilie, dewiacje, zboczenia). Kolejną warstwę stanowią **role płciowe**, które są wynikiem czasów, kultury czy mody. Zaobserwować je można poprzez publiczne wyrażanie tożsamości płciowej. Społeczeństwo oczekuje zachowań zgodnych z przypisaną rolą płciową. Ostatnia warstwa to **sprawność i funkcjonowanie seksualne**, inaczej mówiąc, to sposób zachowania jednostki w kontakcie intymnym z drugą osobą. Patologią w tym obszarze są dysfunkcje seksualne (Seligman, 2003; Lew-Starowicz, 2010). W modelu Seligmana im niższa warstwa, tym bardziej jest osadzona biologicznie, a więc mniej zależna od czynników świadomych, poddających się kontroli, jest więc trudniejsza do leczenia (Dziemian i Łucka, 2008).

Rysunek 2.1. Model seksualności człowieka Martina Seligmana
Źródło: opracowanie własne na podstawie: Seligman, Walker i Rosenhan, 2003

2.2.2 Teoria strategii seksualnych Davida Buss'a i Davida Schmitt'a

Teoria strategii seksualnych została przedstawiona przez Davida Buss'a oraz Davida Schmitt'a w 1993 r., a następnie uzupełniona przez Buss'a w 1998 r. Autorzy poddali krytyce wczesne teorie dotyczące doboru partnera seksualnego, mówiąc, że są one zbyt ogólne, między innymi teorię Freuda i Junga mówiącą, jakoby wybór partnera życiowego był zdeterminowany przez poszukiwanie osoby będącej podobną do rodzica płci przeciwnej. Podważyli także teorie, które proponowały, by proces doboru ludzi w pary postrzegać w kategoriach komplementarności, czyli poszukiwania osoby, która posiadałaby te cechy, których nam samym brakuje. Krytyce poddali też teorie,

które wyjaśniają tworzenie się pozytywnych relacji czy przyszłych bliskich związków poprzez odnoszenie się do bilansu kar i nagród.

Teoria strategii seksualnych głosi, że psychologiczne mechanizmy adaptacyjne odnoszące się do seksualności nie należą do puli ogólnych reakcji psychologicznych, lecz mają charakter swoisty. Najważniejszym czynnikiem tej teorii jest pożądanie, które leży u podstaw seksualności i poszukiwania partnerów seksualnych (Buss, 1998).

Koncepcja ta zakłada istnienie wielu strategii rządzących życiem seksualnym człowieka. Termin strategię w tej koncepcji rozumiany jest jako bezpośrednie i naturalne środki osiągania celów czy metody rozwiązywania określonych problemów. Między innymi wyróżnia strategię krótko- i długoterminowe, które są charakterystyczne odpowiednio dla mężczyzn i kobiet ze względu na odmienne problemy adaptacyjne dotyczące kobiet i mężczyzn czy też „minimalną obowiązkową inwestycję rodzicielską” (szerzej omówiona została w podrozdziale 3.4). Strategie zasadniczo różnicują zachowania obu płci w zakresie seksualności. Teoria ta wyróżnia u mężczyzn cztery względnie odrębne krótkoterminowe strategie adaptacyjne: pragnienie wielości partnerek, ocena dostępności seksualnej, ocena fizycznych oznak płodności oraz strategie minimalizacji czasu i inwestycji. Mężczyźni, którzy posiadli zdolność realizowania powyższych strategii, mają o wiele większe szanse na sukces prokreacyjny.

Chociaż kobiety rzadziej stosują strategię krótkoterminową, mogą odnieść również korzyści adaptacyjne z ich realizacji. Na przykład: natychmiastową dostępność zasobów dla kobiety i dzieci, „ubezpieczenie partnerskie” na wypadek utraty regularnego partnera czy też korzyści genetyczne ze względu na związki z ponadprzeciętnymi partnerami.

Strategie długoterminowe najważniejsze dla mężczyzn to: znalezienie partnerki

wartościowej pod względem prokreacyjnym, posiadającej odpowiednie umiejętności rodzicielskie czy dopilnowanie, aby to oni byli biologicznymi ojcami. Strategie długoterminowe najważniejsze dla kobiet to: znalezienie partnera posiadającego zdolności nabywania zasobów, którzy wykazują chęć zainwestowania tych zasobów w partnerkę oraz potomstwo, zainteresowanych zaangażowaniem się w długoterminowy związek czy też potrafiących ochronić kobiety i dzieci przed niebezpieczeństwem (Buss, 1998; Bancroft, 2011).

2.2.3 Teoria skryptów seksualnych Johna Gagnona i Williama Simona

Model ten został przedstawiony w 1973 r. przez Johna Gagnona i Williama Simona. Teoria skryptów seksualnych wykorzystuje teatralną metaforę „scenariusza” (skryptu) do opisu ciągu zachowań osób (aktorów) będących w relacji seksualnej. Zakłada się, że większość ludzkich zachowań w sferze seksualnej jest osadzona w skryptach i pozbawiona spontaniczności – skrypt zawsze poprzedza zachowanie. Skrypty mają pochodzenie społeczno-kulturowe, co zmusza jednostki do korzystania ze wspólnych kulturowo znaczeń i oczekiwań, aby móc wspólnie realizować pragnienia seksualne. Są one w większości przyswajane w dwóch pierwszych dekadach życia. Scenariusze seksualne określają sposób wyrażania swojej seksualności, orientację seksualną, zachowania seksualne, pożądanie seksualne i inne elementy składowe ludzkiej seksualności. Prawdopodobnie płeć odgrywa główną rolę w procesie organizacji tychże scenariuszy. Skrypty seksualne można definiować na trzech poziomach. Pierwszy poziom to **scenariusze kulturowe** (zbiory norm społecznych, które mogą wpływać na zachowania seksualne), których dostarczycielami są rodzice, szkoła, nauczyciele, Kościół, prawo czy media. Drugi poziom to **scenariusze interpersonalne** (wynik zetknięcia się norm społecznych z osobistymi pragnieniami), których uczymy się

również w procesie kontaktów z partnerem seksualnym. Trzeci poziom to **scenariusze intrapsychiczne/indywidualne** (sfera autoprocesu) odzwierciedlające treści życia umysłowego. Skrypty te powstają w wyniku przetworzenia i dopasowania skryptów kulturowych oraz własnych doświadczeń seksualnych. Model ten zakłada brak uniwersalnego i niezmiennego popędu płciowego, traktując zachowania seksualne jako wyuczone skrypty zachowań (Gagnon i Simon, 1987; Bancroft, 2011).

2.2.4 Model podwójnej kontroli Johna Bancrofta i Ericka Janssena

Model podwójnej kontroli został zaproponowany przez Johna Bancrofta i Ericka Janssena w 2000 r. Zakłada on istnienie dwóch układów działających w mózgu danej osoby: układ pobudzania seksualnego (aktywacji) oraz układ hamowania seksualnego. Równowaga między tymi dwoma układami decyduje o wystąpieniu odpowiedzi seksualnej oraz związanego z nią podniecenia u danej osoby w określonej sytuacji (Bancroft i Janssen, 2000). Model ten opiera się na trzech podstawowych założeniach. Po pierwsze, *„choć podniecenie seksualne pojawia się zwykle w interakcjach między dwoma lub więcej jednostkami, a kontekst i kulturowy scenariusz związany z interakcją stanowią ważne źródła pobudzenia – o charakterze zarówno podniecającym, jak i hamującym – efekty takiego pobudzenia zależą ostatecznie od neurobiologicznej charakterystyki zaangażowanych jednostek”* (Bancroft, 2011, s. 17). Po drugie, *„neurobiologiczne hamowanie odpowiedzi seksualnej stanowi model adaptacyjny występujący u różnych gatunków, który zmniejsza prawdopodobieństwo wystąpienia odpowiedzi seksualnej, rozpraszających efektów podniecenia seksualnego i pożądania w sytuacjach, gdy aktywność seksualna byłaby niekorzystna lub wręcz niebezpieczna, lub odrywałaby jednostkę od zajmowania się innymi ważniejszymi aspektami danej sytuacji”* (Bancroft, 2011, s. 17). Po trzecie, *„istnieje indywidualna różnorodność*

skłonności zarówno do podniecenia, jak i do hamowania seksualnego. Chociaż w większości przypadków skłonności te mają charakter adaptacyjny lub nieproblematyczny, osoby charakteryzujące się niezwykle dużą skłonnością do podniecenia oraz/lub niewielką skłonnością do hamowania przypuszczalnie częściej będą się angażować w zachowania seksualne wysokiego ryzyka lub zachowania przysparzające innego rodzaju problemów, podczas gdy osoby o małej skłonności do podniecania seksualnego oraz/lub z dużą skłonnością do seksualnego hamowania z większym prawdopodobieństwem przeżywać będą problemy z odpowiedzią seksualną” (Bancroft, 2011, s. 17). Badania z wykorzystaniem tego modelu przeprowadzone na mężczyznach skłoniły autorów do stworzenia kwestionariusza oraz przetestowania go psychometrycznie. Pytania dotyczyły tego, w jaki sposób badany odczuwa podniecenie, traci podniecenie czy też w jakich sytuacjach nie odczuwa podniecenie seksualnego. Analizy danych dostarczyły niespodziewanych wyników. Uzyskano jedną skalę dotyczącą pobudzenia seksualnego oraz dwie skale dotyczące hamowania seksualnego: *hamowanie seksualne z powodu zagrożenia niespełnieniem* oraz *hamowanie seksualne z powodu groźby konsekwencji spełnienia* (Janssen i in. 2002). Opracowano również podobny kwestionariusz służący do pomiaru wyżej wymienionych indywidualnych skłonności u kobiet (Graham i in. 2006). Podczas analizy czynników zidentyfikowano pięć związanych z pobudzaniem oraz trzy z hamowaniem. Czynniki związane z pobudzaniem to: *„skłonność do odczuwania pobudzenia seksualnego w różnych sytuacjach, charakterystyka partnera (skłonność do odczuwania wzmożonego podniecenia pod wpływem osobowości partnera lub jego zachowania), dynamika wpływu seksualnego (skłonność do odczuwania podniecenia dzięki wpływowi lub dominacji w sytuacji seksualnej), zapach (skłonność do odczuwania wzmożonego podniecenia pod wpływem sygnałów węchowych) oraz otoczenie (skłonność do*

odczuwania wzmożonego podniecenia, jeżeli jest się widzianym lub słyszany przez innych podczas uprawiania seksu)” (Bancroft, 2011, s. 17). Do czynników hamujących należą: „znaczenie związku (odzwierciedlenie potrzeby, by uprawiać seks w określonym rodzaju związku), zaniepokojenie wydolnością seksualną (skłonność do osłabienia podniecenia przez zaniepokojenie o sprawność seksualną) oraz podniecenie sytuacyjne (podatność na hamowanie lub przerywanie stanu podniecenia przez czynniki sytuacyjne)” (Bancroft, 2011, s. 17).

2.3 Charakterystyka seksualności człowieka

Życie seksualne człowieka rozgrywa się na wielu płaszczyznach. Badacze, którzy zajmują się tą dziedziną ludzkiej aktywności, analizują je między innymi na podstawie wyznaczników biologicznych, fizjologicznych, socjologiczno-kulturowych czy psychologicznych (Ślósarz, 2003).

Zachowania seksualne mają wiele funkcji. Poza podstawowym zadaniem, którym jest reprodukcja, pełnią inne istotne funkcje, takie jak: potwierdzenie swojej męskości lub kobiecości, wzmocnienie poczucia własnej wartości, dostarczanie przyjemności, rozładowywanie stresu i napięcia, dominacja, wyrażanie wrogości, czy też uzyskiwanie korzyści materialnych. Nierzadko zdarza się, że problemy z relacjami seksualnymi w parze są wynikiem realizowania przez partnerów jednocześnie różnych czy nawet przeciwstawnych celów aktywności seksualnej (Bancroft, 2011).

2.3.1 Bliskie relacje seksualne

Różnica między seksem i miłością jest taka, że seks rozładowuje napięcie, a miłość je wywołuje

Woody Allen

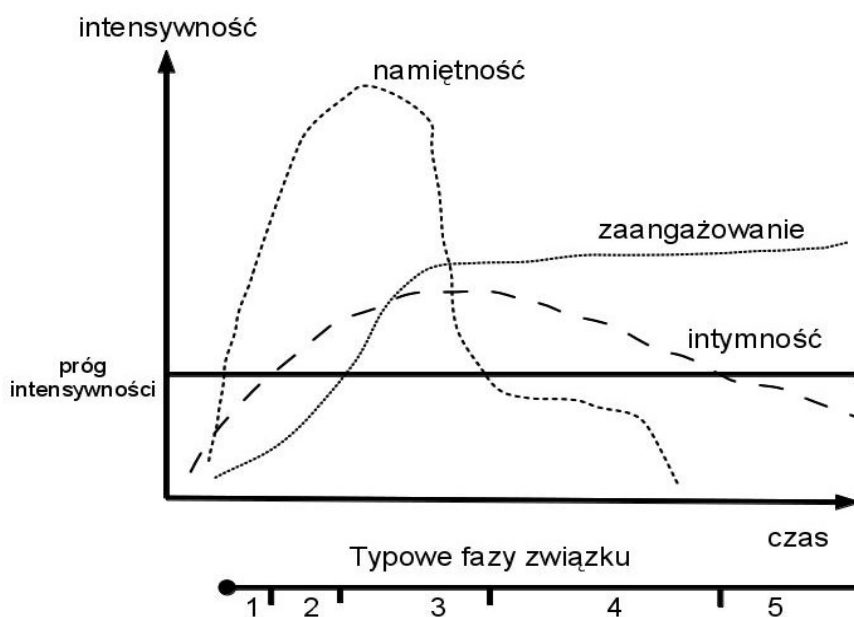
Relacje z rodzicami, dziećmi oraz partnerami w bliskim związku są najsilniejszymi i najtrwalszymi relacjami, jakich doświadczamy. Po pierwsze, wynika to z faktu, iż rodzina pełni w życiu człowieka bardzo ważne funkcje, takie jak: stworzenie możliwości realizowania ról biologicznych związanych z prokreacją, daje poczucie tożsamości oraz stanowi podstawę poczucia bezpieczeństwa. Po drugie, istotna tu jest również potrzeba afiliacji, która jest jedną z najistotniejszych podstawowych potrzeb. Bliskie związki pomimo licznych badań psychologicznych, socjologicznych, kulturowych oraz badań z obszaru medycyny są jeszcze słabo poznane naukowo. Psychologiczne definicje określają je jako regularne spotkania osób przez jakiś czas. Spotkania te mają komponenty behawioralne, emocjonalne i poznawcze. Opisują je pewne cechy: aktywność (czynności wspólnie wykonywane przez partnerów), cele (wspólne z partnerem), normy (reguły zachowania obowiązujące w danej relacji), oczekiwania (wizje tego, jak powinien funkcjonować związek), umiejętności interpersonalne (które pozwalają na założenie i utrzymanie związku), siły i role społeczne (które umożliwiają podział zadań oraz możliwości wywierania wpływu na partnera) (Mandal, 2008).

Robert J. Sternberg (1986) jest autorem Trójczynnikowej Koncepcji Miłości, która wyróżnia trzy główne składniki miłości: namiętność, intymność oraz zaangażowanie w utrzymanie związku. Namiętność składa się z takich pozytywnych

emocji, jak: zachwyt, tkliwość, pożądanie czy radość. Emocje negatywne jej towarzyszące to: ból, niepokój, zazdrość czy tęsknota. Składają się na nią: poszukiwanie fizycznej bliskości, przyływy energii, uczucie podniecenia, szybsze bicie serca, pragnienie dotykania, pieszczenia czy całowania, pragnienie kontaktów seksualnych, obsesja na punkcie partnera czy marzenia na jawie. Z namiętnością związana jest silna motywacja do maksymalnego połączenia się z partnerem oraz silne pobudzenie fizjologiczne. Dynamika zmian w obszarze namiętności jest bardzo duża. Uczucia, które składają się na nią, intensywnie rosną, szybko osiągając swoje szczytowe natężenie, a następnie równie szybko gasną (Wojciszke, 2003). Intymność to pozytywne uczucia i towarzyszące im działania, które wywołują przywiązanie, bliskość i wzajemną zależność partnerów. Badania przeprowadzone przez R. Sternberga pokazały, że tak rozumiana intymność wiąże się z: pragnieniem dbania o dobro partnera, przeżywaniem szczęścia w obecności partnera i z jego powodu, szacunkiem dla partnera, wzajemnym zrozumieniem, daniem i otrzymywaniem uczuciowego wsparcia czy też wymianą intymnych informacji. Dynamika zmian w obszarze intymności jest powolna. Uczucia, które składają się na intymność, wzrastają powoli i jeszcze wolniej opadają (Wojciszke, 2003). Zaangażowanie w tej teorii jest rozumiane jako działania nastawione na przekształcenie relacji miłosnej w trwały związek, jak również na utrzymanie tego związku pomimo pojawiających się przeszkód.

W zależności od natężenia wyżej wymienionych trzech składników miłości można wyróżniać kolejne fazy trwania bliskiego związku: (1) zakochanie – tu występuje tylko namiętność; (2) romantyczne początki - tu występuje namiętność oraz pojawia się intymność; (3) związek kompletny – tu pojawiają się wszystkie trzy składniki miłości; (4) związek przyjacielski – w tym przypadku zanika namiętność; (5) związek pusty – tu pozostaje tylko zaangażowanie; (6) rozpad związku – tu nie

występuje żaden ze składników miłości.

Rysunek 2.2. Zróżnicowanie dynamiki trzech podstawowych składników miłości i wynikająca z niego typowa sekwencja faz związku miłosnego rozpoczynającego się miłością od pierwszego wejrzenia: 1 - zakochanie; 2 - romantyczne początki; 3 - związek kompletny; 4 - związek przyjacielski; 5 - związek pusty

Źródło: Wojciszke, 2003, s. 20

Równie interesująco, lecz w sposób bardziej artystyczny i poetycki o miłości pisał Erich Fromm (2001). Mówił on o sztuce miłości (*the art of loving*), której trzeba się nauczyć tak samo jak innych umiejętności np.: gry na fortepianie, malarstwa czy stolarstwa. Najpierw powinno się opanować teorię, a następnie zająć się częścią praktyczną. Wyróżnił on w swoich pracach podstawowe rodzaje miłości: miłość braterską, rodzicielską, erotyczną, miłość samego siebie oraz miłość Boga. Opisał również podstawowe składniki niezbędne dla różnych form miłości, mianowicie: troskę, poczucie odpowiedzialności, poszanowanie i poznanie. Troskę rozumie jako czynne zainteresowanie życiem i rozwojem ukochanej osoby. Odpowiedzialność oznacza gotowość do „odpowiadania” na wszystkie wyrażone i niewyrażone potrzeby drugiej strony. Poszanowanie oznacza zdolność przyjmowania człowieka takim, jaki jest,

zdawania sobie sprawy z jego niepowtarzalnej indywidualności oraz szanowania jej, czyli pragnienia, aby drugi człowiek mógł się rozwijać i rosnąć taki, jaki jest. Może ono istnieć wyłącznie dzięki wolności. Poznanie to potrzeba zgłębienia „tajemnicy człowieka”, poznania kogoś „do samego sedna” (Fromm, 2001; Mandal, 2008).

2.3.2 Funkcje seksualności

W ujęciu biologicznym podstawową funkcją seksualności człowieka jest prokreacja. Jednak zarówno u ludzi, jak i u innych gatunków zwierząt nie jest to jedyna funkcja. Dzisiejsza seksuologia wskazuje na wiele innych istotnych psychologicznych i społecznych wymiarów seksualności. Najczęściej wymieniane funkcje zostały przedstawione poniżej (Izdebski, 2012).

- **Funkcja rozkoszy** obejmuje pożądanie seksualne, radość z doznań seksualnych, przyjemność oraz seksualne zaspokojenie. Bywa najważniejszym motywem do podejmowania aktywności seksualnej.
- **Funkcja odniesieniowa (relacyjna)** obejmuje te aspekty, które w relacji między partnerami rozgrywają się wewnątrz związku. Elementy, które przyczyniają się do stabilności relacji. Funkcja ta jest optymalnie realizowana, gdy partnerów łączy miłość.
- **Funkcja komunikacyjna** obejmuje te aspekty seksualności, które ułatwiają komunikację w parze.
- **Funkcja instytucjonalizacyjna** związana jest z instytucją pary, małżeństwa czy innych bliskich relacji, w których odbywa się życie seksualne. Seksualność często jest uznawana za istotny element długiego, satysfakcjonującego związku.
- **Funkcja potwierdzenia** obejmuje te aspekty seksualności, dzięki którym osoba

może potwierdzić swoją płciowość, cielesność czy vitalność.

- **Funkcja wymienna** odnosi się do tych aspektów seksualności, które mogą być traktowane jako towar. Seks w pewnych sytuacjach może pełnić funkcje kary lub nagrody czy też pewnego rodzaju towaru, który ma swoją wartość i cenę.
- **Funkcja kompensacyjna** dotyczy sytuacji, w których osoba poprzez seks kompensuje sobie braki w innych dziedzinach życia (Izdebski, 2012).

W świecie zwierząt funkcja prokreacyjna zachowań seksualnych nie zawsze jest jedyną. Przykład homoseksualnej nekrofilii przedstawił C. W. Moeliker (2001). Opisał zaobserwowaną scenę, gdy samiec kaczor gwałci drugiego samca kaczora, który przed chwilą zabił się w czasie ucieczki, wpadając na szklaną fasadę Natuurmuseum w Rotterdamie. Gwałt trwał 75 minut (Vetulani, 2012). Zachowania homoseksualne nie są specyficzne dla ludzkiego gatunku, na przykład około 14% baranów ma orientację homoseksualną. Podobnie jak u ludzi, u takich samców trzecie jądro podwzgórza (INH3) jest mniejsze. Masturbacja również nie jest specyficzna tylko dla gatunku ludzkiego, zostało opisanych wiele gatunków ssaków ją uprawiających, na przykład konie pocierające penisem o ogrodzenie, psy próbujące łapać penis przednimi łapami lub morsy, które posługują się w tym celu płetwami (Gartner, 2009).

2.3.3. Motywacja seksualna

Motywacja w ujęciu ogólnym jest stanem zwiększonego zainteresowania określonym celem. W odniesieniu do motywacji seksualnej celem tym jest doświadczenie zaspokojenia związanego z zachowaniem seksualnym. Konstrukty motywacji seksualnej jest użyteczny, jeżeli chodzi o zapewnienie teoretycznego zrozumienia różnych zachowań seksualnych (łącznie z fantazjowaniem, masturbacją i seksualną interakcją

z partnerem). Jednym z ważnych czynników mających wpływ na motywację seksualną jest oddziaływanie dyspozycyjnych motywów seksualnych, czyli stabilnych zainteresowań określonymi aspektami zachowania seksualnego (Hill i Preston, 1996). Motywów współżycia seksualnego może być wiele, jednak najważniejszym z nich jest potrzeba rozładowania napięcia seksualnego (Baszak-Radomańska i Sobkowicz, 2011).

Zgodnie z wymaganiami dotyczącymi ról płciowych mężczyźni powinni wykazywać silne, nurtujące zainteresowanie seksem, a kobiety powinny być względnie mniej zainteresowane seksem i bardziej powściągliwe w tej kwestii (Griffitt, 1987; Tiefer, 1993). Temat ten został bardziej szczegółowo omówiony w rozdziale 2.3.6. Badania dotyczące przyczyn angażowania się we współżycie seksualne wykazały, że dokładniejszym ujęciem różnic ze względu na płeć może być spojrzenie w kategoriach typów motywów prowadzących do zainteresowania zachowaniem seksualnym. Mężczyźni mogą wykazywać większe zainteresowanie współżyciem seksualnym powodowani pożądaniem, przyjemnością, „fizycznym rozładowaniem” (*physical release*) lub byciem „napalonym” (*horny*) (Whitley, 1988; Leigh, 1989). Odpowiedzi kobiet częściej natomiast wskazywały na zainteresowanie z powodów emocjonalnych, takich jak wyrażenie miłości (Hill i Preston, 1996).

Craig Hill i Leslie Preston (1996) w swoich badaniach wyróżnili następujące motywy seksualne: emocjonalne docenienie przez partnera, emocjonalne docenienie partnera, ulga w stresie, troskliwość i ciepło, wzmocnienie władzy, władza partnera, przyjemność i prokreacja. **Motywacja bycia docenionym przez partnera** dotyczy sytuacji, gdy ktoś podejmuje zachowania seksualne, aby poczuć troskę, zainteresowanie i ciepło z jego strony; aby być i czuć się zauważony i doceniony. **Motywacja docenienia partnera** dotyczy sytuacji, gdy ktoś podejmuje zachowania seksualne, aby okazać uczucia, bliskość emocjonalną i troskę partnerowi, lub aby przekazać, jak bardzo

mu na nim zależy i jak bardzo go ceni. Inny to **motyw ulgi w stresie**. Osoby kierują się taką motywacją, gdy chcą poprzez aktywność seksualną poczuć się lepiej, zapomnieć o problemach, poprawić swoje spojrzenie na rzeczywistość czy poczuć ulgę w stresie i presji. **Motyw troskliwości i ciepła** wiąże się z sytuacją, gdy ktoś podejmuje zachowania seksualne, aby zapomnieć o problemach własnych, ale również po to, aby partner zapomniał o swoich i cieszyć się życiem. Istotne jest także to, aby partner poczuł się zadowolony z siebie, aby poczuł się lepiej, czy też wiedział, jak bardzo jest istotny. **Motyw wzmocnienia władzy** dotyczy sytuacji, gdy ktoś podejmuje zachowania seksualne, aby poczuć władzę, dominację i kontrolę nad partnerem czy też aby poczuć się silnym. **Motyw doświadczenia władzy swojego partnera** dotyczy sytuacji, kiedy osobie sprawia przyjemność czucie dominacji, autorytarności oraz kontroli sprawowanej przez partnera. **Motywacja przyjemności** występuje w sytuacji, gdy osoba podejmuje aktywność seksualną po to, aby poczuć rozładowanie, przyjemność, ekscytację czy po prostu dobrze się bawić i miło spędzić czas. **Motyw prokreacji** pojawia się w sytuacji, gdy osoba podejmuje głównie aktywność seksualną, by spłodzić potomstwo (Hill i Preston, 1996).

W powyższym badaniu zaobserwowano różnice płciowe. Dla kobiet miały większe znaczenie motywy: docenienie przez partnera oraz na docenienie partnera, natomiast dla mężczyzn ważniejsze były motywy: ulgi w stresie, władzy, władzy partnera oraz przyjemność (Hill i Preston, 1996).

2.3.4 Częstotliwość i inicjowanie aktywności seksualnej

Częstość aktywności seksualnej jest zmienną bardzo istotną dla opisu życia seksualnego człowieka (Bancroft, 2011). Jednak do tej pory niewielu badaczy po Kinsey'u zajmowało się tą tematyką. Badania pokazują, że wraz z upływem czasu częstotliwość

aktywności seksualnej w związku spada (Call, Sprecher i Schwartz, 1995), ale wyniki nie są jednoznaczne.

Bardziej szczegółowe analizy pokazują zależność częstotliwości aktów seksualnych z fazami związku - nie jest to równoznaczne z ciągłą tendencją zniżkową (Bozon, 2001). We wczesnych fazach związku aktywność seksualna jest poświęcona całkowicie jego budowie. Po stadium początkowym, które najczęściej kończy się po pierwszym porodzie, pojawia się bardziej ustabilizowana tendencja zniżkowa (Bancroft, 2011). W stałych związkach, gdy partnerzy różnią się pod względem siły libido, często nie zgadzają się co do tego, jak często uprawiać seks. W takiej sytuacji w związku mogą pojawiać się konflikty i ustępstwa. Przyczyną trudności w dopasowaniu się pod względem częstotliwości aktywności seksualnej może być specyfika dynamiki bliskich relacji seksualnych. Bywa tak, że partnerzy w początkowej fazie związku nabierają błędnego przekonania, że są świetnie dopasowani seksualnie ze względu na dużą namiętność, silne zadurzenie czy zakochanie. W późniejszych fazach związku, gdy silna namiętność ustępuje, mogą ujawnić się duże rozbieżności co do potrzeb partnerów (Meston i Buss, 2010).

Badania wskazują również na wyższą częstotliwość aktywności seksualnej w wolnych związkach niż w małżeństwach (Blumstein i Schwartz 1983; Johnson i in., 1994). Do zmiennych, które mają największy wpływ na spadek częstotliwości aktywności seksualnej, zaliczyć należy: późniejszy wiek, nieszczęśliwe małżeństwo, najniższy i najwyższy poziom wykształcenia, słaby stan zdrowia, obecność małego dziecka, wyznanie katolickie i ciążę żony (Bozon, 2001; Bancroft, 2011). Bywa również tak, że na częstotliwość uprawiania seksu mają wpływ następujące elementy: obawa jednego z partnerów przed niechcianą ciążą, brak akceptacji proponowanej przez partnera formy aktywności seksualnej lub przekonanie, że jest jeszcze za wcześnie, aby

rozpocząć współżycie (Meston i Buss, 2010). Do zmiennych, które mają wpływ na wzrost częstotliwości aktywności seksualnej, należą pierwszy i drugi rok małżeństwa. Badania pokazują, że po 2 latach małżeństwa częstość współżycia stabilizuje się (Bozon, 2001; Bancroft, 2011).

W badaniu przeprowadzonym przez Zbigniewa Izdebskiego (2010) 54,7% ankietowanych deklarowało, że odbywa stosunek seksualny przynajmniej raz w tygodniu. 26,9% badanych przyznało, że uprawia seks dwa lub trzy razy w tygodniu. 4,5% badanych odpowiedziało, że uprawia seks codziennie (odpowiedź tę częściej zaznaczyły badane kobiety). Najaktywniejsze seksualnie (uprawianie seksu przynajmniej raz w tygodniu zadeklarowało 61,6%) okazały się osoby w wieku 26-30 lat oraz osoby w wieku 31-35 lat (tu stosunkowo często pojawiała się odpowiedź „codziennie” – 5%). Badanie to ujawniło interesujące odpowiedzi osób powyżej 50. roku życia. Odpowiedzi „codziennie” udzielały najczęściej osoby właśnie powyżej 50. roku życia (7,3%), jednak ta grupa również najczęściej zaznaczała odpowiedź „kilka razy w roku” (23,1%), dlatego średnia liczba kontaktów seksualnych była w tej grupie niższa niż w młodszych grupach wiekowych.

Odmienne potrzeby co do częstotliwości kontaktów seksualnych w stałym związku mogą być przyczyną poważnych konfliktów. W badaniach przeprowadzonych na 121 studentach, którzy mieli przez cztery tygodnie prowadzić szczegółowy pamiętnik, 47% badanych zanotowało co najmniej jedną sprzeczkę wynikającą z różnicy oczekiwań co do poziomu intymnej zażyłości (Byers i Lewis, 1988; Buss, 2001). Mężczyźni częściej oczekują licznych zbliżeń.

W badaniu przeprowadzonym na studentach aż 53% badanych kobiet mówiło o przynajmniej jednym mężczyźnie, który przykładał zbyt dużą wagę do seksu, a 45% mężczyzn mówiło o przynajmniej jednej kobiecie ze swojego życia, która nie doceniała

istotności seksu (Paton i Mannison, 1995; Buss, 2001)

Niektóre szersze analizy wskazują, że częstość współżycia od 1988 r. stopniowo spada. Może to być związane z nowymi czynnikami odwracającymi uwagę od seksu, na przykład pracą czy nowymi rozrywkami, takimi jak telewizja czy internet. Potrzeba jednak w tym zakresie więcej rzetelnych badań stwarzających możliwości porównawcze (Bancroft, 2011).

Inicjowanie współżycia tradycyjnie należy do mężczyzn. Wynika to z głęboko zakorzenionych wzorców kulturowych. W badaniu przeprowadzonym przez Philipa Blumsteina i Pepper Schwartz (1983) tylko 12% żon przyznało, że to one częściej inicjują seks. Współżycie inicjowało najczęściej 51% mężów. Badanie to ujawniło również problem dotyczący skrepowania mężczyzn, gdy stosunek był inicjowany przez kobietę. Mogło to być związane z poczuciem winy mężczyzn, jakoby nie dopełnili swojego obowiązku. Wyniki badań wskazują, że w związkach, w których partnerzy z porównywalną częstością inicjowali i odmawiali współżycia, odnotowano wyższy poziom zadowolenia z życia erotycznego (Blumstein i Schwartz, 1983). Bozon (2001) wskazuje na istotność równości płci w bliskich relacjach intymnych i ich rozwoju gdzie szczególnie ważne są wzajemne pożądanie oraz wspólne inicjowanie współżycia.

2.3.5 Role płciowe

Po śmierci żony zrozpaczony kompozytor siedział i płakał, nie mogąc się niczym zająć. Jeden z przyjaciół obiecał zorganizować pogrzeb, potrzebował jednak pieniędzy. Bach jak zwykle odpowiedział: Zwróć się z tym do mojej żony

Johann Sebastian Bach

Role płciowe (*gender role*) to wszystkie aspekty zachowania (te widoczne z zewnątrz oraz przeżycia wewnętrzne), dzięki którym osoba należąca do płci męskiej odróżnia się w danej kulturze od osoby płci żeńskiej (Dulko, 2006). Uważa się, że role wyznaczone są kulturowo i przekazywane kolejnym pokoleniom jako zachowania poprawne. Są one wyuczone, dzieci nagradza się za zachowania odpowiednie dla płci dziecka. Role płciowe mają kluczowe znaczenie w rozumieniu identyfikacji płciowej. Stanisław Dulko opisuje oraz wyjaśnia pochodzenie różnych rodzajów ról płciowych.

Po pierwsze, wyróżniamy **role płciowe nie dające się zredukować** (*sex irreducible roles*), które są wynikiem właściwości biologiczno-funkcjonalnych, szczególnie narządów płciowych mężczyzny (posiadanie członka oraz możliwości uzyskania wzwodu, wytwarzania nasienia czy zapłodnienia kobiety) oraz kobiety (posiadanie pochwy, jajczkowanie, miesiączkowanie, zachodzenie w ciążę czy karmienie piersią). Role wynikające z tych różnic są ostateczne i w większości przypadków nie mogą być zmienione.

Wyróżnia się też **role płciowe pochodne** (*sex derivative roles*), które wynikają z właściwości biologiczno-funkcjonalnych, są determinowane hormonalnie, ale nie mają bezpośredniego związku z erotyzmem i prokreacją mężczyzny i kobiety. Mają związek z takimi aspektami jak: pozycja oddawania moczu, wzrost, układ owłosienia, rozkład tkanki tłuszczowej i mięśniowej, tembr głosu czy też siła fizyczna.

Kolejne, to **role płciowe przylegające/pomocnicze** (*sex adjective roles*), które są wynikiem uwarunkowań psychospołecznych czy kulturowych. Mają związek z takimi zjawiskami jak, na przykład: obrzezanie chłopców, submisja kobiet, dominacja mężczyzn czy też inicjowanie zachowań seksualnych przez mężczyznę. Obejmują one całokształt zachowań związanych z erotyzmem i prokreacją, które są właściwe dla

mężczyzn i kobiet w danej kulturze.

Role płciowe arbitralne (*sex arbitrary roles*) są kształtowane arbitralnie przez daną kulturę, różnicując mężczyzn i kobiety w zakresie takich kwestii jak: sposób ozdabiania się, rodzaj ubioru, sposoby rekreacji i wypoczynku, wykształcenie, rodzaj wykonywanej pracy czy też miejsce w małżeństwie i rodzinie. Te role dotyczą całokształtu zachowań ludzkich nie związanych w bezpośredni sposób z erotyzmem czy prokreacją (Dulko, 2006).

Rola seksualna (*sexual role*) jest elementem składowym roli płciowej realizowanym „z wykorzystaniem” własnej budowy anatomicznej w zakresie płci. Uwzględnia typowe zachowania seksualne dla płci i orientacji seksualnej. W kulturze zachodnioeuropejskiej rola kobieca wiąże się z aspektami bierno-receptywnymi - intuicja, przewaga procesów syntetycznych, świat percepcji, obsesji, snów, marzeń, rozczarowań i wspomnień. W sferze seksualnej kobieta stereotypowo odgrywa rolę bierną, służebną wobec potrzeb seksualnych mężczyzny. Natomiast rola męska wiąże się z aspektami dominująco-aktywno-agresywnymi - rozdzielenie uczuciowości od seksualności, rywalizacja, dominacja, walka, agresja (Dulko, 2006). W sferze seksualnej mężczyzna jest inicjatorem i odgrywa aktywną rolę (Goldberg, 2000).

Stereotypowe seksualne role kobiet i mężczyzn są odmienne. Męskie role seksualne określa się jako: inicjatora (*initiator*), lidera (*leader*) czy eksperta (*expert*). Mężczyzna stereotypowo pełni rolę przewodnika i nauczyciela, który wprowadza kobietę w świat seksu. Męską rolą, jeszcze silniej związaną z władzą i przemocą jest rola seksualnego agresora (*sexual aggressor*) (Lips, 1991, s. 116 za: Mandal, 2008). Elementy wyżej wymienionych ról oraz fakt, że męska agresywność w kontekstach seksualnych spotyka się większym społecznym przyzwoleniem, można zaobserwować w literaturze erotycznej dla kobiet, która od kilku lat zdobywa olbrzymią popularność

prawie na całym świecie. Do najpopularniejszych serii należą perypetie Cristiana Greya oraz Gideona Crossa (więcej na temat fenomenu tego rodzaju literatury w podrozdziale 2.3.9). Stereotypowe seksualne role kobiet to rola strażniczki (*gatekeeper*) lub seksualnej nagrody (*sexual prize*). Kobieta stereotypowa jest skromna, uległa i pozbawiona doświadczeń seksualnych (Lips, 1991, s. 116 za: Mandal, 2008). Elementy powyższych ról kobiecych również można zaobserwować we wspomnianych tekstach literackich u głównych bohaterów.

2.3.6 Fantazje seksualne

Fantazje seksualne to tematyka poruszana w badaniach seksuologicznych od niedawna. Jedne z pierwszych prób analiz fantazji seksualnych podjęli Zygmunta Freud oraz jego kontynuatorzy. Następnie Alfred Kinsey w swoich obszernych badaniach podejmował tematykę fantazji seksualnych. W latach 70. i 80. XX wieku tematyka fantazji seksualnych zaczęła być częściej poruszana w badaniach empirycznych (Hsu i in., 1994; Waszyńska, 2010). Można je definiować jako wyobrażenia sytuacji, osób, zachowań o treści seksualnej, które pojawiają się pod wpływem własnych przeżyć (kontaktów seksualnych) oraz na podstawie informacji otrzymanych z innych źródeł: literatura, filmy, zdjęcia (Waszyńska, 2010). Mechanizmy prowadzące do snucia fantazji seksualnych mogą mieć naturę biologiczną (np. związane z temperamentem seksualnym), fizjologiczną (mogą podtrzymywać napięcie seksualne przez ośrodkowy układ nerwowy) i psychiczną, np. mogą wynikać z potrzeby nowości, dużej wyobraźni, mogą wyrażać pragnienia czy konflikty lub wyrażać ukryte tendencje dewiacyjne (Cendrowski i Trawińska, 1996). Zmienne, które mają wpływ na częstotliwość snucia fantazji seksualnych, to: wiek - wraz z wiekiem spada skłonność do fantazjowania; płeć - mężczyźni częściej mają fantazje seksualne niż kobiety; częstotliwość kontaktów

seksualnych - im częstsze kontakty, tym częstsze fantazje seksualne (Lew-Starowicz, 2001). Badania przeprowadzone przez Katarzynę Wyszyńską (2010) wskazują na istnienie silnego związku pomiędzy częstotliwością fantazji na dany temat a częstotliwością: stosunków analnych, zachowań seksualnych z użyciem stałego przedmiotu, którego obecność powoduje wzrost podniecenia seksualnego (fetyszyzm), przyglądania się zachowaniom seksualnym innych osób czy zachowań seksualnych o cechach sadyzmu i masochizmu. W badaniach D. Knafo i Y. Jaffe (1984) kobiety częściej miały fantazje seksualne dotyczące uległości, natomiast mężczyźni częściej zgłaszali fantazje dotyczące wyczynów seksualnych. Autorzy różnice te tłumaczą jako odzwierciedlenie społecznych stereotypów płciowych.

2.3.7 Satysfakcja seksualna

Satysfakcja seksualna rozumiana jako ogólne zadowolenie z życia seksualnego jest najistotniejszą zmienną opisującą całość życia seksualnego jednostki (Malewska, 1969; Gapik, 1977). Badania ukazują istnienie korelacji dodatniej pomiędzy zadowoleniem z życia seksualnego a częstością aktywności seksualnej oraz korelacji ujemnej pomiędzy masturbacją a częstością aktywności seksualnej (Bancroft, 2011; por. McNulty i Fisher, 2008). Z badań Edwarda Laumann'a i współpracowników (1994) wynika, że osoby posiadające jednego partnera seksualnego są przeciętnie bardziej zadowolone niż osoby mające więcej niż jednego partnera bądź nie posiadające żadnego partnera seksualnego. W badaniu częstość przeżywania orgazmu u mężczyzn nie miała wpływu na ich zadowolenie z aktywności seksualnej, jednak u kobiet wpływała na wyższe zadowolenie. Kobiety, które nigdy nie przeżyły orgazmu, były nieco bardziej zadowolone ze swojego życia seksualnego niż kobiety, które deklarowały rzadkie przeżywanie orgazmu.

Badania Johna Bancrofta i współpracowników (2011) pokazały, że najważniejsze dla zadowolenia seksualnego kobiet jest poczucie bliskości emocjonalnej z partnerem. Zmiennymi prognozującymi wyższą satysfakcję seksualną okazały się: zdrowie psychiczne, częstość aktywności seksualnej oraz atrakcyjność seksualna partnera. Zmiennymi prognozującymi niższą satysfakcję seksualną okazały się szybki wytrysk u partnera, codzienne myślenie o seksie oraz upośledzona odpowiedź fizyczna na aktywność seksualną. Zależność dotycząca częstości aktów seksualnych oraz zadowolenia z życia seksualnego u kobiet jest dyskusyjna. J. Bancroft podkreśla, że być może nie chodzi tu o samą aktywność seksualną, lecz o to, że partner chce współżyć z kobietą, okazuje jej zainteresowanie, pożąda. Francuskie badania (Spira i Bajos, 1994) wskazały na tendencję spadkową zadowolenia z życia seksualnego po 45. roku życia. Dodatkowo badania pokazały, że wpływ na zadowolenie seksualne mają także: wczesne rozpoczęcie współżycia, asertywność seksualna oraz urozmaicone techniki seksualne (Haavio-Mannila i Kontula, 1997).

Badania Z. Izdebskiego pokazały, że 80% Polaków jest zadowolonych ze swojego życia seksualnego. W badaniu tym nie odnotowano różnic w odpowiedziach kobiet i mężczyzn (Izdebski, 2010).

2.3.8 Preferencje seksualne

To, co się robi w łóżku, nigdy nie jest niemoralne, jeśli przyczynia się do utrwalenia miłości

Gabriel Garcia Marquez

Termin *preferencje seksualne* w literaturze bywa używany w różnych znaczeniach. Najczęściej używa się go w odniesieniu do orientacji seksualnej. Orientacja seksualna jest określana jako preferencje seksualne w stosunku do partnera odmiennej lub tej samej płci. Z tym rodzajem preferencji wiąże się kierunek popędu seksualnego, który może być nastawiony na osoby odmiennej płci: heteroseksualizm, osoby tej samej płci: homoseksualizm czy też osoby obu płci: biseksualizm (Dulko, 2006). W kolejnym znaczeniu termin *preferencje seksualne* bywa używany w odniesieniu do najbardziej pożądanых cech partnera seksualnego, na przykład wyglądu zewnętrznego, posiadania określonych atrybutów czy sposobu zachowania. Cechy te mają dominujący wpływ na pojawienie się podniecenia seksualnego (Mahoney, 1983).

Kazimierz Imieliński (1990) o preferencjach seksualnych pisze najczęściej w kontekście normy i patologii seksualnej. W takim rozumieniu oznaczają one bodźce i zachowania, które są upragnione przez osobę do optymalnego przebiegu reakcji seksualnej, równocześnie dzieląc je na prawidłowe i nieprawidłowe (Skowroński, 2003). W Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych ICD-10 (Pużyński i Wciórka, 1997) również pojawia się termin *preferencje seksualne*. Użyty jest w rozdziale F60-F69 „Zaburzenia osobowości i zachowania dorosłych” w pozycji F65. Zaburzenia preferencji seksualnych: (F65.0. Fetyszyzm; F65.1. Transwestytyzm fetyszystyczny; F65.2. Ekshibicjonizm; F65.3. Oglądactwo; F65.4. Pedofilia; F65.5. Sadosmachizm; F65.6. Złożone zaburzenia preferencji seksualnej; F65.8. Inne zaburzenia preferencji seksualnej; F65.9. Zaburzenia preferencji seksualnej, nie określone). Kryteria diagnostyczne dla F65 to: G1. Osoba doświadcza powtarzającego się, nasilonego popędu i wyobrażeń seksualnych dotyczących niezwykłych przedmiotów lub działań; G2. Osoba zarówno realizuje ten popęd, jak i odczuwa z tego powodu wyraźne cierpienie²; G3. Preferencja występuje od co najmniej 6 miesięcy.

² Tu prawdopodobnie wystąpił błąd w polskim tłumaczeniu. Wersja angielska: G1. The individual

W tym ujęciu preferencje seksualne to pewnego rodzaju predyspozycja do reagowania podnieceniem na określony zespół cech najbardziej pożądanego partnera seksualnego lub najbardziej pożądanego sposobu zaspokojenia potrzeby seksualnej (Pużyński i Wciórka, 1997).

Julian Godlewski (1985) traktuje preferencje seksualne jako uwarunkowane reakcje na określony typ partnera lub sytuacji. Kładzie tu nacisk na genetyczne oraz biograficzne podłoże preferencji. Z kolei Z. Lew-Starowicz (2000) preferencje seksualne określa jako skłonności i upodobania seksualne czyli jako indywidualną charakterystykę pobudzenia seksualnego na najbardziej pożądanym i poszukiwanym bodziec erotyczny.

Nieco odmienne podejście do tematu przedstawił D. Buss (2001). Według niego preferencje seksualne decydują o sukcesie bytowym i reprodukcyjnym osobników. Są one mechanizmami psychicznymi, wykształconymi w wyniku ewolucji, gdzie poprzez dobór naturalny powstała presja ewolucyjna, faworyzująca pewne cechy, które jeżeli posiadał osobnik to miał większą szansę na sukces reprodukcyjny. Dokonuje tu szczegółowego opisu preferencji kobiecych i męskich. Kobięce preferencje dotyczą zasobów materialnych, dobrych perspektyw finansowych, wysokiej pozycji społecznej, starszego wieku, ambicji pracowitości, stałości i odpowiedzialności, siły fizycznej, dobrego zdrowia, miłości oraz gotowości do inwestowania w dzieci. Preferencje mężczyzn natomiast dotyczą: młodego wieku, wierności, urody, krągłości sylwetki oraz stosunku obwodu talii do bioder (Skowroński, 2003).

Dariusz Skowroński (2003) w swojej pracy pt. *Preferencje seksualne Polaków* prezentuje swoją definicję preferencji, które ujmuje jako motywacyjno-dyspozycyjalny stan organizmu, ukierunkowujący przebieg cyklu reakcji seksualnych.

experiences recurrent sexual urges and fantasies involving unusual objects or activities. G2. The individual either acts on the urges or is markedly distressed by them. G3. The preference has been present for at least 6 months.

Według niego: *Preferencja seksualna ukierunkowuje zachowanie poprzez reagowanie podnieceniem na bodźce wchodzące w skład zespołu cech najbardziej pożądanego obiektu seksualnego. Posiadanie określonej preferencji seksualnej jako motywacyjno-dyspozycyjnego stanu wewnętrznego organizmu skłania do zachowań seksualnych, które mają na celu uzyskanie satysfakcji seksualnej podczas kontaktu z obiektem charakteryzującym się określonym, szczególnym zespołem cech, który staje się zespołem bodźców kluczowych połączonych z szyfrem seksualnym* (Skowroński, 2003, s. 17-18).

2.3.9 Dominacja i uległość a aktywność seksualna

Jednym z elementów preferencji seksualnych mogą być aspekty związane z dominacją. Określenie BDSM pochodzi od słów „związanie” i „dyscyplina” (ang. bondage & discipline, B&D), „dominacja” i „uległość” (ang. domination & submission, D&S, D/S) sadyzm i masochizm (ang. sadism & masochism, S&M). Pomimo, że pewne działania wiążą się z przymusem, BDSM nie jest formą molestowania seksualnego, ponieważ tego rodzaju praktyki odbywają się za zgodą ich uczestników. Obie strony aktu czerpią przyjemność z takiej aktywności, pomimo bólu lub upokorzenia, które powodują specyficzne elementy takowej aktywności i w innych warunkach mogłyby uchodzić za nieprzyjemne. Podczas praktyk mogą wystąpić różne formy seksu, ale nie jest on najistotniejszym elementem. Najczęściej BDSM jest praktykowany jako odgrywanie konkretnych scen, w których występują odpowiednie rytuały. Należą do nich m.in. odpowiednie sygnały czy kody, a także odgrywanie konkretnej roli. W niektórych wypadkach dochodzi do uwzględnienia BDSM w życiu codziennym. Historia tego zjawiska jest dość stara, pierwsze wzmianki o tego typu zachowaniach pochodzą z IX w p.n.e. z regionów starożytnej Sparty. Kolejnych możemy się doszukać właściwie w każdej epoce (Moretti i Matt, 1974).

W badaniach Kinsey'a 12% kobiet i 22% mężczyzn reagowało podnieceniem na

sadomasochistyczną historię a 55% kobiet i 50% mężczyzn przyznało się do reakcji erotycznej na gryzienie (Kinsey i in., 1948; Kinsey i in., 1953). Te badania były jednak szeroko krytykowane jako oparte na niereprezentacyjnej próbie. Natomiast w badaniach Juliet Richters i współpracowników (2008), które dotyczyły już stricte praktykowania BDSM, 2,2% mężczyzn i 1,3% kobiet przyznało, że w ciągu ostatniego roku było zaangażowanych w BDSM. Częściej zdarzało się to wśród gejów, lesbijek i osób biseksualnych. Osoby praktykujące BDSM częściej uprawiały seks oralny i / lub seks analny, miały więcej niż jednego partnera w ubiegłym roku, uprawiały seks z kimś innym niż ich stały partner, odwiedzały pornograficzne strony WWW, oglądały pornograficzne filmy, używały seks zabawek czy uprawiały seks grupowy. Jednak w tej grupie nie było więcej osób, które zostały zmuszone do aktywności seksualnej. Nie występowały też częściej niepokój czy bycie nieszczęśliwym. Co więcej, osoby, które praktykowały BDSM, zdobywały znacznie mniej punktów w skali cierpienia psychicznego niż pozostali badani. Praktykowanie BDSM nie było istotnie związane z jakimikolwiek trudnościami seksualnymi (Richters i in., 2008).

Część psychologów uważa zjawisko uznawania przez niektóre kobiety opisów wymuszonej uległości seksualnej za podniecające jako coś negatywnego. Między innymi jako przejaw ich psychopatologii lub zinternalizowanych skryptów ról płciowych, które sprawiają, że kobiety kojarzą seks z uległością wobec mężczyzny (Meston i Buss, 2010). Jednak badania empiryczne przeprowadzone przez Patricie Hawley i Williama Hansleya nie potwierdziły tych przypuszczeń. Przeprowadzili oni badania na grupie ponad 800 kobiet, pytając o fantazje dotyczące wymuszonej uległości seksualnej. Wyniki pokazały, że kobiety, które mają takie fantazje, nie cierpią na problemy psychiczne ani nie są uległe. Co więcej, te kobiety były bardziej dominujące, pewne siebie i niezależne niż pozostałe. Badane, które miały mniejszą siłę wpływu

społecznego, rzadziej miały fantazje seksualne o takiej treści. Autorzy badania wysunęli hipotezę mówiącą iż kobiece fantazje erotyczne dotyczące uległości seksualnej są atrakcyjne dla niektórych kobiet, jest raczej wynikiem kobiecej siły niż słabości. Wynika to z faktu, iż partner w takiej fantazji nie potrafi się oprzeć urokowi i atrakcyjności kobiety (Hawley i Hansley, 2009; Meston i Buss, 2010).

Dominacja seksualna w literaturze

Jak wielka jest rola seksualności w życiu człowieka można ocenić na podstawie sztuki, filmu, mediów, reklamy, internetu czy literatury. Od wieków popularna była literatura prezentująca różnego rodzaju romanse. W dzisiejszych czasach szczególnie dobrze się ona sprzedaje. Tego typu książki stanowią rynek o wartości ponad miliarda dolarów. Sprzedają się w większej liczbie nakładów niż jakikolwiek inny rodzaj książek. W 2004 r. stanowiły 55% wszystkich książek w miękkiej okładce, które sprzedano w USA. Często władza i różne przejawy dominacji są ważnym motywem romansów (Meston i Buss, 2010).

W ostatnich latach można było zaobserwować fenomen sprzedaży powieści *Pięćdziesiąt twarzy Greya* (*Fifty Shades of Grey*). Jest to angielska powieść erotyczna autorki E.L. James (prawdziwe nazwisko Erika Mitchell), która opisuje relacje i stosunki seksualne z elementami lekko sadomasochistycznymi między absolwentką uniwersytetu Anastasią Steele a młodym biznesmenem Christianem Greyem. Książka jest skierowana głównie do kobiet. Powieść odniosła ogromny sukces pomimo bardzo negatywnych recenzji. Sprzedała się w ponad 90 milionach egzemplarzy na całym świecie i została przetłumaczona na 52 języki. 1 sierpnia 2012 r. księgarnia internetowa Amazon.com ogłosiła, że w Wielkiej Brytanii *Pięćdziesiąt twarzy Grey'a* sprzedawało się

w większej liczbie egzemplarzy niż ostatnia książka z serii o Harrym Potterze. Sukces książki powinien skłaniać do refleksji dotyczącej jego przyczyn. Od wieków popularna jest literatura łącząca relacje władzy i seksu czy sadyzmu i masochizmu, jednak tylko w specyficznych grupach społecznych czy wśród osób o takich upodobaniach. Niewiele książek z tego gatunku zdobyło szerszą popularność. Książki takie jak *Sto dwadzieścia dni sodomy* markiza de Sade czy *Historia O Pauline Réage*, choć były i są nadal popularne nie odniosły takiego sukcesu jak *Pięćdziesiąt twarzy Greya*. Należy tu oczywiście podkreślić nieporównywalny stopień sadomasochizmu, który w przypadku historii Christiana Greya jest bardzo delikatny.

Można się zastanawiać dlaczego ta właśnie - mdła i wybrakowana, według większości krytyków, wersja sadomasochizmu zdobyła takie uznanie? Dlaczego *Pięćdziesiąt twarzy Grey'a* znalazła się na tak wysokiej pozycji listy bestsellerów „New York Timesa”? Najbardziej prawdopodobne jest, że złożyły się na to powierzchowne przekroczenie granic oraz klasyczne stereotypy ról płciowych, mogące dawać poczucie bezpieczeństwa. Prawdopodobnie dla pewnej części fanów, seria ta ma swój półpornograficzny urok. Zapewnia niebezpieczny moment szczególnego podniecenia podczas przekraczania granic, ale jednocześnie przedstawia bezpieczne, staromodne i romantyczne role (Roiphe, 2012).

Sukces książki z pewnością związany jest z wieloma elementami. Po pierwsze, znaczna część fanów została przyciągnięta przez emocjonalny stosunek, który łączy Anastazję i Christiana, a nie ich relację seksualną. Po drugie, być może władza nie dla każdej osoby jest czymś atrakcyjnym. Z jednej strony osoba dominująca posiada władzę i wszystko w takiej relacji jest jej podporządkowane, ale sprawuje również całą odpowiedzialność za siebie i uległego partnera. Oddanie odpowiedzialności jest bardzo ważnym elementem w tak zwanych relacjach *pan i uległa* (jest to seksualny, choć nie

jedynie, układ między kobietą i mężczyzną, gdzie kobieta dobrowolnie rezygnuje z kontroli i przekazuje ją dominującemu mężczyźnie). Dla niektórych oddanie odpowiedzialności w pewnym obszarze (niekiedy całkiem dużym, bo nieobejmującym jedynie seksualności) może być bardzo atrakcyjne. Mogą wystąpić minimum dwie sytuacje zwiększające zainteresowanie oddaniem odpowiedzialności. Osoby, które na co dzień zajmują ważne stanowiska związane z dużą odpowiedzialnością oraz koniecznością ciągłego podejmowania decyzji, mogą być zainteresowane oddaniem władzy w relacjach prywatnych czy seksualnych. Z drugiej strony jednostki, które są uległe, niechętnie do podejmowania decyzji czy brania odpowiedzialności, mogą być zainteresowane takim rodzajem relacji. Po trzecie, jednym z istotnych faktów dotyczących Anastazji Steel jest to, że nie jest zainteresowana sadomasochizmem, lecz po prostu zakochana w Christianie Greyu. Dlatego chce dać z siebie wszystko i wypróbować seks typu BDSM. Bohaterka oddaje się fantazji o biczowaniu i poniżeniu właściwie bez odpowiedzialności za jakiekolwiek z tych niepopularnych pragnień. Nie są one częścią jej wrodzonej seksualności – pojawiają się dopiero po poznaniu Greya. Anastazja może czerpać przyjemność z wymierzanych jej kar, skórzanych batów i łagodnego poniżenia, a jednocześnie nie musi przyznawać, że od dawna tego pragnęła. To jeden z głównych aspektów seksualnej uległości: można jej doświadczać bez deklarowania jakiejkolwiek odpowiedzialności oraz otwartego artykułowania swoich potrzeb (Roiphe, 2012).

2.4 Podsumowanie

Seksualność to jeden z najważniejszych obszarów funkcjonowania człowieka. Pełni wiele funkcji, takich jak: funkcja rozkoszy, relacyjna, komunikacyjna,

instytucjonalizacyjna, potwierdzenia, wymienna czy też kompensacyjna. Osoby podejmując aktywność seksualną kierują się wieloraką motywacją, na przykład: przyjemności, prokreacji, bycia docenionym przez partnera, docenienia partnera, ulgi w stresie, odczuwania i okazywania troskliwości i ciepła, wzmocnienia władzy czy doświadczenia władzy swojego partnera. Istotność seksualności wskazują również problemy, których ludzie doświadczają w tej sferze. Niepowodzenia w życiu seksualnym skutkują, brakiem zadowolenia, satysfakcji, stresem, obniżeniem nastroju, obniżeniem samooceny, problemami w bliskim związku czy ostatecznie brakiem sukcesu reprodukcyjnego.

Seksualność gatunku ludzkiego jest bardzo złożona. Wpływają na nią czynniki biologiczne, genetyczne, uwarunkowania ewolucyjne ale również środowisko. Społeczeństwo i kultura mają zasadniczy wpływ na seksualność jednostki. Role płciowe tak istotne dla indywidualnej seksualności są w dużej mierze wykształcane w wyniku socjalizacji. Także stereotypy społeczne mają duży wpływ na seksualność jednostki, choćby poprzez określanie jakie zachowania są dozwolone i aprobowane. Satysfakcja seksualna jako zmienna najistotniejsza przy opisie indywidualnej seksualności także jest zależna od wielu czynników takich jak: częstotliwość seksualna, liczba partnerów, zdrowie psychiczne ale także rodzaj bliskiego związku.

Skoro na seksualność człowieka wpływ ma tak wiele czynników pozornie nie związanych z samą seksualnością można postawić pytanie w jaki sposób posiadanie, poczucie i potrzeba władzy wpływają na seksualność jednostki? Rozważania te należy uzupełnić o analizy dotyczące płci. W obszarze władzy płeć jest istotnym moderatorem, ale także w sferze seksualności istotnie różnicuje ludzi.

III. Płeć - Władza - Seksualność

3.1 Płeć

3.1.1 Rodzaje płci

Płeć jest określeniem bardzo szerokim. Najpopularniejsze, potoczne jego znaczenie dotyczy płci biologicznej. Jednak już po krótkim namyśle można wskazać różne wyznaczniki płci. Kazimierz Imieliński wymienił 10 podstawowych kryteriów podziału na płeć:

- **płeć genetyczna** – determinowana rodzajem chromosomów płciowych (u ludzi: mężczyźni posiadają kariotyp 46,XY; kobiety 46,XX; istnieją też kariotypy z zaburzoną konfiguracją chromosomów płciowych);
- **płeć gonadalna** – określana na podstawie gonad (samce: jądra, samice: jajniki, istnieją również formy niezróżnicowane lub obojnacze);
- **płeć genitalna** – określana na podstawie zewnętrznych narządów płciowych (mężczyźni – penis i moszna, kobiety – łechtaczka i wargi sromowe; tu również mogą występować zaburzenia);
- **płeć gonadoforyczna** – określana w zależności od pierwotnych dróg rozrodczych prowadzących do gonad (u mężczyzn z przewodów Wolffa wykształcają się nasieniowody, u kobiet z przewodów Müllera wytwarzane są jajowody) ;
- **płeć germinatywna** – określana na podstawie zdolności wytwarzania gamet: płeć żeńska - komórki jajowe, płeć męska – plemniki;
- **płeć hormonalna** – określana na podstawie względnej ilości wydzielanych

hormonów płciowych (androgeny mają wyższe stężenie u mężczyzn, a estrogeny u kobiet);

- **płeć fenotypowa** – określana na podstawie drugorzędowych cech płciowych, np. owłosienie ciała, piersi, rozkład tkanki tłuszczowej, wygląd zewnętrzny;
- **płeć somatyczna** – określana na podstawie antropometrycznych stosunków cielesnych oraz innych wyznaczników;
- **płeć mózgu** – określana na podstawie różnic w budowie i funkcjonowaniu mózgu;
- **płeć psychiczna** – stałe i niezmiennie wewnętrzne poczucie przynależności do jednej z płci ;
- **płeć seksualna** – określana ze względu na pełnione role płciowe;
- **płeć społeczna** – płeć metrykalna dodatkowo związana z odgrywaniem danej roli płciowej na płaszczyźnie społecznej (Imieliński, 1984).

Analizując temat płci biologicznej, psychicznej a szczególnie kulturowej nie sposób nie wspomnieć o zjawisku tak zwanej „trzeciej płci” występującym przynajmniej od setek lat. Dowodzi ono arbitralności sztywnego podziału jedynie na płeć męską i żeńską. Trudno w prosty sposób określić czym jest „trzecia płeć” ponieważ w różnych kulturach zjawisko to różni się. Jednak tam gdzie występuje jest szeroko akceptowane. Często do tej kategorii zaliczane są osoby interseksualne, osoby, które nie czują się ani kobietami ani mężczyznami czy też osoby, które pełnią role typowe dla płci odmiennej. Do przedstawicieli trzeciej płci można zaliczyć Hidżrów (Indie), Katoi (Tajlandia), Chanit (Oman), Waria (Indonezja), Muxe (Meksyk), Winkte (wśród rdzennych mieszkańców Ameryki Północnej), Dziewica Kanunu (Albania) (Sieradzan, 2009).

Część badaczy uważa, że do określenia płci na płaszczyźnie społecznej lepiej jest używać słowa gender - rodzaj. Termin ten opisuje cechy i zachowania uważane w danej kulturze za odpowiednie dla kobiety bądź mężczyzny bez bezpośredniego odwołania się do płci biologicznej (Brannon, 2002). Douglas Gentile zaproponował kolejne określenia pozwalające oddzielić różnice biologiczne od społecznych oraz różnice pozostające w związku przyczynowo skutkowym z płcią od tych, w których związek ten nie został jeszcze potwierdzony. Mianowicie różnice: związane z płcią biologiczną, związane z rodzajem oraz skorelowane z płcią (Gentile, 1993; Brannon, 2002). W psychologii dokonuje się rozróżnienia pomiędzy pojęciem płci i rodzaju aby oddzielić różnice społeczne od biologicznych i chociaż podział ten jest płynny, autorzy, którzy używają określenia „rodzaj” najczęściej pragną podkreślić społeczne podłoże różnic (Brannon, 2002).

Istnieje wiele kontrowersji dotyczących badań psychologicznych związanych z płcią biologiczną czy rodzajem. Niektórzy badacze obawiają się wykorzystywania potencjalnie odkrytych różnic w niewłaściwy sposób. Sandra Bem opisała jedną z takich możliwości, nazywając ją **błędem androcentryzmu**. Polega on na tym, że gdy porównujemy kobiety i mężczyzn, wyniki mężczyzn wyznaczają standard, a jeśli zostaną stwierdzone jakiegokolwiek różnice, interpretowane są jako defekt kobiet. Bem przekonuje, że takie zjawisko jest powszechne nie tylko w psychologii, ale i w całym patriarchalnym społeczeństwie (Bem, 2000).

3.1.2 Płeć psychiczna

Termin *płeć psychiczna* wprowadziła w latach sześćdziesiątych Sandra Bem. Jest ona autorką teorii schematów płciowych (*Gender Schema Theory*). Teoria ta wyjaśnia kształtowanie się cech psychicznych związanych z płcią zgodnie ze społeczno-

kulturowymi definicjami kobiecości i męskości. Wcześniej kobiecość i męskość traktowano głównie jako dwa końce jednego kontinuum. Według takiego podejścia jednostka może być albo męska, albo kobieca. Sandra Bem odrzuciła założenie o dychotomii ról seksualnych i przyjęła, że kobiecość i męskość stanowią dwa oddzielne wymiary osobowościowe (Bem, 1988, 1984; Kuczyńska, 1992). Płeć psychologiczna człowieka rozumiana jest jako spontaniczna gotowość do posługiwania się wymiarem płci w odniesieniu do siebie i świata. Kulturowo zdeterminowane wyobrażenie własnej osoby, koncepcja siebie jako kobiety lub mężczyzny to tożsamość płciowa (*gender identity*). Bem stworzyła również kwestionariusz ról płciowych badający nasilenie kobiecości i męskości. Wyróżnia on cztery główne typy płci psychologicznej. **Osoby określone seksualnie** (*sex-typed*), które charakteryzują cechy psychiczne odpowiadające ich płci biologicznej (kobiece kobiety, męscy mężczyźni). **Osoby nieokreślone seksualnie** (*undifferentiated*), które mają w niewielkim stopniu ukształtowane cechy męskie i kobiece, niezależnie od swojej płci biologicznej. **Osoby krzyżowo określone seksualnie** (*cross-sex-typed*), które charakteryzują się cechami psychicznymi odpowiadającymi płci odmiennej niż ich płeć biologiczna (kobiety mężczyźni, męskie kobiety). **Osoby androgyniczne**, czyli takie, które charakteryzują się w dużym stopniu zarówno cechami kobiecymi, jak i męskimi, niezależnie od swojej płci biologicznej. W Polsce badaniem tej tematyki zajmuje się Alicja Kuczyńska, która stworzyła również polską wersję kwestionariusza – Inwentarz Płci Psychologicznej (IPP) (Kuczyńska, 1992).

Stereotypy i przekonania społeczne dotyczące tego co jest kobiece a co męskie towarzyszą dziecku, w sposób jawny i ukryty, praktycznie od chwili poczęcia. Mają one istotny wpływ na tworzenie się obrazu własnej osoby dziecka, począwszy od wyboru imienia i zakupu wyprawki, które są zdeterminowane płcią, a które mogą nastąpić

jeszcze przed porodem dzięki technice USG. Dzieci są inaczej traktowane i postrzegane ze względu na swoją płeć. Badania pokazały, że już po 24 godzinach od narodzin rodzice inaczej opisują swoje dzieci właśnie ze względu na płeć. Dziewczynki uważają za bardziej słabe, delikatne i mniej ruchliwe od chłopców (Mandal, 2003a).

Pojęcie stereotypy płci (*gender stereotypes*) stosowane bywa zamiennie z pojęciami takimi jak: stereotypy związane z płcią, stereotypy płci socjokulturowej, stereotypy płci psychologicznej, stereotypy rodzaju czy stereotypy męskości i kobiecości (Mandal, 2003a, 2012). Stereotypy te są odzwierciedleniem przekonań panujących w danym społeczeństwie. Pochodzą z różnych źródeł i są kształtowane przez różne elementy kultury, takie jak: media, religia, systemy wychowania i edukacji, sztuka czy nauka (Mandal, 2004). Najbardziej znany w literaturze przedmiotu opis struktury stereotypów rodzaju przedstawiły Kay Deaux i Laurie L. Lewis (1983, za: Mandal, 2003a), wyodrębniając cztery komponenty stereotypów związanych z płcią. Po pierwsze, są to **komponenta cech osobowości**, które zawierają po osiem cech dla każdej z płci (emocjonalność, delikatność, czułość, zdolność do poświęceń, troska o uczucia innych, umiejętność rozumienia innych, ciepło w relacjach z innymi, pomaganie jako cechy kobiece oraz niezależność, aktywność, kompetencja, łatwość podejmowania decyzji, niezawodność, wiara w siebie, nieuleganie naciskowi oraz poczucie przywództwa jako cechy męskie). Po drugie, **komponenta ról społecznych** obejmujące po cztery charakterystyki (kobieta jest źródłem wsparcia emocjonalnego dla innych, zarządza domem, opiekuje się dziećmi, odpowiada za urządzenie domu; mężczyzna jest głową domu, utrzymuje finansowo rodzinę, jest przywódcą, odpowiada za domowe naprawy). Po trzecie, **komponenta wyglądu zewnętrznego**, na które składają się cztery określenia dla każdej płci (delikatny głos, schludność, wdzięk i miękkość ruchów jako cechy wyglądu kobiet i wysoki, silny, krzepki, szeroki

w ramionach jako cechy wyglądu mężczyzn). Ostatnie, to **komponenta zawodu** zawierające po pięć przypadków (zawody typowo kobiece to: terapeuta, telefonistka, logopeda, nauczycielka w szkole podstawowej, pielęgniarka, natomiast zawody typowo męskie to: kierowca ciężarówki, agent ubezpieczeniowy, instalator telefonów, chemik, burmistrz miasta) (Deaux i Lewis, 1983, za: Mandal, 2003b).

3.1.3 Postrzeganie siebie w kategoriach płci

W dzisiejszym świecie władzę posiadają głównie mężczyźni. Ma to wiele skutków zarówno społecznych, jak i na poziomie jednostki. Jednym z nich jest silniejsza tendencja do spostrzegania siebie w kategoriach płci u kobiet niż u mężczyzn. Kobiety częściej, patrząc w lustro, widzą kobietę, natomiast mężczyźni widzą po prostu człowieka. Dobrze obrazuje to pewien cytat:

- Co widzisz, kiedy wstajesz rano i spoglądasz w lustro? - spytała czarnoskóra kobieta białą

- Widzę kobietę – odparła biała.

- W tym sęk – stwierdziła czarna. - Ja widzę czarną kobietę. Codziennie dostrzegam kolor swojej skóry, ponieważ przypomina mi on, że jestem w tym społeczeństwie kimś gorszym. Ty nie widzisz własnej rasy i właśnie dlatego nasze przymierze zawsze wydaje mi się trochę fałszywe.

Sluchając tej rozmowy, Michael Kimmel zdumiał się. Zastanowił się nad własnymi myślami i zdał sobie sprawę, że kiedy patrzy w lustro, widzi „ludzką istotę: uniwersalną i całkowicie uogólnioną. Po prostu przedstawiciela gatunku”

Biała kobieta nie dostrzega swojej rasy, a biały mężczyzna nie widzi ani rasy, ani rodzaju. Dzięki swojej uprzywilejowanej pozycji może być ślepy na te czynniki. (...) Biała kobieta zwraca uwagę na swoją płęć, gdyż jest świadoma dyskryminacji, jakiej doświadcza jako kobieta. Czarna kobieta widzi w lustrze zarówno kolor jak i własny rodzaj, ponieważ boleśnie odczuwa wpływ obu tych czynników. (Kimmel i Messner, 1992, s.2 za: Brannon, 2002).

3.2 Płeć a władza

Władza w naszej kulturze jest przypisana historycznie, kulturowo, formalnie i stereotypowo mężczyznom, lecz z pewnym wyjątkiem. Literatura przedmiotu wskazuje na trzy rodzaje władzy osobistej: zdolność do wpływania na innych (*the ability to get ones way*), zdolność do realizacji celów (*the ability to get things done*) oraz zdolność do współżycia z innymi (*the ability to get along with others*) (Goodchilds, 1979 za: Mandal, 2008). Dwa pierwsze rodzaje są stereotypowo kojarzone z mężczyznami. Jednak władza związana z byciem z innymi, z harmonijnym współdziałaniem tradycyjnie kojarzona jest z kobietami.

Analiza teorii Johna Frencha i Bertrama Ravena (1959) dowodzi, że mężczyźni posiadają większą władzę w prawie wszystkich jej podstawach. Jest to spowodowane tym, że biologicznie mężczyźni dysponują większą siłą fizyczną, mają większą władzę przymusu oraz możliwość posługiwania się karami. Mężczyźni częściej postrzegani są jako eksperci a więc częściej dysponują również władzą ekspercką. Ma to swoje uzasadnienie historyczne ze względu na dostępność edukacji jedynie dla mężczyzn ale również stereotypowo, niezależnie od faktycznych kompetencji, są oni postrzegani częściej jako eksperci. Mężczyźni pełnią również częściej role społeczne, formalne, instytucjonalne, które wiążą się z różnymi przywilejami, prestiżem i autorytetem. Dzięki temu mają większą władzę legitymacyjną. Jednakże w przypadku władzy odniesienia (referencyjnej) to kobiety częściej mają jej więcej. Władza ta opiera się na lubieniu i sympatii. Kobiety częściej niż mężczyźni uważane są za ciepłe, ekspresyjne, wyrozumiałe i współczujące (Mandal, 2008).

Teoria oczekiwań społecznych i teoria ról płciowych odmiennie wyjaśniają mechanizm pojawiania się przywódcy. Teoria ról płciowych zakłada, że mężczyźni angażują się w aktywności zadaniowe a kobiety w aktywności społeczne. Teoria

ta zakłada, że ludzie opierają się na stereotypach społecznych określających przywódcę. Teoria oczekiwań społecznych natomiast podkreśla, że zachowania te powstają w wyniku procesu edukacji i są uwarunkowane kulturowo. (Kozusznik, 2005a). A. Eagly (2003) przekonuje, że wpływ społeczny kobiet i mężczyzn wywołuje dwa rodzaje uprzedzeń. Po pierwsze, ocena potencjału kobiet jest mniej korzystna niż mężczyzn w obszarze zdolności i potencjału przywódczego, dlatego, że przywództwo stereotypowo jest bardziej męską zdolnością. Wynika to z norm dotyczących ról płciowych i stereotypów mówiących, że cechy kobiet nie odpowiadają prototypowi przywódcy. Po drugie, zachowania przywódcze kobiet są oceniane mniej korzystnie niż zachowania mężczyzn, dlatego, że zachowania przywódcze są postrzegane jako mniej odpowiednie dla kobiet. To z kolei wynika z nakazów i przepisów dla ról płciowych, które mówią jak kobiety powinny się zachowywać. Kobiety na stanowiskach kierowniczych mogą zostać źle ocenione w dwójnasób. Po pierwsze za naruszenie kulturowej definicji kobiecości, po drugie za zbyt „męski” styl pełnienia przywództwa (Eagly, 2003 za: Kozusznik, 2005a).

Wpływ płci na posiadanie władzy jest jednoznaczny. Istnienie „szklanego sufitu”, czyli niewidzialnej bariery, która zdaje się oddzielać kobiety i mniejszości etniczne od najwyższych szczebli kariery i stanowisk kierowniczych, potwierdziło wiele badań i analiz (por. Mandal, 1995; Wojciszke, 2002, 2011a; Titkow, 2003). Badania w USA pokazały, że na 100 senatorów przypada tylko 9 kobiet, a na 435-osobową Izbę Reprezentantów - 56 kobiet (“New York Times”, 2000). W Polsce reprezentacja kobiet w Parlamencie wynosi poniżej 20%. Różnice te również pokazują różnice w zarobkach kobiet i mężczyzn. W 2000 r. w USA na każdego dolara zarobionego przez mężczyznę przypadały 72 centy zarobione przez kobietę. W latach 90. było to 64 centy. Różnice widoczne są nawet w zawodach stereotypowo kobiecych, jak pielęgniarstwo czy

prowadzenie sekretariatu. Nieliczni mężczyźni pracujący w tych zawodach średnio zarabiają więcej niż kobiety. Kolejna przyczyna powodująca różnice w zarobkach kobiet i mężczyzn wynika z tego, iż kobiety częściej pracują w zawodach mniej płatnych, jak: nauczyciel, pielęgniarka czy sprzątaczką. Natomiast zawody typowo męskie, jak programista czy operator maszyn, są najczęściej lepiej płatne. Jednak najwięcej niepokoju rodzi fakt, że gdy kobieta i mężczyzna pracują na tym samym stanowisku, mając podobne kwalifikacje, również mężczyźni zarabiają więcej (Saltzman, 1991 za: Brannon 2002).

Jeszcze do niedawna główne badania dotyczące kariery skupiały się tylko na mężczyznach, a kariera kobiet była pomijana. Zakładano, że wyniki badań i teorie dotyczące mężczyzn znajdują zastosowanie również w przypadku karier kobiet. Z różnych przyczyn ścieżki kariery kobiet i mężczyzn różnią się i będą się różnić (Gutek i Larwood, 1989 za: Brannon, 2002). Wynika to z wielu przyczyn. Jedną z nich jest przekonanie, że rozwój zawodowy żony powinien być podporządkowany karierze męża. W przypadku gdy kariera jednego z małżonków wymaga zmiany miejsca zamieszkania, częściej żony decydują się na przeprowadzkę niż mężowie. Również macierzyństwo ma zasadniczy wpływ na karierę kobiet. Gdy dziecko jest chore, częściej kobiety zwalniają się z pracy aby opiekować się potomstwem. W wyniku tego kariera kobiet, jeżeli nawet istnieje, to jest procesem nieciągłym. Kobiety częściej też pracują na pół etatu. Oznacza to nie tylko niższe zarobki, ale i utrudnienia w rozwoju kariery (Brannon, 2002).

Kobiety i mężczyźni różnią się na płaszczyźnie zawodowej również w kwestii stylów rozwiązywania konfliktów. W badaniach przeprowadzonych przez E. Mandal (2003), których podmiotem byli menadżerowie, stwierdzono różnice płciowe w posługiwaniu się stylami rozwiązywania konfliktów. Mężczyźni menedżerowie

preferowali style oparte na rywalizacji, natomiast kobiety - style polegające na dostosowywaniu się. Różnice te nasilały się zwłaszcza u mężczyzn o męskiej płci psychicznej (rywalizacja) i u kobiet o kobiecej płci psychicznej (dostosowywanie się). Interesujące okazały się również wyniki osób o skrzyżowanej tożsamości płciowej. Kobięcy mężczyźni byli mniej rywalizujący, chętniej podejmujący styl oparty na unikaniu, a męskie kobiety chętniej wybierały strategię współpracy (Mandal, 2003b).

Judith Hall i Amy Halberstadt (1997) na podstawie badań dotyczących skutków posiadania władzy sformułowały **hipotezę podporządkowania**, która zakłada, że ludzie nieposiadający władzy są bardziej zmotywowani do skupiania swojej uwagi na innych, ostrożnej, wnikliwej oceny oraz rzadziej posługują się stereotypami (Hall, 1990). Ponieważ kobiety w wielu kulturach posiadają władzę rzadziej, nie ulegają tak negatywnym skutkom władzy, a dzięki temu ich oceny są dokładniejsze, ostrożniejsze i zawierają mniej stereotypów (Mandal, 2003a, 2008). Kolejną konsekwencją rzadszego posiadania władzy przez kobiety jest fakt, iż są one bardziej skłonne do posługiwania się „ja współzależnym” niż mężczyźni (Cross i Madson, 1997).

Skutki posiadania tej samej władzy bywają inne w zależności od płci. Jak pokazały badania, to mężczyźni posiadający władzę częściej inicjują kontakty fizyczne (Henley, 1986). Elementy komunikacji niewerbalnej, takie jak dominacja wzrokowa, postawa ciała, dystans fizyczny czy gesty, są zależne od władzy, którą posiada lub nie dana jednostka. Wiele badań dowiodło, że wymienione oznaki są również sprzężone z płcią. Wynika to głównie z kultury patriarchalnej, przykładem jest wskaźnik dominacji wzrokowej, który definiuje się jako stosunek czasu patrzenia na rozmówcę w dwóch trybach komunikacyjnych: podczas mówienia oraz słuchania. Wzrokową dominację obserwuje się wtedy, gdy czas patrzenia podczas mówienia jest dłuższy od czasu patrzenia podczas słuchania (Exelino, Ellyson i Long, 1975 za: Mandal, 2008).

Badania udowodniły, że w diadach jednopłciowych osoba, która ma więcej władzy, przejawia dominację wzrokową, czyli dłużej patrzy na rozmówcę podczas mówienia niż słuchania. Kolejne badania pokazały istotny związek dominacji wzrokowej z posiadaną władzą, ale i z płcią. Czas patrzenia podczas słuchania i mówienia u mężczyzn był znacznie krótszy niż u kobiet posiadających władzę (Dovido i in., 1988).

3.3 Płeć a seksualność

Istnieje wiele badań wskazujących na różnice, jak i podobieństwa między płciami w obrębie seksualności. Według D. Bussa (2001) podstawowe różnice między płciami w obrębie seksualności wynikają z odmiennego nastawienia. Seksualność kobiet bardziej wiąże się z tak zwanym „interesem gniazda”, a seksualność mężczyzn z tak zwanym „przekazywaniem plemników”. Seksualność kobiet ma charakter bardziej więziotwórczy, a seksualność mężczyzn częściej jest rozdzielona od uczuć (Lew-Starowicz, 2003). Jedne z większych różnic dotyczą masturbacji – zachowania częstszego u mężczyzn. Kolejne różnice dotyczą akceptacji dla niezobowiązującego seksu, która również jest częstsza u mężczyzn, ma to swoje podłoże zarówno biologiczne, jak i społeczne. Mniejsze różnice dotyczą np.: częstości współżycia (wyższa u mężczyzn), akceptacji dla seksu przedmałżeńskiego (wyższa u mężczyzn), wieku inicjacji (niższy u mężczyzn). Kobiety częściej doświadczają lęku, niepokoju i poczucia winy związanego z seksem. Obszary, w których badania nie wykazały różnic, to np.: satysfakcja ze współżycia, akceptacja dla masturbacji czy częstość pocałunków (Brannon, 2002). Mężczyźni częściej oceniają swoją inicjację seksualną jako doświadczenie pozytywne. Kobiety częściej przeżywają inicjację seksualną ze współmałżonkiem, natomiast mężczyźni częściej z osobą, z którą mieli kontakt

jednorazowy. Mężczyźni mają też więcej partnerów seksualnych niż kobiety (Lew-Starowicz, 2003).

Kobiety i mężczyźni różnią się w zakresie postaw wobec seksu oraz tego, jakie znaczenie mają dla nich zachowania seksualne. Teorie socjobiologiczne zakładają, że mężczyźni ujawniają bardziej pozytywne nastawienie wobec seksu niż kobiety.

Wynika to z odmiennych biologicznych celów kobiet i mężczyzn. Mężczyźni dążą do tego, aby posiadać wiele partnerek, a kobiety do tego, aby posiadać jednego i wiernego partnera (Buss, 2001; Mandal, 2008). Wynika to głównie z różnic w nakładach rodzicielskich. **Minimalna obowiązkowa inwestycja rodzicielska** (*minimum obligatory parental investment*) to wkład, jaki musi ponieść rodzic, aby wychować potomstwo zdolne do wydania na świat własnego potomstwa. Wśród ludzi większa inwestycja przypada kobietom. Istnieją jednak gatunki, w których większa inwestycja przypada samcom. W sytuacji kiedy samce ponoszą większe koszty podczas rozrodu, wtedy samice konkurują o samców. Podstawowe elementy inwestycji rodzicielskiej u ludzi, czyli zapłodnienie i ciąża odbywają się wewnątrz organizmu kobiety. Pojedynczy akt seksualny, który dla mężczyzny może oznaczać znikomy i krótkotrwały wysiłek, kobietę może kosztować dziewięciomiesięczną ciążę, która pochłania wiele energii, oraz równie kosztowny dla niej okres laktacji i opieki nad dzieckiem (Buss, 2001).

Interesujące spojrzenie na problematykę inwestycji rodzicielskich przedstawił Robert Trivers (1972), który sformułował teorię inwestycji rodzicielskich oraz doboru płciowego, z której wynikają dwie hipotezy. Po pierwsze, przedstawiciele płci więcej inwestującej w potomstwo (częściej jest to płeć żeńska, choć nie zawsze) są bardziej wybredni w wyborze partnera. Po drugie, u osobników płci mniej inwestującej występować będzie silna rywalizacja o dostęp do przedstawicieli płci inwestującej

więcej. Jednak gdy mówimy o stałych związkach, oczywiście inwestycje zarówno kobiet, jak i mężczyzn są duże, dlatego teoria inwestycji rodzicielskich zakłada, że obydwie płci są równie wybredne w wyborze partnera (Trivers, 1972; Buss, 2001).

Płeć biologiczna wpływa na pewne zachowania kulturowo przypisane odpowiednio kobietom i mężczyznom. Przejawia się to również w sferze seksualnej. Wysznuło hipotezę, że osoby, które mają płeć psychologiczną zgodną z biologiczną, będą bardziej skłonne do zachowań seksualnych typowych dla męskich i kobiecych ról seksualnych, przypisanych przez kulturę i społeczeństwo. Według teorii Sandry Bem osoby, które utożsamiają się z tradycyjnymi elementami swojej roli płciowej, reprezentują repertuar bardziej sztywnych zachowań. Kobiety preferują typowe, zgodne ze swoją rolą seksualną zachowania, na przykład: pozycja klasyczna, bycie stroną bierną, uległą. Mężczyźni preferują również typowe, zgodne ze stereotypem męskości zachowania seksualne, takie jak: również pozycja klasyczna, bycie inicjatorem, pełnienie aktywnej roli (Lelakowska i Zdrojewicz, 2008).

Płeć psychiczna androgyniczna okazuje się w dzisiejszych czasach w kulturze Zachodnioeuropejskiej dominującą. Badania przeprowadzone przez Karolinę Lelakowską i Zygmunta Zdrojewicza, których celem było określenie zależności pomiędzy płcią psychologiczną a rodzajem preferowanych bodźców seksualnych w grupie mężczyzn i kobiet sugerują, że osoby androgyniczne, które posiadają psychologiczne cechy obu płci, mogą być bardziej skłonne do przekraczania ustalonych społecznie i kulturowo granic oraz do zachowań przypisanych stereotypowo płci odmiennej (Lelakowska i Zdrojewicz, 2008). Ze względu na specyficzną odmienną osób androgynicznych w funkcjonowaniu związanym z kobiecymi oraz męskimi rolami społecznymi pojawia się pytanie czy różnice takie występują również w obrębie zachowań seksualnych. W badaniu tym wykazano brak zależności pomiędzy płcią

psychiczną a rodzajem preferowanych bodźców seksualnych w grupie mężczyzn, natomiast w grupie kobiet odnotowano zależność między płcią psychologiczną a preferowanymi bodźcami seksualnymi. Androgyniczne kobiety wyżej oceniają wymienione w badaniu bodźce seksualne, pieszczoty typowe oraz nietypowe, sprawiają one im więcej przyjemności. Pojawia się sugestia, że androgyniczne kobiety bardziej lubią seks, natomiast kobiece kobiety wolą pieszczoty tradycyjne, na przykład pocałunki. Badanie to pokazało również, że ogólnie pieszczoty w trakcie aktywności seksualnej są mało atrakcyjne dla męskich mężczyzn, natomiast mężczyźni androgyniczni postrzegają je jako bardziej atrakcyjne (Lelakowska i Zdrojewicz, 2008).

Kobiety charakteryzują się też bardziej negatywną oceną relacji przedmażeńskich i pozamażeńskich. Wpływ na taki stan rzeczy mają nie tylko elementy biologiczne, ale również kulturowe czy społeczne. Stereotypowo kobiety powinny być uległe i niezbyt zainteresowane seksem, a mężczyźni dominujący, uwodzicielscy oraz posiadający wiele miłosnych relacji (Brannon, 2002; Mandal, 2008). Tę nierówność można wyraźnie zaobserwować w różnicach kar społecznych za zdradę odpowiednio dla kobiet i mężczyzn. Kary te dla kobiet są dużo bardziej restrykcyjne i surowe, od łagodnych form, takich jak brak akceptacji grupowej, nawet po śmierć. W tych samych kulturach mężczyźni często nie ponoszą żadnej kary za zdradę (Mandal, 2008).

Badania dotyczące częstotliwości zdrad kobiet i mężczyzn dostarczają interesujących danych. Wynika z nich, że to mężczyźni częściej zdradzają swoje żony, lecz szczegółowe wyniki niejednokrotnie bardzo się różnią. W badaniach Alfreda Kinseya 50% mężczyzn a tylko 26% kobiet przyznało, że dopuściło się zdrady (Buss, 2007). Tego typu badania statystyczne są mocno obciążone podawaniem fałszywych informacji przez badanych lub nieudzielaniem odpowiedzi. W badaniach Alfreda

Kinseya najwięcej ankietowanych odmawiało odpowiedzi na pytania dotyczące zdrady. W badaniach Green, Lee i Lustig (1974) tylko 30% uczestników przyznało się początkowo do zdrady, choć z treści dalszych szczegółowych odpowiedzi wynikało, że zdrady dopuściło się jeszcze następne 30% badanych (Green, Lee i Lustig, 1974 za: Buss, 2001).

Zdrada mężczyzny najczęściej jest dla kobiety bardzo niepokojąca, szczególnie wtedy, kiedy towarzyszą jej sygnały uczuciowego angażowania się w relację z inną kobietą. Może się to wiązać z niebezpieczeństwem, że przeniesie on na nią swoje zainteresowanie i materialne dobra. Prawdopodobnie dlatego kobiety łatwiej niż mężczyźni wybaczą zdradę, której nie towarzyszy poważne zaangażowanie uczuciowe ich partnera, czyli tak zwane jednorazowe „skoki w bok”. Mężczyźni prawdopodobnie wykorzystują znajomość tych reguł i przyłapani na zdradzie, często twierdzą, że druga kobieta nic dla nich nie znaczy (Buss, 2001). Kobiety prawdopodobnie częściej wybaczą niewierność niż mężczyźni ze względu na to, że zdrada mężczyzny mniej przeszkadza w realizacji kobiecych strategii seksualnych, jeżeli nie towarzyszy jej rozpraszanie zasobów mężczyzny na rzecz kochanki. Kolejna kwestia dotyczy elementów kulturowych. W pewnych przypadkach kobiety mogą czuć się zmuszone do tolerowania niewierności mężczyzny ze względu na wysokie koszty rozwodu i jego następstwa. Ze wszystkich tych względów zdrada mężczyzn ma mniej poważne konsekwencje i rzadziej kończy się rozpadem dotychczasowego związku (Buss, 2007).

Podwójne standardy seksualne

Odmienne role płciowe czy stereotypy dotyczące kobiet i mężczyzn ujawniają istnienie podwójnych standardów seksualnych obowiązujących w naszej kulturze. Doktryna

Dwóch Sfer (*The Doctrine of Two Spheres*) autorstwa Miriam Lewin (1984) wskazuje na dwa wzory: Kult Prawdziwej Kobiecości (*The Cult of True Womanhood*) oraz wzór Męskiej Roli i Tożsamości (*Male Sex Role Identity*). Wzory te, chociaż powstały w XIX wieku nadal mają istotny wpływ na role i stereotypy płciowe (Mandal, 2008). Poszczególne elementy wzorów zaprezentowano w tabeli poniżej (Brannon, 2002, s. 167).

Tabela 3.1. Wzory „prawdziwej” kobiecości i męskości

Cztery podstawowe cechy „prawdziwej kobiecości”	
1. Pobożność (<i>Piety</i>)	Prawdziwa kobieta jest z natury religijna.
2. Czystość (<i>Purity</i>)	Prawdziwa kobieta nie interesuje się seksem.
3. Uległość (<i>Submissiveness</i>)	Prawdziwa kobieta jest słaba, zależna i nieśmiała.
4. Domatorstwo (<i>Domesticity</i>)	Dom jest miejscem prawdziwej kobiety.
Cztery podstawowe cechy i zalecenia dla „prawdziwej męskości”	
1. Nie bądź babą (<i>No Sissy Stuff</i>)	Cechy kobiece są niepożądane i zabronione u prawdziwych mężczyzn.
2. Człowiek u władzy (<i>The Big Wheel</i>)	Prawdziwy mężczyzna potrzebuje sukcesu i władzy.
3. Twardy jak dąb (<i>The Sturdy Oak</i>)	Prawdziwy mężczyzna jest silny, wytrzymały i pewny siebie.
4. Dać im popalić (<i>Give'Em Hell</i>)	Prawdziwy mężczyzna otoczony jest aurą agresywności, brawury i przemocy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Brannon, 2002, s. 167 za: Mandal, 2008, s.130

W literaturze przedmiotu można spotkać wiele opracowań, analiz czy nawet narzędzi psychometrycznych dotyczących podwójnych standardów (*double standards*) dla kobiet i mężczyzn w sferze seksualności i moralności (por. Mandal, 2008; Fischer i in., 2011; Sakaluk i Milhausen, 2012). Dotyczą one analiz w jakim stopniu dana osoba posługuje się odmiennymi standardami odpowiednio dla kobiet i mężczyzn (Mandal, 2008).

3.4 Władza a seksualność

Związki władzy z seksualnością są różnorakie, wielopoziomowe, przejawiają się w bardzo różnych dziedzinach życia zarówno prywatnego, jak i społecznego, są charakterystyczne prawie dla wszystkich kultur i epok oraz widoczne w sztuce. Niewątpliwie jednym ze związków władzy z seksem jest fakt, iż osoby posiadające władzę są szczególnie atrakcyjne seksualnie. Jednak to nie jedyny kierunek zależności władzy z seksem. Zdobywanie władzy poprzez wykorzystanie swojej seksualności to również przykład owych zależności. Mogą to być: manipulowanie dostępnością seksualną, makiawelizm seksualny czy różnego rodzaju taktyki manipulacji erotycznej. Dodatkowe osoby posiadające władzę nierzadko wykorzystują ją do zaspokajania swoich potrzeb seksualnych, czasem również w sposób nieaprobowany społecznie czy nawet niezgodny z prawem. Mają taką możliwość tylko dzięki posiadanej władzy. Istnieją duże zależności płci i różnych związków władzy z seksem. Można wręcz powiedzieć, że pewne zjawiska są typowe dla danej płci (Mandal, 2008).

Przykładem ludzi, którzy uosabiali skrajnie różne zależności władzy i seksualności są Marilyn Monroe oraz John Fitzgerald Kennedy. Marilyn Monroe między innymi dzięki swojej atrakcyjności fizycznej, uzyskała bardzo wysoką pozycję społeczną, stała się sławną modelką, aktorką – po prostu gwiazdą. Dzięki temu mogła spełniać większość swoich potrzeb czy zachcianek. Jednak pomimo posiadanej władzy nie można powiedzieć, że była osobą szczęśliwą (Schneider, 2012). W niektórych wywiadach przyznawała, jak wiele ról dostała dzięki wykorzystaniu swojej seksualności – w zamian za seks. Jednak te doświadczenia były dla niej bardzo bolesne. Podobno po takich spotkaniach brała godzinny prysznic, aby zmyć z siebie ślady pozostawione przez tych „pomarszczonych starców” (DiMaggio, 2006; Meston i Buss, 2010).

J. F. Kennedy uosabiał inny rodzaj zależności władzy i seksu, mianowicie dzięki

posiadanej władzy mógł zaspokajać swoje najróżniejsze potrzeby seksualne. Niewątpliwie wiele historii opisujących jego bujne życie seksualne to plotki i sensacje, jednak miano prezydenta USA, który miał najbogatsze życie seksualne pozamałżeńskie, przypisuje mu większość biografów. Prawdopodobnie wpływ na to miały jego indywidualne upodobania i preferencje, które istniały jeszcze na długo przed objęciem władzy. Atrakcyjność fizyczna, urok i prezencja pomagały mu w zdobywaniu kolejnych partnerek, a po objęciu władzy wiele osób pomagało mu w zdobywaniu kobiet. Dobrze obrazuje to fragment: - *Nie jest to wprowadzie dla mnie żaden powód do dumy – oświadczył Peter Lawford w 1983 roku – ale mogę w związku z powyższym powiedzieć tylko to, że ja dostarczałem Frankowi (Sinatrze) dziewczynki, a on z kolei zaopatrywał w nie Jacka (Kennedyego). Dzisiaj brzmi to być może strasznie, ale wówczas znajdowaliśmy w tym ogromną przyjemność* (Pastusiak, 2009, s. 300). Niektórzy historycy piszą o „seksualnym imperializmie” J.F. Kennedyego twierdząc, że odziedziczył on temperament po ojcu Josephie (Pastusiak, 2009).

Wiele doniesień historycznych oraz biografii wielkich dyktatorów jest bogatych w opisy nietypowych zachowań seksualnych, które jednoznacznie można przypisać posiadanej pozycji społecznej oraz władzy. Jednym z dyktatorów, których życie seksualne jest często opisywane, był Napoleon. Po osiągnięciu olbrzymiej władzy nie czuł się ograniczony normami społecznymi. Ilustruje to następujący przykład: *Francuski dyplomata, Miot de Melito, opisał przejażdżkę powozem nad Lago Maggiore. Jak twierdził, siedzieli wraz z generałem Berthier zaszokowani, podczas gdy na siedzeniu naprzeciw Napoleon i jego wybranka (Józefina) oddawali się „igraszkom małżeńskim”* (Cawthorne, 1996, s. 24). W literaturze można znaleźć wiele opisów wykorzystywania przez Napoleona władzy, którą posiadał, w celu uwodzenia i zdobywania, a następnie porzucania małżonek wielu swoich oficerów, wojskowych

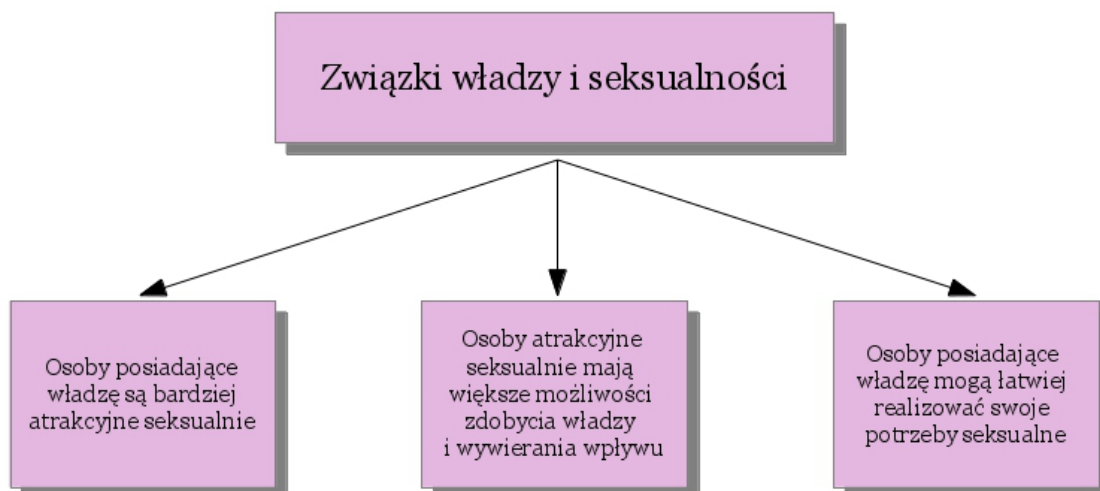
i innych wysoko postawionych mężczyzn. Jednak, jak pisze Nigiel Cawthorne (1996), im większą władzę zdobywał Napoleon, tym bardziej powierzchowne stawały się jego miłości.

Charakterystyczne dla wielkich dyktatorów czy przywódców posiadających dużą władzę były liczne, krótkotrwałe związki z młodszymi kobietami. Biografie takich przywódców jak: Stalin, Mao Zedong, Fidel Castro czy Benito Mussolini są pełne opisów takich właśnie relacji (Cawthorne, 1996). Sprzyjały im dwa zjawiska. Po pierwsze, mężczyźni posiadający dużą władzę i niejednokrotnie charyzmę byli bardziej atrakcyjni dla młodych kobiet niż inni pozostali mężczyźni. Po drugie, mężczyźni posiadający dużą władzę mogli wchodzić w relacje seksualne nawet z kobietami, które nie miały na to najmniejszej ochoty. Związki władzy z seksualnością zostały przedstawione graficznie na rysunku 7.

Postawienie tezy, że posiadanie władzy wpływa silnie i w jednoznaczny sposób na życie seksualne wydaje się nieuprawnione. Historia jest pełna także przykładów władców, których związki intymne niczym się nie wyróżniały. Co więcej, bulwersujących historii dotyczących seksualności na przykład Hitlera, któremu przypisuje się różnego rodzaju parafilie, takie jak masochizm czy koprofilia³, nie można tłumaczyć nabytą w życiu dorosłym nawet ogromną władzą (Cawthorne, 1996).

³ To rodzaj parafilii, w której zjadanie oraz kontakt z kałem własnym lub partnera jest źródłem podniecenia seksualnego.

Rysunek 3.1. Związki władzy i seksualności

Źródło: opracowanie własne

3.4.1 Władza w relacjach seksualnych

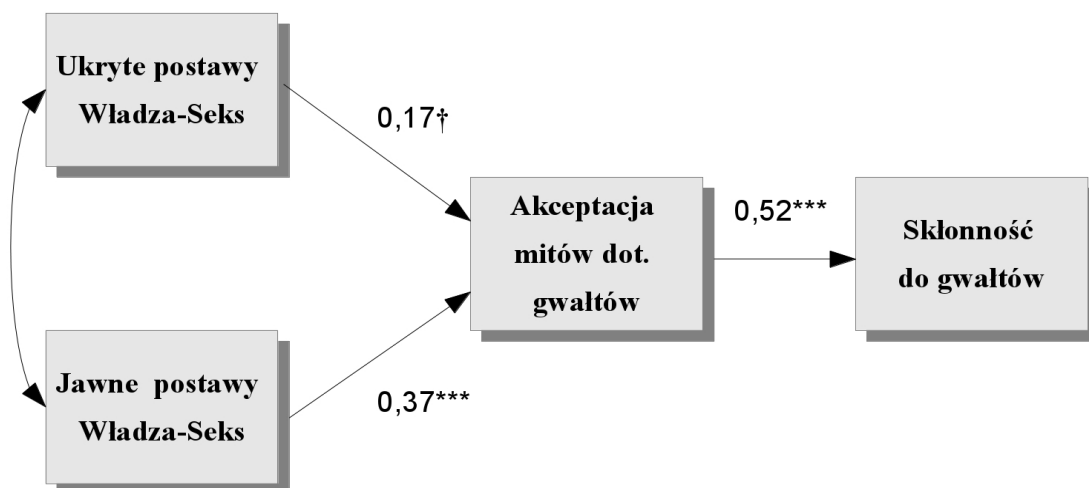
Walka o władzę czy dominację w bliskich relacjach seksualnych często wykorzystuje seks. Zbigniew Lew-Starowicz (1987) stwierdza, że spotyka się z tego typu problemem w 45% związków, które zgłaszają się na terapię z powodu zaburzeń podniecenia seksualnego. Walka o dominację w związku jest jednym z najczęstszych powodów braku satysfakcji seksualnej. Mechanizm walki o władzę rzadko występuje w początkowych etapach związku. W tym czasie partnerzy bardziej starają się zadowolić drugą stronę i ukrywają swoje dążenia do dominacji. W kolejnych etapach trwania relacji czy też po zawarciu małżeństwa walka o władzę zaczyna się ujawniać, partnerzy chcą ugruntować swoją dominującą pozycję. Taka sytuacja może się zakończyć ustaleniem odpowiadającego obu partnerom układu władzy. Może też doprowadzić do poważnego kryzysu, zaburzeń seksualnych, a w efekcie rozpadu związku (Lew-Starowicz, 1987; Mandal, 2008).

Władza odgrywa istotną rolę w większości bliskich związków, ale szczególnie wzrasta jej waga w sytuacji konfliktu. Zmienia się również jej postrzeganie. Gdy w danym związku pojawiają się problemy i nieporozumienia czy wręcz otwarty konflikt, wzrasta zainteresowanie władzą. Często obie strony są przekonane, że to właśnie partner posiada więcej władzy niż one same. Takie przekonania tym są silniejsze, im więcej negatywnych emocji towarzyszy partnerom. Tendencja do widzenia siebie w roli ofiary, kogoś słabszego sprawia, że usprawiedliwiamy nasze nieczyste postępowanie i próby przejęcia władzy. Jest to związane z postrzeganiem władzy jako zjawiska „albo-albo”. W sytuacji konfliktu trudno jest postrzegać władzę jako integratywną, czyli obrazującą postawę „zarówno ja, jak i ty” (Wilmot i Hocker, 2011).

Badania Jamesa Browninga i współpracowników (1999) pokazało, że nie ma istotnych różnic w zakresie władzy w bliskim związku pomiędzy kobietami i mężczyznami. Odnotowano jednak dodatnią korelację władzy osobistej i władzy partnera z podejmowaniem nietypowych zachowań seksualnych. Elementy władzy takie jak dominacja i uległość były skorelowane z władzą. Badani określili je jako główny motyw podejmowania nietypowych zachowań seksualnych. Dodatkowo władza nad partnerem u mężczyzn związana była z inicjowaniem aktywności seksualnej, natomiast u kobiet z jej odmawianiem. Uległość wobec partnera wiązała się u mężczyzn z powstrzymywaniem się od aktywności seksualnej w bliskim związku, a u kobiet z jej podejmowaniem (Browning i in., 1999 za: Mandal, 2008).

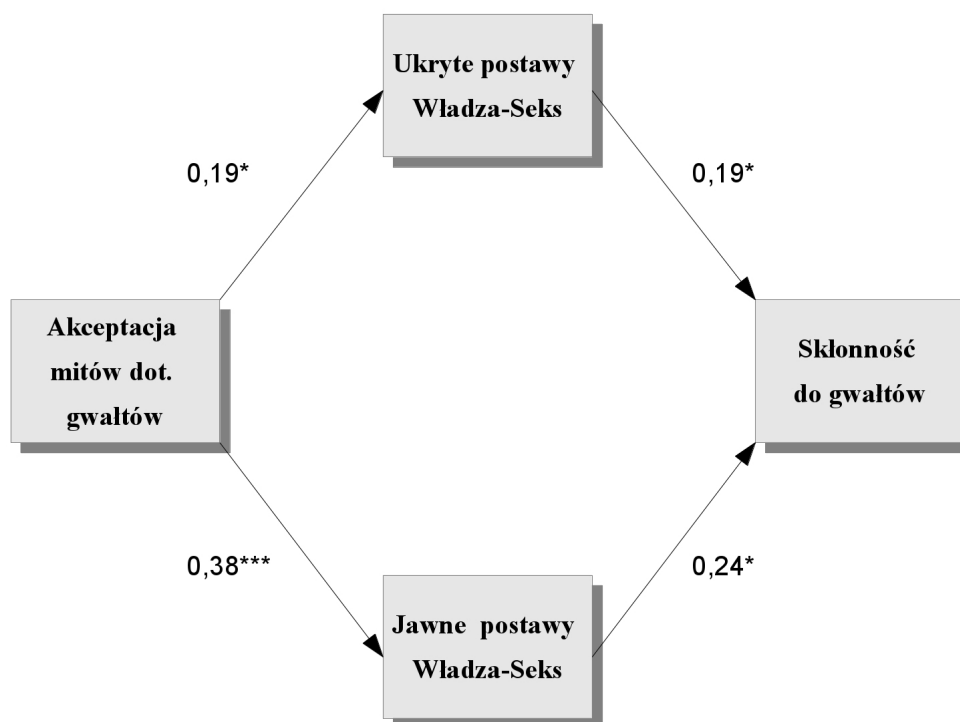
Kristine Chapleau i Debra Oswald (2010) przeprowadziły badania dotyczące postaw jawnych i ukrytych względem zależności między władzą i seksem. Testowały one dwa modele tłumaczące kierunki zależności między postawami względem władzy i seksu a akceptacją mitów dotyczących gwałtu i słonością do dokonania gwałtu.

Modele zostały przedstawione na rysunku 3.2 i 3.3. Według badań akceptacja mitów dotyczących gwałtów moderuje zależności między skłonnością do gwałtów a jawnymi i ukrytymi postawami względem władzy i seksu (Chapleau i Oswald, 2010).

Rysunek 3.2. Modele wyjaśniające zależności między postawami wobec władzy i seksu a akceptacją mitów dotyczących gwałtów i skłonnością do gwałtów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Chapleau i Oswald, 2010, s. 71.

Rysunek 3.3. Modele wyjaśniające zależności między postawami wobec władzy i seksu a akceptacją mitów dotyczących gwałtów i skłonnością do gwałtów

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Chapleau i Oswald, 2010, s. 71.

Badania przeprowadzone przez Charlesa Bentley, Renee Galliher i Tamarę Ferguson (2007) z Uniwersytetu Stanu Utah dostarczyły danych na temat władzy w bliskich związkach nastolatków. Istotne różnice między dziewczynami i chłopakami pojawiały się w obszarze podejmowania decyzji w związku, ulegania podczas wspólnego wykonywania zadań oraz spostrzegania upokarzających zachowań partnera. Chłopcy częściej uważali, że partnerki podejmują zachowania upokarzające ich. Uważali również, że częściej ulegają swoim dziewczynom podczas wykonywania zadań jednak uzyskali wyższe wyniki na skali Podejmowania Decyzji (uważali, że częściej sami podejmują decyzje). Dodatkowo w tych badaniach władza w relacji była skorelowana dodatnio z agresją na randkach i ujemnie z satysfakcją z relacji niezależnie od płci.

Czerpanie z aktywności seksualnej poczucia władzy pojawia się jako jej ważny motyw w wielu badaniach i analizach. Badania Cindy Meston i Davida Bussa (2010) pokazały, jak wiele kobiet czerpie z seksu poczucie władzy, panowania i dominacji, które są dla nich główną motywacją seksualną. Jedna z uczestniczek badania udzieliła następującej wypowiedzi: *Chodzi przede wszystkim o poczucie, że jesteś zdolna do zainicjowania seksu i możesz panować nad osobą, z którą się kochasz, nawet jeśli jest nią twój stały partner. Pod wieloma względami w seksie chodzi o władzę – o możliwość podarowania partnerowi przyjemności lub odebrania mu jej, o możliwość czucia się atrakcyjną i pożądaną (...)* (Meston i Buss, 2010, s. 223). Nie zawsze poczucie władzy musi być celem samym w sobie, w niektórych sytuacjach jest narzędziem do kontrolowania partnera seksualnego i wywierania na niego wpływu. Poczucie władzy i dominacji może wynikać również z pokonania innej kobiety w rywalizacji o partnera seksualnego.

Poczucie władzy niekoniecznie musi być związane z dominacją. Część kobiet

angażuje się w aktywność seksualną, ponieważ czują, że jest to ta część życia, którą są w stanie kontrolować. C. Meston przytacza następującą wypowiedź badanej kobiety: *Poszłam do łóżka z kilkoma facetami, ponieważ było mi ich żal. Ci mężczyźni byli prawiczkami, a ja im współczułam, że nigdy wcześniej nie uprawiali z nikim seksu, więc postanowiłam się z nimi przespać. Czułam, że mam nad nimi władzę – jakby byli słabeuszami poddającymi się mojej kontroli. Rola nauczycielki dodała mi pewności siebie i sprawiła, że czułam się bardziej atrakcyjna (heteroseksualna kobieta, 25 lat)* (Meston i Buss, 2010, s. 225).

3.4.2 Orientacja wspólnotowa i wymienna w relacjach seksualnych

Nigdy nie mogłam pogodzić się z kreowaniem mnie na symbol seksu. Z seksu uczyniono przedmiot. Nienawidzę myśli, że mam być przedmiotem

Marilyn Monroe

Margaret Clark i Judson Mills (1979) zaprezentowali koncepcję dwóch rodzajów bliskich związków zróżnicowanych na podstawie orientacji (*relationship orientation*). Wyróżnili oni orientację na wymianę (*exchange orientation*) oraz orientację wspólnotową (*communal orientation*) (Clark i Mills, 2004). Osoby posiadające orientację wspólnotową (*communals*) w intymnym związku są skoncentrowane na dobru swego partnera i nie oczekują szybkiego rewanżu. Osoby takie cechują się również większym poczuciem odpowiedzialności za wspólne zadania oraz większym altruizmem. Mają mniejszą gotowość do posługiwania się stereotypami i są mniej uprzedzone. Natomiast osoby zorientowane na wymianę (*exchangers*) skupiają się

jedynie na własnych korzyściach i cały czas przeliczają poniesione nakłady z zyskami. Liczne analizy pokazały korelację orientacji wymiennej z makiawelizmem, większą gotowością do posługiwania się stereotypami i uprzedzeniami oraz wyższym nasileniem egoizmu (Clark i Mills, 1979; Lee-Chai i Bargh, 2001; Mandal, 2008).

Relacje oparte na wymianie występują częściej w kontaktach z dalszymi znajomymi, przypadkowo poznanymi osobami czy współpracownikami. Związki intymne częściej mają charakter wspólnotowy. Osoby, które jednak tworzą relacje bardziej wymienne niż wspólnotowe w intymnym związku częściej czują się wykorzystywane, poddawane manipulacji i częściej są niezadowolone (Janda, 2003).

Thomas Hughes i William Snell (1990) opracowali Test Związków Seksualnych, który bada rozróżnienie na orientację wspólnotową i wymienną w obszarze związków seksualnych. Narzędzie to posiada dwie odrębne skale: Relacje Seksualne Oparte na Wymianie (RSOW) oraz Relacje Seksualne Jako Wspólnota (RSJW). Wyniki ich badań pokazały, że orientacja wspólnotowa i wymienna wzajemnie się nie wykluczają. W ich badaniach niektóre osoby uzyskiwały dużą lub małą liczbę punktów w obu skalach. Kolejne ważne wyniki pokazują, że na skali Relacje Seksualne Jako Wspólnota kobiety i mężczyźni uzyskiwali takie same wyniki, jednak na skali Relacje Seksualne Oparte na Wymianie mężczyźni uzyskiwali większą liczbę punktów niż kobiety. Według autorów taki wynik jest zgodny ze stereotypem, według którego mężczyźni podchodzą do seksu podobnie jak do interesów. Intuicyjnie można przypuszczać, że osoby, które mają bardziej wymienną orientację w związkach z bliskimi, mają również podejście wymienne w relacjach seksualnych. Jednak badania te dostarczyły przeciwnych wyników. Przykładowo, wiele osób o wspólnotowym podejściu do związków miało jednocześnie podejście wymienne w sferze seksu. Orientacja wydaje się wiązać z zadowoleniem ze związku. Wyniki jednak nie potwierdziły tych przewidywań:

jedynie mężczyźni, którzy mieli wyższą orientację wymienną, byli mniej zadowoleni, a kobiety, które miały większą orientację wspólnotową, były bardziej zadowolone ze związku. U kobiet zorientowanych na wymianę i mężczyzn zorientowanych wspólnotowo nie zaobserwowano zależności orientacji z zadowoleniem (Hughes i Snell, 1990; Janda, 2003).

3.4.3 Manipulacja dostępnością seksualną

Moja żona jest obiektem seksualnym. Za każdym razem, gdy proszę o seks, ma obiekcje.

Woody Allen

Jedną z częstych metod sprawowania kontroli w związku jest manipulacja dostępnością seksualną, stosowana zarówno przez mężczyzn, jak i kobiety. Częstotliwość aktywności seksualnej w bliskim związku wraz z jego trwaniem często spada. Najczęściej pary ustalają określoną częstotliwość zbliżeń i przystosowują się do niej. Jednak w sytuacji gdy ta określona liczba zbliżeń nie odpowiada jednemu z partnerów, może dochodzić do konfliktów. U mężczyzn częściej powoduje to brak satysfakcji seksualnej oraz brak zaspokojenia potrzeby seksualnej. U kobiet natomiast może skutkować poczuciem „natręctwa erotycznego” partnera i unikaniem zbliżeń. Taka sytuacja u obojga partnerów może powodować złość, przygnębienie czy poczucie rozczarowania związkiem. Dostępność seksualna może być wykorzystywana do manipulowania partnerem, kontrolowania go poprzez karanie i nagradzanie seksem czy po prostu do zdobywania władzy w związku. W sytuacji odmawiania seksu kobiety często tłumaczą się zmęczeniem czy też bólem głowy, mężczyźni natomiast zestresowaniem czy

zmęczeniem. Zdarza się też, że partnerzy mogą wykorzystywać zbliżenia do realizacji własnych celów. Na przykład *żona sypia z mężem, gdy ten obieca jej kupno nowego futra lub gdy zabiera ją na egzotyczne wakacje. Mąż zaś jest aktywny seksualnie, gdy żona obieca, że zrezygnuje z pracy zawodowej i zajmie się domem. Zwykle takie zachowania postrzegane są jako wyjątkowo „nie fair” w bliskim związku, dlatego też nierzadko określane są dosadnie „prostytucją małżeńską* (Mandal, 2008, s.136).

Interesującym przykładem specyficznego rodzaju prostytucji była historia Natalie Dylan, która nie mając pieniędzy na studia, postanowiła na aukcji wystawić swoje dziewictwo. W ten sposób chciała zdobyć potrzebne pieniądze, ale również poznać wartość seksualną współczesnej kobiety. W ciągu dziesięciu miesięcy pojawiły się tysiące ofert, a najwyższa z nich opiewała na kwotę prawie 4 milionów dolarów (Meston i Buss, 2010).

Popkultura – zarówno historie fikcyjne, jak i doniesienia z prawdziwego życia, obfitują w tego rodzaju przykłady. Niektóre jednoznacznie kojarzą się z prostytucją, inne już nie tak łatwo. Badania przeprowadzone w Uniwersytecie Stanu Michigan pokazały, że 9% studentek przynajmniej raz w życiu zainicjowało próbę wymiany seksu na jakieś inne dobro materialne, 82% takich wymian nie przebiegała w stałych związkach. Warto zauważyć, że studenci tego uniwersytetu w większości pochodzą z rodzin osiągających ponadprzeciętne dochody (Kruger, 2008 za: Meston i Buss, 2010). Badania przeprowadzone przez Cindy Meston i Davida Bussa pokazały pewne powody, dla których kobiety uprawiają seks w sytuacji „handlu wymiennego” (*sexual barter*): aby dostać pracę, awans, podwyżkę za pieniądze czy w zamian za narkotyki (Meston i Buss, 2010). Tego rodzaju sytuacje są charakterystyczne dla większości kultur. Analizy antropologa Donalda Symonsa, dotyczące obdarowywania w kontekście konkurów, zalotów czy romansów pozamałżeńskich, pokazały, że w 79% kultur

podarunki ofiarowywali jedynie mężczyźni kobietom, a w 5% kultur zarówno mężczyźni obdarowywali kobiety, jak i kobiety mężczyzn, ale podarunki ofiarowywane przez mężczyzn były bardziej wartościowe. Natomiast nie opisano kultur, w których to jedynie kobiety obdarowywałyby mężczyzn (Symons, 1979 za: Meston i Buss, 2010).

Naukowcy z laboratorium D. Bussa uzyskali wyniki mówiące, jakie bodźce skutecznie zachęcają kobiety do uprawiania seksu. Było to na przykład: wydawanie dużych sum pieniędzy na randce, prezenty czy po prostu hojność. Z drugiej strony skąpstwo odstraszało kobiety i zniechęcało je do aktywności seksualnej (Meston i Buss, 2010).

W opisach przykładów manipulacji dostępnością seksualną oraz wymiany seksu na dobra materialne nie można zapomnieć o zjawisku tzw. „sponsoringu”. W języku angielskim funkcjonują pojęcia *sugar baby*, czyli kobiety, która oferuje swój czas, towarzystwo oraz seks zamożnemu mężczyźnie, sponsorowi - *sugar daddy*, który w zamian oferuje opiekę finansową. Charakterystyczny dla takich relacji jest dużo młodszy wiek kobiety. Niestety, nie ma jeszcze zadowalających analiz, które by określały, jak częste jest to zjawisko między innymi dlatego, że osoby będące w takich relacjach najczęściej je ukrywają. Jednak wskazówką częstości sponsoringu może być nagły wzrost liczby serwisów internetowych, które zajmują się kojarzeniem atrakcyjnych kobiet i bogatych mężczyzn (Meston i Buss, 2010).

3.4.4 Makiawelizm seksualny

Termin makiawelizm pochodzi od nazwiska prawnika, filozofa, a przede wszystkim pisarza politycznego i społecznego - Niccolò Machiavellego. Stworzył on między innymi dzieło zatytułowane *Książe*, z którego pochodzi słynna maksyma: „Cel uświęca środki”. Makiaweliści to osoby postrzegające innych ludzi jako słabych, leniwych, naiwnych, nieuczciwych czy niegodnych zaufania, co paradoksalnie sprawia, że według

makiawelistów łatwo jest innymi ludźmi manipulować. Dobrze znają zasady moralne, lecz respektują je tylko wtedy, gdy nieprzestrzeganie norm może narazić ich na niechciane konsekwencje. Istotną cechą osobowości makiawelicznej jest skłonność do zachowania manipulacyjnego w stosunku do innych. Pojęcie makiawelizm oznacza traktowanie życia jako gry, w której obowiązuje jedna zasada: „cel uświęca środki” (Jarymowicz 1976; Mandal, 2008). Określenia makiawelizm seksualny używa Zbigniew Lew-Starowicz w swojej książce *Barwy seksu* (1987). W jego rozumieniu polega on na traktowaniu partnera i związku seksualnego w sposób instrumentalny, jako drogi do kariery, awansu czy osiągnięcia innych celów. Autor przedstawia interesujący list kobiety, która zdaje się być zaręczona z makiawelistą i rozważa słuszność wyjścia za mąż. Autor na podstawie tego listu i innych informacji opisuje, jak makiaweliści podchodzą do bliskich związków: albo traktują partnera w sposób czysto makiaweliczny, albo dochodzi do zaangażowania uczuciowego, ale oznacza ono postawę „tylko przy Tobie mogę być sobą” - czyli zrzucenie maski i nieukrywanie swojego prawdziwego stosunku do świata i ludzi. Ujawnienie swoich poglądów i chęć posiadania partnera jako swoje współnika, sojusznika może być bardzo obciążająca dla osoby, która nie podziela poglądów makiawelicznych (Lew-Starowicz, 1987).

W wielu badaniach kobiety przyznają, że zdarzyło im się uprawiać seks dla uzyskania korzyści materialnych, uzyskania pracy czy awansu (Meston i Buss, 2010). W języku angielskim funkcjonuje określenie *casting couch* (kanapa castingowa) odnoszące się do sytuacji, w której aktorka idzie do łóżka z producentem, reżyserem lub innym decydem w zamian za rolę w filmie (Meston i Buss, 2010). Zjawisko to istnieje prawdopodobnie od początku kina, co więcej funkcjonuje nadal, być może w jeszcze większym nasileniu. Zdobywczyni Oscara Julia Phillips w książce *You'll Never Eat Lunch in This Town Again* (Nigdy więcej nie zjesz lunchu w tym mieście)

opisała to zjawisko w Hollywood. W Indiach autorzy programu telewizyjnego *India's Most Wanted* ukazali istnienie tego zjawiska w Bollywood. W Chinach w 2006 r. aktorka Zhang Yu ujawniła dwadzieścia filmów wideo, na których były widoczne sceny współżycia seksualnego nagrane przez nią za pomocą ukrytej kamery, aby udowodnić, jak wiele ról pierwszoplanowych uzyskała dzięki *casting couch* (Townsend, 1998 za: Meston i Buss, 2010).

3.4.5 Posiadana władza a zachowania seksualne

Niektóre badania pokazują, że osoby posiadające władzę częściej podejmują kontakty seksualne z większą liczbą partnerów, częściej też stosują przemoc fizyczną i gwałt (Buss, 2001). Jednak inne badania wskazują na dodatnią korelację władzy z odmawianiem współżycia – partner posiadający władzę częściej odmawia współżycia (Blumstein i Schwartz, 1983; Gray-Little i Burks, 1983). Należy tu dokonać rozróżnienia między rodzajem posiadanej władzy oraz relacjami, w jakich ona zachodzi. Wiele badań dowiodło związku władzy z takimi negatywnymi zachowaniami jak: molestowanie seksualne (Brewer, 1982; Pryor, LaVite i Stoller, 1993) czy agresja seksualna (Bugental i in., 1997). Mężczyźni o wysokiej potrzebie władzy częściej akceptują przemoc seksualną i gwałt (Anderson, Cooper i Okamura, 1997). Ponadto mężczyźni, którzy posiadają wysoką potrzebę władzy (*nPower*) i mają władzę nad kobietami, częściej skłonni są zachowywać się w nieaprobowany sposób, np. molestować seksualnie kobiety (Groth, 1979; Pryor, 1987; Lisak i Roth, 1988).

Badanie Johna B. Pryora i Lynnette M. Stoller (1994), w którym badani mieli za zadanie zapamiętywać pary skojarzeń, pokazało, że mężczyźni przejawiający skłonność do molestowania seksualnego dostrzegają pewien związek pomiędzy wyrazami dotyczącymi władzy a wyrazami dotyczącymi seksu, podczas gdy mężczyźni nie

mający skłonności do molestowania seksualnego nie mieli takich skojarzeń. Kolejne badania dotyczące zachowań mężczyzn ze skłonnością do molestowania seksualnego pokazały, że tacy mężczyźni częściej dotykali kobiet, nad którymi mieli władzę (w wyniku zaplanowanego eksperymentu), oraz częściej wygłaszali uwagi z podtekstem seksualnym (Pryor, 1987; Pryor, LaVite i Stoller, 1993). Badania Johna Bargh i współpracowników (1995) pokazały, że pojęcia władzy i seksu kojarzone są automatycznie tylko w przypadku osób ze skłonnościami do molestowania seksualnego czy agresji seksualnej.

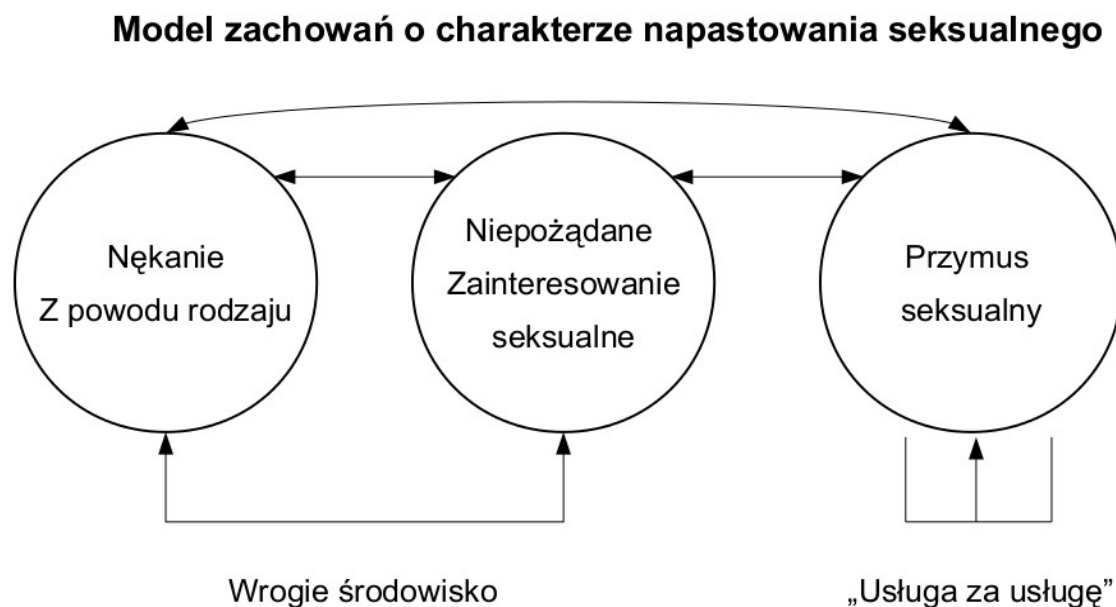
3.4.6 Napastowanie seksualne w sferze zawodowej i prywatnej

Napastowanie seksualne zostało prawnie zakazane w Stanach Zjednoczonych w 1976 r. W Polsce do tej pory nie zostało zdefiniowane w prawie karnym. W zależności od stanu faktycznego molestowanie seksualne może jednak wypełniać znamiona czynu zabronionego według Kodeksu Karnego, z artykułów: 197 (gwałt), 198 (współzycie płciowe z osobą w stanie ograniczonej poczytalności), 199 (wymuszenie współżycia płciowego na osobie podległej, w krytycznym położeniu), 202 (rozpowszechnianie pornografii) i 203 (doprowadzenie przemocą innej osoby do uprawiania prostytucji). Według art. 183a § 6 Kodeksu pracy molestowaniem seksualnym jest każde nieakceptowane zachowanie o charakterze seksualnym lub odnoszące się do płci pracownika, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności lub poniżenie albo upokorzenie pracownika (Kodeks pracy). Na zachowanie tego typu mogą składać się fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy. Napastowanie seksualne w miejscu pracy jest dużym problemem. W badaniach z 1999 r., przeprowadzonych na zlecenie „Rzeczpospolitej”, około 4% aktywnych zawodowo kobiet przyznało, iż było ofiarami molestowania w miejscu pracy. Liczba ujawnianych przypadków molestowania

seksualnego w pracy zawodowej w krajach Zachodu wykazuje tendencję wzrostową (Fitzgerald, 1993; Hołyst, 2004).

Można wyróżnić kilka form napastowania seksualnego w pracy. Pierwszą z nich jest forma „**usługa za usługę**”: osoba wyżej postawiona żąda usług seksualnych w zamian za przyjęcie do pracy lub awans. Przykładowo może to być: domaganie się współżycia w zamian za zatrudnienie, za awans lub wystawienie pozytywnej opinii, pod groźbą zwolnienia z pracy lub przeniesienia na gorsze stanowisko. Jest to oczywisty przejaw nadużycia władzy. Ze względu na to, że mężczyźni częściej posiadają władzę, a kobiety częściej są podwładnymi, to one częściej padają ofiarą napastowania seksualnego w miejscu pracy (Brannon, 2002). Nie można jednak zapominać o przypadkach, kiedy to podwładny mężczyzna doświadcza napastowania ze strony kobiety lub innego mężczyzny. Kolejną formą napastowania seksualnego w pracy jest „**zainteresowanie seksualne we wrogim środowisku**”. Polega ono na niepożądanym zainteresowaniu seksualnym czy obraźliwych lub wrogich zachowaniach skierowanych przeciwko danej osobie z powodu jej płci. Może występować pod postacią dotyku z intencją seksualną, komentarzy i dowcipów na temat seksualności, komentarzy na temat wyglądu zawierających aluzje do seksualności. Kolejną formą napastowania seksualnego jest „**nękanie z powodu rodzaju**”, które polega na obraźliwych bądź wrogich zachowaniach względem danej osoby z powodu jej rodzaju. Może przejawiać się w poniżających komentarzach na temat uzdolnień kobiet (lub mężczyzn) czy wrogich komentarzach na temat zachowań kobiet (bądź mężczyzn) jako grupy, nie ograniczające się do sfery seksualnej (Brannon, 2002). Wiele trudności, również natury prawnej, powodują sytuacje z pogranicza, kiedy należy zinterpretować dwuznaczną sytuację. Niejednokrotnie zarzut molestowania seksualnego bywa używany do prowadzenia rozgrywek między kobietami i mężczyznami. Wyżej wymienione formy

napastowania seksualnego przedstawiono graficznie na rysunku 3.4.

Rysunek 3.4. Model zachowań o charakterze napastowania seksualnego

Źródło: na podstawie: Brannon, 2002, s. 421, za: Fitzgerald, Swan i Magley, 1997, s. 11

Problematyka molestowania seksualnego jest silnie związana z płcią. Różnice płciowe wiążą się między innymi z postrzeganiem molestowania seksualnego. Badania B. Gutek i M. O'Connor (1995) pokazały, że 66% mężczyzn i tylko 17% kobiet uznało, że nie ma nic niestosownego w seksualnych propozycjach w miejscu pracy. Spostrzegali takie sytuacje jako im schlebujące (Gutek i O'Connor, 1995 za: Mandal, 2001).

Dodatkowe różnice związane z płcią sprawców molestowania seksualnego dotyczyły zajmowanego stanowiska. Mężczyźni, którzy dopuszczali się molestowania częściej zajmowali wyższe stanowiska niż ich ofiary. Molestujące kobiety jednak często posiadały ten sam status zawodowy jak ich ofiary. Dodatkowo kobiety, które dopuszczały się takich zachowań posiadały zbliżone cechy do kobiet ofiar. Czyli często

były młodsze, niezamężne i atrakcyjniejsze (Pryor i Walen, 1997 za: Mandal, 2001).

Poważny problem w relacjach między odmiennymi płciami stanowią różnice w postrzeganiu propozycji czy aluzji seksualnych. Większości mężczyzn takie propozycje schlebiają natomiast większość kobiet uznaje je za obraźliwe. Co więcej, obie płci myślą się co do reakcji osoby, której taka propozycja zostaje złożona. Badanie Gutek (1985) pokazało, że mężczyźni sądzili, że zainteresowanie seksualne schlebia kobietom, które w rzeczywistości czuły upokorzenie lub złość (Gutek, 1985; Brannon, 2002).

Interesującym zjawiskiem, które może być przyczyną nieporozumień i konfliktów, jest błąd nadinterpretacji seksualnej (*sexual overperception bias*). Jest to skłonność mężczyzn do przeceniania zainteresowania seksualnego kobiet na podstawie niejednoznacznych sygnałów. Na przykład w sytuacji, gdy kobieta uśmiecha się do mężczyzny, ten często interpretuje jej zachowanie jako przejaw zainteresowania seksualnego, a w rzeczywistości jest to jedynie chęć bycia miłym czy uprzejmym (Meston i Buss, 2010).

Chociaż mężczyźni o wiele rzadziej doświadczają napastowania seksualnego, nie należy tego problemu lekceważyć. Badanie Jennifer Berdahl, Vicki Magley i Craiga Waldo (1996) pokazało, że mężczyźni rzadziej doświadczają napastowania w formie „usługa za usługę”, ale doświadczali częściej napastowania w formie wrogiego środowiska czy nękania z powodu swojej płci. W grupie mężczyzn można zauważyć zjawisko, które zdaje się nie występować w grupach kobiet. Mianowicie: w opisanym badaniu mężczyźni spotykali się z uwagami na temat swojej męskości, zarzutami, że dany mężczyzna jest za mało męski lub zbyt przejmuje się kobietami w sytuacjach gdy nie chcieli uczestniczyć np. w żartach czy innej formie dyskryminacji kobiet (Berdahl, Magley i Waldo, 1996 za: Brannon, 2002).

W badaniu zrealizowanym przez C. Meston i D. Bussa niepokojąco duża liczba kobiet przyznała, że w okresie dorastania doświadczyła gwałtu lub seksu pod przymusem (Meston i Buss, 2010). Statystyki z 2004 r. ze Stanów Zjednoczonych sugerują, że ponad jedna trzecia uczennic została zgwałcona lub zmuszona do aktywności seksualnej (Buzy i in., 2004; Meston i Buss, 2010). Według statystyk młodsze kobiety są bardziej narażone na wykorzystanie seksualne nie tylko ze względu na swoją atrakcyjność, ale przede wszystkim ze względu na brak doświadczenia, wiedzy dotyczącej związków czy asertywności (Meston i Buss, 2010).

Polskie dane również dostarczają niepokojących wyników. Badania przeprowadzone przez Zbigniewa Izdebskiego (2012) pokazały, że 31% dziewcząt zadeklarowało wydarzenie się w ich życiu sytuacji, gdy ktoś namawiał, naciskał lub zmuszał je do pewnych zachowań seksualnych wbrew ich woli. Tego typu doświadczenia dla kobiet są szczególnie trudne. Badanie, w którym zestawiono ofiary przestępstw seksualnych z ofiarami innych traumatycznych zdarzeń jak: wypadki samochodowe czy rozboje pokazało, że 95% ofiar gwałtów cierpiało na PTSD. Wśród ofiar wypadków i rozbojów na PTSD cierpiało 47% poszkodowanych (Meston i Buss, 2010).

3.5 Postawy utajone w kontekście władzy i seksualności

Badanie takich obszarów, jak seksualność, poczucie władzy czy bliskie związki napotyka wiele problemów natury metodologicznej. Wykorzystywanie wyłącznie wskaźników samoopisowych może prowadzić do sformułowania idealnego obrazu związanego z aspiracjami osób badanych. Wpływ na takie wyniki mogą mieć ja idealne i ja powinnościowe (Wojciszke, 2011a). Silny udział aprobaty społecznej lub stereotypizacji i typizacji płciowej w toku jawnego relacjonowania zachowań wobec

partnera może obniżać prognostyczność analiz zwłaszcza dla tych aspektów zachowania, które wydają się niepożądane czy nieaprobowane społecznie. Do zachowań tego typu bez wątpienia należą formy agresywności seksualnej, a szerzej przemocy wobec partnera. Również związki władzy z seksualnością należą do społecznie nieaprobowanych.

Warto na wstępie przytoczyć podstawy teorii postaw. Jedna z definicji mówi: *Postawa człowieka wobec jakiegoś obiektu (osoby, przedmiotu, zdarzenia, idei) to względnie stała skłonność do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowywania się jednostki do danego obiektu, zdarzenia czy drugiej osoby* (Strelau i Doliński, 2010, s. 336) lub postawy są to relatywnie stałe ewaluacje obiektów społecznych (Fazio, 1986; Aronson, Wilkinson i Akert, 1995). W psychologii jedną z najpopularniejszych definicji postaw jest trójskładnikowa definicja postawy, która zakłada istnienie jej trzech komponentów: komponent emocjonalny (określający stosunek wartościujący jednostki do danego zjawiska), komponent poznawczy (obejmujący wiedzę jednostki, jej przekonania, opinie) oraz komponent behawioralny (czyli reakcje jednostki wobec danej osoby czy zjawiska). Bertram Gawronski i Galen Bodenhausen (2006) przedstawili opracowanie, które wyróżnia postawy jawne i ukryte. Według nich postawy jawne (deklaratywne) to takie, które powstają w wyniku świadomego myślenia, rachunku zdań i można je wyrazić werbalnie. Natomiast asocjacyjne postawy utajone powstają automatycznie w wyniku współwystępowania i nie zawsze bywają w pełni dostępne świadomości (Wojciszke, 2011a). Według Anthoniego Greenwalda i Mahzarin Banaji (1995) postawa utajona (*implicit attitude*) to *zapis przeszłego doświadczenia, który wpływa na przychylne lub nieprzychylne odczucia, myśli czy działania wobec obiektów społecznych, choć zapis ten pozostaje introspekcyjnie niezidentyfikowany lub jest identyfikowany nietrafnie* (za: Maliszewski, 2011, s. 10).

Badanie postaw jawnych jest obarczone wieloma błędami. Po pierwsze, nie zawsze badani mają jakąś wyrobioną określoną postawę w danym temacie. Po drugie, istotny problem może wynikać z tego jak badani chcą wypaść przed osobą przeprowadzającą badanie czy nawet przed samym sobą. Między innymi z tych powodów w psychologii w ostatnich latach powstało wiele badań dotyczących postaw utajonych. Można je wykonywać w różny sposób. Po pierwsze, prymowanie afektywne, które polega na aktywizowaniu obiektu postawy poprzez jego krótką ekspozycję a następnie pomiarze czasu decyzji, którą podejmuje badany czy słowo wyświetlone zaraz po aktywizacji obiektu postawy było pozytywne czy negatywne. W sytuacji gdy postawa badanego jest negatywna w stosunku do aktywizowanego obiektu to podjęcie decyzji dotyczącej słów negatywnych odbędzie się szybciej. W sytuacji gdy postawa badanego jest pozytywna decyzja dotycząca słów pozytywnych nastąpi szybciej. Mowa tu o małych różnicach w czasie na poziomie milisekund (Fazio, 2001; Wojciszke, 2011a).

Po drugie, można wykorzystywać również pomiar aktywności elektrycznej mięśni twarzy po zaprezentowaniu badanemu obiektu postawy. Jeżeli badany ma pozytywną postawę wobec obiektu to pojawi się wzrost aktywności elektrycznej mięśni twarzy odpowiedzialnych za ekspresję radości czyli mięśnia jarzmowego większego (*zygomaticus major*). Jeżeli jednak postawa badanego jest negatywna względem obiektu to nastąpi wzrost aktywności mięśnia marszczącego brwi (*corrugator*), który jest odpowiedzialny za ekspresję gniewu (Winkielman i Cacioppo, 2001; Wojciszke, 2011a).

Po trzecie, do badania postaw utajonych można też wykorzystywać metodę IAT (*Implicit Attitude Test*) czyli test postaw utajonych, który również opiera się na pomiarze czasów reakcji. Został on stworzony przez Anthoniego Greenwalda, Debbie McGhee oraz Jordan Schwartz (1998). Narzędzie to można wykorzystywać do badania czy postawa jest pozytywna lub negatywna lecz nie jedynie. Przykładowo, można

zbadać postawy wobec kobiet i mężczyzn za pośrednictwem mierzenia siły skojarzeń wskaźnikowanych długością czasu reakcji. Najpierw (etap I – kategoryzacja prosta) badany ma za zadanie przyporządkować obrazy, które pojawiają się na środku ekranu jako mężczyzn (używając lewej ręki, która cały czas znajduje się nad określonym klawiszem) lub jako kobiety (używając prawej ręki, która również cały czas znajduje się nad określonym klawiszem). U góry ekranu znajdują się odpowiednio po stronie lewej napis „mężczyźni” a po stronie prawej „kobiety”.

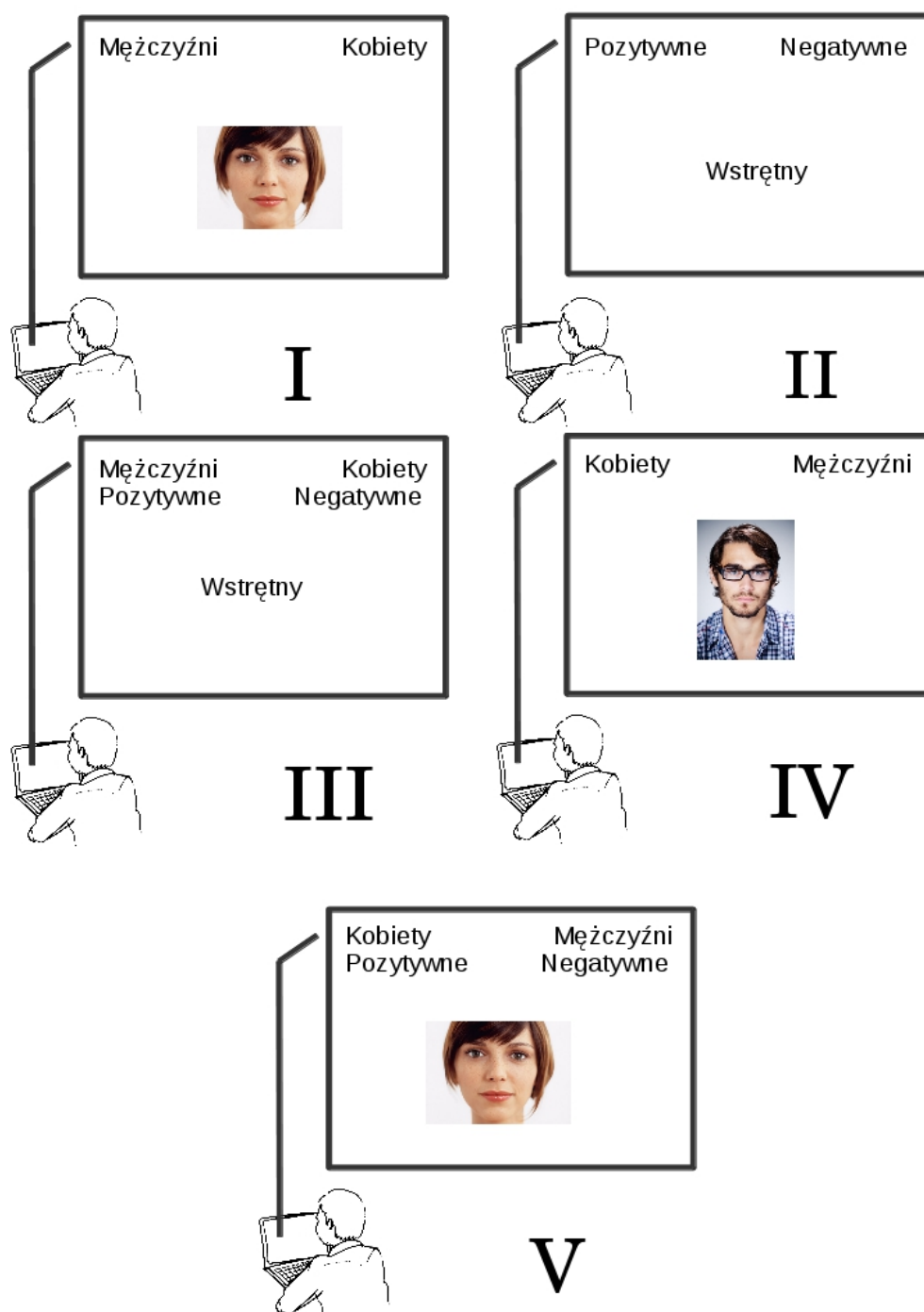
Następnie (etap II – kategoryzacja prosta) badanemu wyświetla się analogicznie słowa pozytywne (przykładowo: szczęście, śmiech) lub negatywne (przykładowo: porażka, wstrętny) i tu również badany ma za zadanie jak najszybciej zaklasyfikować je albo do pozytywnych albo do negatywnych używając odpowiednich klawiszy. W tym etapie u góry ekranu znajdują się odpowiednio po stronie lewej napis „pozytywne” a po stronie prawej „negatywne”.

Etap III (kategoryzacja złożona) polega na połączeniu I i II etapu. Badanemu wyświetla się po lewej stronie zarówno kategoria pozytywny jak i mężczyzna, po stronie prawej negatywny jak i kobieta a na środku ekranu pojawiają się w losowej kolejności zarówno obrazy z etapu I jak i słowa z etapu II. Badani muszą jak najszybciej zakwalifikować do klawisza po lewej stronie - jeżeli na środku ekranu pojawi się twarz męska lub słowo pozytywne, do klawisza po prawej stronie jeżeli na środku ekranu pojawi się twarz kobieca lub słowo negatywne.

Etap IV (kategoryzacja prosta) jest prawie identyczny jak etap I z tą różnicą, że kategorie zamieszczone u góry ekranu (kobiety i mężczyźni) zamieniają się miejscami (stronami). Teraz kategoria „kobiety” znajduje się po lewej stronie a „mężczyźni” po stronie prawej.

Etap V (kategoryzacja złożona) i ostatni jest analogiczny do etapu III z tą

różnicą, że kategorie płci zostały zamienione stronami tak jak w etapie IV ale kategorie pozytywne i negatywne pozostają bez zmian. Dzięki takiej zmianie pojawiają się nowe, inne pary po prawej i lewej stronie. W niektórych wariantach badania etapy III i V duplikuje się aby badany najpierw mógł „nauczyć się” jak to zadanie wykonać poprawnie (tu nie jest mierzony czas) a następnie wykonuje właściwy test (tu jest już mierzony czas). Dzięki temu można porównać czas reakcji w sytuacji gdy zestawione były kategorie „kobiety” i „pozytywne” (etap V) oraz „kobiety” i „negatywne” (etap III) jak również „mężczyźni” i „pozytywne” (etap III) oraz „mężczyźni” i „negatywne” (etap V). Obrazuje to rysunek 9 zamieszczony poniżej.

Rysunek 3.5. Etapy badania testem postaw utajonych (IAT) dotyczącego postaw wobec kobiet i mężczyzn (opracowanie własne)

Założenie takich badań jest następujące: jeżeli badany ma bardziej pozytywną postawę wobec kobiet niż mężczyzn to czas potrzebny na dokonanie kategoryzacji gdy po jednej stronie występuje kategoria „kobieta” oraz „pozytywne” będzie krótszy niż gdy po jednej stronie będą kategorie „kobieta” i „negatywne”.

Narzędzie to można również wykorzystywać do badania skojarzeń i powiązań między różnymi pojęciami a nie jedynie do badania czy postawa jest pozytywna lub negatywna (por. Maison, 2004; Sheldon i in., 2007). Na przykład Norbert Maliszewski (2011) przeprowadził badanie, w którym osoby miały za zadanie szybko przyporządkować podczas kategoryzacji prostej zdjęcia kobiet i mężczyzn (etap I), następnie określić związanych z siłą (mięśnie, siłownia, sterydy, bicepsy, sztanga) i słabością (kruchość, delikatność, omdlenie, uleganie, piórko) (etap II). Podczas kategoryzacji złożonej badani mieli za zadanie jak najszybciej przyporządkować zdjęcia i słowa do podwójnych kategorii (etap III) analogicznie jak zostało to przedstawione na rysunku 3.5 (Greenwald, McGhee i Schwartz, 1998; Maliszewski, 2011; Wojciszke, 2011a).

3.6 Podsumowanie

Związki władzy z seksualnością występują często, są też bardzo zróżnicowane. Istotnym moderatorem jest w tym przypadku płeć zarówno biologiczna jak i psychiczna. System społeczno-polityczny panujący w większości krajów świata stawia mężczyzn na uprzywilejowanej pozycji. Znacznie częściej posiadają oni większą władzę w prawie wszystkich jej podstawach. Częściej posiadają władzę w sferze zawodowej i formalnej. Jednakże w przypadku władzy odniesienia (referencyjnej), która opiera się na lubieniu i sympatii to kobiety częściej mają jej więcej (French

i Raven, 1959; Mandal, 2008). Kolejnym problemem jest samo postrzeganie siebie w kategoriach płci, które częściej towarzyszy kobietom i ma negatywne konsekwencje. Nierówności kobiet i mężczyzn wynikające z ustroju polityczno-społecznego są również obecne w sferze seksualnej, chociażby pod postacią podwójnych standardów (Brannon, 2002).

Wyżej wymienione zjawiska odzwierciedlają się w relacjach pomiędzy władzą a seksualnością, ale także wpływają na te relacje. Po pierwsze, osoby posiadające władzę, szczególnie mężczyźni są bardziej atrakcyjni seksualnie. Po drugie, osoby bardziej atrakcyjne fizycznie, szczególnie kobiety mają większe możliwości wywierania i wpływu oraz zdobywania władzy. Po trzecie, osoby posiadające władzę mogą łatwiej realizować swoje potrzeby seksualne nawet bez zgody obiektów swoich potrzeb. Przykłady takich zależności są często obecne w historii ale i aktualnie na przykład w popkulturze: literaturze czy filmach i serialach.

IV. PROBLEM I METODA BADAŃ WŁASNYCH

4.1 Cel i pytania badawcze

Celem pracy jest określenie zależności pomiędzy subiektywną i obiektywną władzą w organizacji zawodowej, osobowymi uwarunkowaniami władzy a władzą w bliskich relacjach seksualnych. Nasuwa się pytanie czy osoby, które zajmują stanowiska kierownicze i doświadczają posiadania władzy w sferze zawodowej będą się różnić od osób nie pełniących funkcji kierowniczych w obszarze swojej seksualności?

W zakresie obiektywnej władzy w organizacji zawodowej analizowane będzie: zajmowane stanowisko, liczba podwładnych (u osób zajmujących stanowiska kierownicze) oraz zarobki. Subiektywna władza w organizacji zawodowej analizowana będzie na podstawie poczucia władzy w relacji z kolegami z pracy oraz w relacji z kierownikiem. W obszarze osobowych uwarunkowań władzy analizowane będą: potrzeba władzy i wywierania wpływu oraz dyrektywności.

W zakresie władzy w bliskich relacjach seksualnych analizowane będą: poczucie władzy w relacji z partnerem w bliskim związku, wzmacnianie poczucia władzy jako motywacja seksualna, asertywność seksualna, dominacja seksualna, skłonność do inicjowania aktywności seksualnej, realizowania swoich fantazji seksualnych, orientacja wymienna w relacjach seksualnych oraz postawy jawne i utajone dotyczące władzy w relacjach seksualnych. Uwzględnione zostaną również zależności pomiędzy płcią biologiczną i psychiczną a władzą w organizacji zawodowej oraz władzą w bliskich relacjach seksualnych.

Nowe ustalenia badawcze dotyczyć mogą odpowiedzi na pytania: Czy silna władza (obiektywna i subiektywna) w organizacji zawodowej wiąże się

z przekonaniem, że seks jest raczej relacją władzy niż relacją partnerską? Czy istnieje zależność pomiędzy posiadaną władzą w organizacji zawodowej a poczuciem władzy w relacji z partnerem w bliskim związku? Czy posiadanie władzy w sferze zawodowej koreluje z asertywnością seksualną? I inne. Odpowiedzi opisujące te zależności mogłyby być wykorzystane w różnych obszarach takich jak: psychologia różnic płciowych, psychologia władzy, seksuologia, terapia par czy terapia zaburzeń seksualnych.

Pytania badawcze:

Pytanie podstawowe

Pytanie I. Czy istnieją zależności i jak się przedstawiają pomiędzy władzą w organizacji zawodowej a władzą w bliskich relacjach seksualnych?

Pytania szczegółowe

Pytanie I. Czy istnieją zależności pomiędzy posiadaną władzą w organizacji zawodowej a władzą w bliskich relacjach seksualnych?

1. Czy istnieje zależność i jak się przedstawia pomiędzy obiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a władzą w relacji seksualnej?
2. Czy istnieje zależność i jak się przedstawia pomiędzy subiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a władzą w relacji seksualnej?

Pytanie II. Czy istnieją zależności pomiędzy osobowymi uwarunkowaniami władzy a władzą w relacjach seksualnych?

1. Czy istnieje zależność i jak się przedstawia pomiędzy potrzebą władzy a władzą w relacjach seksualnych?
2. Czy istnieje zależność i jak się przedstawia pomiędzy dyrektywnością a władzą w relacjach seksualnych?

Pytanie III. Czy istnieją zależności pomiędzy płcią biologiczną i psychiczną a władzą w organizacji zawodowej oraz władzą w bliskich relacjach seksualnych?

1. Czy istnieje zależność i jak się przedstawia pomiędzy płcią biologiczną a władzą w organizacji zawodowej?
2. Czy istnieje zależność i jak się przedstawia pomiędzy płcią biologiczną a władzą w relacjach seksualnych?
3. Czy istnieje zależność i jak się przedstawia pomiędzy płcią psychiczną a władzą w organizacji zawodowej?
4. Czy istnieje zależność i jak się przedstawia pomiędzy płcią psychiczną a władzą w relacjach seksualnych?

Pytanie IV. Czy istnieją zależności między posiadaną władzą w organizacji zawodowej a charakterystyką seksualności?

1. Czy istnieje zależność pomiędzy obiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a charakterystyką seksualności?
2. Czy istnieje zależność pomiędzy subiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a charakterystyką seksualności?

Pytanie V. Czy istnieją zależności między osobowymi uwarunkowaniami władzy a charakterystyką seksualności?

1. Czy istnieją zależności pomiędzy potrzebą władzy a charakterystyką seksualności?
2. Czy istnieją zależności pomiędzy dyrektywnością a charakterystyką seksualności?

4.2 Hipotezy badawcze

Hipoteza I: Istnieją zależności pomiędzy posiadaną władzą w organizacji zawodowej a władzą w bliskich relacjach seksualnych.

I.1: Im większa obiektywnie posiadana władza w organizacji zawodowej tym większa władza w relacji seksualnej.

I.2: Im większa subiektywnie posiadana władza w organizacji zawodowej tym większa władza w relacji seksualnej.

Hipoteza II: Istnieją zależności pomiędzy osobowymi uwarunkowaniami władzy a władzą w relacjach seksualnych.

II.1. Im większa potrzeba władzy tym większa władza w relacjach seksualnych.

II.2. Im większa dyrektywność tym większa władza w relacjach seksualnych.

Hipoteza III: Istnieją zależności pomiędzy płcią biologiczną i psychiczną a władzą w organizacji zawodowej oraz władzą w bliskich relacjach seksualnych.

III. 1. Mężczyźni uzyskują więcej władzy w organizacji zawodowej niż kobiety.

III. 2. Mężczyźni charakteryzują się większą władzą w relacjach seksualnych niż kobiety.

III. 3. Im wyższe nasilenie męskości psychicznej tym większa władza w organizacji zawodowej.

III. 4. Im wyższe nasilenie męskości psychicznej tym większa władza w relacjach seksualnych.

Hipoteza IV: Istnieją zależności między posiadaną władzą w organizacji zawodowej a charakterystyką seksualności.

IV.1: Istnieje zależność pomiędzy obiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a charakterystyką seksualności.

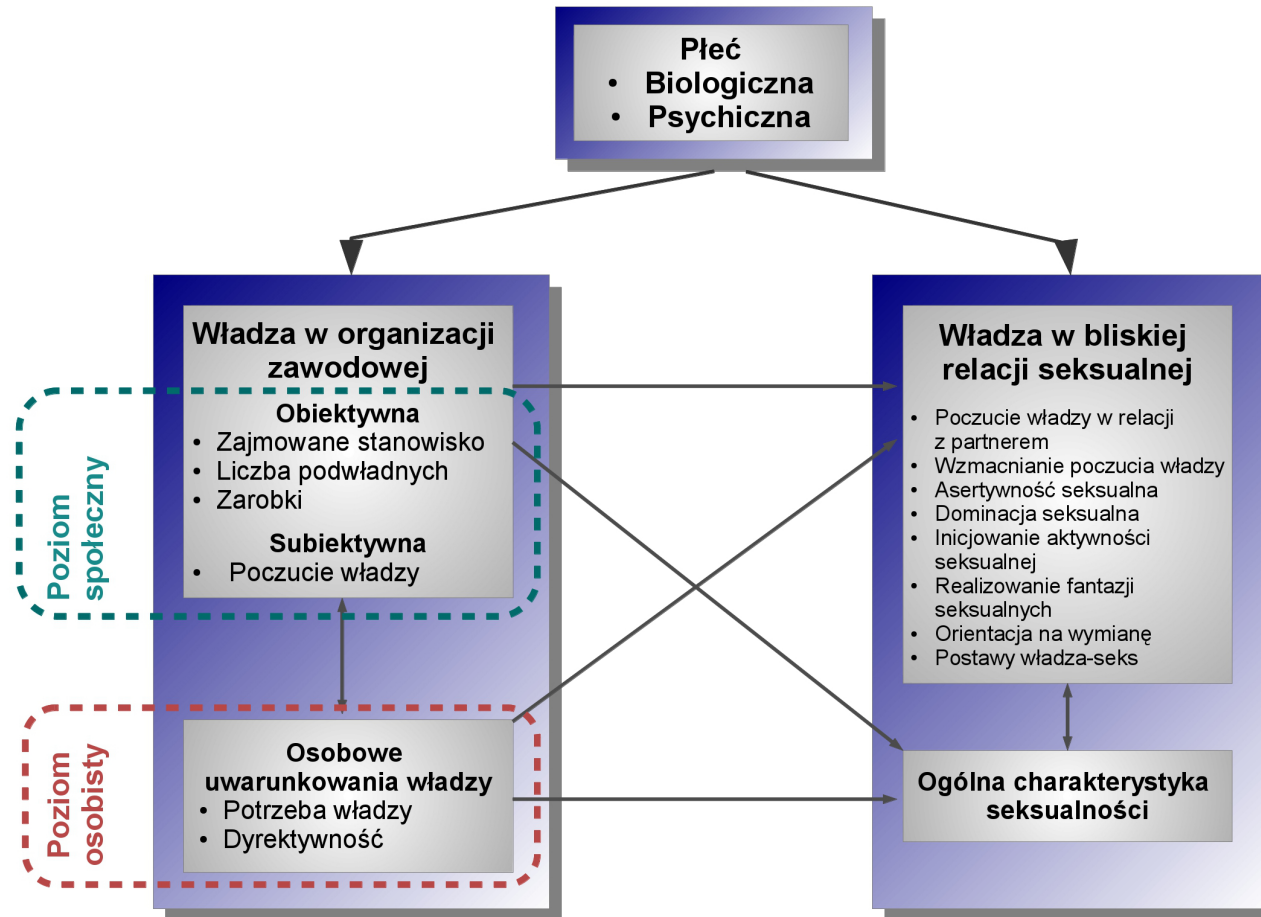
IV.2: Istnieje zależność pomiędzy subiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a charakterystyką seksualności.

Hipoteza V: Istnieją zależności między osobowymi uwarunkowaniami władzy a charakterystyką seksualności.

V.1. Istnieją zależności pomiędzy potrzebą władzy a charakterystyką seksualności.

V.2. Istnieją zależności pomiędzy dyrektywnością a charakterystyką seksualności.

4.3 Model badawczy

Rysunek 4.1. Model badawczy

4.4. Zmienne i ich operacjonalizacja

W badaniach wyróżniono następujące zmienne:

1. **Obiektywna władza w organizacji zawodowej.** Wykorzystano dane z metryczki dotyczące miejsca pracy:
 - zajmowane stanowisko w miejscu pracy,
 - liczba podwładnych,
 - zarobki.
2. **Subiektywna władza w organizacji zawodowej.** Wykorzystano podskale Skali Poczucia Władzy SPS (Anderson, John i Keltner, 2012; tłumaczenie własne):
 - Poczucie władzy w relacjach z kolegami z pracy,
 - Poczucie władzy w relacjach z kierownikiem.
3. **Osobowe uwarunkowania władzy.** Wykorzystano następujące narzędzia:
 - Kwestionariusz Potrzeby Władzy i Wywierania Wpływu (Bennett, 1988; tłumaczenie własne),
 - Skalę Dyrektywności (Ray, 1976; polska wersja: Brzozowski, 1997),
4. **Władza w relacjach seksualnych.** Wykorzystano następujące narzędzia:
 - Podskalę Poczucie władzy w relacjach z partnerem w bliskim związku - Skala Poczucia Władzy SPS (Anderson, John i Keltner, 2012; tłumaczenie własne),
 - Podskalę Wzmacnianie Poczucia Władzy - Kwestionariusz Emocjonalnych i Motywacyjnych Orientacji Związanych z Pobudzeniem

Erotycznym (AMORE), (Hill i Preston, 1996; tłumaczenie własne),

- Podskalę Asertywność Seksualna - Wielowymiarowy Test Seksualności (Snell, Fisher i Walters, 1993; wersja polska: Janda, 2001),
- Dominacja seksualna – pytanie w ankiecie własnej dotyczącej życia seksualnego,
- Inicjowanie aktywności seksualnej – pytanie w ankiecie dotyczącej życia seksualnego,
- Realizowanie fantazji seksualnych – pytanie w ankiecie dotyczącej życia seksualnego,
- Relacje Seksualne Oparte na Wymianie - Test Związków Seksualnych (Hughes i Snell, 1990; wersja polska: Janda, 2001),
- Postawy jawne dotyczące władzy i seksu - Skala Powiązania Władzy z Seksem (Chapleau i Oswald, 2010; tłumaczenie: Kocur i Moroń),
- Postawy utajone dotyczące władzy i seksu - Test Utajonych Skojarzeń (Implicit Association Test - IAT) (Greenwald, McGhee i Schwarz, 1998; wersja polska: Kocur i Moroń).

5. Płeć biologiczna i psychiczna. Wykorzystano następujące narzędzia:

- Płeć biologiczna – Metryczka.
- Płeć psychiczna – Inwentarz Płci Psychologicznej (Kuczyńska, 1992).

6. Ogólna charakterystyka seksualności. Wykorzystano następujące narzędzia:

- Kwestionariusz Emocjonalnych i Motywacyjnych Orientacji Związanych z Pobudzeniem Erotycznym (AMORE) (Hill i Preston, 1996; tłumaczenie własne),

- Wielowymiarowy Test Seksualności (Snell, Fisher i Walters, 1993; wersja polska: Janda, 2001),
- Ankieta własna dotycząca życia seksualnego.

Tabela 4.1. Zmienne i ich operacjonalizacja

Lp.	Zmienna <i>Definicja</i>	Zmiennej Rodzaj	Wskaźnik zmiennej	Narzędzie pomiaru
1	Obiektywna władza w organizacji zawodowej <ul style="list-style-type: none"> • zajmowane stanowisko w miejscu pracy • liczba podwładnych • zarobki 	Jakościowa/Ilościowa	Odpowiedzi na pytania zawarte w metryczce	<ul style="list-style-type: none"> • Rozszerzona Metryczka (metoda własna)
2	Subiektywna władza w organizacji zawodowej <ul style="list-style-type: none"> • Poczucie władzy w relacjach z kolegami z pracy • Poczucie władzy w relacjach z kierownikiem 	Ilościowa	Suma punktów dla poszczególnych podskal: <ul style="list-style-type: none"> • Relacje z kolegami z pracy, • Relacje z kierownikiem 	<ul style="list-style-type: none"> • Skala Poczucia Władzy SPS
3	Osobowe uwarunkowania władzy <ul style="list-style-type: none"> • Potrzeba władz • Dyrektywność 	Ilościowa	Suma punktów dla poszczególnych podskal: <ul style="list-style-type: none"> • Kwestionariusz Potrzeby Władzy i Wywierania Wpływu (Skala Umiejętności, Skala Potrzeby Władzy, Skala Potrzeby Wywierania Wpływu oraz Skala Sprzeciwu Wobec Podporządkowania); • Skala Dyrektywności 	<ul style="list-style-type: none"> • Kwestionariusz Potrzeby Władzy i Wywierania Wpływu, • Skala Dyrektywności,
4	Władza w relacjach seksualnych: <ul style="list-style-type: none"> • Poczucie władzy w relacjach z partnerem w bliskim związku • Wzmacnianie Poczucia Władzy jako motywacja seksualna • Asertywność Seksualna • Dominacja seksualna • Inicjowanie aktywności seksualnej • Realizowanie fantazji seksualnych • Orientacja wymienna w relacjach seksualnych • Postawy jawne dotyczące władzy i seksu • Postawy utajone dotyczące władzy i seksu 	Ilościowa	Suma punktów dla poszczególnych podskal: <ul style="list-style-type: none"> • Skala Poczucia Władzy SPS (Poczucie władzy w relacjach z partnerem), • Kwestionariusz AMORE (Wzmacnianie Poczucia Władzy), • Wielowymiarowy Test Seksualności (Asertywność Seksualna) • Ankieta własna dotycząca życia seksualnego (Dominacja seksualna, Inicjowanie aktywności seksualnej, Realizowanie fantazji seksualnych), • Test Związków Seksualnych (Relacje Seksualne Oparte na Wymianie), • Skala Powiązania Władzy z Seksem • Test Utajonych Skojarzeń. 	<ul style="list-style-type: none"> • Skala Poczucia Władzy, • Kwestionariusz AMORE, • Wielowymiarowy Test Seksualności, • Ankieta własna dotycząca życia seksualnego , • Test Związków Seksualnych, • Skala Powiązania Władzy z Seksem • Test Utajonych Skojarzeń.

5	Płeć: <ul style="list-style-type: none"> • Płeć biologiczna • Płeć psychiczna 	Ilościowa	Odpowiedź na pytania w metryczce dotyczące płci oraz suma punktów Inwentarzu Płci Psychologicznej (Skala Kobiecości i Męskości)	<ul style="list-style-type: none"> • Metryczka • Inwentarza Płci Psychologicznej.
6	Ogólna charakterystyka seksualności <ul style="list-style-type: none"> • Motywacja seksualna • Wymiary seksualności • Szczegółowa charakterystyka życia seksualnego 	Ilościowa	Suma punktów <ul style="list-style-type: none"> • Kwestionariusz AMORE (Doświadczenie Siły Partnera, Okazywanie Uznania Wartości Partnera, Złagodzenie Stresu, Prokreacja, Poczucie Bycia Cenionym przez Partnera, Okazywanie Troski, Przyjemność) • Wielowymiarowy Test Seksualności (Wewnętrzna Kontrola Seksualności, Zewnętrzna Kontrola Seksualności, Lęk przed Seksem, Lęk przed Związkami Seksualnymi, Satysfakcja Seksualna, Dominacja seksualna) • Test Związków Seksualnych (Relacje Seksualne Jako Wspólnota) • Ankieta własna dotycząca życia seksualnego (satysfakcja seksualna, częstotliwość aktywności seksualnej) 	<ul style="list-style-type: none"> • Kwestionariusz AMORE, • Wielowymiarowy Test Seksualności, • Test Związków Seksualnych, • Ankieta własna dotycząca życia seksualnego

4.5. Charakterystyka narzędzi pomiarowych

1. Rozszerzona Metryczka (metoda własna)

Szłała się z 2 części. Pierwsza część metryczki zawierała pytania dotyczące cech socjodemograficznych osób badanych. Kolejna część dotyczyła władzy w organizacji zawodowej. Służy do określenia stanowiska zajmowanego przez badanego, liczby podwładnych (jedynie w przypadku osób zajmujących stanowiska kierownicze) oraz zarobków.

2. **Inwentarz Płci Psychologicznej IPP (Kuczyńska, 1992)**

Jest to polska adaptacja *Bem Sex Role Inventory* autorstwa Sandry Bem (1981) opracowana przez Alicję Kuczyńską. Płeć psychologiczna człowieka rozumiana jest jako spontaniczna gotowość do posługiwania się wymiarem płci w odniesieniu do siebie i świata. Kulturowo zdeterminowane wyobrażenie własnej osoby, koncepcja siebie jako kobiety lub mężczyzny to tożsamość płciowa (*gender identity*). Narzędzie to składa się z 35 itemów. Piętnaście z nich tworzy Skalę Kobiecości dotyczącą kulturowego stereotypu kobiecości. Są to na przykład: *wrażliwy*, *troskliwy*, *łagodny*. Kolejne piętnaście tworzy Skalę Męskości dotyczącą kulturowego stereotypu męskości. Są to przykładowo: *dominujący*, *niezależny*, *rywalizujący*. Kolejne pięć to pozycje buforowe. Badani ustosunkowują się do wymienionych cech na 5-punktowej skali (od 1-zupełnie taki nie jestem, do 5-taki właśnie jestem). Skale wchodzące w skład inwentarza mają zadowalającą rzetelność: Kobiecości $\alpha = 0,78$, Męskości $\alpha = 0,78$ (Kuczyńska, 1992; Bem, 1974).

3. **Skala Poczucia Władzy (*Sense of Power Scale*) (Anderson, John i Keltner, 2012; tłumaczenie własne)**

Skala Poczucia władzy jest przeznaczona do badania osobistego poczucia władzy, które definiuje się jako percepcję własnej zdolności do wpływania na innych. Składa się z dwóch części. Najpierw osoba przeprowadzająca badanie wybiera płaszczyznę (relację), której ma dotyczyć badanie. W niniejszym badaniu wybrano 4 relacje: z rodziną, z partnerem w bliskim związku, z kolegami z pracy oraz z kierownikiem/szefem. Następnie osoba badana ustosunkowuje się do 8 twierdzeń dotyczących władzy (np: Mogę sprawić, żeby słuchał/-ła/-li tego, co mam do powiedzenia; Mogę sprawić, żeby zrobił/-ła/-li to, czego chcę), dla każdej relacji oddzielnie. Respondent udziela odpowiedzi na skali od 1 (Zdecydowanie się nie

zgadzam) do 7 (Zdecydowanie się zgadzam). Im wyższy wynik, tym większe poczucie władzy w danej relacji. Rzetelność skali w zależności od badania wynosi od $\alpha = 0,71$ do $\alpha = 0,76$.

4. **Kwestionariusz Potrzeby Władzy i Wywierania Wpływu** (*Index of Personal Reactions*) (Bennett, 1988; tłumaczenie własne)

Jest to narzędzie, które powstało aby badać potrzebę władzy i wywierania wpływu jako cechy osobowości. Analiza czynnikowa potwierdziła rozróżnienie między potrzebą władzy (*nPower*), rozumianą jako egoistyczne dążenie do pozycji, a potrzebą wywierania wpływu (*nInfluence*), rozumianą jako chęć przekonywania i wpływania na innych. Narzędzie to składa się z 4 skal: Skala Umiejętności Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy (12 itemów), Skala Potrzeby Władzy (13 itemów), Skala Potrzeby Wywierania Wpływu (8 itemów) oraz Skala Sprzeciwu Wobec Podporządkowania (8 itemów). Badany udziela odpowiedzi na 5 punktowej skali od 1-zupełnie do mnie nie pasuje do 5-bardzo do mnie pasuje. Rzetelność skali w zależności od badania wynosi od $\alpha = 0,75$ do $\alpha = 0,88$.

5. **Skala Dyrektywności SD** (Ray, 1976; polska adaptacja: Brzozowski, 1997)

Narzędzie to powstało w nurcie badań nad osobowością autorytarną. Służy do badania dyrektywności rozumianej jako agresywna dominacja, tendencja do narzucania innym własnej woli. Skala ta posiada dwie wersje: pełną (D-26), która składa się z 26 pytań i skróconą (D-15), która składa się z 15 pytań. W niniejszym badaniu została wykorzystana wersja skrócona. Badany udziela odpowiedzi wybierając jedną z trzech możliwości (TAK, ?, NIE). Wysoki wynik świadczy o wysokim natężeniu dyrektywności. Rzetelność skali jest zadowalająca ($\alpha = ,78$).

6. **Wielowymiarowy Test Seksualności** (*The Multidimensional Sexuality Questionnaire*) (Snell, Fisher i Walters, 1993; polska wersja: Janda, 2001)

Jest narzędziem mierzącym 12 obszarów seksualności. W niniejszym badaniu wykorzystano wersję skróconą składającą się z 7 następujących skal: Wewnętrzna Kontrola Seksualności, Zewnętrzna Kontrola Seksualności, Lęk przed Seksem, Lęk przed Związkami Seksualnymi, Satysfakcja Seksualna oraz Seksualna Asertywność. Wersja skrócona składa się z 37 itemów prezentowanych w formie twierdzeń. Wykorzystywanie poszczególnych skal jest dozwolone (Janda, 2001). Badany ustosunkowuje się do nich na 5 punktowej skali Likerta od 1 - zupełnie do mnie nie pasuje do 5 - bardzo do mnie pasuje. Rzetelność skali jest zadowalająca (od $\alpha = 0,75$ do $\alpha = 0,88$) (Snell i Papini, 1989; Snell, Fisher i Miller, 1991; Snell, Fisher i Schuh, 1992).

7. **Kwestionariusz Emocjonalnych i Motywacyjnych Orientacji Związanych z Pobudzeniem Erotycznym** (*The Affective and Motivational Orientation Related to Erotic Arousal Questionnaire - AMORE*) (Hill i Preston, 1996; tłumaczenie własne)

Jest to kwestionariusz dotyczący uczuciowej i motywacyjnej orientacji związanej z podnieceniem seksualnym. Składa się z 8 skal: Doświadczanie Siły Partnera (10 itemów), Okazywanie Uznania Wartości Partnera (8 itemów), Złagodzenie Stresu (10 itemów), Prokreacja (6 itemów), Wzmacnianie Poczucia Władzy (10 itemów), Poczucie Bycia Cenionym przez Partnera (7 itemów), Okazywanie Troski (6 itemów), Przyjemność (5 itemów). Badany udziela odpowiedzi na 5 stopniowej skali (od 1-Zupełnie do mnie nie pasuje, do 5-Bardzo do mnie pasuje). Rzetelność metody jest waha się w zależności od badania od $\alpha = 0,76$ do $\alpha = 0,93$.

8. **Test Związków Seksualnych** (Hughes i Snell, 1990; wersja polska za: Janda, 2001)

Narzędzie to służy do mierzenia orientacji „wspólnotowej” lub „wymiennej” w relacji seksualnej. Test składa się z dwóch skal: Relacje Seksualne Oparte na Wymianie (RSOW) oraz Relacje Seksualne Jako Wspólnota (RSJW). Każda skala zawiera osiem pytań. Badany udziela odpowiedzi na 5-stopniowej skali (od 1- Zupełnie do mnie nie pasuje, do 5-Bardzo do mnie pasuje). Wysoki wynik w danej skali świadczy o wysokim natężeniu badanej cechy (Hughes i Snell, 1990).

9. **Skala Powiązania Władzy z Seksem** (*Explicit Power–Sex Measure*) (Chapleau i Oswald, 2010; tłumaczenie: Kocur i Moroń)

Narzędzie to bada jawną postawę wobec związku władzy z seksem, tj. przekonanie, iż w akcie seksualnym z natury zawiera się relacja władzy (np. dominacja lub submisja). Skala składa się z 11 twierdzeń dotyczących aktu seksualnego. Badany ustosunkowuje się do nich na skali od 1 (w ogóle się nie zgadzam) do 7 (w pełni się zgadzam). Im wyższy wynik tym badany ma silniejsze przekonanie, iż relacje seksualne są silnie związane z władzą. Rzetelność metody jest wysoka, wynosi $\alpha = 0,83$.

10. **Test Utajonych Skojarzeń** (*IAT - Implicit Association Test*) (Greenwald, McGhee i Schwarz, 1998; polska wersja: Kocur i Moroń)

Jest to komputerowa metoda badania postaw utajonych. Polega na badaniu procesu kategoryzacji. Test składa się z siedmiu części. Osoba badana klasyfikuje bodźce (słowa kluczowe) do odpowiednich kategorii, używając dwu klawiszy klawiatury komputera wyznaczonych do odpowiedzi. Nazwy kategorii wyświetlane są w prawym i lewym górnym rogu monitora, natomiast bodźce (słowa kluczowe) pojawiają się na środku ekranu (Maliszewski, 2011). W niniejszym badaniu zostanie

wykorzystana wersja IAT z autorskim kontentem służącym do badania postawy utajonej wobec władzy w relacji seksualnej.

4.6. Organizacja i przebieg badań

Badania prowadzono wśród pracowników przedsiębiorstw, firm, zakładów pracy oraz organizacji na terenie województwa śląskiego i mazowieckiego. Badania były anonimowe i dobrowolne. Uczestnicy byli informowani o celu badań, poufności gromadzenia i przetwarzania wyników oraz o zgodności z ustawą o ochronie danych osobowych (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, z późn. zm.). Otrzymywali również oświadczenie (w aneksie).

Po uzyskaniu wstępnej zgody badanych oraz ustaleniu dogodnego terminu badania autorka przyjeżdżała do firmy lub zakładu pracy z własnym komputerem (z zainstalowanym Testem Utajonych Skojarzeń), aby przeprowadzić badanie. Polegało ono na wykonaniu zadania na komputerze Testem Utajonych Skojarzeń oraz wypełnieniu pakietu kwestionariuszy.

Badania przeprowadzano od sierpnia 2013 do marca 2015. Długi czas badania był spowodowany trudnościami w uzyskaniu zgody na badanie wśród osób pracujących na stanowiskach kierowniczych.

4.7. Sposób analizy danych statystycznych

Po przeprowadzeniu badań i obliczeniu ich wyników przeprowadzona została analiza ilościowa oraz jakościowa zebranych danych. Wykonano m.in. analizy korelacyjne, analizy istotności różnic, analizy czynnikowe w programie Statistica. Poszczególne

fragmenty modelu badawczego testowano z wykorzystaniem hierarchicznej analizy regresji. Przeprowadzono również analizy strukturalne w programie AMOS 20.0.

V. WYNIKI BADAŃ

5.1. Ogólna charakterystyka grupy badanej

Grupę badaną stanowiło 107 kobiet oraz 98 mężczyzn, rozkład procentowy przedstawiono na wykresie 5.1.1. Wiek badanych z uwzględnieniem płci przedstawiono w tabeli 5.1.1. 97% badanych było heteroseksualnych, wyniki zaprezentowano w tabeli 5.1.2. 65% badanych posiadało wyższe wykształcenie (tabela 5.1.3). Większość badanych mieszkała w miastach od 10-500 tys. (tabela 5.1.4). 62% badanych było w związku małżeńskim, wyniki zaprezentowano w tabeli 5.1.5.

Wykres 5.1.1. Płeć badanych

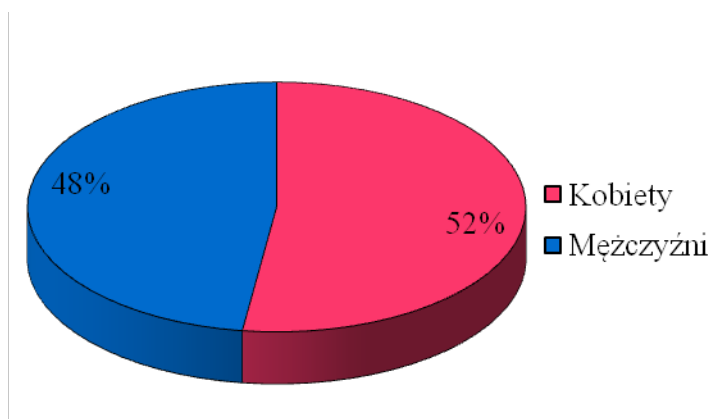

Tabela 5.1.1 Płeć oraz wiek badanych

Płeć	N	%	Wiek (lata)				
			M	Me	SD	Min	Max
Kobiety	107	52,20	40,55	41	12,11	21	72
Mężczyźni	98	47,80	43,87	42,5	11,11	24	71
Ogółem	205	100	42,14	42	11,73	21	72

Tabela 5.1.2. Orientacja seksualna badanych

Orientacja seksualna	N	%
Heteroseksualna	199	97,073
Biseksualna	5	2,439
Homoseksualna	0	0
Inna	1	0,488
Ogółem	205	100

Tabela 5.1.3. Wykształcenie badanych

Wykształcenie	N	%
Zawodowe	18	8,78
Średnie	53	25,85
Wyższe	134	65,37
Ogółem	205	100

Tabela 5.1.4. Miejsce zamieszkania

Miejsce zamieszkania	N	%
Wieś	24	11,71
Miasto poniżej 10 tys. mieszkańców	12	5,85
Miasto od 10-100 tys. mieszkańców	53	25,85
Miasto od 100-500 tys. mieszkańców	84	40,98
Miasto powyżej 500 tys. Mieszkańców	32	15,61
Ogółem	205	100

Tabela 5.1.5. Bliskie związki

Bliskie związki	N	%
Singiel	24	11,71
W związku nieformalnym krócej niż rok	9	4,39
W związku nieformalnym dłużej niż rok	40	19,51
W związku małżeńskim	128	62,44
Inny	4	1,95
Ogółem	205	100

Sfera zawodowa

Badane osoby wykonywały różnicowane zawody, przykładowo: przedsiębiorca (n = 19; 9,268 %), elektryk (n = 13; 6,341%), inżynier (n = 13; 6,341%), nauczyciel (n = 11; 5,366%), urzędnik (n = 11; 5,366%), sprzedawca (n = 10; 4,878%), handlowiec

(n = 9; 4,390%), pracownik biurowy (n = 8; 3,902%), górnik (n = 8; 3,902%), ekonomista (n = 8; 3,902%), lekarz (n = 7; 3,415%), psycholog (n = 7; 3,415%), manager (n = 7; 3,415%), pracownik umysłowy (n = 6; 2,927%), elektronik (n = 6; 2,927%), pielęgniarka (n = 4; 1,951%), sprzątaczką (n = 4; 1,951%), przedstawiciel handlowy (n = 4; 1,951%), kelnerka (n = 4; 1,951%), pracownik fizyczny (n = 3; 1,463%), księgowy (n = 3; 1,463%), informatyk (n = 3; 1,463%), prezes spółki (n = 3; 1,463%), bibliotekarz (n = 3; 1,463%), prawnik (n = 3; 1,463%), fizjoterapeuta (n = 3; 1,463%) i inne. Odpowiedzialność związaną z wykonywaną pracą badani oznaczali na skali od 1 do 7. Badani odczuwali odpowiedzialność na wysokim poziomie, średnia wyniosła 5,56 (SD = 1,37) a mediana 6. Dane zaprezentowano w tabeli 5.1.6.

Tabela 5.1.6. Poczucie odpowiedzialności związanej z wykonywaną pracą – na skali 1–7

	N	Min	Max	M	Me	SD	Skośność	Kurtoza
Odpowiedzialność związana z wykonywaną pracą	205	1	7	5,556	6	1,366	-0,859	0,462

5.2. Statystyki opisowe zmiennych

5.2.1 Obiektywna władza w organizacji zawodowej

Podstawowym wskaźnikiem Obiektywnej władzy w organizacji była zmienna wyrażająca zajmowanie stanowiska kierowniczego w organizacji. Przeprowadzono dodatkowe analizy z wykorzystaniem kolejnych zmiennych: liczbą podwładnych oraz wysokością zarobków. Część osób badanych odmówiła podania wysokości swoich zarobków. Dane dotyczące zarobków uzyskano od 163 badanych. Natomiast liczbę osób podwładnych określiły wszystkie osoby badane zajmujące stanowiska kierownicze (N = 100).

W tabeli 5.2.1 przedstawiono zajmowanie stanowisk kierowniczych z uwzględnieniem płci. W tabeli 5.2.2 przedstawiono statystyki opisowe dla liczby podwładnych oraz zarobków.

Tabela 5.2.1 Stanowiska kierownicze i niekierownicze z uwzględnieniem płci

Płeć	Stanowiska kierownicze		Stanowiska niekierownicze		Ogółem N
	N	%	N	%	
Mężczyźni	63	63	35	33,33	98
Kobiety	37	37	70	66,67	107
Ogółem	100	100	105	100	205

Tabela 5.2.2 Statystyki opisowe liczby osób podwładnych, którymi kierowały osoby badane zajmujące stanowiska kierownicze oraz zarobków

	N	Min	Max	M	Me	SD	Skośność	Kurtoza
Liczba podwładnych	100	2	600	28,35	10	67,437	6,731	53,677
Zarobki badanych	168	400	50000	5391,12	5000	5475,388	5,140	35,171

Tabela 5.2.3 Porównanie osób na stanowiskach kierowniczych i niekierowniczych pod względem wysokości zarobków

	Stanowiska kierownicze		Stanowiska niekierownicze		U	Z	p	r
	M	SD	M	SD				
Zarobki badanych	7408,26	6927,22	3275,59	1613,57	1251	-7,217	0,000	-0,5

5.2.2. Subiektywna władza w organizacji zawodowej

W tabeli 5.2.4 zaprezentowano statystyki opisowe dla podskal Poczucie władzy w relacji z kolegami z pracy oraz Poczucie władzy w relacji z kierownikiem pochodzących ze Skali Poczucia Władzy. Rzetelność dla Poczucia władzy w relacji z kolegami oraz Poczucia władzy z kierownikiem wynosiła $\alpha = 0,77$. Korelacja pomiędzy podskalami wyniosła $r = 0,67$.

Stworzono dodatkową zmienną, która była liczona jako średnia z obu podskal, dalej zwana jako Subiektywna władza w organizacji zawodowej. Rzetelność nowego wskaźnika wynosiła $\alpha = 0,91$.

Tabela 5.2.4 Statystyki opisowe dla zmiennej Subiektywna władza w organizacji zawodowej

Zmienna	N	Min	Max	M	Me	SD	Skośność	Kurtoza
Poczucie władzy z kolegami z pracy	205	18	56	40,09	40	7,216	-0,094	-0,043
Poczucie władzy z przełożonym	205	16	54	36,49	36	7,065	0,206	0,176

5.2.3. Osobowe uwarunkowania władzy

W tabeli 5.2.5 zaprezentowano statystyki opisowe dla Kwestionariusza Potrzeby Władzy i Wywierania Wpływu oraz Skali Dyrektywności. W tabeli 5.2.6 przedstawiono korelacje między zmiennymi oraz po przekątnej ich rzetelności.

Tabela 5.2.5 Statystyki opisowe dla zmiennej Osobowe uwarunkowania władzy

Zmienna	N	Min	Max	M	Me	SD	Skośność	Kurtoza
Umiejętność Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy	205	14	59	39,61	39	10,54	-0,187	-0,589
Potrzeba Władzy	205	14	43	28,15	28	6,44	-0,030	-0,537
Potrzeba Wywierania Wpływu	205	8	40	23,35	23	7,90	0,213	-0,538
Sprzeciw Wobec Podporządkowania	205	17	37	27,66	27	4,16	-0,160	-0,146
Dyrektywność	205	15	45	32,00	33	7,74	-0,288	-0,744

Tabela 5.2.6 Interkorelacje podskal (rzetelności podskal oznaczono na przekątnej)

	Umiejętność Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy	Potrzeba Władzy	Potrzeba Wywierania Wpływu	Sprzeciw Wobec Podporządkowania	Dyrektywność
Umiejętność Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy	<i>0,910</i>				
Potrzeba Władzy	0,587	<i>0,854</i>			
Potrzeba Wywierania Wpływu	0,612	0,677	<i>0,907</i>		
Sprzeciw Wobec Podporządkowania	0,234	0,244	0,263	<i>0,680</i>	
Dyrektywność	0,706	0,675	0,606	0,300	<i>0,746</i>

W związku z tym, że zmienne są ze sobą silnie związane stworzono dodatkową zmienną, dalej zwana jako Osobowe uwarunkowania władzy. Przeprowadzono

eksploracyjną analizę czynnikową mając na celu sprawdzenie struktury wyższego rzędu, $KMO = 0,849$; χ^2 Barttleta = 575,94; $df = 15$; $p < 0,001$. Analiza czynnikowa wykazała, że wszystkie uwzględnione skale były ładowane przez jeden czynnik (wartość własna = 3,049), który wyjaśniał 61% wariancji uwzględnionych zmiennych. Ładunki czynnikowe dla poszczególnych zmiennych wahały się od 0,83 do 0,87, jedynie podskala Sprzeciw Wobec Podporządkowania miała ładunek 0,42. W oparciu o te wyniki można stwierdzić, że wszystkie uwzględniane skale wyrażają jeden stosunkowo spójny konstrukt psychiczny wyrażający Osobową potrzebę władzy. Wskaźnikiem Osobowych uwarunkowań władzy jest wynik czynnikowy obliczany w oparciu o wyniki przeprowadzonej analizy czynnikowej. Rzetelność nowego wskaźnika wynosił $\alpha = 0,832$. Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.2.7.

Tabela 5.2.7. Analiza czynnikowa osobowych uwarunkowań władzy

Skala	Ładunek czynnikowy
Umiejętność Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy	-0,833
Potrzeba Władzy	-0,849
Potrzeba Wywierania Wpływu	-0,841
Sprzeciw Wobec Podporządkowania	-0,422
Dyrektywność	-0,865
Wartość własna	3,049
% wyjaśnianej wariancji	0,610

5.2.4 Władza w relacjach seksualnych

W tabeli 5.2.8 zaprezentowano statystyki opisowe zmiennych pochodzących z różnych kwestionariuszy i narzędzi, związanych z władzą w relacjach seksualnych (Skala Poczucia Władzy, Kwestionariusz AMORE, Wielowymiarowy Test Seksualności, Test

Związków Seksualnych, Skala Powiązania Władzy z Seksem, Ankieta własna, Test Utajonych Skojarzeń), których podskale wiązały się treściowo z władzą w relacjach seksualnych.

Postawy utajone względem władzy i seksualności były mierzone narzędziem IAT (*Implicit Association Test*) z autorskim kontentem dotyczącym władzy i seksualności. W tabeli 5.2.8 przedstawiono statystyki opisowe dla zmiennej postawy utajone: władza-seks DB czyli standaryzowanej różnicy w czasach reakcji w warunku zgodności i niezgodności.

W tabelach 5.2.9, 5.2.10, 5.2.11 przedstawiono szczegółowe odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie własnej dotyczącej życia seksualnego. W tabeli 5.2.12 przedstawiono korelacje między zmiennymi oraz po przekątnej ich rzetelności.

Tabela 5.2.8. Statystyki opisowe dla zmiennej Władza w relacjach seksualnych

Zmienna	N	Min	Max	M	Me	SD	Skośność	Kurtoza
Poczucie władzy z partnerem	205	18	56	41,00	42	6,875	-0,557	0,713
Wzmacnianie poczucia władzy	205	1	4,7	2,36	2,3	0,864	0,572	-0,010
Seksualna Asertywność	205	11	33	22,32	22	4,480	0,136	-0,262
Dominacja seksualna	205	1	3	2,07	2	0,767	-0,125	-1,284
Inicjowanie aktywności seksualnej	205	1	6	3,10	3	0,926	0,468	0,853
Realizowanie fantazji seksualnych	205	0	5	3,00	3	0,937	-0,588	0,502
Relacje Seksualne Oparte na Wymianie	205	12	34	23,84	24	3,997	0,081	0,147
Postawy jawne Władza-Seks	205	11	77	29,16	28	12,23 3	0,602	0,348
Postawy utajone: władza-seks	205	-0,56	1,370	0,39	0,393	0,393	-0,050	-0,261

Tabela 5.2.9. Dominacja seksualna – odpowiedzi

Czy lubisz być stroną dominującą podczas aktywności seksualnej?	N	%
TAK	68	33,17
NIE	84	40,98
NIE WIEM	53	25,85
Ogółem	205	100

Tabela 5.2.10. Inicjowanie aktywności seksualnej – odpowiedzi

Kto zazwyczaj rozpoczyna stosunek lub aktywność seksualną?	N	%
zawsze ja	12	5,854
zazwyczaj ja	39	19,024
mój partner (moja partnerka) i ja równie często	106	51,707
zazwyczaj mój partner (moja partnerka)	39	19,024
zawsze mój partner (moja partnerka)	6	2,927
Brak odpowiedzi	3	1,463
Ogółem	205	100

Tabela 5.2.11. Fantazje seksualne – odpowiedzi na skali 1–6

Czy realizujesz swoje fantazje seksualne?	N	%
nigdy	1	0,488
bardzo rzadko	18	8,780
rzadko	23	11,220
czasami	106	51,707
często	51	24,878
prawie zawsze	6	2,927
Ogółem	205	100

Tabela 5.2.12. Interkorelacje zmiennych opisujących władzę w relacjach seksualnych

Zmienna	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Poczucie władzy z partnerem	0,766								
2.Wzmacnianie poczucia władzy	0,05	0,911							
3.Seksualna Asertywność	0,29	0,27	0,653						
4.Dominacja seksualna	0,13	0,36	0,33	-					
5.Inicjowanie aktywności seksualnej	-0,02	0,15	0,24	0,26	-				
6.Realizowanie fantazji seksualnych	0,27	0,28	0,43	0,19	0,08	-			
7.Relacje Seksualne Oparte na Wymianie	0,07	0,33	0,28	0,25	0,10	0,03	0,622		
8.Postawy jawne: Władza-Seks	-0,01	0,37	-0,05	0,11	0,10	0,01	0,23	0,766	
9.Postawy utajone: władza-seks	0,02	0,00	-0,02	-0,03	0,01	0,16	-0,05	-0,06	-

Skale badające składniki władzy w relacjach seksualnych poddano procedurze analizy czynnikowej aby ustalić strukturę konstruktu. Analizę wykonano metodą głównych składowych, z rotacją Varimax znormalizowaną⁴, KMO = 0,650; χ^2 Barttleta = 202,63; df = 28; p < 0,001. Obliczono również wyniki dla wrotowanego czynnika w postaci wyniku czynnikowego. Rzetelność nowego wskaźnika wynosił α = 0,832. Liczbę wyodrębnianych czynników ustalono w oparciu o kryterium Kaisera i przegląd wykresu osypiska. W oparciu o przyjęte kryteria wybrano rozwiązanie trzyczynnikowe, które wyjaśniało 53,25% wariancji uwzględnionych zmiennych. Wartości własne, procenty wyjaśnianej wariancji i ładunki czynnikowe badanych zmiennych,

⁴ Alogiczne rezultaty uzyskano stosując rotację ukośną Oblimin.

na wyrotowanych czynnikach przedstawiono w Tabeli 5.2.13. Następnie utworzono wskaźniki dla wyrotowanych czynników poprzez obliczenie wyników czynnikowych, korzystając z ładunków czynnikowych.

Tabela 5.2.13. Analiza czynnikowa władzy w relacjach seksualnych

	Czynnik 1 Seksualność instrumentalna	Czynnik 2 Seksualna pewność siebie	Czynnik 3 Postawy utajone władza-seks
Wzmacnianie poczucia władzy	0,77	0,18	0,15
Dominacja seksualna	-0,50	-0,41	0,16
Relacje Seksualne Oparte na Wymianie	0,59	0,12	-0,17
Postawy jawne: władza-Seks	0,72	-0,31	0,15
Poczucie władzy w relacjach z partnerem	-0,08	0,68	0,10
Seksualna Asertywność	0,30	0,75	-0,11
Realizowanie fantazji seksualnych	0,16	0,60	0,48
Inicjowanie aktywności seksualnej	-0,35	-0,22	0,23
Postawy utajone: władza-seks	-0,05	0,06	0,83
Wartość własna	2,40	1,38	1,01
% wyjaśnianej wariancji	26,62%	15,37%	11,27%

5.2.5. Płeć psychiczna

Rzetelność metody dla skali Męskość wyniosła $\alpha = 0,863$, a dla skali Kobiecość $\alpha = 0,805$. Statystyki opisowe zaprezentowano w Tabeli 5.2.14.

Tabela 5.2.14 Statystyki opisowe dla zmiennej płeć psychologiczna

Płeć psychiczna	N	Min	Max	M	Me	SD	Skośność	Kurtoza
Męskość	205	18	75	50,180	51	8,388	-0,106	0,288
Kobiecość	205	24	75	52,683	53	7,288	-0,233	1,213

5.2.6. Ogólna charakterystyka seksualności

W tabeli 5.2.15 zaprezentowano statystyki opisowe zmiennych pochodzących z różnych kwestionariuszy charakteryzujących życie seksualne (Kwestionariusz AMORE, Wielowymiarowy Test Seksualności, Skala Władza-Seks, Ankieta własna), których podskale wiązały się treściowo z władzą w relacjach seksualnych.

W tabeli 5.2.16 zaprezentowano szczegółowe odpowiedzi dotyczące częstotliwości aktywności seksualnej. Najwięcej badanych odbywa stosunki seksualne 1, 2 lub 3 razy w tygodniu. W kolumnach po prawej stronie przedstawiono oczekiwania badanych co do częstotliwości aktywności seksualnej. Średnia różnica między rzeczywistą a oczekiwaną częstotliwością to 0,86 ($SD = 1,45$).

Tabela 5.2.15. Statystyki opisowe dla ogólnej charakterystyki życia seksualnego

Zmienna	N	Min	Max	M	Me	SD	Skośność	Kurtoza
Motywacje seksualne								
Doświadczenie siły partnera	205	1	5	2,555	2,500	0,943	0,409	-0,359
Okazywanie uznania wartości partnera	205	1	5	3,517	3,625	0,876	-0,457	0,053
Złagodzenie stresu	205	1	5	2,345	2,200	0,960	0,795	0,196
Prokreacja	205	1	4,33	1,858	1,667	0,617	1,200	2,483
Poczucie bycia cenionym przez partnera	205	1	5	2,799	2,714	0,847	0,243	-0,083
Okazywanie troski	205	1	5	2,900	2,833	0,895	0,163	-0,321
Przyjemność	205	1	5	3,096	3,000	0,866	-0,062	-0,484
Charakterystyka seksualności								
Wewnętrzna Kontrola Seksualności	205	6	25	17,610	18	3,621	-0,289	0,296
Motywacja do Uprawiania Seksu	205	5	25	17,244	17	4,630	-0,225	-0,611
Lęk przed Seksem	205	5	23	9,141	9	3,621	0,927	0,713
Zewnętrzna Kontrola Seksualności	205	5	25	10,532	10	4,055	0,897	1,002
Lęk przed Związkami Seksualnymi	205	5	21	10,922	11	3,911	0,341	-0,433
Satysfakcja Seksualna I	205	5	25	17,707	18	4,206	-0,686	0,234
Satysfakcja seksualna II	205	0	6	5,029	5	1,268	-1,936	4,039
Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	205	1	10	5,405	6	1,878	-0,480	0,195
Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	205	1	10	6,273	6	1,725	-0,633	0,474

Tabela 5.2.16. Aktualna i pożądana częstotliwość aktywności seksualnej – odpowiedzi na skali

	Jak często dochodzi między Tobą a Twoim partnerem / Twoją partnerką do stosunku lub aktywności seksualnej?		Jak często chciał(a)byś odbywać stosunek lub być aktywny/a seksualnie?	
	N	%	N	%
Częściej niż raz dziennie	7	3,415	18	8,780
Raz dziennie	4	1,951	24	11,707
Trzy lub cztery razy w tygodniu	49	23,902	59	28,780
Dwa razy w tygodniu	47	22,927	46	22,439
Raz w tygodniu	45	21,951	32	15,610
Raz na dwa tygodnie	20	9,756	7	3,415
Raz na miesiąc	10	4,878	11	5,366
Rzadziej niż raz w miesiącu	12	5,854	5	2,439
W ogóle	9	4,390	2	0,976
Brak odpowiedzi	2	0,976	1	0,488
Ogółem	205	100	205	100

W tabeli 5.2.17 zaprezentowano korelacje między badanymi zmiennymi charakteryzującymi życie seksualne oraz na przekątniej ich rzetelności.

Skale badające składniki ogólnej charakterystyki seksualności poddano procedurze analizy czynnikowej, w celu ustalenia struktury. Analizę wykonano metodą głównych składowych, z rotacją Varimax znormalizowaną⁵, KMO = 0,842; χ^2 Barttleta = 1992,13; df = 136; p < 0,001. Liczbę wyodrębnianych czynników ustalono w oparciu o kryterium Kaisera i przegląd wykresu osypiska. W oparciu o przyjęte kryteria wybrano rozwiązanie czteroczynnikowe, które wyjaśniało 62,2% wariancji uwzględnionych zmiennych. Wartości własne, procenty wyjaśnianej wariancji i ładunki czynnikowe badanych zmiennych, na wyrotowanych czynnikach przedstawiono w Tabeli 5.2.18.

⁵ Analogiczne rezultaty uzyskano stosując rotację ukośną Oblimin.

V. WYNIKI BADAŃ

Tabela 5.2.17. Interkorelacje zmiennych opisujących ogólną charakterystykę życia seksualnego (po przekątnej podano rzetelności podskal)

Zmienna	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1.Doświadczanie siły partnera	0,931															
2.Okazywanie uznania wartości partnera	0,49	0,911														
3.Złagodzenie stresu	0,53	0,41	0,939													
4.Prokreacja	0,16	-0,06	0,15	0,715												
5.Poczucie bycia cenionym przez partnera	0,61	0,73	0,72	0,05	0,86											
6.Okazywanie troski	0,53	0,67	0,64	0,05	0,73	0,858										
7.Przyjemność	0,54	0,64	0,65	-0,05	0,73	0,70	0,836									
8.Wewnętrzna Kontrola Seksualności	0,13	0,43	0,14	-0,18	0,28	0,23	0,38	0,74								
9.Motywacja do Uprawiania Seksu	0,37	0,52	0,41	-0,11	0,51	0,46	0,63	0,58	0,868							
10.Lęk przed Seksem	0,13	0,00	0,19	0,20	0,11	0,09	-0,04	-0,35	-0,26	0,797						
11.Zewnętrzna Kontrola Seksualności	0,26	0,01	0,29	0,20	0,18	0,20	0,10	-0,17	-0,07	0,52	0,824					
12.Lęk przed Związkami Seksualnymi	-0,02	-0,10	0,04	0,22	-0,01	-0,04	-0,20	-0,43	-0,49	0,56	0,36	0,679				
13.Satysfakcja Seksualna	0,01	0,12	-0,12	0,00	0,03	0,05	0,05	0,42	0,38	-0,44	-0,16	-0,46	0,822			
14.Satysfakcja seksualna	0,11	0,20	-0,13	0,02	0,08	0,09	0,09	0,22	0,22	-0,28	-0,21	-0,24	0,56	-		
15.Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	0,23	0,09	0,14	-0,01	0,13	0,17	0,25	0,28	0,39	-0,30	-0,06	-0,38	0,33	0,25	-	
16.Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	0,28	0,16	0,32	-0,01	0,29	0,29	0,45	0,17	0,48	-0,15	0,03	-0,34	0,10	0,03	0,69	-

5.3. Statystyczna weryfikacja hipotez badawczych

Tabela 5.2.18. Analiza czynnikowa ogólnej charakterystyki życia seksualnego

	Czynnik – 1	Czynnik – 2	Czynnik – 3
	Seksualności pozytywna	Seksualność negatywna / lękowa	Satysfakcja seksualna
Doświadczenie siły partnera	0,662	0,277	0,058
Okazywanie uznania wartości partnera	0,848	-0,115	0,161
Złagodzenie stresu	0,770	0,209	-0,184
Poczucie bycia cenionym przez partnera	0,910	0,110	0,003
Okazywanie troski	0,838	0,111	0,050
Przyjemność	0,850	-0,078	-0,035
Motywacja do Uprawiania Seksu	0,620	-0,366	0,190
Prokreacja	0,053	0,662	0,296
Wewnętrzna Kontrola Seksualności	0,435	-0,510	0,291
Lęk przed Seksem	0,098	0,687	-0,298
Zewnętrzna Kontrola Seksualności	0,215	0,639	-0,103
Lęk przed Związkami Seksualnymi	-0,051	0,681	-0,178
Satysfakcja Seksualna I	-0,019	-0,267	0,791
Satysfakcja seksualna II	0,087	0,007	0,857
Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	0,079	-0,109	0,241
Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	0,278	-0,070	-0,107
Wartość własna	4,912	2,430	1,854
% wyjaśnianej wariancji	28,9%	14,3%	10,9%

5.3. Statystyczna weryfikacja hipotez badawczych

Hipoteza I.1: Im większa obiektywnie posiadana władza w organizacji zawodowej tym większa władza w relacji seksualnej.

Hipoteza I.1 została potwierdzona. Wielowymiarowa analiza wariancji, w której uwzględniono wszystkie zmienne wyrażające władzę w relacjach seksualnych, wykazała istotny statystycznie efekt główny obiektywnej władzy w organizacji, λ Wilksa = 0,88; $F(9, 195) = 2,83$; $p < 0,003$; $\eta_p^2 = 0,12$. Zaobserwowano szczegółowe różnice między osobami zajmującymi stanowisko kierownicze w miejscu pracy a osobami nie zajmującymi stanowisk kierowniczych. Kierownicy charakteryzowali się większą asertywnością seksualną ($M = 22,99$) niż osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych ($M = 21,69$), $p = 0,017$, a także większą skłonnością do dominacji seksualnej ($M = 2,21$) niż osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych ($M = 1,94$), $p = 0,001$. Kierownicy charakteryzowali się większą skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej ($M = 3,24$) niż pozostali ($M = 2,97$), $p = 0,022$, częstszym realizowaniem swoich fantazji seksualnych ($M = 3,22$) niż pozostałe osoby ($M = 2,8$), $p = 0,003$. Kierownicy charakteryzowali się także silniejszym wiązaniem kategorii władzy i seksualności na poziomie ukrytym ($M = 0,46$) niż osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych ($M = 32$), $p = 0,009$. Na poziomie trendu statystycznego kierownicy ($M = 41,9$) uzyskali wyższe wyniki w zakresie poczucia władzy w relacji z partnerem niż osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych ($M = 40,14$), $p = 0,076$ (tabela 5.3.1).

Zaobserwowano także dodatnią korelację zarobków ze skłonnością do dominacji

seksualnej ($r = 0,20$; $p = 0,005$), poczuciem władzy w relacji z partnerem ($r = 0,17$; $p = 0,014$), asertywnością seksualną ($r = 0,173$; $p = 0,013$), realizowaniem fantazji seksualnych ($r = 0,144$; $p = 0,032$) oraz z skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej ($r = 0,129$; $p = 0,048$). Na poziomie trendu statystycznego zaobserwowano korelacje zarobków z Orientacją wymienną w relacjach seksualnych ($r = 0,109$; $p = 0,079$). Liczba podwładnych korelowała z poczuciem władzy w relacji z partnerem w bliskim związku ($r = 0,235$; $p = 0,009$). Na poziomie trendu statystycznego korelowała ze skłonnością do dominacji seksualnej ($r = 0,162$; $p = 0,054$), Orientacją wymienną w relacjach seksualnych ($r = 0,15$; $p = 0,068$) oraz z skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej ($r = 0,154$; $p = 0,064$) (tabela 5.3.2).

Tabela 5.3.1 Władza w relacjach seksualnych a zajmowanie stanowiska kierowniczego w miejscu pracy

	Stanowiska kierownicze (n = 100)		Stanowiska niekierownicze (n = 105)		U	Z	p
	M	SD	M	SD			
<i>Seksualność instrumentalna – wynik czynnikowy</i>	0,08	0,97	-0,07	1,03	4621,0	-1,480	0,069
• Wzmacnianie poczucia władzy	2,39	0,86	2,33	0,87	5022,0	-0,536	0,295
• Skłonność do dominacji seksualnej	2,21	0,74	1,94	0,77	4261,5	-2,327	0,001
• Orientacja wymienna w relacjach seksualnych	19,67	5,27	19,48	4,58	4993,5	-0,603	0,273
• Postawy jawne: Władza-seks	29,55	11,69	28,79	12,77	4970,5	-0,657	0,256
<i>Seksualna pewność siebie – wynik czynnikowy</i>	0,22	0,96	-0,21	0,99	3874,0	-3,240	<0,001
• Poczucie władzy w relacji z partnerem	41,90	6,32	40,14	7,29	4640,5	-1,434	0,076
• Asertywność seksualna	22,99	4,40	21,69	4,49	4346,5	-2,127	0,017
• Realizowanie fantazji seksualnych	3,22	0,79	2,80	1,02	4101,0	-2,705	0,003
Skłonność do inicjowania aktywności seksualnej	3,24	0,88	2,97	0,96	4398,0	-2,006	0,022
Postawy utajone: władza-seks	0,46	0,34	0,32	0,42	4253,0	-2,347	0,009

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Tabela 5.3.2. Władza w relacjach seksualnych a zarobki i liczba podwładnych w miejscu pracy

	Liczba podwładnych (n = 100)		Zarobki (n = 168)	
	r	p	r	p
<i>Seksualność instrumentalna – wynik czynnikowy</i>	0,132	0,096	0,136	0,039
• Wzmacnianie poczucia władzy	0,115	0,128	0,085	0,138
• Skłonność do dominacji seksualnej	0,162	0,054	0,200	0,005
• Orientacja wymienna w relacjach seksualnych	0,150	0,068	0,109	0,079
• Postawy jawne: władza-seks	0,072	0,238	0,095	0,11
<i>Seksualna pewność siebie – wynik czynnikowy</i>	0,157	0,059	0,229	0,002
• Poczucie władzy w relacji z partnerem	0,235	0,009	0,170	0,014
• Asertywność seksualna	0,091	0,185	0,173	0,013
• Realizowanie fantazji seksualnych	0,039	0,352	0,144	0,032
Skłonność do inicjowania aktywności seksualnej	0,154	0,064	0,129	0,048
Postawy utajone: władza-seks	0,040	0,347	0,096	0,109

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Zależności pomiędzy obiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a władzą w relacji seksualnej okazały się istotne. Kierownicy charakteryzowali się: większą asertywnością seksualną, większą skłonnością do dominacji seksualnej i inicjowania aktywności seksualnej, częstszym realizowaniem swoich fantazji seksualnych oraz silniejszym wiązaniem kategorii władzy i seksualności na poziomie utajonym.

Wyżej wymienione elementy seksualności można uogólnić do szeroko rozumianej dominacji i ekspansywności seksualnej. Takie wyniki są spójne z teorią

opisaną we wstępie, dotyczącą różnych konsekwencji posiadania władzy (behawioralnych, społecznych czy też dotyczących postrzegania siebie). Władza zmienia ludzi również w obszarze ich seksualności. Wiąże się to m.in. z aktywacją systemu dążenia (*Behavioural Activation System*, BAS) (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003). Dodatkowo mechanizm od władzy do działania (*from power to action*), czyli aktywna orientacja na działanie, będzie prawdopodobnie wpływać na sferę seksualności, właśnie w sposób zwiększający szeroko rozumianą ekspansywność. Mechanizm ten przyczynia się do wielu aktywnych i ofensywnych zachowań osób u władzy (Galinsky, Gruenfeld i Magee, 2003; Mandal, 2008), jak wykazało badanie – również w sferze seksualnej.

Według teorii opisującej metamorficzne skutki posiadania władzy zmiany, które następują w osobach wywierających wpływ, dzielą się na dwie grupy zmiennych: (1) siła strategii perswazji (*influence tactics*), które są używane, aby przekonać osobę adresata wpływu do podporządkowania się; (2) późniejsze atrybucje dokonane przez osobę wywierającą wpływ, dotyczące tego, kto sprawuje kontrolę nad zachowaniem adresata wpływu (Kipnis, 1976; Kipnis, 2001; Lee-Chai, Bargh, 2009). To właśnie późniejsze atrybucje mogą wpływać na postrzeganie, myślenie i zachowanie osób u władzy, co może odbijać się również w sferze seksualnej. Co więcej, istotnym mechanizmem zmian w seksualności osób posiadających władzę może być wzrost samooceny. Jest on jednym z niewielu pozytywnych skutków władzy. Według badań osoby posiadające władzę mają wyższą samoocenę, są bardziej zadowolone, szczęśliwe, mają bardziej optymistyczne nastawienie do świata, częściej przeżywają rozbawienie, entuzjazm, satysfakcję, a nawet miłość (Wojciszke i Strużyńska-Kujałowicz, 2007; Wojciszke, 2011a). Takie konsekwencje posiadania władzy wyraźnie widać w wyższych wynikach kierowników w zakresie większej skłonności do dominacji seksualnej,

większej pewności siebie w obszarze seksualności, większej asertywności seksualnej, częstszym realizowaniu własnych fantazji seksualnych czy większej skłonności do inicjowania aktywności seksualnej.

Zaobserwowano również dodatnią korelację zarobków z motywacją seksualną związaną z wzmacnianiem poczucia władzy, asertywnością seksualną, realizowaniem fantazji seksualnych, skłonnością do dominacji seksualnej oraz silniejszym wiązaniem kategorii władzy i seksualności na poziomie ukrytym. Takie wyniki są także spójne z wynikami opisanymi wcześniej, ponieważ często wyższe zarobki wiążą się z zajmowaniem stanowisk kierowniczych, jak również samo znajdowanie się w lepszej sytuacji finansowej wiąże się z doświadczaniem większej władzy. Wiele badań dowiodło, że pieniądze zmieniają ludzi. Często ich posiadanie zmieniało motywacje ludzi (głównie na lepsze) i ich zachowanie w stosunku do innych (głównie na gorsze) (Vohs, Mead i Goode, 2006).

Warto w tym miejscu przytoczyć badania D. Blanchflower i J. Oswald (2004) dotyczące m.in. seksualności i dochodów. W ich badaniu wyższe dochody nie wiązały się z większą aktywnością seksualną czy większą liczbą partnerów seksualnych. Jednak w niniejszym badaniu częstotliwość aktywności seksualnej (istniejąca, jak również pożądana) dodatnio korelowała z zarobkami. Można postawić pytanie: skąd takie różnice? Prawdopodobnie wpływ miały tu zmienne w grupach badanych osób, takie jak wiek, kraj pochodzenia, grupa społeczna itp.

Badania i analizy Agaty Gąsiorowskiej (2014) dostarczyły licznych danych dotyczących skutków aktywizacji pojęcia pieniądza. W wyczerpującej pracy *Psychologiczne znaczenie pieniędzy. Dlaczego pieniądze wywołują koncentrację na sobie* autorka opisuje m.in. konsekwencje wzbudzania myśli o pieniądzach w obszarze orientacji sprawczej i poczucia własnej wartości. Badania te dowiodły,

że wzbudzenie myśli o pieniądzach skutkuje natężeniem cech sprawczych. Wiąże się to z większą koncentracją na Ja niezależnym, przypisywaniem sobie pożądanых cech intelektualnych i kompetencji, większej skłonności do dominacji oraz prezentowaniem nastawienia egoistycznego. Wzrost orientacji sprawczej z kolei prowadził do wzrostu poczucia siły (Gąsiorowska, 2014). Takie wyniki wiążą się z motywacją seksualną połączoną ze wzmacnianiem poczucia władzy, asertywnością seksualną, realizowaniem fantazji seksualnych czy skłonnością do dominacji seksualnej. Te zmienne pozostają w ścisłej zależności z męskością i sprawczością.

Kierownicy charakteryzowali się także silniejszym wiązaniem kategorii władzy i seksualności na poziomie ukrytym. Takie wyniki są zgodne z licznymi wcześniejszymi badaniami. Badania D. Bussa (2001) pokazują, że osoby posiadające władzę częściej podejmują kontakty seksualne z większą liczbą partnerów, częściej też stosują przemoc fizyczną i gwałt (Buss, 2001). Inne badania dowiodły związku władzy z takimi negatywnymi zachowaniami jak: molestowanie seksualne (Brewer, 1982; Pryor, LaVite i Stoller, 1993) czy agresja seksualna (Bugental i in., 1997). Jednak badania J. Bargha i współpracowników (1995) pokazały, że pojęcia władzy i seksu kojarzone są automatycznie tylko w przypadku osób ze skłonnościami do molestowania seksualnego czy agresji seksualnej. Istnieje zatem prawdopodobieństwo, że część kierowników charakteryzowała właśnie taka skłonność. Jednak zdecydowanie nie można wyników uogólniać na całą grupę osób posiadających władzę w sferze zawodowej. Prawdopodobnie różnicującym elementem może być tu potrzeba władzy (*nPower*) (Pryor, 1987; Lisak i Roth, 1988; Anderson, Cooper i Okamura, 1997; Groth, 1979).

Hipoteza I.2: Im większa subiektywnie posiadana władza w organizacji zawodowej tym większa władza w relacji seksualnej.

Hipoteza I.2 została potwierdzona. Subiektywne poczucie władzy w sferze zawodowej korelowało dodatnio z Seksualnością instrumentalną ($r = 0,193$; $p = 0,003$), Seksualną pewnością siebie ($r = 0,42$; $p < 0,001$) oraz z Skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej ($r = 0,154$; $p = 0,014$). Zaobserwowano liczne korelacje poczucia władzy w relacji z kolegami z pracy oraz relacji z kierownikiem z Władzą w relacjach seksualnych (tabela 5.3.3).

Tabela 5.3.3. Władza w relacjach seksualnych a poczucie władzy w miejscu pracy

	Poczucie władzy z kolegami z pracy		Poczucie władzy z kierownikiem		Subiektywne poczucie władzy w sferze zawodowej	
	r	p	r	p	r	p
<i>Seksualność instrumentalna – wynik czynnikowy</i>	0,138	0,024	0,215	0,001	0,193	0,003
• Wzmacnianie poczucia władzy	0,122	0,04	0,137	0,025	0,138	0,024
• Skłonność do dominacji seksualnej	0,261	< 0,001	0,242	< 0,001	0,279	< 0,001
• Orientacja wymienna w relacjach seksualnych	0,057	0,209	0,175	0,006	0,116	0,049
• Postawy jawne: Władza-seks	0,105	0,068	0,119	0,044	0,128	0,034
<i>Seksualna pewność siebie – wynik czynnikowy</i>	0,430	< 0,001	0,342	< 0,001	0,420	< 0,001
• Poczucie władzy w relacji z partnerem	0,458	< 0,001	0,315	< 0,001	0,423	< 0,001
• Asertywność seksualna	0,250	< 0,001	0,237	0,001	0,260	< 0,001
• Realizowanie fantazji seksualnych	0,326	< 0,001	0,240	0,001	0,311	< 0,001
Skłonność do inicjowania aktywności seksualnej	0,141	0,022	0,137	0,025	0,154	0,014
Postawy utajone: władza-seks	0,133	0,029	0,080	0,128	0,107	0,063

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Subiektywne poczucie władzy w sferze zawodowej korelowało dodatnio z Seksualnością instrumentalną i Seksualną pewnością siebie. Takie dane są spójne z zależnościami Obiektywnie posiadanej władzy z Władzą w relacjach seksualnych. Po pierwsze, subiektywne poczucie władzy jest w pewnym stopniu zależne od obiektywnie posiadanej władzy (Adler i in., 1994; Domhoff, 2002; Marmot, 2004; Anderson, John i Keltner, 2012). Po drugie, silniejsze subiektywne poczucie władzy (przekonanie jednostki) może nasilać wszystkie konsekwencje posiadania władzy.

Warto zwrócić szczególną uwagę na korelacje Subiektywnego poczucia władzy z Seksualnością instrumentalną, na którą składały się: Wzmacnianie poczucia władzy, Skłonność do dominacji seksualnej, Orientacja wymienna w relacjach seksualnych oraz Postawy jawne: Władza–seks. Nasuwa się tu skojarzenie ze społecznymi konsekwencjami władzy, mianowicie do społecznych konsekwencji władzy należy m.in. rozhamowanie norm społecznych. Osoby posiadające władzę zdają się mniej przejmować normami społecznymi, ale i pragnieniami czy punktem widzenia innych ludzi. Prowadzi to do mniejszej skłonności do empatii (Wojciszke, 2011a). Kolejną negatywną konsekwencją posiadania władzy, szerzej opisaną we wstępie, jest skłonność do uprzedmiotowienia innych osób (Wojciszke, 2011a). Takie podejście jest spójne z instrumentalnym stosunkiem zarówno do seksu, jak i partnera seksualnego.

Subiektywne poczucie władzy w sferze zawodowej korelowało także z Seksualną pewnością siebie. W badaniach Andersona i współpracowników (2012) osobiste poczucie władzy okazało się pozytywnie skorelowane m.in. z poczuciem własnej godności, natomiast ono powiązane jest z pewnością siebie. Osobiste poczucie władzy okazało się także być skorelowane pozytywnie z BAS (*Behavioural Activation System*) – to z kolei może wskazywać na większą gotowość choćby do realizowania własnych fantazji seksualnych. Na Seksualną pewnością siebie składało się także

Poczucie władzy w relacji z partnerem w bliskim związku, natomiast na Subiektywne poczucie władzy w sferze zawodowej składało się poczucie władzy w relacji z kierownikiem i kolegami z pracy. To również wyjaśnia korelacje. Analizy Andersona i współpracowników (2012) wskazały, że osobiste poczucie władzy cechuje pewna zgodność pomiędzy różnymi relacjami. Jest ono umiarkowanie zgodne pomiędzy kontekstami danych relacji, aczkolwiek ukazuje istotną specyficzność (Anderson, John i Keltner, 2012).

Hipoteza II: Istnieją zależności pomiędzy osobowymi uwarunkowaniami władzy a władzą w relacjach seksualnych

Hipoteza II została potwierdzona. Zaobserwowano korelacje Osobowych uwarunkowań władzy z Seksualnością instrumentalną ($r = 0,273$, $p < 0,001$), Seksualną pewnością siebie ($r = 0,404$, $p < 0,001$) oraz z Postawami utajonymi ($r = 0,163$, $p = 0,019$) (tabela 5.3.4).

Tabela 5.3.4. Osobowe uwarunkowania władzy a władza w relacjach seksualnych

	Seksualność instrumentalna		Seksualna pewność siebie		Postawy utajone	
	r	p	r	p	r	p
Osobowe uwarunkowania władzy	0,273	< 0,001	0,404	< 0,001	0,163	0,019

Hipoteza II.1: Im większa potrzeba władzy tym większa władza w relacjach seksualnych.

Hipoteza II.1 została potwierdzona. Zaobserwowano dodatnie korelacje Seksualności instrumentalnej z Umiejętnością Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy ($r = 0,185$, $p = 0,004$), Potrzebą Władzy ($r = 0,25$, $p < 0,001$), Potrzebą Wywierania Wpływu ($r = 0,278$, $p < 0,001$) oraz na poziomie trendu statystycznego ze Sprzeciwem Wobec Podporządkowania ($r = 0,107$; $p = 0,062$). Seksualna pewność siebie również korelowała dodatnio z Umiejętnością Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy ($r = 0,391$, $p < 0,001$), Potrzebą Władzy ($r = 0,263$, $p < 0,001$), Potrzebą Wywierania Wpływu ($r = 0,264$, $p < 0,001$) oraz ze Sprzeciwem wobec podporządkowania ($r = 0,13$, $p = 0,032$). Skłonność do inicjowania aktywności seksualnej korelowała z Umiejętnością Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy ($r = 0,205$, $p = 0,002$) oraz na poziomie trendu statystycznego z Potrzebą władzy ($r = 0,105$; $p = 0,068$). Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.5.

5.3. Statystyczna weryfikacja hipotez badawczych

Tabela 5.3.5. Władza w relacjach seksualnych a potrzeba władzy

	Umiejętność Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy		Potrzeba Władzy		Potrzeba Wywierania Wpływu		Sprzeciw Wobec Podporządkowania	
	r	p	r	p	r	p	r	p
<i>Seksualność instrumentalna – wynik czynnikowy</i>	0,185	0,004	0,250	< 0,001	0,278	< 0,001	0,107	0,062
• Wzmacnianie poczucia władzy	0,242	< 0,001	0,280	< 0,001	0,337	< 0,001	0,141	0,022
• Skłonność do dominacji seksualnej	0,249	< 0,001	0,255	< 0,001	0,165	0,009	0,135	0,027
• Orientacja wymienna w relacjach seksualnych	0,069	0,1635	0,129	0,033	0,183	0,005	0,078	0,134
• Postawy jawne: Władza-seks	0,029	0,338	0,111	0,056	0,141	0,022	0,011	0,435
<i>Seksualna pewność siebie – wynik czynnikowy</i>	0,391	< 0,001	0,263	< 0,001	0,264	< 0,001	0,130	0,032
• Poczucie władzy w relacji z partnerem	0,331	< 0,001	0,224	< 0,001	0,272	< 0,001	0,089	0,103
• Asertywność seksualna	0,279	< 0,001	0,226	< 0,001	0,183	0,005	0,080	0,128
• Realizowanie fantazji seksualnych	0,300	< 0,001	0,241	< 0,001	0,322	< 0,001	0,206	0,002
Skłonność do inicjowania aktywności seksualnej	0,205	0,002	0,105	0,068	0,083	0,119	0,072	0,152
Postawy utajone: władza-seks	0,052	0,228	0,087	0,107	0,078	0,134	0,091	0,097

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Hipoteza II.2: Im większa dyrektywność tym większa władza w relacjach seksualnych.

Hipoteza II.2 została potwierdzona. Zaobserwowano dodatnie korelacje dyrektywności z Seksualnością instrumentalną ($r = 0,208$, $p = 0,002$), Seksualną pewnością siebie ($r = 0,398$, $p < 0,001$) oraz Skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej ($r = 0,22$, $p = 0,001$) (tabela 5.3.6).

Tabela 5.3.6. Władza w relacjach seksualnych a dyrektywność

	Dyrektywność	
	r	p
<i>Seksualność instrumentalna – wynik czynnikowy</i>	0,208	0,002
• Wzmacnianie poczucia władzy	0,278	< 0,001
• Skłonność do dominacji seksualnej	0,252	< 0,001
• Orientacja wymienna w relacjach seksualnych	0,068	0,167
• Postawy jawne: Władza-seks	0,064	0,182
<i>Seksualna pewność siebie – wynik czynnikowy</i>	0,398	< 0,001
• Poczucie władzy w relacji z partnerem	0,304	< 0,001
• Asertywność seksualna	0,321	< 0,001
• Realizowanie fantazji seksualnych	0,336	< 0,001
Skłonność do inicjowania aktywności seksualnej	0,220	0,001
Postawy utajone: władza-seks	0,068	0,166

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

W niniejszym badaniu zaobserwowano dodatnie korelacje elementów składowych Potrzeby władzy z Seksualnością instrumentalną i Seksualną pewnością siebie. Te wyniki są spójne z wcześniejszymi badaniami. Na przykład w badaniach McClelland wysoka potrzeba władzy wiązała się ze skłonnością do wykorzystywania innych (McClelland, 1975), natomiast ona może wiązać się z instrumentalnym podejściem do seksu. Badania K. Anderson, H. Cooper i L. Okamury (1997) dostarczyły danych pokazujących, że mężczyźni o wysokiej potrzebie władzy częściej

akceptują przemoc seksualną i gwałt. Ponadto mężczyźni, którzy posiadają wysoką potrzebę władzy (*nPower*) i mają władzę nad kobietami, częściej skłonni są zachowywać się w nieaprobowany sposób, np. molestować seksualnie kobiety (Groth, 1979; Pryor, 1987; Lisak i Roth, 1988). Potrzeba władzy jawi się tu jako istotna zmienna warunkująca kierunek zachowania i postępowania wobec partnera seksualnego. W badaniach J. Bennetta (1988) zaobserwowano korelacje potrzeby władzy i wywierania wpływu ze skłonnością do dominacji. Wyniki niniejszego badania pokazują, że dotyczy to również dominacji seksualnej.

Osobowe uwarunkowania władzy, czyli potrzeba władzy i dyrektywność, mogą wiązać się z elementami seksualności instrumentalnej. Przykładowo osoba o dużej potrzebie władzy może wykorzystywać seks do zwiększenia swojego poczucia władzy lub praktykować dominację seksualną w tym samym celu. Wiele badań określiło związki potrzeby władzy (*nPower*) z takimi elementami jak: skłonność do wykorzystywania innych (McClelland, 1975), skłonność do akceptowania przemocy seksualnej i gwałtów w przypadku mężczyzn (Anderson, Cooper i Okamura, 1997) oraz częstszym molestowaniem seksualnym kobiet (Pryor, 1987).

Zaobserwowano także dodatnie korelacje elementów składowych Potrzeby władzy z Seksualną pewnością siebie. W badaniach J. Bennetta (1988) zaobserwowano korelacje potrzeby władzy i wywierania wpływu z ogólną pewnością siebie oraz z samooceną. Zaobserwowano tam także ujemne korelacje potrzeby władzy ze skłonnością do poniżenia. W badaniach J. Bennetta narcyzm także korelował dodatnio z potrzebą władzy. Narcyzm może wprost łączyć się z Seksualną pewnością siebie.

Powyższe wyniki umacniają dane dotyczące dyrektywności. Łączy się ona treściowo z potrzebą władzy. W tym przypadku również zaobserwowano dodatnie

korelacje z Seksualnością instrumentalną oraz Seksualną pewnością siebie. Jak pisze J. Ray (1979), autorytaryzm osobowościowy, czy inaczej dyrektywność, to pragnienie i tendencja do tego, aby swoją wolę narzucać innym. Taka potrzeba jest tożsama z potrzebą władzy, ale także z instrumentalnym traktowaniem innych ludzi. Jak pokazały wyniki niniejszego badania – także w obszarze seksualności.

Hipoteza III. 1: Mężczyźni uzyskują więcej władzy w organizacji zawodowej.

Hipoteza III.1 została potwierdzona. Istotnie więcej mężczyzn (63%) zajmowało stanowiska kierownicze niż kobiet (37%), $p < 0,001$. Rozkład przedstawiono w tabeli 5.3.7. Kobiety miały średnio mniej podwładnych ($M = 9,35$) niż mężczyźni ($M = 39,51$), $p < 0,001$. Dodatkowo ogólnie kobiety zarabiałły mniej ($M = 3787$ zł) niż mężczyźni ($M = 7033$ zł), $p < 0,001$. Porównanie kobiet i mężczyzn zajmujących stanowiska kierownicze również pokazało, że kobiety zarabiałły średnio mniej ($M = 5045$ zł) niż mężczyźni ($M = 8610$ zł), $p < 0,001$. W tabeli 5.3.8 przedstawiono porównanie kobiet i mężczyzn pod względem liczby podwładnych oraz wysokości zarobków.

Tabela 5.3.7 Stanowiska kierownicze i niekierownicze z uwzględnieniem płci

Płeć	Stanowiska kierownicze		Stanowiska niekierownicze		z	p
	N	%	N	%		
Mężczyźni	63	63	35	33,33	4,25	< 0,001
Kobiety	37	37	70	66,67	4,25	< 0,001
Ogółem	100	100	105	100		

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Tabela 5.3.8 Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem liczby podwładnych i zarobków

	Kobiety		Mężczyźni		U	Z	p	r
	M	SD	M	SD				
Liczba podwładnych (n = 100)	9,351	7,119	39,508	83,008	657	-3,627	< 0,001	-0,36
Zarobki badanych (n = 186)	3787	1917	7033	7203	468,5	-3,266	< 0,001	-0,26
Zarobki osób zajmujących stanowiska kierownicze (n = 86)	5045	1851	8610	8170	2052	-4,679	< 0,001	-0,5

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem subiektywnej władzy w organizacji zawodowej pokazało, że kobiety uzyskują niższe wyniki ($M = 36,87$) niż mężczyźni ($M = 39,84$), $p < 0,001$. Również w zakresie poczucia władzy z kolegami z pracy kobiety uzyskały niższe wyniki ($M = 38,66$) niż mężczyźni ($M = 41,65$), $p < 0,001$. Poczucie władzy w relacji z przełożonym potwierdziło przypuszczenie – kobiety uzyskały niższe wyniki ($M = 35,08$) niż mężczyźni ($M = 38,02$), $p = 0,002$. Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.9.

Tabela 5.3.9 Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem subiektywnej władzy w organizacji zawodowej

	Kobiety (n = 107)		Mężczyźni (n = 98)		U	Z	p	r
	M	SD	M	SD				
Subiektywne poczucie władzy w relacji zawodowej	36,87	6,03	39,84	6,97	3757	-3,501	< 0,001	-0,25
Poczucie władzy z kolegami z pracy	38,66	6,76	41,65	7,41	3788,0	-3,428	< 0,001	-0,24
Poczucie władzy z przełożonym	35,08	6,18	38,02	7,66	4036,0	-2,844	0,002	-0,20

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

W tabeli 5.3.10 przedstawiono porównanie kobiet i mężczyzn pod względem osobowych uwarunkowań władzy. Kobiety uzyskały niższe wyniki na skali Umiejętność wywierania wpływu i sprawowania władzy (36,64) niż mężczyźni (42,86), $p < 0,001$. Kobiety uzyskały również niższe wyniki na skali Potrzeba władzy (26,63) niż mężczyźni (29,45), $p = 0,013$, a także niższe wyniki na skali Potrzeba wywierania wpływu (32,37) niż mężczyźni (35,71), $p = 0,008$. Dyrektywność też okazała się różnicować kobiety i mężczyzn. Kobiety uzyskały niższe wyniki (29,89) niż mężczyźni (34,31), $p < 0,001$.

Tabela 5.3.10 Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem Osobowych uwarunkowań władzy

	Kobiety (n = 107)		Mężczyźni (n = 98)		U	Z	p	r
	M	SD	M	SD				
Osobowe uwarunkowania władzy	-0,246	1,045	0,269	0,877	3636	-3,786	< 0,001	-0,26
Umiejętność Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy	36,64	10,71	42,86	9,37	3378	-4,395	< 0,001	-0,31
Potrzeba Władzy	26,63	9,14	29,45	9,07	4295	-2,233	0,013	-0,16
Potrzeba Wywierania Wpływu	32,37	10,55	35,71	9,27	4211,5	-2,430	0,008	-0,17
Sprzeciw Wobec Podporządkowania	17,78	4,73	18,32	5,11	4822,5	-0,990	0,161	-0,07
Dyrektywność	29,89	8,06	34,31	6,69	3552	-3,984	< 0,001	-0,28

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Hipoteza III.2: Mężczyźni charakteryzują się większą władzą w relacjach seksualnych.

Hipoteza III.2 została potwierdzona. W tabeli 5.3.11 przedstawiono porównanie kobiet i mężczyzn w zakresie zmiennych opisujących władzę w relacjach seksualnych. Kobiety uzyskały niższe wyniki w zakresie wzmacniania poczucia władzy jako motywacji seksualnej ($M = 2,21$) niż mężczyźni ($M = 2,52$), $p = 0,009$, niższe wyniki w zakresie skłonności do dominacji seksualnej ($M = 2,76$) niż mężczyźni ($M = 3,48$), $p < 0,001$. Kobiety miały także mniejszą skłonność by postrzegać relacje seksualne wymiennie ($M = 18,94$) niż mężczyźni ($M = 20,27$), $p = 0,033$. Kobiety cechowały się też niższą asertywnością seksualną ($M = 21,32$) niż mężczyźni ($M = 23,42$), $p = 0,002$. Rzadziej realizowały swoje fantazje seksualne ($M = 2,8$) niż mężczyźni ($M = 3,22$), $p = 0,004$. Wśród kobiet zaobserwowano też mniejszą skłonność do inicjowania

aktywności seksualnej ($M = 1,81$) niż wśród mężczyzn ($M = 2,36$), $p < 0,001$.

Tabela 5.3.11 Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem władzy w relacjach seksualnych

	Kobiety (n = 107)		Mężczyźni (n = 98)		U	Z	p	r
	M	SD	M	SD				
<i>Seksualność instrumentalna – wynik czynnikowy</i>	-0,269	0,850	0,294	1,071	3562	-3,961	< 0,001	-0,28
• Wzmacnianie poczucia władzy	2,21	0,75	2,52	0,95	4245	-2,350	0,009	-0,16
• Skłonność do dominacji seksualnej	1,81	0,74	2,36	0,69	2755	-5,862	< 0,001	-0,41
• Orientacja wymienna w relacjach seksualnych	18,94	4,15	20,27	5,58	4460	-1,843	0,033	-0,13
• Postawy jawne: Władza-seks	28,11	11,16	30,31	13,27	4794	-1,056	0,145	-0,07
<i>Seksualna pewność siebie – wynik czynnikowy</i>	-0,255	1,021	0,279	0,902	3641	-3,775	< 0,001	-0,26
• Poczucie władzy w relacji z partnerem	40,55	6,93	41,49	6,82	4968	-0,647	0,259	-0,05
• Asertywność seksualna	21,32	4,28	23,42	4,46	3984	-2,966	0,002	-0,21
• Realizowanie fantazji seksualnych	2,80	1,07	3,22	0,71	4129	-2,624	0,004	-0,18
Skłonność do inicjowania aktywności seksualnej	2,76	0,83	3,48	0,88	3228	-4,748	< 0,001	-0,33
Postawy utajone: władza-seks	0,37	0,39	0,41	0,40	4958	-0,671	0,251	-0,05

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Płeć biologiczna zgodnie z przypuszczeniami miała istotny wpływ na posiadanie władzy w sferze zawodowej. Istotnie więcej mężczyzn niż kobiet zajmowało stanowiska kierownicze. Kobiety posiadały także średnio mniej podwładnych niż mężczyźni oraz zarabiałły mniej niż mężczyźni. Nawet kobiety zajmujące stanowiska

kierownicze zarabiały średnio mniej niż mężczyźni.

Takie wyniki są spójne z analizami Alice Eagly i Stevena Karau (1991), w których mężczyźni częściej pojawiali się w rolach przywódczych. Było to bardziej prawdopodobne w małych grupach wykonujących proste zadania. W grupach wykonujących bardziej skomplikowane zadania, które wymagały dodatkowo umiejętności społecznych, mężczyźni nie pojawiali się już w tak dużej przewadze w rolach przywódczych. Także w grupach, które istniały dłużej, kobiety częściej obejmowały role przywódcze jako kierownicy społeczno-emocjonalni (Eagly i Karau, 1991, za: Kozusznik, 2005a).

Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem subiektywnej władzy w organizacji zawodowej pokazało, że kobiety odczuwają swoją władzę i możliwość wywierania wpływu jako mniej skuteczne niż mężczyźni. Jest to spójne z danymi dotyczącymi obiektywnej władzy w sferze zawodowej. Skoro kobiety rzadziej zajmują stanowiska kierownicze, mają średnio mniej podwładnych oraz zarabiają mniej niż mężczyźni, to ich subiektywne poczucie władzy też jest niższe. Badania Hilary Lips (1985), w których pytano kobiety i mężczyzn o postrzeganie władzy i postrzeganie kobiet i mężczyzn jako posiadających władzę, pokazały, że zarówno kobiety, jak i mężczyźni, jednak mężczyźni silniej, częściej postrzegali mężczyzn jako posiadających władzę niż kobiety. Istotne są tu także przekonania społeczne. Skoro kobiety od najmłodszych lat są przekonane, że ze względu na swoją płeć mają i będą mieć mniej władzy, to faktycznie w przyszłości doświadczają jej mniej. Istotną rolę mogą tu odgrywać procesy zbliżone do samospełniającej się przepowiedni (Rosenthal i Jacobson, 1968) oraz zagrożenia stereotypem (Steele i Aronson, 1995). Pomimo tych różnic kobiety równie jak mężczyźni cenią pracę zawodową, nie tylko jako użyteczną ale także jako wartość samą w sobie. Badania nie ujawniły silnych różnic między

kobietami a mężczyznami w zakresie autonomicznej postawy wobec pracy. Co więcej kobiety prezentowały nieco bardziej autonomiczne postawy wobec niej (Skarżyńska i Chmielewski, 2001).

Kobiety uzyskały także niższe wyniki w zakresie Osobowych uwarunkowań władzy. Zarówno w zakresie potrzeby władzy, jak i dyrektywności kobiety w wielu badaniach uzyskują niższe wyniki niż mężczyźni (por. Ray, 1976; Brzozowski, 1997). Jest to związane ze stereotypem kobiecości i męskości. Teoria sprawczości i wspólnotowości jako orientacji osobowościowych ukazuje, co jest charakterystyczne dla kobiet i mężczyzn. Pozytywnym elementem stereotypu męskości jest sprawczość, natomiast pozytywnym elementem stereotypu kobiecości jest wspólnotowość (Wojciszke, 2010). Kobiety uzyskują niższe wyniki w zakresie sprawczości (Szlendak i Wojciszke, 2010). Sprawczość bezpośrednio wiąże się z potrzebą władzy i dyrektywnością. Dodatkowo kobiety i mężczyźni różnią się w zakresie orientacji egalitarnej i nieegalitarnej, także w wyniku stereotypów społecznych. Kobiety są bardziej zainteresowane zadowoleniem swoich partnerów w relacji interpersonalnej niż mężczyźni. Dlatego częściej stosują w swoich alokacjach reguły faworyzujące partnerów. Mężczyźni są bardziej nastawieni na osiągnięcia oraz wykazują większe zainteresowanie własnym statusem niż kobiety (Skarżyńska, 1990).

Kobiety uzyskały niższe wyniki w obszarze Seksualności instrumentalnej. Kobięca mniejsza tendencja do traktowania władzy w relacji seksualnej z perspektywy instrumentalnej może wiązać się m.in. ze stereotypami płciowymi. W kulturze zachodnioeuropejskiej rola kobieca w sferze seksualnej łączy się z biernością, służebnością wobec potrzeb seksualnych mężczyzny, ale także z bardziej uczuciowym podejściem do seksu (Dulko, 2006). Kobiety są mniej skłonne chociażby do dominacji seksualnej czy wykorzystywania seksu do wzmocnienia swojego poczucia władzy.

Kobiety miały także niższą niż mężczyźni Seksualną pewność siebie, głównie w zakresie seksualnej asertywności oraz realizowania swoich fantazji seksualnych. Takie wyniki mogą być konsekwencją stereotypów płciowych oraz ról seksualnych. Dziś wciąż kobiecie „nie wypada” mówić o swoich pragnieniach i potrzebach seksualnych (por. Lips, 1991; Brannon, 2002; Mandal, 2008). Dodatkowo, być może, część kobiet nie znajduje w sobie gotowości do odmawiania niechcianych stosunków seksualnych z powodu głęboko zakorzenionego przekonania o obowiązku seksualnym (por. Krajewski, 2009). To również może obniżać kobiecą asertywność seksualną.

W badaniach A. Feingold i R. Mazzella (1998) kobiety uzyskały nieco niższą samoocenę szczególnie w obszarze zadowolenia z własnego ciała. Takie dane są szczególnie interesujące, ponieważ w ocenie obserwatorów zewnętrznych to kobiety są atrakcyjniejsze niż mężczyźni. Istotny zadaje się tu być promowany od lat nienaturalnie szczupły ideał kobiecego ciała (Wojciszke, 2011a), obniżający u kobiet poczucie zadowolenia z własnego wyglądu. Liczne badania i analizy potwierdzają zjawisko niższego poczucia zadowolenia z własnego ciała u kobiet (Kaschak, 2001; por. Mandal, 2000).

Hipoteza III.3: Im wyższe nasilenie męskości psychicznej tym większa władza w organizacji zawodowej.

Hipoteza III.3 została potwierdzona. Osoby zajmujące stanowiska kierownicze uzyskały wyższe wyniki z zakresie psychicznej męskości ($M = 52,48$) niż osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych ($M = 47,99$), $p < 0,001$. Co więcej, osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych uzyskały wyższe wyniki w zakresie psychicznej kobiecości ($M = 54,314$) niż kierownicy ($M = 50,970$), $p < 0,001$. Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.12.

Tabela 5.3.12. Natężenie płci psychicznej a zajmowanie stanowiska kierowniczego w miejscu pracy

	Stanowiska kierownicze (n = 100)		Stanowiska niekierownicze (n = 105)		U	Z	p	r
	M	SD	M	SD				
Psychiczna męskość	52,480	7,688	47,990	8,475	3431	-4,283	< 0,001	-0,3
Psychiczna kobiecość	50,970	6,848	54,314	7,350	3818,5	3,371	< 0,001	-0,24

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Dodatkowo zaobserwowano dodatnią korelację zarobków badanych z psychiczną męskością ($r = 0,353$; $p < 0,001$) a ujemną z psychiczną kobiecością ($r = 0,251$; $p < 0,001$). Liczba podwładnych korelowała dodatnio z psychiczną męskością ($r = 0,184$; $p = 0,033$). Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.13.

Tabela 5.3.13. Władza w relacjach seksualnych a płeć psychiczna

	Męskość		Kobiecość	
	r	p	r	p
Liczba podwładnych	0,184	0,033	0,031	0,38
Zarobki badanych	0,353	< 0,001	-0,251	< 0,001

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Męskość korelowała dodatnio z Subiektywnym poczuciem władzy w organizacji zawodowej ($r = 0,386$; $p < 0,001$), Poczuciem władzy z kolegami z pracy ($r = 0,386$; $p < 0,001$) oraz Poczuciem władzy z przełożonym ($r = 0,305$; $p < 0,001$). Kobiecość psychiczna korelowała ujemnie na poziomie trendu statystycznego z Subiektywnym poczuciem władzy w organizacji zawodowej ($r = -0,097$; $p = 0,084$) oraz Poczuciem władzy z kolegami z pracy ($r = -0,103$; $p = 0,072$). Wyniki przedstawiono w tabeli 5.3.14.

Tabela 5.3.14. Subiektywne poczucie władzy w organizacji zawodowej a płęć psychiczna

	Męskość		Kobiecość	
	r	p	r	p
Subiektywne poczucie władzy w organizacji zawodowej	0,386	< 0,001	-0,097	0,084
Poczucie władzy z kolegami z pracy	0,386	< 0,001	-0,103	0,072
Poczucie władzy z przełożonym	0,305	< 0,001	-0,061	0,194

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Hipoteza III.4: Im wyższe nasilenie męskości psychicznej tym większa władza w relacjach seksualnych.

Hipoteza III.4 została potwierdzona. Zaobserwowano dodatnie korelacje psychicznej męskości z Wzmacnianiem poczucia władzy ($r = 0,213$; $p = 0,001$), Skłonnością do dominacji seksualnej ($r = 0,296$; $p < 0,001$), Orientacją wymienną w relacjach seksualnych ($r = 0,154$; $p = 0,014$), Poczuciem władzy w relacji z partnerem ($r = 0,268$; $p < 0,001$), Asertywnością seksualną ($r = 0,36$; $p < 0,001$), Realizowaniem fantazji seksualnych ($r = 0,334$; $p < 0,001$) oraz Skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej ($r = 0,188$; $p = 0,004$). Kobiecość psychiczna korelowała ujemnie ze Skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej ($r = -0,198$; $p = 0,002$) oraz dodatnio na poziomie trendu statystycznego z Orientacją wymienną w relacjach seksualnych ($r = 0,097$; $p = 0,084$). Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.15.

Tabela 5.3.15. Władza w relacjach seksualnych a płeć psychiczna

	Męskość		Kobiecość	
	r	p	r	p
<i>Seksualność instrumentalna – wynik czynnikowy</i>	0,190	0,003	-0,029	0,341
• Wzmacnianie poczucia władzy	0,213	0,001	0,036	0,303
• Skłonność do dominacji seksualnej	0,296	< 0,001	-0,066	0,175
• Orientacja wymienna w relacjach seksualnych	0,154	0,014	0,097	0,084
• Postawy jawne: Władza-seks	0,028	0,348	-0,041	0,28
<i>Seksualna pewność siebie – wynik czynnikowy</i>	0,432	< 0,001	-0,018	0,397
• Poczucie władzy w relacji z partnerem	0,268	< 0,001	0,030	0,336
• Asertywność seksualna	0,360	< 0,001	-0,019	0,391
• Realizowanie fantazji seksualnych	0,334	< 0,001	0,003	0,481
Skłonność do inicjowania aktywności seksualnej	0,188	0,004	-0,198	0,002
Postawy utajone: władza-seks	0,069	0,163	-0,089	0,103

Uwaga. Wartości p dla testu jednostronnego.

Osoby zajmujące stanowiska kierownicze uzyskały wyższe wyniki z zakresie psychicznej męskości niż osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych. Co więcej, osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych uzyskały wyższe wyniki w zakresie psychicznej kobiecości niż kierownicy. Dodatkowo zaobserwowano dodatnią korelację zarobków badanych z psychiczną męskością a ujemną z psychiczną kobiecością. Dane te są zgodne z badaniami dotyczącymi cech osobowości korelujących z zajmowaniem pozycji lidera w grupie. W badaniach R. Mann z 1959 r. i późniejszych analizach R. Lord, C. de Vader i G. Aliger (1986) dowiedziono umiarkowanego związku stereotypowej męskości, głównie aktywności i sprawczości, z obejmowaniem przywództwa.

Męskość korelowała dodatnio z Subiektywnym poczuciem władzy w organizacji zawodowej. Takie wyniki mają złożone podłoże. Po pierwsze, mężczyźni faktycznie posiadają więcej władzy, stąd też ich wyższa niż u kobiet percepcja posiadanej władzy.

Po drugie, dzieci już od najmłodszych lat poznają stereotypy kobiecości oraz męskości i dowiadują się, co „wypada” robić im, a co płci odmiennej. Od kobiet oczekuje się cech stereotypowo kobiecych, umiejętności interpersonalnych, otwartości, uczuciowości, ekspresyjności i ciepła. Mężczyźni natomiast „powinni” stereotypowo cechować się władzą, dominacją czy kompetencjami (por. Deaux i Major, 1987; Dindia i Allen, 1992; Mandal, 2004).

Zaobserwowano dodatnie korelacje męskości z Seksualnością instrumentalną oraz Seksualną pewnością siebie. Jest to zgodne ze stereotypem męskości, który wiąże się z dominacją, pewnością siebie, pełnieniem aktywnej roli inicjatora czy też bardziej instrumentalnym podejściem do seksu (por. Brannon, 2002; Lelakowska i Zdrojewicz, 2008; Mandal, 2008). Jest to również zgodne z badaniami A. Heilbrun, w których męskie dziewczyny miały tendencję do bycia nastawionymi na realizację celów i bycia wrażliwymi społecznie, natomiast kobiece dziewczyny miały tendencję do bycia wrażliwymi społecznie, ale brakowało im nastawienia na realizację celów (Heilbrun, 1968). W tym badaniu męskość również wiązała się z zachowaniami instrumentalnymi. Dane te potwierdzają silne powiązanie męskości z zadaniowością, instrumentalnością i skupieniem na realizacji celów.

Korelacje męskości z Seksualną pewnością siebie także pozostają zgodne z poprzednimi doniesieniami badawczymi. W wielu badaniach mężczyźni, poczynając od okresu dorastania, mają wyższą samoocenę niż kobiety (por. Loeb i Horst, 1978; Watkins i in., 1996; Mandal, 2004). Niniejsze badanie potwierdziło ten efekt również w obszarze seksualności. Istotny wydaje się także efekt odwrotny. Osoby o wysokiej samoocenie zwracają większą uwagę na swoje kompetencje połączone z funkcjonowaniem zadaniowym niż na własne kompetencje związane z funkcjonowaniem społecznym oraz interpersonalnymi konsekwencjami swoich

działań (Wojciszke, 2011a). Kompetencje związane z funkcjonowaniem zadaniowym wiążą się bezpośrednio z męskością i sprawczością.

Kobiety cechowały się mniejszą gotowością do inicjowania aktywności seksualnej, a kobiecość psychiczna korelowała ujemnie ze skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej. Takie wyniki są zgodne z stereotypem kobiecości i kobiecej roli seksualnej. Inicjowanie współżycia tradycyjnie należy do mężczyzn. W badaniu przeprowadzonym przez Philipa Blumsteina i Pepper Schwartz (1983) tylko 12% żon przyznało, że to one częściej inicjują seks. Badanie to ujawniło również problem dotyczący skrepowania mężczyzn, gdy stosunek był inicjowany przez kobietę. Mogło to być związane z poczuciem winy mężczyzn, jakoby nie dopełnili swojego obowiązku. Wyniki badań wskazują, że w związkach, w których partnerzy z porównywalną częstością inicjowali i odmawiali współżycia, odnotowano wyższy poziom zadowolenia z życia erotycznego (Blumstein i Schwartz, 1983).

Hipoteza IV.1: Istnieje zależność pomiędzy obiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a charakterystyką seksualności

Hipoteza IV.1 została potwierdzona częściowo. Zaobserwowano różnice w przyjemności oraz prokreacji jako motywacji seksualnej między osobami zajmującymi stanowiska kierownicze i niekierownicze. Kierownicy rzadziej byli motywowani celem prokreacji ($M = 1,75$) niż osoby nie zajmujące stanowisk kierowniczych ($M = 1,96$), $p = 0,036$. Osoby zajmujące stanowiska kierownicze częściej motywowane były przyjemnością płynącą z aktywności seksualnej ($M = 3,26$) niż pozostali ($M = 2,94$), $p = 0,016$ (tabela 5.3.16).

Liczba podwładnych korelowała dodatnio jedynie na poziomie trendu statystycznego z łagodzeniem stresu ($r = 0,172$; $p = 0,088$) oraz przyjemnością ($r = 0,178$; $p = 0,076$) jako motywacjami do podejmowania aktywności seksualnej. Zarobki badanych korelowały dodatnio z przyjemnością jako motywacją seksualną ($r = 0,156$; $p = 0,043$) oraz pożądaną częstotliwością aktywności seksualnej ($r = 0,17$; $p = 0,027$). Na poziomie trendu statystycznego zaobserwowano korelacje dodatnie zarobków z aktualną częstotliwością aktywności seksualnej ($r = 0,143$; $p = 0,065$). Ujemne korelacje na poziomie trendu statystycznego zaobserwowano natomiast między zarobkami badanych a Seksualnością lękową ($r = -0,148$; $p = 0,056$), prokreacją jako motywacją seksualną ($r = -0,147$; $p = 0,057$) oraz lękiem przed związkami seksualnymi ($r = -0,147$; $p = 0,057$). Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.17.

Tabela 5.3.16. Charakterystyka seksualności a zajmowanie stanowiska kierowniczego w miejscu pracy

	Stanowiska kierownicze (n = 100)		Stanowiska niekierownicze (n = 105)		U	Z	p	r
	M	SD	M	SD				
<i>Seksualność pozytywna – wynik czynnikowy</i>	0,11	0,95	-0,10	1,042	4653	-1,405	0,160	0,00
• Doświadczenie siły partnera	2,54	0,90	2,57	0,989	5187	0,147	0,883	0,01
• Okazywanie uznania wartości partnera	3,61	0,84	3,43	0,905	4741	-1,198	0,231	-0,08
• Złagodzenie stresu	2,40	0,96	2,29	0,958	4903	-0,816	0,414	-0,06
• Poczucie bycia cenionym przez partnera	2,87	0,79	2,73	0,893	4669	-1,367	0,172	-0,10
• Okazywanie troski	2,95	0,85	2,85	0,936	4764	-1,144	0,253	-0,08
• Przyjemność	3,26	0,75	2,94	0,944	4225	-2,414	0,016	-0,17
• Motywacja do uprawiania seksu	8,86	3,24	9,41	3,946	4742	-1,197	0,231	-0,08
<i>Seksualność lękowa – wynik czynnikowy</i>	-0,15	0,88	0,14	1,089	4554	1,638	0,101	0,11
• Prokreacja	1,75	0,51	1,96	0,691	4359	2,099	0,036	0,15
• Wewnętrzna Kontrola Seksualności	18,04	3,50	17,20	3,707	4674	-1,356	0,175	-0,09
• Lęk przed Seksem	17,67	4,26	16,84	4,944	4989	0,614	0,539	0,04
• Zewnętrzna Kontrola Seksualności	10,65	4,08	10,42	4,050	5137	-0,265	0,791	-0,02
• Lęk przed Związkami Seksualnymi	10,45	3,47	11,37	4,261	4674	1,357	0,175	0,09
<i>Satysfakcja seksualna – wynik czynnikowy</i>	-0,09	1,04	0,09	0,957	4696	1,304	0,192	0,09
• Satysfakcja Seksualna I	17,65	4,10	17,76	4,325	5101	0,350	0,727	0,02
• Satysfakcja Seksualna II	4,98	1,31	5,08	1,230	5129	0,284	0,777	0,02
<i>Częstotliwość aktywności seksualnej – wynik czynnikowy</i>	0,09	0,94	-0,08	1,050	4856	-0,927	0,354	-0,06
• Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	5,58	1,63	5,24	2,083	4779	-1,109	0,267	-0,08
• Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	6,50	1,47	6,06	1,916	4675	-1,353	0,176	-0,09

Tabela 5.3.17. Charakterystyka seksualności a zarobki i liczba podwładnych w miejscu pracy

	Liczba podwładnych (n = 100)		Zarobki (n = 168)	
	r	p	r	p
<i>Seksualność pozytywna – wynik czynnikowy</i>	0,130	0,196	0,081	0,299
• Doświadczenie siły partnera	0,161	0,109	0,071	0,359
• Okazywanie uznania wartości partnera	0,073	0,468	0,003	0,973
• Złagodzenie stresu	0,172	0,088	0,067	0,387
• Poczucie bycia cenionym przez partnera	0,117	0,245	0,042	0,593
• Okazywanie troski	0,099	0,326	0,110	0,157
• Przyjemność	0,178	0,076	0,156	0,043
• Motywacja do Uprawiania Seksu	0,015	0,880	0,100	0,198
<i>Seksualność lękowa – wynik czynnikowy</i>	0,104	0,302	-0,148	0,056
• Prokreacja	0,027	0,786	-0,147	0,057
• Wewnętrzna Kontrola Seksualności	-0,016	0,872	0,104	0,181
• Lęk przed Seksem	0,065	0,521	-0,119	0,123
• Zewnętrzna Kontrola Seksualności	0,023	0,819	-0,004	0,957
• Lęk przed Związkami Seksualnymi	0,099	0,328	-0,147	0,057
<i>Satysfakcja seksualna – wynik czynnikowy</i>	-0,037	0,717	-0,050	0,518
• Satysfakcja Seksualna I	-0,094	0,354	0,038	0,628
• Satysfakcja Seksualna II	0,036	0,721	-0,021	0,791
<i>Częstotliwość aktywności seksualnej – wynik czynnikowy</i>	-0,101	0,319	0,145	0,060
• Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	-0,037	0,716	0,143	0,065
• Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	-0,028	0,782	0,170	0,027

Hipoteza IV.2: Istnieje zależność pomiędzy subiektywną posiadaną władzą w organizacji zawodowej a charakterystyką seksualności

Hipoteza IV.2 została potwierdzona częściowo. Zaobserwowano korelacje Subiektywnego poczucia władzy w organizacji zawodowej z Seksualnością pozytywną ($r = 0,163$; $p = 0,019$). Odnotowano również dodatnią korelację poczucia władzy z kolegami w pracy z Seksualnością pozytywną ($r = 0,154$; $p = 0,024$) oraz ujemną z Seksualnością lękową ($r = -0,334$; $p < 0,001$). Poczucie władzy z kierownikiem korelowało ujemnie z Seksualnością lękową ($r = -0,151$; $p = 0,031$). Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.18.

5.3. Statystyczna weryfikacja hipotez badawczych

Tabela 5.3.18. Subiektywne poczucie władzy w organizacji zawodowej a charakterystyka seksualności

	Poczucie władzy z kolegami z pracy		Poczucie władzy z kierownikiem		Subiektywne poczucie władzy w organizacji zawodowej	
	r	p	r	p	r	p
<i>Seksualność pozytywna – wynik czynnikowy</i>	0,157	0,024	0,108	0,125	0,163	0,019
• Doświadczenie siły partnera	0,050	0,474	0,001	0,988	0,094	0,181
• Okazywanie uznania wartości partnera	0,036	0,606	0,094	0,180	0,156	0,025
• Złagodzenie stresu	0,211	0,002	0,113	0,107	0,077	0,272
• Poczucie bycia cenionym przez partnera	0,135	0,053	0,135	0,054	0,129	0,066
• Okazywanie troski	0,066	0,349	0,022	0,753	0,097	0,168
• Przyjemność	0,199	0,004	0,198	0,004	0,223	0,001
• Motywacja do Uprawiania Seksu	0,205	0,003	0,157	0,025	0,106	0,129
<i>Seksualność lękowa – wynik czynnikowy</i>	-0,334	< 0,001	-0,151	0,031	-0,090	0,199
• Prokreacja	-0,160	0,022	-0,072	0,307	-0,104	0,138
• Wewnętrzna Kontrola Seksualności	0,184	0,008	0,054	0,444	0,111	0,114
• Lęk przed Seksem	-0,233	0,001	-0,151	0,031	0,012	0,862
• Zewnętrzna Kontrola Seksualności	-0,262	< 0,001	-0,108	0,123	0,022	0,753
• Lęk przed Związkami Seksualnymi	-0,251	0,000	-0,102	0,146	-0,049	0,482
<i>Satysfakcja seksualna – wynik czynnikowy</i>	-0,020	0,779	-0,031	0,661	-0,099	0,160
• Satysfakcja Seksualna I	0,049	0,485	0,056	0,426	-0,089	0,206
• Satysfakcja Seksualna II	0,034	0,624	0,040	0,566	0,007	0,919
<i>Częstotliwość aktywności seksualnej – wynik czynnikowy</i>	0,068	0,334	0,051	0,470	0,009	0,900
• Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	0,101	0,151	0,054	0,442	0,045	0,526
• Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	0,101	0,151	0,066	0,348	0,060	0,390

W niniejszym badaniu osoby zajmujące stanowiska kierownicze rzadziej kierowały się motywem prokreacji, a częściej motywem przyjemności podczas aktywności seksualnej. Takie wyniki są dosyć oczywiste ze względu na plany na przyszłość i rozwój kariery. Z badań CBOS (Warszawa, marzec 2013) przeprowadzonych tylko z udziałem kobiet wynika, że dla co drugiej kobiety w wieku 18–33 lat nie planującej potomstwa (51%) barierą zamierzeń prokreacyjnych jest sytuacja materialna, a dla mniej więcej co trzeciej (31%) – spodziewany konflikt między rolami zawodowymi i rodzinnymi. Co trzecia ankietowana w wieku 18–45 lat mająca dzieci (33%) musiała zrezygnować z pracy ze względu na trudności w zapewnieniu im opieki, a co dziesiąta (10%) straciła pracę po powrocie z urlopu macierzyńskiego lub wychowawczego. W badaniu CBOS (Warszawa, styczeń 2010), w którym wzięli udział kobiety i mężczyźni, 8% badanych wskazało na konflikt między rolami zawodowymi i rodzinnymi (trudności w pogodzeniu obowiązków zawodowych z opieką nad dzieckiem, obawy przed utratą pracy swojej lub partnera/partnerki oraz przypisywanie karierze zawodowej większego znaczenia).

Częstsze kierowanie się motywem przyjemności podczas aktywności seksualnej wskazuje na bardziej hedonistyczne nastawienie do życia. Dane te są pośrednio zgodne z wynikami badań Barta Durieza i Alaina Van Hieła (2002), w których odnotowano dodatnie korelacje orientacji na dominację społeczną (SDO – *social dominance orientation*) właśnie z hedonizmem. Teoria władzy rozumianej jako system dążenia/hamowania także może pomóc w wyjaśnieniu uzyskanych wyników. U osób posiadających władzę system dążenia jest aktywowany z dwóch powodów. Po pierwsze, ze względu na nagrody, które niesie ze sobą posiadanie władzy, takie jak pieniądze, szacunek, pochwały czy podziw. Po drugie, brak przeszkód w realizacji swoich celów (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003; Mandal, 2008). Być może właśnie to on wiąże się

z bardziej hedonistycznym nastawieniem.

Zarobki korelowały dodatnio z przyjemnością jako motywacją seksualną, ogólną motywacją do uprawiania seksu oraz aktualną i pożądaną częstotliwością aktywności seksualnej. Ujemnie natomiast z lękiem przed związkami seksualnymi. Jak istotny wpływ na człowieka mają pieniądze, pokazują badania polegające na wzbudzeniu pojęcia pieniądza u osób badanych, a następnie obserwacji zmian, jakie zachodzą w ich zachowaniach czy preferencjach (por. Vohs, Mead i Goode, 2006; Gąsiorowska, 2014). Jest to tłumaczone między innymi faktem istnienia związku między pociągiem seksualnym a jakimkolwiek pobudzeniem emocjonalnym. Szczególnie w przypadku mężczyzn beztreściowe pobudzenie jest łatwo interpretowane jako pobudzenie seksualne (Dutton i Aron, 1974). Zatem pobudzenie, które jest wywołane myśleniem o pieniądzach (szczególnie dużych sumach) może nasilać pożądanie i motywację seksualne (Baryła, 2013).

Seria badań Wiesława Baryły (2013), także potwierdziły zależności między aktywowaniem pojęcia pieniądza a wzrostem motywacji seksualnych. Ósme badanie pochodzące z wspomnianej serii dowiodło, że incydentalne wzbudzenie myślenia o pieniądzach nasila pożądanie seksualne u osób, które nie ograniczają się w sprawach seksu i prowadzą aktywne życie seksualne. Badanie dziewiąte poprzedzone było tezą, iż pieniądze mają działanie zbliżone do viagry czy innych inhibitorów enzymu fosfodiesterazy (PDE5). Zwiększają one motywację seksualną i odpowiedź organizmu jednak nie są afrodyzjakami czyli nie mają mocy wzbudzenia pożądania seksualnego. Badanie to dowiodło istotności dużej sumy pieniędzy - wzbudzanie małych kwot nie odnosiło oczekiwanych rezultatów. Aktywizacja dużej kwoty pieniędzy, która następowała po aktywizacji treści o charakterze seksualnym podnosiła poziom pożądliwości seksualnej. Ten wariant badania nie odpowiadał jednak na pytanie czy

pobudzenie jest wynikiem myślenia o 50 tysiącach złotych czy o procesie ich wydawania i zakupionych dobrach. Badanie dziesiąte polegało na prymowaniu idei pieniądza na dwa sposoby. Pierwszy polegał na pokazywaniu zdjęć pieniędzy małych nominałów (np. grosze czy eurocenty). Drugi natomiast na pokazywaniu zdjęć plików banknotów (np. 200 złotych czy 500 euro). Promowanie pieniędzy było poprzedzone czytaniem tekstu o charakterze erotycznym lub neutralnym. W warunku aktywizacji idei dużych pieniędzy obserwowano nasilenie pobudzenia seksualnego jednak tylko u osób, które wcześniej czytały tekst o charakterze seksualnym. Badania te potwierdziły hipotezę, że aktywacja pojęcia pieniędzy nasila obecną motywację seksualną o ile podmiot jest pobudzony erotycznie (Baryła, 2013).

Badania Rosemary Hopcroft (2006), które dotyczyły związków między statusem i sukcesem reprodukcyjnym z wykorzystaniem danych na temat częstotliwości aktywności seksualnej i liczby dzieci biologicznych dostarczyły interesujących informacji. Mężczyźni o wyższych dochodach mieli także wyższą częstotliwość aktywności seksualnej niż mężczyźni o niższych dochodach. Takie wyniki są zgodne z niniejszym badaniem. Z dalszych analiz R. Hopcroft wynika, że mężczyźni o wysokich dochodach mieli więcej dzieci biologicznych niż mężczyźni o niskich dochodach ale także więcej niż kobiety o wysokich dochodach.

Warto w tym miejscu wspomnieć o badaniach Thomas Pollet i Daniel Nettle (2009). Duże badania przeprowadzone w Chinach pokazały dodatnią korelację między częstotliwością orgazmów u kobiet a wysokością zarobków ich partnerów. Wynik ten nie był wyjaśniany poprzez zmienne, takie jak: wiek kobiet, stan zdrowia, poziom szczęścia, wykształcenia, czas trwania związku czy różnice zamożności między partnerami.

Zaobserwowano korelacje Subiektywnego poczucia władzy w organizacji

zawodowej z Seksualnością pozytywną. Dodatkowo odnotowano dodatnią korelację poczucia władzy z kolegami w pracy z Seksualnością pozytywną oraz ujemną z Seksualnością lękową. Poczucie władzy z kierownikiem korelowało ujemnie z Seksualnością lękową. Takie wyniki są zgodne z danymi uzyskanymi w badaniach J. Andersona i współpracowników (2012). W ich badaniach osobiste poczucie władzy okazało się pozytywnie skorelowane z ekstrawersją, sumiennością, otwartością oraz z poczuciem własnej godności. Badania C. Andersona, O. Johna, D. Keltner i A. Kring (2001) pokazały znaczące różnice indywidualne w osobistym poczuciu władzy, nawet kiedy jednostki zajmowały tę samą pozycję społeczną. Osoby badane, które zajmowały te same pozycje społeczne, a różniły się osobistym poczuciem władzy, wykazywały różnice m.in. ze względu na swój poziom ekstrawersji. Tak rozumiane poczucie władzy wiąże się z pozytywnymi cechami i lepszą ogólną kondycją człowieka, a także wiąże się z satysfakcją seksualną. W badaniach Eugenii Mandal i Dagny Kocur (2015) odnotowano pozytywne korelacje poczucia władzy w relacji z partnerem w bliskim związku z satysfakcją seksualną, zależność ta była istotna jedynie wśród kobiet.

Hipoteza V: Istnieją zależności pomiędzy Osobowymi uwarunkowaniami władzy a charakterystyką seksualności.

Hipoteza V została potwierdzona. Zaobserwowano korelacje Osobowych uwarunkowań władzy z Seksualnością pozytywną ($r = 0,324$; $p < 0,001$) oraz z Częstotliwością aktywności seksualnej ($r = 0,157$; $p = 0,025$). Osobowe uwarunkowania władzy korelowały ujemnie z Seksualnością lękową ($r = -0,214$; $p = 0,002$). Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.19.

Tabela 5.3.19. Osobowe uwarunkowania władzy a charakterystyka seksualności

	Osobowe uwarunkowania władzy	
	r	p
<i>Seksualność pozytywna – wynik czynnikowy</i>	0,324	< 0,001
• Doświadczenie siły partnera	0,223	0,001
• Okazywanie uznania wartości partnera	0,289	< 0,001
• Złagodzenie stresu	0,270	< 0,001
• Poczucie bycia cenionym przez partnera	0,239	0,001
• Okazywanie troski	0,167	0,017
• Przyjemność	0,365	< 0,001
• Motywacja do Uprawiania Seksu	0,351	< 0,001
<i>Seksualność lękowa – wynik czynnikowy</i>	-0,214	0,002
• Prokreacja	-0,182	0,009
• Wewnętrzna Kontrola Seksualności	0,247	< 0,001
• Lęk przed Seksem	-0,132	0,060
• Zewnętrzna Kontrola Seksualności	-0,027	0,703
• Lęk przed Związkami Seksualnymi	-0,186	0,007
<i>Satysfakcja seksualna – wynik czynnikowy</i>	-0,008	0,908
• Satysfakcja Seksualna I	0,020	0,775
• Satysfakcja Seksualna II	0,053	0,454
<i>Częstotliwość aktywności seksualnej – wynik czynnikowy</i>	0,157	0,025
• Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	0,167	0,017
• Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	0,201	0,004

Hipoteza V.1: Istnieją zależności pomiędzy potrzebą władzy a charakterystyką seksualności

Hipoteza V.1 została potwierdzona. Zaobserwowano dodatnie korelacje Seksualności pozytywnej z Umiejętnością Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy ($r = 0,307$; $p < 0,001$), Potrzebą Władzy ($r = 0,201$; $p = 0,004$) oraz Potrzebą wywierania wpływu ($r = 0,395$; $p < 0,001$). Seksualność lękowa korelowała ujemnie z Umiejętnością Wywierania Wpływu i Sprawowania Władzy ($r = -0,285$; $p < 0,001$). Zaobserwowano również dodatnią korelację Częstotliwości aktywności seksualnej z Potrzebą Władzy ($r = 0,176$; $p = 0,011$). Wyniki zaprezentowano w tabeli 5.3.20.

Hipoteza V.2: Istnieją zależności pomiędzy dyrektywnością a charakterystyką seksualności.

Hipoteza V.2 została potwierdzona. Zaobserwowano dodatnie korelacje dyrektywności z Seksualnością pozytywną ($r = 0,211$; $p = 0,002$) oraz Częstotliwością aktywności seksualnej ($r = 0,233$; $p = 0,001$). Korelacje ujemne zaobserwowano natomiast z Seksualnością lękową ($r = -0,272$; $p < 0,001$). Wyniki przedstawiono w tabeli 5.3.21.

Tabela 5.3.20. Potrzeba władzy a charakterystyka seksualności

	Umiejętność Wywierania Wplywu i Sprawowania Władzy		Potrzeba Władzy		Potrzeba Wywierania Wplywu		Sprzeciw Wobec Podporządkowania	
	r	p	r	p	r	p	r	p
<i>Seksualność pozytywna – wynik czynnikowy</i>	0,307	< 0,001	0,201	0,004	0,395	< 0,001	0,090	0,201
• Doświadczanie siły partnera	0,190	0,006	0,163	0,020	0,231	0,001	0,105	0,133
• Okazywanie uznania wartości partnera	0,169	0,016	0,257	< 0,001	0,320	< 0,001	0,070	0,316
• Złagodzenie stresu	0,342	< 0,001	0,108	0,123	0,351	< 0,001	0,099	0,158
• Poczucie bycia cenionym przez partnera	0,205	0,003	0,157	0,025	0,342	< 0,001	0,063	0,371
• Okazywanie troski	0,123	0,079	0,107	0,125	0,241	< 0,001	0,062	0,375
• Przyjemność	0,332	< 0,001	0,231	0,001	0,404	< 0,001	0,082	0,242
• Motywacja do Uprawiania Seksu	0,326	< 0,001	0,264	< 0,001	0,273	< 0,001	0,040	0,570
<i>Seksualność lękowa – wynik czynnikowy</i>	-0,285	< 0,001	-0,105	0,133	-0,108	0,123	-0,045	0,525
• Prokreacja	-0,164	0,018	-0,099	0,157	-0,149	0,033	-0,139	0,047
• Wewnętrzna Kontrola Seksualności	0,320	< 0,001	0,106	0,130	0,201	0,004	0,060	0,390
• Lęk przed Seksem	-0,182	0,009	-0,058	0,406	-0,031	0,658	-0,020	0,780
• Zewnętrzna Kontrola Seksualności	-0,112	0,110	-0,022	0,752	0,035	0,614	0,072	0,304
• Lęk przed Związkami Seksualnymi	-0,261	0,000	-0,097	0,166	-0,032	0,645	-0,034	0,627
<i>Satysfakcja seksualna – wynik czynnikowy</i>	0,078	0,267	-0,091	0,196	-0,038	0,587	-0,051	0,471
• Satysfakcja Seksualna I	0,104	0,139	-0,008	0,905	0,010	0,886	-0,074	0,295
• Satysfakcja Seksualna II	0,101	0,150	-0,073	0,298	-0,010	0,890	0,010	0,883
<i>Częstotliwość aktywności seksualnej – wynik czynnikowy</i>	0,088	0,211	0,176	0,011	0,010	0,884	0,020	0,774
• Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	0,126	0,072	0,128	0,068	0,070	0,322	0,035	0,622
• Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	0,125	0,073	0,205	0,003	0,116	0,098	0,055	0,434

Tabela 5.3.21. Dyrektywność a charakterystyka seksualności

	Dyrektywność	
	r	p
<i>Seksualność pozytywna – wynik czynnikowy</i>	0,211	0,002
• Doświadczanie siły partnera	0,147	0,036
• Okazywanie uznania wartości partnera	0,184	0,008
• Złagodzenie stresu	0,166	0,017
• Poczucie bycia cenionym przez partnera	0,130	0,063
• Okazywanie troski	0,084	0,232
• Przyjemność	0,285	< 0,001
• Motywacja do Uprawiania Seksu	0,368	< 0,001
<i>Seksualność lękowa – wynik czynnikowy</i>	-0,272	< 0,001
• Prokreacja	-0,174	0,013
• Wewnętrzna Kontrola Seksualności	0,265	< 0,001
• Lęk przed Seksem	-0,193	0,006
• Zewnętrzna Kontrola Seksualności	-0,055	0,432
• Lęk przed Związkami Seksualnymi	-0,288	< 0,001
<i>Satysfakcja seksualna – wynik czynnikowy</i>	0,075	0,282
• Satysfakcja Seksualna I	0,152	0,030
• Satysfakcja Seksualna II	0,086	0,219
<i>Częstotliwość aktywności seksualnej – wynik czynnikowy</i>	0,233	0,001
• Aktualna częstotliwość aktywności seksualnej	0,205	0,003
• Pożądana częstotliwość aktywności seksualnej	0,210	0,002

Zaobserwowano dodatnie korelacje Osobowych uwarunkowań władzy z Seksualnością pozytywną oraz z częstotliwością aktywności seksualnej. Seksualność pozytywna była silnie związana z różnymi motywacjami do uprawiania seksu. Potrzeba władzy i dyrektywność pozostają zatem w istotnym związku z chęcią uprawiania seksu (z różnych powodów), ale także z samym zachowaniem, czyli częstotliwością uprawiania aktywności seksualnej. W literaturze odnaleźć można wiele badań obrazujących związku potrzeby władzy z negatywnymi zachowaniami seksualnymi, nierzadko związanymi z przemocą. Na przykład mężczyźni o wysokiej potrzebie władzy częściej akceptują przemoc seksualną i gwałt (Anderson, Cooper i Okamura,

1997). Mężczyźni, którzy posiadają wysoką potrzebę władzy (*nPower*) i mają władzę nad kobietami, także częściej skłonni są zachowywać się w nieaprobowany sposób, np. molestować seksualnie kobiety (Pryor, 1987; Groth, 1979; Lisak i Roth, 1988). Jednak niniejsze badanie nie dotyczyło negatywnych zachowań seksualnych. Wyniki, które zaobserwowano, dowodzą zależności z ogólnymi cechami i potrzebami. Osoby o wysokim *nPower* są bardziej być może zainteresowane seksem i częściej go uprawiają.

Korelacje ujemne zaobserwowano natomiast z Seksualnością lękową. Tłumaczą to wyniki dodatnich korelacji z Seksualnością pozytywną. Kiedy dana osoba ma pozytywny stosunek do seksu i seksualności, to jest w niej mniej lęku dotyczącego tej sfery życia.

Osobowe uwarunkowania władzy wiązały się także z wyższą samooceną i pewnością siebie. W badaniach J. Bennetta (1988) zaobserwowano korelacje potrzeby władzy i wywierania wpływu z ogólną pewnością siebie oraz z samooceną. Kiedy osoba ma wyższą samoocenę i większą pewność siebie, najczęściej uogólnia się takie przekonanie także na sferę seksualną. W takich sytuacjach osoby będą doświadczały mniej lęku dotyczącego seksu i związków seksualnych, oczywiście z pominięciem przypadków patologicznych i chorobowych.

Zależności Osobowych uwarunkowań władzy z wyższą częstotliwością aktywności seksualnej, większą motywacją seksualną, wyższą satysfakcją i ogólnie bardziej pozytywnym stosunkiem do seksualności można tłumaczyć także efektem księcia Marlborough. Jest on obserwowany zarówno u zwierząt jak i u ludzi. Mężczyźni w sytuacji rywalizacji, po wygranej walce (przykładowo po meczu tenisa, czy rugby) wciąż doświadczają wyższego poziomu testosteronu, który wzrósł przed walką. W efekcie tego, mężczyzna, który zwyciężył ma większą ochotę na seks. Efekt ten,

nazwano efektem księcia Marlborough (*“Duke of Marlborough” effect*), odwołując się do pamiętnika księżnej Marlborough, która napisała „Jego wysokość wrócił dzisiaj z wojny i zaszczyił mnie dwukrotnie, nie zdejmując butów” (por. Palmer i Tilley, 1995; Van Vugt, 2011). Osobowe uwarunkowania władzy mogą łączyć się z wyższym poziomem testosteronu, a także potencjalnie częstszym doświadczaniem wygranych i zwycięstw.

5.4. Statystyczna weryfikacja modelu badawczego – analiza predyktorów zmiennych

Przeprowadzono dodatkowo analizy predyktorów obiektywnej władzy w organizacji zawodowej, subiektywnej władzy w organizacji zawodowej, osobowych uwarunkowań władzy, władzy w relacjach seksualnych oraz ogólnej charakterystyki seksualności. Poszczególne fragmenty modelu badawczego testowano z wykorzystaniem hierarchicznej analizy regresji. Wyniki przedstawiono poniżej.

5.4.1. Predyktory obiektywnej władzy w organizacji

Przeprowadzono regresję logistyczną, w której wprowadzono płeć i czynnik Osobowych uwarunkowań władzy jako predyktory władzy w organizacji. Dodatkowo przeprowadzono analizę regresji logistycznej z Osobowymi uwarunkowaniami władzy jako predyktorami Obiektywnej władzy w organizacji osobno w grupie mężczyzn i kobiet. Wyniki analiz zaprezentowano w tabeli 5.4.1.

Tabela 5.4.1. Wyniki analizy regresji logicznej dla obiektywnej władzy w organizacji zawodowej

	Model ogólny		Kobiety (<i>n</i> = 107)		Mężczyźni (<i>n</i> = 98)	
	χ^2 Walda	OR	χ^2 Walda	OR	χ^2 Walda	OR
Płeć	3,18†	0,53	–	–	–	–
Kobiecość	7,31*	0,93	4,65*	0,92	2,28	0,94
Męskość	0,32	1,02	0,17	0,98	2,40	1,07
Osobowe uwarunkowania władzy	14,67***	2,43	15,06***	3,44	0,93	0,40
χ^2	(4) ^a 56,002***		(3) 31,54***		(3) 10,48*	

Uwaga. ^a - cyfra w nawiasie oznacza liczbę stopni swobody dla modelu; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Zarówno kobiecość, jak i Osobowe uwarunkowania władzy były istotnymi predyktorami obiektywnej władzy w organizacji w modelu dla grupy ogólnej, zaś efektywność przewidywania pozycji władzy na podstawie tego modelu wynosiła 69,52%, zaś dla pozycji podległych – 69,00%. Osobowe uwarunkowania władzy były lepszym predyktorem osiągnięcia pozycji władzy w organizacji zawodowej wśród kobiet, $OR = 3,44$, niż wśród mężczyzn, $OR = 1,40$. Ponadto istotnym ujemnym predyktorem obiektywnej władzy w organizacji wśród kobiet była kobiecość, $OR = 0,92$.

Predyktorami Obiektywnej władzy w organizacji zawodowej okazały się wśród kobiet Osobowe uwarunkowania władzy, czyli potrzeba władzy i dyrektywność, a istotnym ujemnym predyktorem była kobiecość. Takie wyniki są zgodne z wcześniejszymi badaniami. Potrzeba władzy i dyrektywność różnicują ludzi, co odzwierciedla się w pełnieniu ról społecznych oraz zajmowanych przez nich stanowiskach. Jednak w przypadku kobiet jest to szczególnie widoczne i istotne. Kobietom trudniej jest uzyskać stanowiska kierownicze, chociażby ze względu na zjawisko „szklanego sufitu” (por. Wojciszke, 2002; 2011a; Titkow, 2003; Mandal, 2004b). Macierzyństwo także ma wpływ na karierę kobiet. Sam okres ciąży, pierwsze lata życia dziecka oraz kolejne, gdy dziecko jest chore, powodują nieobecność kobiet w pracy. W wyniku tego ich kariera jest procesem nieciągłym. Kobiety częściej też pracują na pół etatu (Brannon, 2002). Te czynniki znacznie utrudniają im zajmowanie stanowisk kierowniczych, dlatego cechy osobowościowe, wytrwałość, determinacja i potrzeba zajmowania stanowiska kierowniczego, posiadania władzy są szczególnie istotne.

Psychiczna kobiecość u kobiet natomiast obniża szanse na stanowisko kierownicze. Może się to wiązać z cechami stereotypowo kobiecymi takimi jak: łagodność, naiwność czy uległość (Kuczyńska, 1992). Takie cechy nie sprzyjają

rozwojowi kariery, a tym bardziej zajmowaniu stanowisk kierowniczych. Chris Argyris (1975; 1978) opisał I i II model przywództwa. Zaobserwował, że częściej występuje model I, choć II bywa bardziej efektywny. Częstszy model opiera się na następujących założeniach: 1. W pracy trzeba osiągać własne cele; 2. Trzeba raczej zwyciężać niż ponosić porażki; 3. Trzeba minimalizować negatywne przeżycia w relacjach z ludźmi; 4. Trzeba być racjonalnym i minimalizować emocjonalność w działaniu (za: Kozusznik, 2007, s. 132–133). Takie założenia są spójne ze stereotypem męskości oraz przeczą elementom kobiecości, takim jak np. emocjonalność i intuicja. Dlatego psychiczna kobiecość utrudnia zajmowanie stanowisk kierowniczych.

Takie wyniki są spójne z analizami Matsa Alvessona (1998). Analizy te dotyczyły szwedzkiej agencji reklamowej, w której większość stanowisk kierowniczych zajmowali mężczyźni, choć wydawać by się mogło, iż obszar reklam wymaga kreatywności i cech bardziej kobiecych stereotypowo niż męskich. Na trwałość takiego układu płci wpływa zjawisko zaobserwowane przez Robin Ely (1995). W jej badaniach wykazano, że role płciowe są bardziej stereotypowe i bardziej problematyczne w firmach zatrudniających stosunkowo mało lub wcale nie zatrudniających starszych kobiet. Może to powodować zamykające się koło – skoro jest mało kobiet w danej firmie i żadna nie zajmuje stanowiska kierowniczego, to prawdopodobnie mniej kobiet zostanie przyjętych do tej firmy i mniej lub żadna nie będzie awansować na stanowiska kierownicze.

5.4.2. Predyktory subiektywnego poczucia władzy w organizacji

Testowano model regresyjny dla subiektywnego poczucia władzy w organizacji, w którym jako predyktory uwzględniono płeć biologiczną, osobowe uwarunkowania władzy, a także – włączaną w drugim kroku – interakcję obu zmiennych. Wyniki analizy zaprezentowano w tabeli 5.4.2.

Tabela 5.4.2. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Subiektywnego poczucia władzy w organizacji

	Krok 1			Krok 2		
	<i>F</i>	<i>R</i> ²	β	<i>F</i> <i>zmiany</i>	ΔR^2	β
	17,78***	0,26		8,52**	0,03	
Płeć			-0,07			-0,05
Kobiecość			-0,07			-0,08
Męskość			0,12			0,10
Osobowe uwarunkowania władzy			0,40***			0,45***
Płeć x osobowe uwarunkowania władzy						-0,18**

Uwaga. Płeć kodowano: -1 – mężczyzna; 1 – kobieta. ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Model ogólny, po uwzględnieniu kroku 2, również był istotny statystycznie, $F(3, 201) = 26,83$; $p < 0,001$; poprawione $R^2 = 0,29$. Istotnym predyktorem subiektywnego poczucia władzy w organizacji był czynnik Osobowych uwarunkowań władzy. Dodanie w drugim kroku analizy interakcji płci i czynnika Osobowych uwarunkowań władzy istotnie podwyższało dopasowanie modelu, $F(1, 199) = 8,52$; $p < 0,004$, interakcja obu zmiennych była zaś istotnym predyktorem subiektywnego

poczucia władzy w organizacji⁶. Analizę tej zależności przeprowadzono metodą *simple slopes*. Wykazano, że wśród mężczyzn związek Osobowych uwarunkowań władzy z subiektywnym poczuciem władzy w organizacji był pozytywny, $\beta = 0,58$; $p < 0,001$, zaś wśród kobiet zależność była również pozytywna, ale nieco słabsza, $\beta = 0,37$; $p < 0,001$.

Wyniki te potwierdzają, że na poczucie władzy w pewnym stopniu mają wpływ cechy osobowe i osobowości. Badania C. Andersona, O. Johna, D. Keltner i A. Kring (2001) pokazały znaczące różnice indywidualne w osobistym poczuciu władzy, nawet kiedy jednostki zajmowały tę samą pozycję społeczną. Kluczowy był tu poziom ekstrawersji. Wyniki niniejszego badania pokazały, że potrzeba władzy i dyrektywność również mają wpływ na poczucie władzy, przynajmniej w sferze zawodowej.

⁶ W celach eksploracyjnych sprawdzono także istotność interakcji czynnika osobowych uwarunkowań władzy i obiektywnej władzy w organizacji. Analiza wykazała, że interakcja ta jest istotna statystycznie dla subiektywnego poczucia władzy w organizacji, $\beta = 0,12$; $p < 0,05$. U osób na stanowiskach podległych zależność między Osobowymi uwarunkowaniami władzy a Subiektywnym poczuciem władzy była nieistotna statystycznie, $\beta = 0,17$; $p < 0,18$, zaś wśród osób na stanowiskach kierowniczych zależność ta była silna i pozytywna, $\beta = 0,45$; $p < 0,001$.

5.4.3. Predyktory Osobowych uwarunkowań władzy

Przeprowadzono hierarchiczną analizę regresji dla zmiennej Osobowe uwarunkowania władzy. W pierwszym kroku wprowadzono płć biologiczną, w drugim płć psychiczną, zaś w trzecim interakcje zmiennych. Wyniki analizy zaprezentowano w tabeli 5.4.3.

Tabela 5.4.3. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Osobowych uwarunkowań władzy

	Krok 1			Krok 2			Krok 3		
	<i>F</i>	<i>R</i> ²	β	<i>F</i> <i>zmiany</i>	ΔR^2	β	<i>F</i> <i>zmiany</i>	ΔR^2	β
	14,48***	0,07		71,25***	0,39		1,23	0,01	
Płć			-			-0,02			-0,03
			0,26***						
Kobiecość						-0,17**			-0,15**
Męskość						0,67***			0,68***
Płć x Kobiecość									-0,09
Płć x Męskość									0,02

Uwaga. Płć kodowano: -1 – mężczyzna; 1 – kobieta. ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

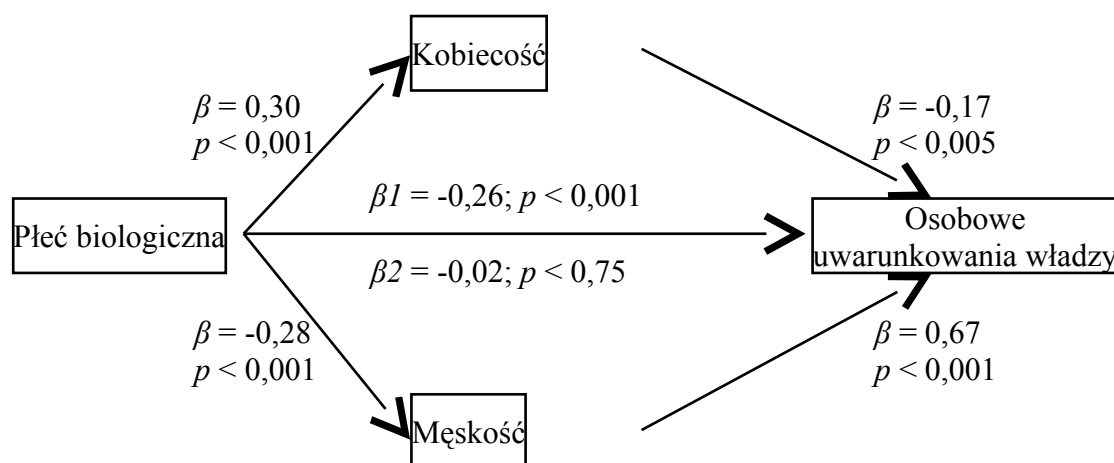
W badaniach zanotowano istotne związki między płcią osób badanych a natężeniem ich psychicznej kobiecości, $t(203) = -4,52$; d Cohena = -0,60; $r = -0,29$, i mękości, $t(203) = 4,09$; d Cohena = 0,55; $r = 0,27$. Zaobserwowany w drugim kroku analizy spadek istotności statystycznej płci biologicznej jako predyktora Osobowych uwarunkowań władzy, przy stwierdzeniu związków między płcią biologiczną a psychiczną oraz między płcią psychiczną i Osobowymi uwarunkowaniami władzy, sugeruje możliwość występowania efektu mediacyjnego, w którym płć psychiczna mediuje zależności między płcią biologiczną a Osobowymi uwarunkowaniami władzy.

Zależność tę przetestowano, stosując procedurę bootstrapowania (5000 próbek), metodą *bias corrected*. Wyniki analizy zaprezentowano w tabeli 5.4.4 i na rycinie 5.4.1.

Tabela 5.4.4. Wyniki analizy mediacji

Zmienna niezależna	Mediator	Niestandaryzowany współczynnik beta dla efektu pośredniego	95% CI	Z Sobela
Płeć	Kobiecość	-0,05*	-0,10; -0,02	-2,37*
	Męskość	-0,19*	-0,28; -0,10	-3,85***

Wykazano dodatkowo, że efekt mediacyjny, w którym zmienną pośredniczącą stanowi męskość, jest silniejszy niż efekt mediacyjny zapośredniczony przez kobiecość, $b = 0,14$; $95\%CI = < 0,04; 0,23>$.

Rycina 5.4.1. Wykres mediacji

Uwaga. Płeć biologiczną kodowano: -1 – mężczyźni; 1 – kobiety; β_1 – standaryzowany współczynnik regresji bez uwzględnienia mediatorów w modelu; β_2 – standaryzowany współczynnik regresji po uwzględnieniu mediatorów w modelu.

Predyktorami Osobowych uwarunkowań władzy okazały się płeć biologiczna i psychiczna męskość. Takie dane są spójne z wcześniejszymi badaniami i analizami. Potrzeba władzy i dyrektywność są społecznie i stereotypowo przypisane mężczyznom. Od najwcześniejszych lat uczy się dzieci, jakie zachowania są dozwolone dla dziewczynek, a jakie dla chłopców. Proces socjalizacji ma zasadniczy wpływ szczególnie na płeć psychiczną i związaną z nią sprawczość oraz wspólnotowość. Zarówno w zakresie potrzeby władzy, jak i dyrektywności kobiety w wielu badaniach uzyskują niższe wyniki niż mężczyźni (por. Ray, 1976; Brzozowski, 1997). Kobiety uzyskują niższe wyniki także w zakresie sprawczości (Szlendak i Wojciszke, 2010). Sprawczość bezpośrednio wiąże się z potrzebą władzy i dyrektywnością (czyli w niniejszym badaniu Osobowymi uwarunkowaniami władzy). Można zatem wyciągnąć wniosek: im bardziej męski mężczyzna oraz im mniej cech kobiecych posiada, tym będzie bardziej dyrektywny, a także będzie miał większą potrzebę władzy.

5.4.4. Predyktory Władzy w relacji seksualnej

Wielowymiarowa analiza wariancji wykonana dla wszystkich uwzględnionych wskaźników władzy w relacji seksualnej również wykazała istotny statystycznie efekt główny płci, λ Wilksa = 0,74; $F(9, 195) = 7,45$; $p < 0,001$; $\eta_p^2 = 0,26$. W oparciu o przedstawione powyżej analizy jednowymiarowe i wyniki MANOVA można stwierdzić, że płeć w sposób istotny statystycznie różnicowała Władzę w relacji seksualnej.

Seksualność instrumentalna

Przeprowadzono analizę regresji dla czynnika Seksualność instrumentalna. W pierwszym kroku analizy do modelu włączano płeć i czynnik Osobowych uwarunkowań władzy. W drugim kroku – obiektywną i subiektywną władzę w organizacji. Wykazanie istotności zmiany wyjaśnianej przez model wariancji w kroku drugim, przy stwierdzeniu istotności predyktorów, świadczyłoby o trafności dodanej subiektywnej i obiektywnej władzy w organizacji w wyjaśnianiu czynnika Seksualności instrumentalnej. W kroku trzecim do równania włączono interakcje predyktorów z płcią. Wyniki analizy zobrazowano w tabeli 5.4.5.

5.3. Statystyczna weryfikacja hipotez badawczych

Tabela 5.4.5. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Seksualności instrumentalnej

	Krok 1			Krok 2			Krok 3		
	<i>F</i>	<i>R</i> ²	β	<i>F</i> Δ	ΔR^2	β	<i>F</i> Δ	ΔR^2	β
	7,26***	0,11		1,26	0,01		0,48	0,01	
Płeć			-0,26***			-0,27***			-0,27***
Kobiecość			0,08			0,07			0,07
Męskość			-0,06			-0,06			-0,06
Osobowe uwarunkowania władzy (OUW)			0,24**			0,25*			0,25*
Obiektywna władza						-0,11			-0,10
Subiektywna władza						0,08			0,07
OUW x Płeć									-0,07
Subiektywna władza x Płeć									-0,02
Obiektywna władza x Płeć									0,07

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Model w ostatnim kroku analizy był istotny statystycznie, $F(9, 195) = 3,65$; $p < 0,001$; poprawione $R^2 = 0,11$. Dodanie wskaźników obiektywnej i subiektywnej władzy w organizacji nie zmieniało w sposób istotny dopasowania modelu, podobnie jak dodanie efektów interakcyjnych płci i analizowanych zmiennych. Istotnymi predyktorami wymiaru Seksualności instrumentalnej były płeć i osobowe uwarunkowania władzy⁷. Kobiety miały niższą tendencję do traktowania władzy w relacji seksualnej z perspektywy instrumentalnej niż mężczyźni. Wyższemu nasileniu wymiaru Seksualności instrumentalnej towarzyszył też wyższy poziom osobowych uwarunkowań władzy.

⁷ Efekty interakcyjne Osobowych uwarunkowań władzy i obiektywnej władzy w organizacji oraz subiektywnej i obiektywnej władzy w organizacji były nieistotne statystycznie, odpowiednio: $\beta = 0,01$; $p < 0,95$ i $\beta = -0,08$; $p < 0,28$.

Zależności płci biologicznej z Seksualnością instrumentalną, czyli motywacją seksualną do wzmacniania poczucia władzy, dominacją seksualną, wymiennym podejściem do seksu oraz skłonnością do widzenia seksu jako relacji dominacji i uległości, są zgodne kierunkiem wcześniejszych wyników badań. Mężczyźni są bardziej skłonni do traktowania seksu instrumentalnie, a także częściej dominują podczas aktywności seksualnej. Męskie role seksualne określa się jako: inicjatora (*initiator*), lidera (*leader*) czy eksperta (*expert*). Mężczyzna stereotypowo pełni rolę przewodnika i nauczyciela, który wprowadza kobietę w świat seksu, ale także jego rola jest silnie związana z władzą, przemocą i cechami seksualnego agresora (*sexual aggressor*) (Lips, 1991, s. 116, za: Mandal, 2008).

Zaobserwowano także powiązanie Osobowych uwarunkowań władzy z Seksualnością instrumentalną. Osoby o dużej potrzebie władzy (*nPower*) prawdopodobnie starają się w różnych sferach swojego życia ją zaspokajać. Także sfera seksualna dostarcza takiej możliwości. Część osób podejmuje aktywność seksualną właśnie po to, aby poczuć większą władzę nad partnerem. Osoby wysoce dyrektywne okazują tę cechę także w życiu seksualnym. Kiedy dana osoba ma dyrektywny sposób bycia, również podczas aktywności seksualnej dominuje i przejmuje kontrolę nad jej przebiegiem.

Seksualna pewność siebie

Przeprowadzono analizę regresji dla czynnika Seksualnej pewności siebie. W pierwszym kroku analizy do modelu włączano płeć i czynnik Osobowych uwarunkowań władzy. W drugim – obiektywną i subiektywną władzę w organizacji. Wykazanie istotności zmiany wyjaśnianej przez model wariancji w kroku drugim, przy stwierdzeniu istotności predyktorów, świadczyłoby o trafności dodanej subiektywnej

5.3. Statystyczna weryfikacja hipotez badawczych

i obiektywnej władzy w organizacji w wyjaśnianiu czynnika Instrumentalnej seksualności. W kroku trzecim do równania włączono interakcje predyktorów z płcią. Wyniki analizy zobrazowano w tabeli 5.4.6.

Tabela 5.4.6. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Seksualnej pewności siebie

	Krok 1			Krok 2			Krok 3		
	<i>F</i>	<i>R</i> ²	β	<i>F</i> Δ	ΔR^2	β	<i>F</i> Δ	ΔR^2	β
	14,47***	0,22		8,25***	0,06		0,09	0,001	
Płeć			-0,15*			-0,13†			-0,13†
Kobiecość			0,006			0,02			0,02
Męskość			0,29**			0,25**			0,25**
Osobowe uwarunkowania władzy (OUW)			0,16†			0,05			0,07
Obiektywna władza						-0,03			-0,02
Subiektywna władza						0,29***			0,28***
OUW x Płeć									-0,03
Subiektywna władza x Płeć									0,001
Obiektywna władza x Płeć									-0,01

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Model w ostatnim kroku analizy był istotny statystycznie, $F(9, 195) = 8,64$; $p < 0,001$; poprawione $R^2 = 0,25$. Dodanie wskaźników obiektywnej i subiektywnej władzy w organizacji zmieniało w sposób istotny dopasowanie modelu. Spośród obu wskaźników władzy w organizacji jedynie subiektywne poczucie władzy było pozytywnym predyktorem wymiaru Seksualnej pewności siebie. Istotnymi predyktorami wymiaru Instrumentalnej seksualności były również płeć i męskość. Efekty interakcyjne Osobowych uwarunkowań władzy i obiektywnej władzy w organizacji oraz subiektywnej i obiektywnej władzy w organizacji były nieistotne statystycznie, odpowiednio: $\beta = -0,09$; $p < 0,19$ i $\beta = 0,11$; $p < 0,11$. Kobiety miały

niższą niż mężczyźni seksualną pewność siebie. Wyższemu nasileniu wymiaru Seksualnej pewności siebie towarzyszył też wyższy poziom Osobowych uwarunkowań władzy. Dodanie do modelu efektów interakcyjnych nie zmieniało istotnie dopasowania modelu. Można zatem stwierdzić, że płeć biologiczna nie była istotnym moderatorem zależności między osobowymi uwarunkowaniami władzy oraz władzą w organizacji zawodowej a wymiarem Seksualnej pewności siebie.

Na Seksualną pewność siebie składały się: poczucie władzy w relacji z partnerem w bliskim związku, asertywność w życiu seksualnym oraz realizowanie własnych fantazji seksualnych. Różnice między kobietami i mężczyznami w obszarze Seksualnej pewności siebie oraz możliwe wyjaśnienia zostały opisane w podrozdziale 5.3, po weryfikacji hipotezy III.2. Męskość także wzmacniała Seksualną pewność siebie. Takie wyniki mogą być konsekwencją stereotypów płciowych oraz ról seksualnych, ale także różnic biologicznych i ewolucyjnych związanych choćby z różnymi funkcjami seksualnymi.

Wyniki te mogą także być spowodowane bliskością treściową zmiennych. Męskość wiąże się z szeroko rozumianą dominacją, aktywnością i władzą. Badania Z. Zdrojewicza i K. Lelakowskiej (2008) wykazały, że mężczyźni preferują bycie inicjatorem i pełnienie aktywnej roli seksualnej. Gotowość do spełniania własnych fantazji seksualnych, ale także asertywne podejście do seksu również wymagają pewnych elementów dyrektywności i męskości.

Postawy utajone

Przeprowadzono analizę regresji dla czynnika Postaw utajonych. W pierwszym kroku analizy do modelu włączano płeć i czynnik Osobowych uwarunkowań władzy. W drugim – obiektywną i subiektywną władzę w organizacji. Wykazanie istotności

zmiany wyjaśnianej przez model wariancji w kroku drugim, przy stwierdzeniu istotności predyktorów, świadczyłoby o trafności dodanej subiektywnej i obiektywnej władzy w organizacji zawodowej przy wyjaśnianiu czynnika Postaw utajonych. W kroku trzecim do równania włączano interakcje predyktorów z płcią. Wyniki analizy zobrazowano w tabeli 5.4.7.

Tabela 5.4.7. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Postaw utajonych władza–seks

	Krok 1			Krok 2			Krok 3		
	<i>F</i>	<i>R</i> ²	β	<i>FA</i>	ΔR^2	β	<i>FA</i>	ΔR^2	β
	2,35†	0,05		1,02	0,01		0,15	0,002	
Płeć			0,10			0,11			0,12
Kobiecość			-0,10			-0,08			-0,08
Męskość			-0,02			-0,04			-0,04
Osobowe uwarunkowania władzy (OUW)			0,21*			0,16			0,17
Obiektywna władza						0,08			0,09
Subiektywna władza						0,06			0,05
OUW x Płeć									-0,03
Subiektywna władza x Płeć									-0,02
Obiektywna władza x Płeć									-0,01

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Jedynie model w pierwszym kroku analizy był istotny statystycznie, $F(4, 200) = 2,35$; $p < 0,055$; poprawione $R^2 = 0,026$. Dodanie wskaźników obiektywnej i subiektywnej władzy w organizacji, a także interakcji predyktorów z płcią nie zmieniało w sposób istotny dopasowania modelu. Jedynym istotnym i pozytywnym predyktorem wymiaru Postaw ukrytych był czynnik Osobowych uwarunkowań władzy. Efekty interakcyjne Osobowych uwarunkowań władzy i obiektywnej władzy

w organizacji oraz subiektywnej i obiektywnej władzy w organizacji były nieistotne statystycznie, odpowiednio: $\beta = -0,12$; $p < 0,12$ i $\beta = 0,02$; $p < 0,78$.

Na Osobowe uwarunkowania władzy składała się potrzeba władzy i dyrektywność. Liczne badania dowiodły znaczenia potrzeby władzy (*nPower*) dla szczególnego podejścia do relacji seksualnych. Na przykład w badaniach D. McClellanda wysoka potrzeba władzy wiązała się ze skłonnością do wykorzystywania innych (McClelland, 1975). Badania K. Andersona, H. Coopera i L. Okamury (1997) dostarczyły danych pokazujących, że mężczyźni o wysokiej potrzebie władzy częściej akceptują przemoc seksualną i gwałt. Ponadto mężczyźni, którzy posiadają wysoką potrzebę władzy (*nPower*) i mają władzę nad kobietami, częściej skłonni są zachowywać się w nieaprobowany sposób, np. molestować seksualnie kobiety (Groth, 1979; Pryor, 1987; Lisak i Roth, 1988). Wiele badań określiło związki potrzeby władzy (*nPower*) z takimi elementami jak: skłonność do wykorzystywania innych (McClelland, 1975), skłonność do akceptowania przemocy seksualnej i gwałtów w przypadku mężczyzn (Anderson, Cooper i Okamura, 1997) oraz częstszym molestowaniem seksualnym kobiet (Pryor, 1987). Według badań Kristine Chapleau i Debry Oswald (2010) akceptacja tzw. mitów dotyczących gwałtów⁸ moderuje zależności między skłonnością do gwałtów a jawnymi i ukrytymi postawami względem władzy i seksu (Chapleau i Oswald, 2010).

⁸ Mity dotyczące gwałtów to przekonania, że kobiety są w jakiś sposób odpowiedzialne za to, że doświadczyły gwałtu, a sprawca jest zwolniony częściowo lub całościowo od odpowiedzialności. Martha Burt (1980) definiuje mity dotyczące gwałtów jako szkodliwe stereotypy lub fałszywe przekonania na temat samego gwałtu, ofiary gwałtu i gwałcicieli. Osoby, które popierają mity dotyczące gwałtów mogą wyrażać następujące przekonania: "nie powinna była ubierać się jak dziwka" lub "nie powinna była pić tak dużo". Akceptacja mitów dotyczących gwałtów jest silnym korelatem skłonności do gwałtu (Bohner i in., 1998; Bohner i in., 2005).

5.4.5. Predyktory Ogólnej charakterystyki seksualności

Przeprowadzono odrębne analizy regresyjne dla czterech czynników ogólnej seksualności, wykazanych w bieżących badaniach: Seksualności pozytywnej, Seksualności lękowej, Satysfakcji seksualnej i Częstotliwości aktywności seksualnej. Model regresyjny dla każdego czynnika był analogiczny. W kroku pierwszym do analizy włączano płeć i Osobowe uwarunkowania władzy, w drugim – subiektywną i obiektywną władzę w organizacji. W kroku trzecim trzy wymiary władzy w relacjach seksualnych, zaś w czwartym – efekty interakcyjne predyktorów z płcią.

Seksualność pozytywna

Tabela 5.4.8. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Seksualności pozytywnej

	Krok 1		Krok 2		Krok 3		Krok 4	
	R^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β
	0,19***		< 0,01		0,27***		0,02	
Płeć		-0,18*		-0,18*		-0,04		0,04
Kobiecość		0,31***		0,31***		0,28***		0,29***
Męskość		-0,15†		-0,15†		-0,15†		-0,14†
Osobowe uwarunkowania władzy (OUW)		0,39***		0,40***		0,23**		0,20*
Obiektywna władza				-0,02		0,05		0,04
Subiektywna władza				0,001		-0,12†		-0,10
Seksualność Instrumentalna						0,54***		0,56***
Seksualna pewność siebie						0,15*		0,15*
Postawa utajona						0,18**		0,18**
OUW x Płeć								0,02
Subiektywna władza x Płeć								0,03
Obiektywna władza x Płeć								0,04
Seksualność Instrumentalna x Płeć								0,04
Seksualna pewność siebie x Płeć								0,01
Postawa utajona x Płeć								0,10

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Model ostateczny był istotny statystycznie, $F(15, 189) = 11,60$; $p < 0,001$; poprawione $R^2 = 0,44$. Dodanie do modelu obiektywnej i subiektywnej władzy w organizacji nie zmieniało w sposób istotny predykcyjnej mocy modelu. Podobnie dodanie efektów interakcyjnych nie pozwalało na wyjaśnianie dodatkowej wariancji Pozytywnej seksualności. Istotnymi predyktorami Pozytywnej seksualności były Osobowe uwarunkowania władzy oraz wszystkie wymiary władzy w relacji seksualnej.

Obserwowany dodatkowo spadek wagi beta dla czynnika Osobowych uwarunkowań władzy po włączeniu do modelu wskaźników władzy w relacji seksualnej sugerował rozważenie – zakładanych w modelu – zależności mediacyjnych. Obliczono siłę efektów pośrednich, w których wymiary poczucia władzy w relacji seksualnej stanowiły mediatory między Osobowymi uwarunkowaniami władzy a Pozytywną seksualnością. Wyniki analiz zaprezentowano w tabeli 5.4.9.

Tabela 5.4.9. Wyniki analizy efektów pośrednich

Zmienna niezależna	Mediator	Zmienna zależna	Efekt pośredni	
			<i>b</i>	95% CI
Osobowe uwarunkowania władzy	Instrumentalna seksualność		0,13*	0,05; 0,21
	Seksualna pewność siebie	Pozytywna seksualność	0,02	-0,002; 0,07
	Postawa utajona		0,04*	0,01; 0,09

Uwaga. Wskaźnik efektu pośredniego jest niestandardyzowany. 95% CI – 95% przedział ufności; * $p < 0,05$.

Analiza wykazała, że relacja między czynnikiem Osobowych uwarunkowań władzy i Pozytywną seksualnością była istotnie mediowana przez Instrumentalną seksualność oraz Utajoną postawę władza–seks. Dodatkowo przeprowadzona analiza kontrastująca siłę zależności pośrednich wykazała, że Instrumentalna seksualność była istotnie silniejszym mediatorem niż Seksualna pewność siebie, $b = 0,11$; 95% CI = $< 0,02; 0,20 >$.

Osobowe uwarunkowania władzy, na które składała się potrzeba władzy i dyrektywność okazały się istotnym predyktorem Seksualności pozytywnej jednak mediowanym głównie przez Instrumentalną seksualność. Zatem jak wykazały wcześniejsze analizy Osobowe uwarunkowania władzy wiążą się z ogólnym zainteresowaniem seksem. Dla zainteresowania seksem kluczowy jest poziom

testosteronu, który jest także związany z potrzebą władzy (por. Becker i Rudick, 1999; Frye i in., 2002). Jak powszechnie wiadomo poziom testosteronu jest też silnie związany z potrzebą seksualną (por. Wallen, 2001).

Instrumentalna seksualność, na którą składały się: motywacja seksualna do wzmacniania poczucia władzy, dominacja seksualna, wymienne podejście do seksu oraz skłonność do widzenia seksu jako relacji dominacji i uległości okazały się mediatorem Pozytywnej seksualności. Kiedy dana osoba postrzega relacje seksualne instrumentalnie może mieć też większą potrzebę seksualną. Decyduje się na aktywność seksualną z wielu powodów nie tylko związanych z prokreacją czy przyjemnością. Używa swojej seksualności także do zaspokajania innych potrzeb, choćby takich jak wzmacnianie swojego poczucia władzy.

Seksualność pozytywna, na którą składały się motywacje seksualne takie jak: doświadczanie siły partnera, okazywanie uznania wartości partnera, łagodzenie stresu, poczucie bycia cenionym przez partnera, okazywanie troski, przyjemność oraz ogólna motywacja do uprawiania seksu, okazała się zależeć także od psychicznej kobiecości, Seksualnej pewności siebie oraz postaw utajonych. Seksualność pozytywna była silnie związana z zróżnicowanymi motywacjami do uprawiania seksu. Kiedy człowiek ma poczucie seksualnej pewności siebie ma także możliwość wykorzystania swojej seksualności w innych celach niż prokreacja czy przyjemność.

Seksualność lękowa

Tabela 5.4.10. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Seksualności lękowej

	Krok 1		Krok 2		Krok 3		Krok 4	
	R^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β
	0,05*		0,05**		0,16***		0,02	
Płeć		0,07		0,05		0,07		0,07
Kobiecość		-0,003		-0,02		-0,03		-0,04
Męskość		-0,09		-0,06		0,04		0,04
Osobowe uwarunkowania władzy (OUW)		-0,12		-0,02		-0,05		0,03
Obiektywna władza				-0,01		0,01		0,01
Subiektywna władza				-		-0,18*		-0,18*
				0,26***				
Seksualność Instrumentalna						0,24***		0,24***
Seksualna pewność siebie						-0,34**		-
								0,35***
Postawa utajona						-0,03		-0,03
OUW x Płeć								0,01
Subiektywna władza x Płeć								0,05
Obiektywna władza x Płeć								-0,09
Seksualność Instrumentalna x Płeć								-0,05
Seksualna pewność siebie x Płeć								0,05
Postawa utajona x Płeć								-0,05

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Model ostateczny był istotny statystycznie, $F(15, 189) = 4,70$; $p < 0,001$; poprawione $R^2 = 0,21$. Dodanie do modelu obiektywnej i subiektywnej władzy w organizacji zmieniało w sposób istotny predykcyjną moc modelu, podobnie jak

dodanie wymiarów poczucia władzy w relacji seksualnej. Dodanie efektów interakcyjnych nie pozwalało na wyjaśnianie dodatkowej wariancji Seksualności lękowej. Istotnymi predyktorami Seksualności lękowej były Osobowe uwarunkowania władzy (ale jedynie w pierwszym kroku analizy), subiektywna władza w organizacji oraz wymiar Seksualności instrumentalnej i Seksualnej pewności siebie. Zaobserwowany spadek istotności statystycznej czynnika Subiektywnego poczucia władzy po wprowadzeniu do regresji wymiarów władzy w relacji seksualnej może sugerować występowanie zależności mediacyjnej. Analiza tej hipotezy wykazała, że Seksualna pewność siebie mediuje istotnie relację między subiektywnym poczuciem władzy w organizacji a Seksualnością lękową, $b = -0,02$; $p < 0,05$; 95% CI = $< -0,03; -0,007 >$. Pozostałe wymiary władzy w relacji seksualnej nie były istotnymi mediatorami w relacji między Subiektywnym poczuciem władzy w organizacji a Seksualnością lękową: Seksualność instrumentalna, $b = 0,004$; $p = n.i.$; 95% CI = $< -0,001; 0,012 >$, Postawa utajona, $b = -0,001$; $p = n.i.$; 95% CI = $< -0,004; 0,001 >$.

Na Seksualność lękową składały się: prokreacja jako motywacja seksualna, Wewnętrzna Kontrola Seksualności (ujemnie), Zewnętrzna Kontrola Seksualności, Lęk przed Seksem oraz Lęk przed Związkami Seksualnymi. Zatem są to elementy związane z poczuciem braku kontroli nad własnym życiem seksualnym oraz ogólnym lękiem towarzyszącym tej sferze życia. Subiektywne poczucie władzy w sferze zawodowej oraz Seksualna pewność siebie okazały się znaczące dla Seksualności lękowej. Takie wyniki można tłumaczyć między innymi ogólnym poczuciem władzy. Jak wykazały badania jest ono umiarkowanie zgodne pomiędzy kontekstami danych relacji, aczkolwiek ukazuje istotną specyficzność (Anderson, John i Keltner, 2012). Zatem osoby o wysokim poczuciu władzy w relacjach zawodowych prawdopodobnie mają zbliżone poczucie władzy w bliskich relacjach. Samo poczucie władzy w danej relacji

zmniejsza poczucie lęku. Osoba czuje, że ma większy wpływ na partnera a także czuje, że partnera interesują jej przeżycia.

Seksualna Pewność siebie, na którą składały się: Poczucie władzy w relacji z partnerem w bliskim związku, Asertywność seksualna oraz Realizowanie własnych fantazji w życiu seksualnym także okazała się predyktorem Seksualności lękowej. W sytuacji gdy dana osoba nie ma poczucia władzy w relacji z partnerem seksualnym, co więcej czuje, że nie ma wpływu na partnera, że jej zdanie i pragnienia nie są dla niego istotne może ona odczuwać lęk i brak kontroli w sferze seksualnej. Asertywność seksualna także wpływa na poczucie kontroli w tej sferze życia. Kiedy danej osobie brakuje asertywności nie ma ona poczucia, że sama kieruje swoim życiem seksualnym, a w wyniku tego może odczuwać lęk.

Satysfakcja seksualna

Tabela 5.4.11. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Satysfakcji seksualnej

	Krok 1		Krok 2		Krok 3		Krok 4	
	R^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β
	0,05*		0,004		0,06**		0,07*	
Płeć		0,07		0,06		0,07		0,07
Kobiecość		0,13		0,12		0,12		0,14†
Męskość		0,16		0,17†		0,10		0,14
Osobowe uwarunkowania władzy (OUW)		-0,14		-0,11		-0,11		-0,15
Obiektywna władza				-0,02		-0,02		-0,03
Subiektywna władza				-0,07		-0,14		-0,09
Seksualność Instrumentalna						-0,08		-0,07
Seksualna pewność siebie						0,25**		0,22**
Postawa utajona						0,01		0,002
OUW x Płeć								0,03
Subiektywna władza x Płeć								0,13
Obiektywna władza x Płeć								0,09
Seksualność Instrumentalna x Płeć								-0,02
Seksualna pewność siebie x Płeć								0,10
Postawa utajona x Płeć								0,07

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Model ostateczny był istotny statystycznie, $F(15, 189) = 2,87$; $p < 0,001$; poprawione $R^2 = 0,12$. Dodanie do modelu obiektywnej i subiektywnej władzy w organizacji nie zmieniało w sposób istotny predykcyjnej mocy modelu. Istotne zmiany zdolności wyjaśniającej modelu nastąpiły po dodaniu wymiarów poczucia władzy w relacji seksualnej, a zwłaszcza – Seksualnej pewności siebie, a także po dodaniu efektów interakcyjnych.

Seksualna pewność siebie to wynik czynnikowy, na który składały się: poczucie władzy w relacji z partnerem w bliskim związku, asertywność seksualna oraz realizowanie własnych fantazji seksualnych. Poczucie władzy z partnerem w bliskiej relacji jest istotnie związane z satysfakcją seksualną. Badania E. Mandal i D. Kocur (2015) dowiodły tego związku tylko wśród kobiet. Takie wyniki potwierdzają także badania J. Bancrofta i współpracowników (2011), które pokazały, że najważniejsze dla zadowolenia seksualnego kobiet jest poczucie bliskości emocjonalnej z partnerem. W niniejszym badaniu poczucie władzy dotyczyło właśnie poczucia bycia ważnym dla partnera oraz możliwości wpływania na niego. Gdy kobiety czują, że mają władzę w relacji z partnerem, to także czują się ważne dla niego. Czują, że ich emocje i pragnienia są dla niego istotne, co zwiększa ich poczucie satysfakcji seksualnej (Mandal i Kocur, 2015).

Realizowanie własnych fantazji seksualnych także jest zmienną, która wpływa na satysfakcję seksualną. Kiedy osoba może w życiu seksualnym zaspokajać własne potrzeby w taki sposób, który jej najbardziej odpowiada, wtedy jej satysfakcja jest większa. Asertywność seksualna też jest zmienną mogącą podwyższać satysfakcję z życia seksualnego. Kiedy dana osoba nie zmusza się do niechcianych kontaktów seksualnych, może mieć udane, bardziej pozytywne doświadczenia seksualne.

Częstotliwość aktywności seksualnej

Tabela 5.4.10. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Częstotliwości aktywności seksualnej

	Krok 1		Krok 2		Krok 3		Krok 4	
	R^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β	ΔR^2	β
	0,07**		0,001		0,13***		0,04	
Płeć		-0,04		-0,04		0,08		0,07
Kobiecość		-0,14†		0,14†		-0,16*		-0,16*
Męskość		0,28**		0,28**		0,20*		0,22*
Osobowe uwarunkowania władzy (OUW)		-0,07		-0,08		-0,16†		-0,24*
Obiektywna władza				-0,02		0,02		0,01
Subiektywna władza				0,04		-0,09		-0,08
Seksualność Instrumentalna						0,26***		0,25***
Seksualna pewność siebie						0,36***		0,40***
Postawa utajona						0,01		0,03
OUW x Płeć								0,14
Subiektywna władza x Płeć								-0,03
Obiektywna władza x Płeć								0,09
Seksualność Instrumentalna x Płeć								0,001
Seksualna pewność siebie x Płeć								-0,06
Postawa utajona x Płeć								-0,15*

Uwaga. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$.

Model ostateczny był istotny statystycznie, $F(15, 189) = 3,79$; $p < 0,001$; poprawione $R^2 = 0,17$. Dodanie do modelu obiektywnej i subiektywnej władzy w organizacji nie zmieniało w sposób istotny predykcyjnej mocy modelu. Istotne zmiany zdolności wyjaśniającej modelu nastąpiły po dodaniu wymiarów poczucia

władzy w relacji seksualnej, a zwłaszcza – Seksualnej pewności siebie i Instrumentalnej seksualności. Dodanie efektów interakcyjnych nie zmieniało w sposób istotny dopasowania modelu. Jednakże jeden z tych efektów był istotny statystyczny – dlatego w celach eksploracyjnych został on przeanalizowany. Wśród mężczyzn relacja między Utajoną postawą władza–seks a Częstotliwością aktywności seksualnej była pozytywna, ale nieistotna statystycznie, $\beta = 0,12$; $p < 0,23$, zaś u kobiet – nieistotna statystycznie, ale ujemna, $\beta = -0,10$; $p < 0,31$.

Seksualna pewność siebie okazała się predyktorem częstotliwości życia seksualnego. Kiedy dana osoba ma poczucie władzy w relacji z partnerem, jest asertywna seksualnie oraz realizuje swoje fantazje seksualne, zwiększa to szanse na częstsze podejmowanie aktywności seksualnej. Do zmiennych, które mają największy wpływ na spadek częstotliwości aktywności seksualnej, zaliczyć należy m.in. nieszczęśliwe małżeństwo (Bozon, 2001; Bancroft, 2011). Poczucie władzy w relacji z partnerem w bliskim związku jest zmienną związaną pozytywnie z satysfakcją seksualną przynajmniej wśród kobiet (Mandal i Kocur, 2015). Częstotliwość podejmowania aktywności seksualnej okazała się istotnie związana także z męskością. Takie wyniki są zgodne z wcześniejszymi badaniami, ale też ze stereotypem męskości.

Istotnym predyktorem okazała się także Seksualność instrumentalna, na którą składały się: wzmacnianie poczucia władzy jako motywacja seksualna, skłonność do dominacji, orientacja wymienna w relacjach seksualnych oraz postrzeganie seksu jako relacji władzy. Instrumentalne podejście do aktywności seksualnej wiąże się z ogólnym zainteresowaniem seksem, nie tylko w celach związanych z prokreacją czy zaspokojeniem potrzeby seksualnej. Używanie seksualności do zaspokajania innych potrzeb może wiązać się z jej większą częstotliwością.

5.5. Statystyczna weryfikacja modelu badawczego – analiza modelu strukturalnego

W oparciu o model badawczy stworzony dla prowadzonego badania przygotowano także model strukturalny, zawierający jako zmienne jawne wyniki czynnikowe Osobowych uwarunkowań władzy, Władzy w relacjach seksualnych i charakterystyk seksualności. W modelu podstawowym uwzględniono wszystkie ścieżki między zmiennymi, które wynikały z teoretycznego modelu zależności. Ustalony model strukturalny oszacowano w programie AMOS 20.0, a następnie zmodyfikowano poprzez usunięcie ścieżek nieistotnych statystycznie. Statystyki modelu wyjściowego i modelu skorygowanego przedstawiono w tabeli 5.5.1. Porównanie obu modeli wykazało, że model skorygowany jest istotnie lepiej dopasowany do danych. Model ten zaprezentowano na rycinie 5.5.1. W tabeli 5.5.2 przedstawiono wyniki modelowania równań strukturalnych dla modelu zależności między zmiennymi uwzględnionymi w badaniu.

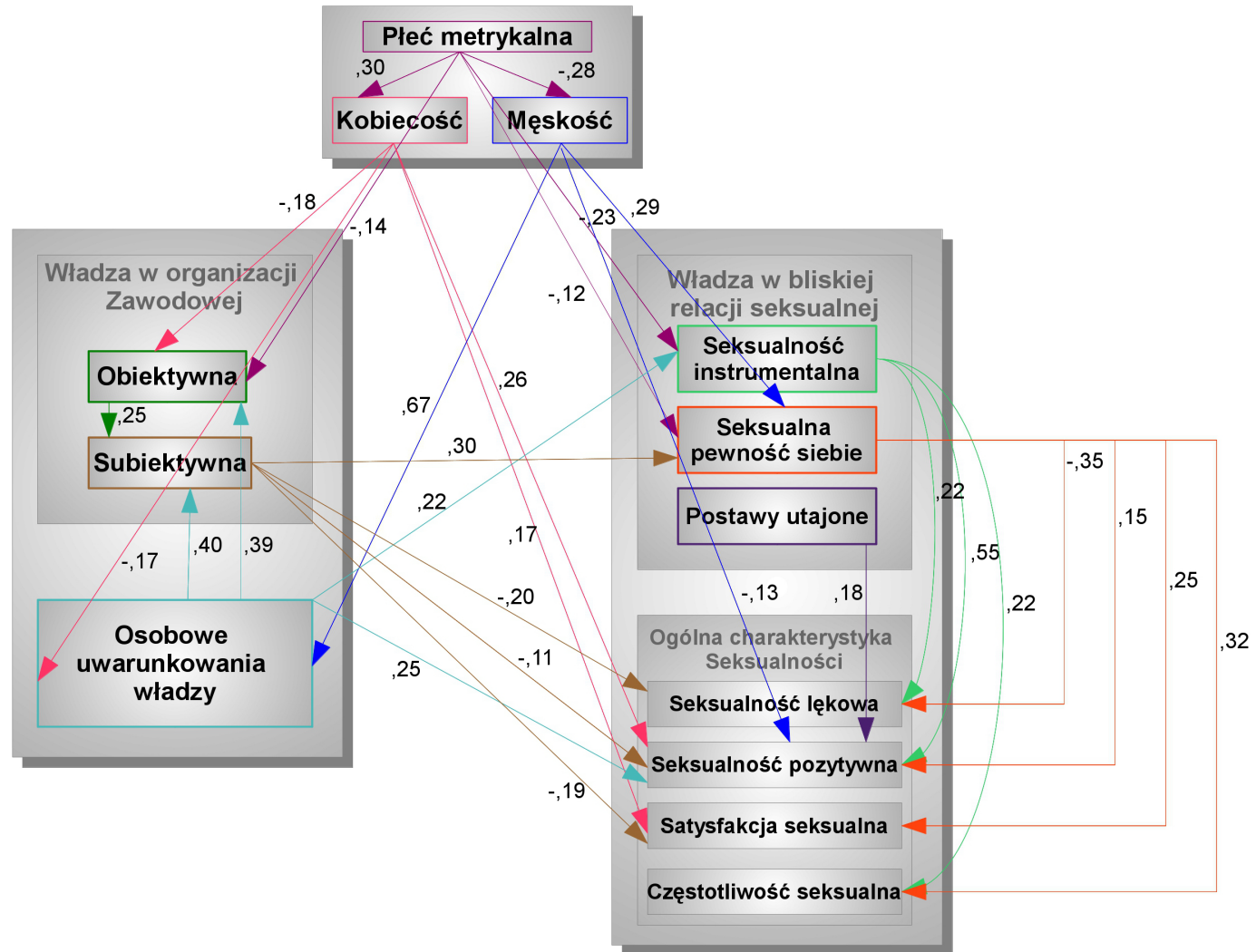
Tabela 5.5.1. Współczynniki dopasowania modelu teoretycznego i skorygowanego

	$\chi^2/\Delta\chi^2$	$df/\Delta df$	χ^2/df	RMSEA [95%CI]	TLI	CFI
Model teoretyczny	48,98	10	4,90	0,14 [0,10; 0,18]	0,51	0,94
Model skorygowany	84,39	49	1,72	0,06 [0,04; 0,08]	0,91	0,94

Uwaga. * $p < 0,03$.

W modelu teoretycznym znalazły się wszystkie zmienne oraz zależności między nimi określone na podstawie literatury. Model skorygowany zachowuje kierunki sugerowane w modelu teoretycznym, obejmuje jednak zredukowaną liczbę zmiennych i zależności między nimi. Płeć metrykalna została zakodowana: -1 – mężczyźni, 1 – kobiety.

5.3. Statystyczna weryfikacja hipotez badawczych

Rycina 5.5.1 Wyniki modelowania równań strukturalnych dla modelu zależności między zmiennymi uwzględnionymi w badaniu

V. WYNIKI BADAŃ

Tabela 5.5.2. Wyniki modelowania równań strukturalnych dla modelu zależności między zmiennymi uwzględnionymi w badaniu

Zależności			Estimate	p
Kobiecość	< --	Płeć	0,302	< 0,001
Męskość	< --	Płeć	-0,276	< 0,001
Osobowe uwarunkowania władzy	< --	Kobiecość	-0,167	< 0,001
Osobowe uwarunkowania władzy	< --	Męskość	0,667	< 0,001
Obiektywna władza	< --	Płeć	-0,141	0,027
Obiektywna władza	< --	Osobowe uwarunkowania władzy	0,386	< 0,001
Obiektywna władza	< --	Kobiecość	-0,178	0,005
Subiektywna władza	< --	Osobowe uwarunkowania władzy	0,400	< 0,001
Subiektywna władza	< --	Obiektywna władza	0,248	< 0,001
Seksualna pewność siebie	< --	Subiektywna władza	0,298	< 0,001
Seksualność instrumentalna	< --	Osobowe uwarunkowania władzy	0,220	0,001
Seksualna pewność siebie	< --	Męskość	0,286	< 0,001
Seksualność instrumentalna	< --	Płeć	-0,227	< 0,001
Seksualna pewność siebie	< --	Płeć	-0,124	0,046
Seksualność lękowa	< --	Subiektywna władza	-0,199	0,003
Seksualność pozytywna	< --	Subiektywna władza	-0,106	0,096
Satysfakcja seksualna	< --	Subiektywna władza	-0,186	0,012
Seksualność pozytywna	< --	Osobowe uwarunkowania władzy	0,250	0,002
Seksualność pozytywna	< --	Postawy utajone	0,182	< 0,001
Seksualność lękowa	< --	Seksualna pewność siebie	-0,352	< 0,001
Seksualność pozytywna	< --	Seksualna pewność siebie	0,155	0,011
Satysfakcja seksualna	< --	Seksualna pewność siebie	0,251	< 0,001
Częstotliwość seksualna	< --	Seksualna pewność siebie	0,324	< 0,001
Seksualność lękowa	< --	Seksualność instrumentalna	0,223	< 0,001
Seksualność pozytywna	< --	Seksualność instrumentalna	0,552	< 0,001
Częstotliwość seksualna	< --	Seksualność instrumentalna	0,220	< 0,001
Seksualność pozytywna	< --	Kobiecość	0,257	< 0,001
Satysfakcja seksualna	< --	Kobiecość	0,171	0,012
Seksualność pozytywna	< --	Męskość	-0,134	0,070

Model badawczy okazał się istotnie dopasowany. Zaobserwowano liczne zależności między elementami władzy, seksualności oraz płci biologicznej i psychicznej. Zakładany wpływ elementów władzy w sferze zawodowej na seksualność jednostki, a szczególnie władzę w relacjach seksualnych został potwierdzony. Najsilniejsze związki zaobserwowano między męskością i osobowymi uwarunkowaniami władzy ($p < 0,001$) oraz Seksualnością Pozytywną i seksualnością Instrumentalną ($p < 0,001$).

Warto podkreślić zmienne, które dodatnio wpływały na satysfakcję seksualną, były to: Seksualna pewność siebie ($p < 0,001$), kobiecość psychiczna ($p = 0,012$) oraz subiektywne poczucie władzy w relacjach zawodowych ($p = 0,012$). Na seksualność lękową wpływ dodatni miała Seksualność instrumentalna ($p < 0,001$), ujemny natomiast Seksualna pewność siebie ($p < 0,001$) oraz subiektywne poczucie władzy w relacjach zawodowych ($p = 0,003$).

Seksualna pewność siebie okazała się zmienną zasadniczo kształtującą ogólną seksualność. Seksualność lękowa ($p < 0,001$), pozytywna ($p = 0,011$), Satysfakcja seksualna ($p < 0,001$) i Częstotliwość aktywności seksualnej ($p < 0,001$) pozostawały pod jej silnym wpływem, zaś sama Seksualna pewność siebie była zależna od płci biologicznej ($p = 0,046$), psychicznej męskości ($p < 0,001$) oraz poczucia władzy ($p < 0,001$).

VI. WNIOSKI I DYSKUSJA

Zależności między posiadaniem władzy w sferze zawodowej a władzą w relacjach seksualnych zostały potwierdzone. Do najważniejszych wniosków płynących z badania należą:

I. Władza w organizacji zawodowej okazała się silnie powiązana z władzą w relacjach seksualnych

1. Osoby na stanowiskach kierowniczych były bardziej skłonne do dominacji seksualnej, do realizowania swoich fantazji seksualnych, bardziej asertywne w obszarze seksualności oraz częściej inicjowały aktywność seksualną niż osoby nie pełniące funkcji kierowniczych.
2. Osoby na stanowiskach kierowniczych były bardziej skłonne do wiązania kategorii władzy i seksu na poziomie postaw utajonych niż pozostałe osoby badane.
3. Zarobki badanych korelowały ze skłonnością do dominacji seksualnej, poczuciem władzy w relacji z partnerem w bliskim związku, asertywnością seksualną, realizowaniem swoich fantazji seksualnych oraz skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej.
4. Subiektywne poczucie władzy w relacjach zawodowych korelowało dodatnio ze wzmacnianiem poczucia władzy jako motywacją seksualną, skłonnością do dominacji seksualnej, poczuciem władzy w relacji z partnerem w bliskim związku, asertywnością seksualną, realizowaniem swoich fantazji seksualnych oraz skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej.

II. Osobowe uwarunkowania władzy okazały się istotnie powiązane z władzą w relacjach seksualnych

1. Potrzeba władzy korelowała dodatnio ze wzmacnianiem poczucia władzy jako motywacją seksualną, skłonnością do dominacji seksualnej, asertywnością seksualną oraz realizowaniem swoich fantazji seksualnych.
2. Dyrektywność korelowała dodatnio ze wzmacnianiem poczucia władzy jako motywacją seksualną, skłonnością do dominacji seksualnej, poczuciem władzy w relacji z partnerem w bliskim związku, asertywnością seksualną, realizowaniem swoich fantazji seksualnych oraz skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej.

III. Płeć biologiczna była powiązana zarówno z władzą w sferze zawodowej, jak i władzą w relacjach seksualnych

1. Mężczyźni częściej niż kobiety zajmowali stanowiska kierownicze, mieli średnio więcej podwładnych i zarabiali więcej niż kobiety.
2. Mężczyźni mieli wyższe poczucie władzy w relacjach zawodowych niż kobiety.
3. Mężczyźni częściej niż kobiety kierowali się wzmacnianiem poczucia władzy jako motywem seksualnym, mieli większą skłonność do dominacji seksualnej, częściej kierowali się orientacją wymienną w relacjach seksualnych, mieli wyższą asertywność seksualną, częściej realizowali swoje fantazje seksualne, a także częściej inicjowali aktywność seksualną.

IV. Płeć psychiczna była powiązana zarówno z władzą w sferze zawodowej, jak i władzą w relacjach seksualnych

1. Osoby zajmujące stanowiska kierownicze miały wyższy poziom psychicznej męskości oraz niższy poziom psychicznej kobiecości.
2. Psychiczna męskość korelowała dodatnio z zarobkami, liczbą podwładnych oraz poczuciem władzy w relacjach zawodowych.
3. Psychiczna męskość korelowała dodatnio z Seksualnością instrumentalną, Seksualną pewnością siebie oraz skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej.
4. Psychiczna kobiecość ujemnie korelowała ze skłonnością do inicjowania aktywności seksualnej.

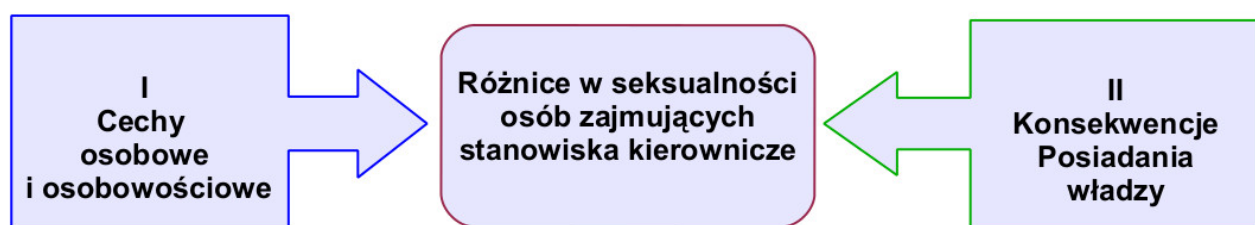
V. Władza w organizacji zawodowej była związana z seksualnością jednostki

1. Osoby zajmujące stanowiska kierownicze częściej niż osoby nie posiadające władzy w miejscu pracy kierowały się przyjemnością jako motywacją seksualną, a rzadziej prokreacją.
2. Liczba podwładnych u kierowników korelowała dodatnio z niełagodzeniem stresu jako motywacją seksualną.
3. Zarobki badanych korelowały dodatnio z częstotliwością aktywności seksualnej, a ujemnie z prokreacją jako motywacją seksualną.
4. Poczucie władzy w relacjach zawodowych korelowało dodatnio z Seksualnością pozytywną, a ujemnie z Seksualnością lękową.

VI. Osobowe uwarunkowania władzy korelowały dodatnio z Seksualnością pozytywną i częstotliwością aktywności seksualnej, ujemnie natomiast z Seksualnością lękową.

Przeprowadzone badania oraz zastosowana analiza statystyczna pozwoliły na weryfikację postawionych hipotez dotyczących zależności pomiędzy posiadaną władzą w organizacji zawodowej a władzą w bliskich relacjach seksualnych oraz na analizę dopasowania modelu badawczego. Zaobserwowano liczne zależności, które dowodzą silnego powiązania sfery władzy ze sferą seksualności.

Badane osoby posiadające władzę – kierownicy - jawią się w sferze seksualnej jako bardziej skłonne do dominacji, bardziej asertywne, częściej inicjujące aktywność seksualną, a także częściej realizujące swoje fantazje seksualne. Dowodzi to istotnych zależności między sferą zawodową a prywatną i intymną. Wpływ na taki stan rzeczy mają procesy dwojakiego rodzaju. Po pierwsze, stanowiska kierownicze zajmują osoby z pewnymi predyspozycjami np. wysoką dyrektywnością czy potrzebą władzy. Cechy charakteru i temperamentu takich osób będą obserwowane zarówno w ich życiu zawodowym, jak też prywatnym i seksualnym. Po drugie, osoby, które zajmują stanowiska kierownicze, doświadczają społecznych, behawioralnych, poznawczych i emocjonalnych konsekwencji posiadania władzy. Konsekwencje te mogą się uwidaczniać także w sferze seksualnej. Na rycinie 6.1 przedstawiono możliwe zależności.

Rycina 6.1. Elementy kształtujące odmienną seksualności osób na stanowiskach kierowniczych

Potwierdzeniem pierwszej grupy zależności są wyniki w zakresie potrzeby władzy oraz dyrektywności. Istotnymi predyktorami władzy w sferze zawodowej (zarówno stanowisk kierowniczych, liczby podwładnych, jak i zarobków) były płeć i osobowe uwarunkowania władzy. Nasilenie potrzeby władzy i dyrektywności istotnie warunkowały to, czy dana osoba będzie posiadała władzę w organizacji zawodowej. Także płeć biologiczna była istotna; mężczyźni częściej zajmowali stanowiska kierownicze. Warto również podkreślić ujemny związek kobiecości psychicznej z posiadaniem władzy w sferze zawodowej. Związana ona jest z rzadszym zajmowaniem stanowisk kierowniczych w miejscu pracy.

Potwierdzenie drugiej grupy zależności, czyli konsekwencji posiadania władzy, można odnaleźć w wielu badaniach i analizach. Zaobserwowane konsekwencje posiadania władzy to m.in.: aktywacja systemu dążenia (*Behavioural Activation System*, BAS) (Keltner, Gruenfeld i Anderson, 2003); aktywacja mechanizmu od władzy do działania (*from power to action*), czyli aktywna orientacja na działanie (Galinsky, Gruenfeld i Magee, 2003); metamorficzne skutki posiadania władzy (Kipnis, 1976, 2001); podwyższenie samooceny, poczucia szczęścia, optymizmu, entuzjazmu, satysfakcji, a nawet miłość (Wojciszke i Strużyńska-Kujałowicz, 2007; Wojciszke, 2011a); skłonność do powierzchownego i stereotypowego przetwarzania informacji dotyczących podwładnych (Fiske, 1993); łamanie norm społecznych, przerywanie innym, mówienie poza kolejnością, częstsze mówienie, niegrzeczne zachowania, częste inicjowanie kontaktów fizycznych, seksualne molestowanie podwładnych, nepotyzm czy nadużywanie władzy (Mandal, 2008; Wojciszke, 2011a). Wyniki badań pokazują, jak szeroki jest zakres konsekwencji posiadania władzy.

Wartym szczególnego podkreślenia jest fakt, że nie zaobserwowano znaczących różnic między osobami zajmującymi stanowiska kierownicze i osobami podwładnymi

w zakresie ogólnej seksualności. Takowe różnice zaobserwowano jedynie w obszarze władzy w relacjach seksualnych. Słabe różnice odnotowano tylko w motywacjach seksualnych dotyczących przyjemności (tu kierownicy uzyskali wyższe wyniki) i prokreacji (tu kierownicy uzyskali niższe wyniki). Wyniki te można tłumaczyć nieco większym hedonizmem kierowników oraz nastawieniem na realizowanie kariery zawodowej, co zmniejsza zainteresowanie rodzicielstwem. Jednak uprawnione wydaje się stwierdzenie, iż poza obszarem władzy w relacjach seksualnych różnice między kierownikami a podwładnymi nie zostały w niniejszym badaniu zaobserwowane.

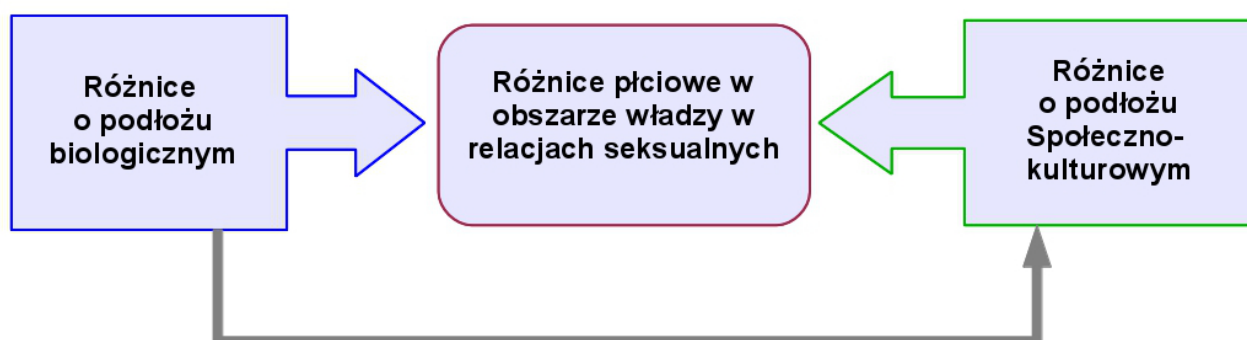
Zarobki badanych okazały się być bardziej niż zajmowane stanowisko powiązane z ogólnym życiem seksualnym. Zaobserwowano zależności związane z motywacjami seksualnymi dotyczącymi przyjemności i prokreacji, ale także ujemną korelację z lękiem przed związkami seksualnymi oraz dodatnią z częstotliwością aktywności seksualnej.

Potwierdzeniem zależności cech osobowości z seksualnością są odnotowane w badaniu liczne korelacje potrzeby władzy i dyrektywności z wybranymi elementami seksualności. Osobowe uwarunkowania władzy korelowały dodatnio z seksualnością pozytywną i częstotliwością aktywności seksualnej, a ujemnie z seksualnością lękową. Takie wyniki są spójne z obrazem osoby o wysokiej potrzebie władzy i dyrektywności. Charakterystyczne dla nich wysoka samoocena i pewność siebie mogą dawać taki obraz ich seksualności – mniej lęku oraz większa pewność siebie. Warty podkreślenia jest brak istotnych zależności potrzeby władzy i satysfakcji seksualnej. Dowodzi on, że zadowolenie z życia seksualnego nie jest warunkowane tymi cechami.

Znaczenie płci – zarówno biologicznej, jak i psychicznej – w kwestii obszaru władzy i seksualności, a także zależności między nimi okazało się znaczące. Kobiety posiadały mniej władzy w sferze zawodowej, miały także słabsze poczucie władzy

w relacjach zawodowych. Potrzeba władzy i dyrektywność również były na niższym poziomie u kobiet niż u mężczyzn. Kobiety miały mniej instrumentalne podejście do seksu, mniejszą pewność siebie w sferze seksualnej, a także były mniej skłonne do inicjowania aktywności seksualnej.

Wpływ na taki stan rzeczy mają różnice płciowe dwojakiego rodzaju: po pierwsze, są to różnice biologiczne pomiędzy płciami związane z inną budową, fizjologią oraz pełnieniem odmiennych funkcji seksualnych, a po drugie, różnice społeczno-kulturowe związane ze stereotypami czy rolami społecznymi przypisanymi odpowiednio kobietom i mężczyznom, które mają swoje źródło w historii, religii i kulturze. Różnice społeczno-kulturowe do pewnego stopnia wynikają z różnic biologicznych. Na rycinie 6.2 przedstawiono możliwe zależności.

Rycina 6.2. Elementy wpływające na różnice między kobietami i mężczyznami w obszarze władzy w relacjach seksualnych

6.1. IMPLIKACJE PRAKTYCZNE

Implikacje praktyczne mogą dotyczyć takich obszarów, jak terapia par, pomoc seksuologiczna i doradztwo zawodowe. Badania dostarczyły wiedzy dotyczącej funkcjonowania w sferze seksualnej osób zajmujących stanowiska kierownicze. Wiedza na temat specyfiki funkcjonowania osób posiadających władzę w sferze zawodowej pozwala na lepsze zrozumienie ich potrzeb i zachowań. Może wyjaśniać potencjalne problemy i trudności pojawiające się w związkach takich osób. Wiedza ta może być wykorzystywana podczas terapii par, w których jedna ze stron zajmuje stanowisko kierownicze. Dane te mogą również okazać się szczególnie przydatne podczas terapii par, w których obie strony mają znaczną władzę w sferze zawodowej. W takich sytuacjach w życiu prywatnym i seksualnym mogą pojawiać się problemy związane z próbami przejęcia kontroli w bliskiej relacji.

Wiedza płynąca z przeprowadzonych badań może zostać także wykorzystana w pomocy psychologicznej czy psychoterapii. Osoby zajmujące stanowiska kierownicze czasem nie uświadamiają sobie, dlaczego ujawniają określone preferencje czy zachowania w obrębie seksualności. Zdarza się nawet, że ich nie akceptują. W takich przypadkach szczególnie istotna wydaje się psychoedukacja i podkreślenie, że taka sytuacja jest zupełnie naturalna i większość osób na stanowiskach kierowniczych charakteryzuje się podobnymi cechami.

Dane mogą zostać wykorzystane także w profilaktyce niewłaściwych zachowań w miejscu pracy (mobbingu czy molestowania seksualnego). Według art. 183a § 6 Kodeksu Pracy molestowaniem seksualnym jest każde nieakceptowane zachowanie o charakterze seksualnym lub odnoszące się do płci pracownika, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności lub poniżenie albo upokorzenie pracownika (Kodeks

Pracy). Na zachowanie tego typu mogą składać się fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy. W badaniach z 1999 r., przeprowadzonych na zlecenie „Rzeczpospolitej”, około 4% aktywnych zawodowo kobiet przyznało, iż były ofiarami molestowania w miejscu pracy. Liczba ujawnianych przypadków molestowania seksualnego w pracy zawodowej w krajach Zachodu wykazuje tendencję wzrostową (Hołyst, 2004). Niniejsze badanie potwierdziło wpływ posiadania władzy na sferę seksualną. Pomimo że badania nie obejmowały negatywnych zachowań seksualnych, ujawniły obraz zmian w seksualności u osób na stanowiskach kierowniczych. Większa skłonność do dominacji seksualnej, większa gotowość do realizowania własnych fantazji seksualnych, większa skłonność do inicjowania aktywności seksualnej, a także wiązanie seksu z władzą na poziomie postaw utajonych tworzy pewien całokształt osoby, która z większym prawdopodobieństwem będzie stosować niewłaściwe zachowania w miejscu pracy. Behawioralne, poznawcze czy emocjonalne skutki posiadania władzy zdają się to prawdopodobieństwo jedynie zwiększać.

Przedstawione badania przeczą popularnemu mitowi o preferencjach związanych z uległością wśród osób posiadających władzę z życia zawodowym. W popkulturze popularna jest historia prezesa dużej korporacji, który w przerwie w pracy korzysta z usług kobiety *dominatrix*⁹. Tłumaczy się to faktem, że w pracy doświadcza on dużej władzy, odpowiedzialności i stresu, które powodują chęć doświadczenia czegoś zupełnie przeciwnego w życiu seksualnym. Prawdopodobnie mogą zdarzać się takie przypadki, jednak nie są one wynikiem specyfiki wykonywanego zawodu, a raczej indywidualnych preferencji osoby i z pewnością nie są one częste.

Uzyskane wyniki badań mogą zostać zastosowane także w obszarze szkoleń dla

⁹ Profesjonalne usługi kobiet powszechnie określanych jako *dominatrix*, Domme lub Femdom, oferują elementy obejmujące zakres niewoli, dyscypliny i dominacji w zamian za pieniądze. W przeciwieństwie do prostytutki nie oferują współżycia seksualnego. Ich zachowania dominujące są ustalane z klientem.

osób posiadających władzę. Na rynku istnieje szeroka gama ofert szkoleń i kursów dla menedżerów, podnoszących ich kwalifikacje i umiejętność kierowania ludźmi. Szkolenia z zakresu nieulegania negatywnym skutkom posiadania władzy lub umiejętnościom radzenia sobie z nimi także wydają się potrzebne i zasadne. Po przejrzeniu ofert na rynku polskim i amerykańskim autorka nie znalazła szkoleń przeznaczonych dla osób zajmujących stanowiska kierownicze dotyczących właśnie negatywnych konsekwencji posiadania władzy. Tego typu kursy i szkolenia oparte na psychoedukacji, ale także uczące, jak ograniczać negatywne konsekwencje władzy, byłyby czymś bardzo potrzebnym. Wyniki uzyskane w niniejszym badaniu także mogłyby zostać wykorzystane przy tworzeniu takich szkoleń. Pojawia się jednak wątpliwość, czy takie szkolenia cieszyłyby się zainteresowaniem osób sprawujących władzę? Istnieje ryzyko, że to właśnie negatywne konsekwencje władzy polegać mogą na przekonaniu zwierzchników, że nie potrzebują tego typu szkoleń, ponieważ sami nie doświadczają konsekwencji posiadania władzy.

PIŚMIENNICTWO

1. Adler, N.E., Boyce, T., Chesney, M.A., Cohen, S., Folkman, S., Kanh, R.L., Syme S.L. (1994). Socioeconomic status and health: the challenge of the gradient. *American Psychologist*, 49, 1, 15–24.
2. Alvesson, M. (1998). Gender relations and identity at work: a case study of masculinities and femininities in an advertising agency. *Human Relations*, 51(8), 969-1005.
3. Anderson, C., Berdahl, J. L. (2002). The experience of power: examining the effects of power on approach and inhibition tendencies. *Journal of personality and social psychology*, 83(6), 1362.
4. Anderson, C., Galinsky, A.D. (2006). Power, optimism, and risk-taking. *European Journal of Social Psychology*, 36, 4, 511-536.
5. Anderson, C., John, O.P., Keltner, D. (2012). The personal sense of power. *Journal of Personality* 80, 2, 313-344.
6. Anderson, C., John, O.P., Keltner, D., Kring, A.M. (2001). Who attains social status? Effects of personality and physical attractiveness in social groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 1, 116–132.
7. Anderson, C., Srivastava, S., Beer, J., Spataro, S.E., Chatman, J.A. (2006). Knowing your place: self-perceptions of status in social groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 6, 1094–1110.
8. Anderson, K.B., Cooper, H., Okamura, L. (1997). Individual differences and attitudes toward rape: a meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23, 3, 295-315.
9. Aronson, E., Wilson, T.D., Akert, R.M. (1995). *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Poznań: Zysk i S-ka.
10. Auguet, R. (1975). *Caligula ou le pouvoir à vingt ans*. [wyd. pol. (1990). *Kaligula czyli Władza w ręku dwudziestolatka*. Przeł. z fr. W. Gilewski. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, s.163].
11. Bachrach, P., Baratz, M.S. (1962). Two faces of power. *The American Political Science Review*, 56, 4, 947-952.
12. Bakalář, E. (1991). *Úvahy o motivu moci*. Praha: Mach. s. 5–6 .

13. Bancroft, J. (2009). Human sexuality and its problems. [wyd. pol. (2011). Z. Lew-Starowicz (red.). *Seksualność człowieka*. Wrocław: Elsevier Urban and Partner, s.560].
14. Bancroft, J., Janssen, E., (2000). The dual control model of male sexual response: a theoretical approach to centrally mediated erectile dysfunction. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 24, 5, 571-579.
15. Bancroft, J., Long, J.S., McCabe, J. (2011). Sexual well-being: a comparison of U.S. black and white women in heterosexual relationships. *Archives of Sexual Behavior*, 40, 4, 725-740.
16. Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of personality. W: L.A. Pervin, O.P. John (red.), *Handbook of personality: theory and research*. New York: Guilford Press, s.154-196.
17. Bargh, J.A., Raymond, P., Pryor, J.B., Strack, F. (1995). Attractiveness of the underling: an automatic sex - power association and its consequences for sexual harassment and aggression. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 5, 768-781.
18. Baryła, W. (2013). *Pieniądze w umyśle: jak myślenie o pieniądzach wpływa na motywacje*. Sopot: Smak Słowa, s. 225.
19. Basow, S.A. (1986). *Gender stereotypes: traditions and alternatives*. Wadsworth, Belmont, CA: Thomson Brooks/Cole Publishing Company, p.320.
20. Baszak-Radomańska, E., Sobkowicz, J. (2011). *Seks w stałym związku*. Lublin: Drukarnia Akapit, s. 280.
21. Beach, S.R.H., Tesser, A. (1993). Decision making power and marital satisfaction: a Self-Evaluation Maintenance perspective. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 12, 4, 471-494.
22. Becker, J. B., Rudick, C. N. (1999). Rapid effects of estrogen or progesterone on the amphetamine-induced increase in striatal dopamine are enhanced by estrogen priming: a microdialysis study. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 64(1), 53-57.
23. Bell, D. V. (1975). *Power, influence, and authority: An essay in political linguistics*. Oxford University Press.
24. Bem, S. L. (1981). *Bem sex-role inventory: Professional manual*. Consulting Psychologists Press.

25. Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 2, 155-162.
26. Bem, S.L. (1981). Gender schema theory: a cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88, 4, 354-364.
27. Bem, S.L. (1984). Androgyny and gender schema theory. A conceptual and empirical integration. *Nebraska Symposium on Motivation*, 32, 179-226.
28. Bem, S.L. (1988). Androgynia psychiczna a tożsamość płciowa. W: P.G. Zimbardo, F.L. Ruch, (red.). *Psychologia i życie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
29. Bem, S.L. (1993). The lenses of gender: transforming the debate on sexual inequality. [wyd. pol. (2000). *Męskość-kobiecość: o różnicach wynikających z płci*. Przeł. S. Pikiel. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s.229].
30. Bennett, J.B. (1988). Power and influence as distinct personality traits: development and validation of a psychometric measure. *Journal of Research in Personality*, 22, 3, 361-394.
31. Bentley, C. G., Galliher, R. V., Ferguson, T. J. (2007). Associations among aspects of interpersonal power and relationship functioning in adolescent romantic couples. *Sex Roles*, 57(7-8), 483-495.
32. Berdahl, J. L., Magley, V. J., Waldo, C. R. (1996). The sexual harassment of men?: Exploring the concept with theory and data. *Psychology of Women Quarterly*, 20(4), 527-547.
33. Blanchflower, D. G., Oswald, A. J. (2004). Money, sex and happiness: An empirical study. *The Scandinavian Journal of Economics*, 106(3), 393-415.
34. Blumstein, P., Schwartz, P. (1983). *American couples: money, work and sex*. New York: Morrow, p.656.
35. Bohner, G., Jarvis, C., Eyssel, F., Siebler, F. (2005). The causal impact of rape myth acceptance on men's rape proclivity: Comparing sexually coercive and noncoercive men. European . *Journal of Social Psychology*, 35, 819-828.
36. Bohner, G., Reinhard, M. A., Rutz, S., Sturm, S., Kerschbaum, B., Effler, D. (1998). Rape myths as neutralizing cognitions: Evidence for a causal impact of anti-victim attitudes on men's self-reported likelihood of raping. *European Journal of Social Psychology*, 28, 257-268.
37. Bozon, M. (2001). Sexuality, gender, and the couple: a sociohistorical perspective. *Annual Review of Sex Research*, 12, 1-32.

38. Brannon, L. (1999). Gender: psychological perspectives. [wyd. pol. (2002). *Psychologia rodzaju: kobiety i mężczyźni - podobni czy różni*. Przeł. M. Kacmąjor. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s.608].
39. Brewer, M.B (1982). Further beyond nine to five: an integration and future directions. *Journal of Social Issues*, 38, 4, 149-157.
40. Browning, J. R., Kessler, D., Hatfield, E., Choo, P. (1999). Power, gender, and sexual behavior. *Journal of Sex Research*, 36, 4, 342-347.
41. Brzozowski, P. (1997). *Skala Dyrektywności Johna J. Raya*. Podręcznik. Warszawa: Polskie Towarzystwo Psychologiczne, s.91.
42. Bugental, D.B., Krantz, J., Lyon, J.E., Cortez, V. (1997). Who's the boss? Differential accessibility of dominance ideation in parent-child relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 6, 1297-1309.
43. Bugental, D.B., Lewis, J.C. (1999). The paradoxical misuse of power by those who see themselves as powerless: How does it happen? *Journal of Social Issues* 55, 1, 51-64.
44. Burt, M. R. (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of personality and social psychology*, 38(2), 217-230.
45. Buss, D.M. (1998). Sexual strategies theory: historical origins and current status. *Journal of Sex Research*, 35, 1, 19-31.
46. Buss, D.M. (1999). Evolutionary psychology: the new science of the mind. [wyd. pol. (2001). *Psychologia ewolucyjna: jak wytłumaczyć społeczne zachowania człowieka? Najnowsze koncepcje*. Przeł. M. Orski. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s.463].
47. Buss, D.M. (2003). Evolution of desire. [wyd. pol. (2007). *Ewolucja pożądania: jak ludzie dobierają się w pary?* Wyd. 3 popr. Przeł. B. Wojciszke, A. Nowak. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 308].
48. Buss, D.M., Craik, K.H. (1981). The act frequency analysis of interpersonal dispositions: aloofness, gregariousness, dominance and submissiveness. *Journal of Personality*, 49, 2, 175-192.
49. Buss, D.M., Schmitt, D.P. (1993). Sexual strategies theory: an evolutionary perspective on human mating. *Psychological Review*, 100, 2, 204-232.
50. Buzy, W. M., McDonald, R., Jouriles, E. N., Swank, P. R., Rosenfield, D., Shimek, J. S., Corbitt-Shindler, D. (2004). Adolescent girls' alcohol use as a risk

- factor for relationship violence. *Journal of Research on Adolescence*, 14(4), 449-470.
51. Byers, E. S., Lewis, K. (1988). Dating couples' disagreements over the desired level of sexual intimacy. *Journal of sex research*, 24(1), 15-29.
52. Cahill, M. (1982). *Couples' perception of power*. Paper for Interpersonal Communication 595: Advanced Conflict Management, University of Montana.
53. Call, V., Sprecher, S., Schwartz, P. (1995). The incidence and frequency of marital sex in a national sample. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 3, 639-652.
54. Cavanaugh, M., Larson, C., Goldberg, A., Bellow, J. (1981). Power. *Communication*, 10, 2, 81-107
55. Cawthorne, N. (1996). *Życie erotyczne wielkich dyktatorów*. Puls, s. 221.
56. Cendrowski, Z., Trawińska, M. (red.) (1996). *Popularny słownik wychowania prorodzinnego i seksualnego*. Aut. hasel Izdebski Z. i in. Warszawa: Agencja Promo-Lider, s.79.
57. Chapleau, K.M., Oswald, D.L. (2010). Power, sex, and rape myth acceptance: testing two models of rape proclivity. *Journal of Sex Research*, 47, 1, 66-78.
58. Chomsky, N. (2007). *Failed states: The abuse of power and the assault on democracy*. Macmillan.
59. Cialdini, R.B. (2008). Influence: science and practice. [wyd. pol. (2009). *Wydawanie wpływu na ludzi: teoria i praktyka*. Wyd. 6. Przeł. B. Wojciszke. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 324].
60. Clark, M. S., Mills, J. (1979). Interpersonal attraction in exchange and communal relationships. *Journal of personality and social psychology*, 37(1), 12.
61. Clark, M.S., Mills, J. (2004). *Interpersonal attraction in exchange and communal relationships*. W: Reis, H.T., Rusbult, C.E. (red.). *Close relationships: key readings*. Philadelphia: Taylor and Francis, s. 245-256.
62. Clinard, M. B. (1990). *Corporate corruption: The abuse of power*. Greenwood Publishing Group.
63. Coast, E.J., Feldman, R.S. (1996). Gender differences in nonverbal correlates of social skills. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22, 1014-1022.
64. Conniff, R. (2005). The ape in the corner office: understanding the workplace beast in all of us. [wyd. pol. (2006). *Korporacyjne zwierzę: jak zrozumieć bestię, która tkwi w każdym z nas*. Przeł. P. Amsterdamski. Warszawa: Wydawnictwo CiS, s.431].

-
65. Cromwell, R. E., Olsen, D. H. (1975). *Power in families*. Sage/Wiley, San Francisco.
66. Cross, S.E., Madson, L. (1997). Models of the self: self-construals and gender. *Psychological Bulletin*, 122, 1, 5-37.
67. Dahl, R.A. (1957). The concept of power. *Behavioral Science*, 2, 3, 201-215.
68. Deaux, K., Lewis, L. L. (1983). Assessment of gender stereotypes: Methodology and components. *American Psychologist*, 38, 1, 1-14.
69. Deaux, K., Major, B. (1987). Putting gender into context: An interactive model of gender-related behavior. *Psychological review*, 94(3), 369-389.
70. Depko, A. (2010). Historia seksuologii W: Z. Lew-Starowicz (red.), V. Skrzypulec (red.) *Podstawy seksuologii* (s. 11-23). Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
71. Deutsch, M. (1973). Conflicts: productive and destructive. W: F.E. Jandt (red.), *Conflict resolution through communication*. New York: Harper&Row.
72. DiMaggio, J. (2006). *Marilyn, Joe and Me*. New York: Penmarin Books.
73. Dimen, M. (2003). *Sexuality, intimacy, power*. New York: The Analytic Press; Taylor and Francis Group, p.328.
74. Dindia, K., Allen, M. (1992). Sex differences in self-disclosure: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 112(1), 106-124.
75. Domhoff, G. W. (2002). *Who rules America?* Boston: McGraw-Hill.
76. Dovidio, J. F., Ellyson, S. L., Keating, C. F., Heltman, K., Brown, C. E. (1988). The relationship of social power to visual displays of dominance between men and women. *Journal of personality and social psychology*, 54(2), 233-242.
77. Dulko, S. (2006). Saga o płci. *Rocznik Lubuski*, 32, 2, 87-93.
78. Duriez, B., Van Hiel, A. (2002). The march of modern fascism. A comparison of social dominance orientation and authoritarianism. *Personality and Individual Differences*, 32(7), 1199-1213.
79. Dutton, D. G., Aron, A. P. (1974). Some evidence for heightened sexual attraction under conditions of high anxiety. *Journal of personality and social psychology*, 30(4), 510-517.
80. Dziemian, A., Łucka, I. (2008). Transseksualizm czy zinternalizowana homofobia - studium przypadku. *Psychiatria Polska*, 42, 1, 105-114.
81. Eagly, A. H. (2003). Few women at the top: How Role Incongruity Produces Prejudice and the Glass Ceiling. W: D. Van Knippenberg, M. Hoog (ed.).

- Leadership and Power. Identity Processes in Groups and Organizations*, Sage Publications, London.
82. Eagly, A. H., Karau, S. J. (1991). Gender and the emergence of leaders: A meta-analysis. *Journal of personality and social psychology*, 60(5), 685.
 83. Ely, R. J. (1995). The power in demography: Women's social constructions of gender identity at work. *Academy of Management Journal*, 38(3), 589-634.
 84. Emerson, R.M. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 27, 1, 31-41.
 85. Emmons, R.A. (1984). Factor analysis and construct validity of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality Assessment*, 48, 3, 291-300.
 86. Exline, R.V., Ellyson, S.L., Long B. (1975). Visual behaviors as an aspects of power role relationship. W: P. Pilner, L. Krames, T. Allowey (red.). *Nonverbal communication of aggression*. New York: Plenum Press, s.21-52.
 87. Fazio, R. H. (1986). How do attitudes guide behavior. W: R.M. Sorrentino, E.T. Higgins (red.), *Handbook of motivation and cognition: Foundations of social behavior* (s. 204-243). New Yourk: Guilford Press.
 88. Fazio, R. H. (2001). On the automatic activation of associated evaluations: An overview. *Cognition and Emotion*, 15(2), 115-141.
 89. Feingold, A., Mazzella, R. (1998). Gender differences in body image are increasing. *Psychological Science*, 9(3), 190-195.
 90. Felmlee, D.H. (1994). Who's on top? Power in romantic relationships. *Sex Roles*, 31, 5-6, 275-295.
 91. Fischer, T.D., Davis, C.M., Yarber, W.L., Davis, S.L. (2011). *Handbook of sexually-related measures*. Ed.3. New York: Routled Taylor and Francis Group, s. 656.
 92. Fiske, S.T. (1993). Controlling other people. The impact of power on stereotyping. *American Psychologist*, 48, 621-628.
 93. Fitzgerald, L. F., Swan, S., Magley, V. J. (1997). But was it really sexual harassment?: Legal, behavioral, and psychological definitions of the workplace victimization of women. W: W. O'Donohue (red.), *Sexual harassment: Theory, research, and treatment* (s. 5-28). Boston: Allyn and Bacon.
 94. Fitzgerald, L.F. (1993). Sexual harassment: violence against women in the workplace. *American Psychologist*, 48, 10, 1070-1076.

95. Flynn, F.J., Reagans, R.E., Amanatullah, E.T., Ames, D.R. (2006). Helping one's way to the top: self-monitors achieve status by helping others and knowing who helps whom. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 6, 1123–1137.
96. Foa, E., Foa U. (1980). Resources theory: interpersonal behavior as exchange. W: J.K. Gergen, M.S. Greenberg, R.H. Willis (red.). *Social exchange: advances in theory and research*. New York: Plenum Press, s.77-94.
97. Fodor, E.M., Smith, T. (1982). The Power Motive as Influence on Group Decision Making. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(1) , 178.
98. Folger, J.P., Poole, M.S., Stutman, R. (1993). *Working through conflict: A communication perspective*. Glenview, IL:Scott, Foresman & Company.
99. French, J.R.P. Jr., Raven, B. (1959). The bases of social power. W: D. Cartwright (red.). *Studies in social power*. Ann Arbor, MI: University of Michigan, s.150-169.
100. Fromm, E. (1954). The art of loving. [wyd. pol. (2001). *O sztuce miłości*. Przeł. A. Bogdański. Warszawa: De Agostini we współpracy z Ediciones Altaya Polska, s.131].
101. Frye, C. A., Rhodes, M. E., Rosellini, R., Svare, B. (2002). The nucleus accumbens as a site of action for rewarding properties of testosterone and its 5 α -reduced metabolites. *Pharmacology Biochemistry and Behavior*, 74(1), 119-127.
102. Gagnon, J.H., Simon W. (1987). The sexual scripting of oral genital contacts. *Archives of Sexual Behavior*, 16, 1, 1-25.
103. Galinsky, A.D., Gruenfeld, D.H., Magee, J.C. (2003). From power to action. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 3, 453-466.
104. Gapik, L. (1977). Psychospołeczne aspekty zachowania seksualnego. W: K. Imieliński (red.). *Seksuologia społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s.270-312.
105. Gartner, M. (2009). *Daj jej orgazm: co powinieneś wiedzieć, żeby zawsze trafić w dziesiątkę*. Gliwice: Złote Myśli, s.259.
106. Gawronski, B., Bodenhausen, G. V. (2006). Associative and propositional processes in evaluation: an integrative review of implicit and explicit attitude change. *Psychological bulletin*, 132(5), 692-731.
107. Gąsiorowska, A. (2014). *Psychologiczne znaczenie pieniędzy. Dlaczego pieniądze wywołują koncentrację na sobie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s.271.

108. Gentile, D. A. (1993). Just what are sex and gender, anyway? A call for a new terminological standard. *Psychological Science*, 4(2), 120-122.
109. Godlewski, J. (1985). Etologiczne aspekty seksuologii. W: K. Imieliński (red.) *Seksuologia biologiczna* (s. 418-462). Warszawa: PWN.
110. Goldberg, H. (1979). The new male. [wyd. pol. (2000). *Wrażliwy macho: mężczyzna*. Przeł. P. Kołyszko. Warszawa: Diogenes, s.77].
111. Goldhamer, H., Shils, E.A. (1939). Types of power and status. *American Journal of Sociology*, 45, 171–182.
112. Gonzaga, G. C., Keltner, D., Londahl, E. A., Smith, M. D. (2001). Love and the commitment problem in romantic relations and friendship. *Journal of personality and social psychology*, 81(2), 247.
113. Goodchilds, J.D. (1979). Power: a matter of mechanics? *Society for Advancement of Social Psychology Newsletter*, 5, 3, 3.
114. Goodwin, S.A., Gubin, A.F., Susan T., Yzerbyt, V.Y. (2000). Power can bias impression processes: stereotyping subordinates by default and by design. *Group Processes and Intergroup Relations*, 3, 3, 227-256.
115. Graham, C.A., Sanders, S.A., Milhausen, R.R. (2006). The sexual excitation/sexual inhibition inventory for women: psychometric properties. *Archives of Sexual Behavior*, 35, 4, 397-409.
116. Grant, R. W., Keohane, R. O. (2005). Accountability and abuses of power in world politics. *American political science review*, 99(01), 29-43.
117. Gray-Little, B., Burks, N. (1983). Power and satisfaction in marriage: A review and critique. *Psychological Bulletin*, 93, 3, 513-538.
118. Green, B. L., Lee, R.R., Lustig. (1974). Conscious and unconscious factors in marital infidelity. *Medical Aspects of Human Sexualit*, 8, 8.
119. Greenwald, A. G., Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological review*, 102(1), 4-27.
120. Greenwald, A.G., McGhee, D.E., Schwartz, J.L.K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: the implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 6, 1464-1480.
121. Griffitt, W. (1987). Femeles, males and sexual response. In. K. Kelly (red.). *Females, males, and sexuality* (s. 141-173). Albany, NY: SUNY Press.
122. Groth, A.N., Birnbaum, H.J. (1979). *Men who rape: the psychology of the offender*. New York: Plenum Press, p.227.

123. Gruenfeld, D.H., Inesi, M.E., Magee, J.C., Galinsky, A.D. (2008). Power and the objectification of social targets. *Journal of Personality and Social Psychology*, 95, 1, 111-127.
124. Gutek, B. A. (1985). *Sex and the workplace*. San Francisco: Jossey-Bass Inc Pub.
125. Gutek, B. A., O'Connor, M. (1995). The empirical basis for the reasonable woman standard. *Journal of Social Issues*, 51, 1, 151-166.
126. Gutek, B.A., Larwood, L. (1989). Introduction: Women's career are important and different. W: B. A. Gutek, L. Larwood (red.), *Women's career development*, Newbury Park:CA: Sage (s. 7-14).
127. Haavio-Mannila, E., Kontula, O. (1997). Correlates of increased sexual satisfaction. *Archives of Sexual Behavior*, 26, 4, 399-419.
128. Hall, J.A. (1990). *Nonverbal sex differences: communication accuracy and expressive style*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, p.207.
129. Hall, J.A., Halberstadt, A.G., O'Brien, Ch.E. (1997). „Subordination” and non-verbal sensitivity: a study and synthesis of findings based on trait measures. *Sex Roles*, 37, 5-6, 295-317.
130. Hawley, P.H., Hensley, W.A. (2009). Social dominance and forceful submission fantasies: feminine pathology or power? *Journal of Sex Research*, 46, 6, 568–585.
131. Heilbrun Jr, A. B. (1968). Sex role, instrumental-expressive behavior, and psychopathology in females. *Journal of Abnormal Psychology*, 73(2), 131.
132. Henley, N.M. (1986). *Body politics: power, sex, and nonverbal communication*. Englewood Cliffs, NJ: Simon and Schuster, p.214.
133. Hill, C. A., Preston, L. K. (1996). Individual differences in the experience of sexual motivation: Theory and measurement of dispositional sexual motives. *Journal of Sex Research*, 33(1), 27-45.
134. Hołyst, B. (2004). Patologia w miejscu pracy: mobbing i molestowanie seksualne. *Prokuratura i Prawo*, 1(8), 7-37.
135. Hopcroft, R. L. (2006). Sex, status, and reproductive success in the contemporary United States. *Evolution and Human Behavior*, 27(2), 104-120.
136. Hsu, B., Kling, A., Kessler, C., Knapke, K., Diefenbach, P., Elias, J.E. (1994). Gender differences in sexual fantasy and behavior in a college population: a ten-year replication. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 20, 2, 103–118.

137. Hughes, R.L., Ginnett, R.C., Curphy, G.J. (2006). *Leadership: Enhancing the Lessons of Experience*. New York: McGraw-Hill.
138. Hughes, T.G., Snell, W.E. (1990). Communal and exchange approaches to sexual relations. *Annals of Sex Research*, 3, 2. 149-163.
139. Imieliński, K. (1984). *Seksuologia kulturowa*. Wyd. 2. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s.391.
140. Imieliński, K. (1984). *Seksuologia społeczna: zagadnienia psychospołeczne*. Wyd. 3. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s.579.
141. Imieliński, K. (1990). *Seksjatria tom 1- 2*. Warszawa: PWN.
142. Izdebski, Z. (2010). *Seks Polaków w Internecie*. Raport Polpharmy na temat seksualności Polaków w Internecie. Materiały informacyjne dla mediów. Warszawa: Centrum Badań Marketingowych Indicator, s.56.
143. Izdebski, Z. (2012). *Seksualność Polaków na początku XXI wieku: studium badawcze*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s.833.
144. Janda, L.H. (1998). Love and sex tests: 24 revealing love, sex and relationship tests developed by psychologists. [wyd. pol. (2003). *Twój miłosny autoportret: 24 testy psychologiczne dotyczące miłości, seksu i związków*. Przeł. M. Adamkiewicz. Warszawa: Jacek Santorski, s. 184.
145. Janeway, E. (1981). *Power of the weak*. New York: Morrow Quill Paperbacks.
146. Janssen, E., Vorst, H., Finn, P., Bancroft, J. (2002). The Sexual Inhibition (SIS) and Sexual Excitation (SES) scales: I. Measuring sexual inhibition and excitation proneness in men. *Journal of Sex Research*, 39, 2, 114-126.
147. Jarymowicz, M. (1976). Makiawelizm - osobowość ludzi nastawionych na manipulowanie innymi. W: J. Reykowski (red.). *Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi*. Warszawa: Książka i Wiedza, s.285-317.
148. Johnson, A.M., Wadsworth, J., Wellings, K., Field J. (1994). *Sexual attitudes and lifestyles*. Oxford: Blackwell Scientific Publications, s.499.
149. Kaczyński, S. (2012). Konkutowanie czy kooperacja—drogą rozwoju przedsiębiorstw w XXI wieku. *Zarządzanie i Finanse*, 1(3), 163-173.
150. Kaschak, E. (2001). *Nowa psychologia kobiety: podejście feministyczne*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s.285.
151. Keltner, D., Gruenfeld, D.H., Anderson, C., (2003). Power, approach, and inhibition. *Psychological Review*, 110, 2, 265-284.

152. Kimmel, M.S., Messner, M.A. (1992). *Men's lives*. 2nd ed. New York: Macmillan Publishing, s. 586.
153. Kinsey, A.C., Pomeroy, W.B., Martin, C.E. (1948). *Sexual behavioral in the human male*. Philadelphia: W.B.Saunders, p.804.
154. Kinsey, A.C., Pomeroy, W.B., Martin, C.E., Gebhard, P.H. (1953). *Sexual behavior in the human female*. Oxford: W.B.Saunders, s.842.
155. Kipnis, D. (1972). Does power corrupt? *Journal of Personality and Social Psychology*, 24, 1, 33-41.
156. Kipnis, D. (1976). *The Powerholders*. Chicago: University Press
157. Kipnis, D. (2001). Using power: newton's second law. W: A.Y. Lee-Chai, J.A. Bargh, A. Arber (red.). *The use and abuse of power: multiple perspectives on the causes of corruption*. New York: Psychology Press, s.312.
158. Knafo, D., Jaffe, Y. (1984). Sexual fantasizing in males and females. *Journal of Research in Personality*, 18, 4, 451-462.
159. Kocur, D., Waclawik S. (2010). Seks rytualny W: E. Charzyńska (red.). *Seksuologia w obiektywie innych nauk* (s. 45-59). Kraków: AT Group Sp.z o.o.
160. Kozieł, B. (1996). Święto szaleńców. *Stańczyk. Pismo Konserwatystów i Liberalów*, 11, 1/28, s.4.
161. Kozusznik, B. (1996). *Podmiotowość zespołu pracowniczego w organizacji*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
162. Kozusznik, B. (2005a). *Wpływ społeczny w organizacji*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, s.222.
163. Kozusznik, B. (2005b). *Kierowanie zespołem pracowniczym*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, s.228.
164. Kozusznik, B. (2007). *Zachowania człowieka w organizacji*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, s.270.
165. Kozusznik, B. (2010). Zagrożenia wpływu społecznego w organizacji . W: B. Kozusznik, M. Chrupała-Pniak (red.). *Zastosowania psychologii w zarządzaniu*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s.191-209.
166. Krajewski, R. (2009). *Prawa i obowiązki seksualne małżonków: Studium prawne nad normą i patologią zachowań*. Warszawa: Oficyna a Wolters Kluwer business, s.408.
167. Krawczuk, A. (2006). *Poczet cesarzowych Rzymu*. Warszawa: Wydawnictwo Iskry, s.247.

168. Kruger, D.J. (2008). Young adults attempt exchanges in reproductively relevant currencies. *Evolutionary Psychology*, 6, 1, 204-212.
169. Kuczyńska, A. (1992). *Inwentarz do oceny płci psychologicznej*. Podręcznik. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP, s.
170. Kuczyńska, A. (1992). Płeć psychologiczna. Podstawy teoretyczne, dane empiryczne oraz narzędzie pomiaru. *Przegląd Psychologiczny*, 35, 2, 237-247.
171. Kurnal, J. (red.) (1972). *O sprawności i niesprawności organizacji: szkice o biurokracji i biurokratyzmie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, s.366.
172. Laskowski, P. (2005). Korupcja władz lokalnych. *Zeszyty Naukowe WWSZIP*, 6(1), 70-77.
173. Laumann, E.O., Gagnon, J.H., Michael, R.T., Michaels S. (1994). *The social organization of sexuality: sexual practices in the United States*. Chicago: University of Chicago Press, p.718.
174. Leavitt, H. J. (2005). *Top down: Why hierarchies are here to stay and how to manage them more effectively*. Cambridge, MA: Harvard Business School Press.
175. Lee-Chai, A.Y., Bargh, J.A. (2001). The use and abuse of power: multiple perspectives on the causes of corruption. [wyd. pol. (2009). A. Kacmajor, A. Sulak, M. Bianga, (red. przekł.). *Władza: pokusy i zagrożenia*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s.392].
176. Leigh, B. C. (1989). Reasons for having and avoiding sex: Gender, sexual orientation, and relationship to sexual behavior. *Journal of Sex Research*, 26(2), 199-209.
177. Lelakowska, K., Zdrojewicz, Z. (2008). Płeć psychologiczna a preferowane bodźce seksualne. *Seksuologia Polska*, 6, 1, 14–20.
178. Lew-Starowicz, Z. (1987). *Barwy seksu*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, s.240.
179. Lew-Starowicz, Z. (2001). *Encyklopedia erotyki*. Warszawa: Muza, s.547.
180. Lew-Starowicz, Z. (2003). Seksualność płci. *Kosmos*, 52, 1, 43-48.
181. Lew-Starowicz, Z. (red.), Skrzypulec, V. (red.) (2010). *Podstawy seksuologii*. Aut. Beisert, M. i in. Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL, s.376.

182. Lewin, M. (1984). The victorians, the psychologist and psychic birth control. W: M. Levin (red.). *In the shadow of the past: Psychology portrays the sexes*. New York: Columbia University Press, s.39-76.
183. Likert, R. (1961). *New patterns of management*. New York: McGraw-Hill.
184. Lilly, E. R. (1989). The Determinants of Organizational Power Styles. *Educational Review*, 41(3), 281-293.
185. Lips, H. M. (1985). Gender and the sense of power: Where are we and where are we going?. *International Journal of Women's Studies*, 8(5), 483-489.
186. Lips, H.M. (1991). *Women, men, and power*. London-Toronto, Mountain View, CA: Mayfield Publishing Company, p.245.
187. Lisak, D., Roth, S. (1988). Motivational factors in nonincarcerated sexually aggressive men. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 5, 795-802.
188. Loeb, R. C., Horst, L. (1978). Sex differences in self-and teachers' reports of self-esteem in preadolescents. *Sex Roles*, 4(5), 779-788.
189. Lord, R.G., De Vader, C., Alliger, G.M. (1986). A meta-analysis of the relation between personality traits and leadership perceptions: an application of validity generalization procedures. *Journal of Applied Psychology*, 71, 3, 402-410.
190. Ludeman, K., Erlandson, E. (2006). Alpha male syndrome. [wyd. pol. (2008). *Syndrom samca alfa: jak wykorzystać go w biznesie*. Przeł. G. Skoczylas. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis, s.284].
191. Lukes, S. (2006). Władza w ujęciu radykalnym. W: A. Jasińska-Kania, L.M. Nijakowski, J. Szacki, M. Ziółkowski (red.). *Współczesne teorie socjologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s.502-511.
192. Magee, J. C., Galinsky, A. D. (2008). 8 Social Hierarchy: The Self-Reinforcing Nature of Power and Status. *The Academy of Management Annals*, 2(1), 351-398.
193. Magee, J.C., Galinsky, A.D., Gruenfeld, D.H. (2007). Power, propensity to negotiate, and moving first in competitive interactions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 33, 2, 200-212.
194. Mahoney, E. R. (1983). *Human sexuality*. New York: McGraw-Hill Book Company.
195. Maison, D. (2004). *Utajone postawy konsumenckie: analiza możliwości wykorzystania metody IAT*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s.189.

196. Malewska, H. (1969). *Kulturowe i psychospołeczne determinanty życia seksualnego*. Wyd.2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s.266.
197. Maliszewski, N. (2011). *Dynamiczna teoria postaw: o relacji postaw jawnych i utajonych*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s.218.
198. Mandal, E. (1995). Seksizm a praca i bezrobocie kobiet. *Psychologia Wychowawcza*, 38, 3, 235-240.
199. Mandal, E. (2000). *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s.276.
200. Mandal, E. (2001). Molestowanie seksualne w miejscu pracy. *Czasopismo Psychologiczne*, 7, 1, 61-70.
201. Mandal, E. (2003a). *Kobiecość i męskość: popularne opinie a badania naukowe*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak, s.169.
202. Mandal, E. (2003b). Style rozwiązywania konfliktów zawodowych przez menedżerów a płeć. *Kobieta i Biznes: Akademicko-Gospodarcze Forum*, 11, 1/4, 14-17.
203. Mandal, E. (2004). *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*. Wyd. 2 zm. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s.276.
204. Mandal, E. (2004b), *Stereotypowe postrzeganie ról kobiet i mężczyzn jako wyznacznik karier zawodowych i funkcjonowania na rynku pracy*. w: *Płeć a możliwości ekonomiczne w Polsce: czy kobiety straciły na transformacji?*, Raport Banku Światowego, Warszawa: Biuro Banku Światowego w Polsce.
205. Mandal, E. (2008). *Miłość, władza i manipulacja w bliskich związkach*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s.323.
206. Mandal, E. (ed.) (2012). *Masculinity and femininity in everyday life*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s.166.
207. Mandal, E., Balcerzak-Paradowska, B., Lisowska, E., Budrowska, B., Wóycicka I., Parlińska, M., Sawiska J.I. (2004). *Gender and economic opportunities in Poland*. Documente of The World Bank. Report No 29205-Pol. Warsaw Office: The World Bank.
208. Mandal, E., Banot, A.E. (2007). Kobiecość i męskość a stereotyp feministki. W: E. Mandal (red.). *W kręgu gender*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s.58-78.

209. Mandal, E., Kocur, D. (2015). Poczucie władzy a poczucie satysfakcji seksualnej w intymnych relacjach. *Seksuologia Polska*, 13, 1, 1-7.
210. Mann, R. D. (1959). A review of the relationships between personality and performance in small groups. *Psychological Bulletin*, 56(4), 241-270.
211. Mann, R.D. (1959). A review of the relationship between personality and performance in small groups. *Psychological Bulletin*, 56, 241-270.
212. Marmot, M. (2004). *The status syndrome: how social standing affects our health and longevity*. New York: Holt, p.320.
213. Mason, A., Blankenship, V. (1987). Power and affiliation motivation, stress and abuse in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 1, 203-210.
214. Masters, W.H., Johnson V.E. (1986, printing 1966). *Human sexual response*. Toronto: Bantam Books, s. 363.
215. May, R. (1972). *Power and innocence: a search for the sources of violence*. Oxford: W. W. Norton, s. 283.
216. McClelland, D.C. (1969). The two faces of power. *Journal of International Affairs*, 24, 141-154.
217. McClelland, D.C. (1975). *Power: the inner experience*. New York: Irvington.
218. McLaren, A. (2002). *Sexual blackmail: a modern history*. Cambridge: Harvard University Press, p.356.
219. McNulty, J.K., Fisher, T.D. (2008). Gender differences in response to sexual expectancies and changes in sexual frequency: a short-term longitudinal study of sexual satisfaction in newly married couples. *Archives of Sexual Behavior*, 37, 2, 229-240.
220. Meston, C.M., Buss, D.M. (2009). Why women have sex: understanding sexual motivations from adventure to revenge (and everything in between). [wyd. pol. (2010). *Dlaczego kobiety uprawiają seks: motywacje seksualne - od przygody po zemstę*. Przeł. A. Nowak. Sopot: Smak Słowa, s. 296].
221. Minton, H. L. (1972). Power and personality. W: J. T. Tedeschi (red.) *The social influence process*. Chicago: Aldine-Atherton.
222. Moeliker, C. W. (2001). The first case of homosexual necrophilia in the mallard *Anas platyrhynchos* (Aves: Anatidae). *Deinsea*, 8, 243-247.
223. Moretti, M., von Matt, L. (1974). *Etruskische Malerei in Tarquinia*. Dumont. s. 90.

224. Morreale, S. P., Spitzberg, B. H., Barge, J. K. (2007). *Komunikacja między ludźmi: motywacja, wiedza i umiejętności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
225. Mowday, R.T. (1978). The exercise of upward influence in organizations. *Administrative Science Quarterly*, 23, 1, 137–156.
226. Nęcki, Z. (1990). *Wzajemna atrakcyjność*. Warszawa: Wiedza Powszechna, s.293.
227. Ng, S. H. (1980). *The social psychology of power*. San Diego, CA: Academic Press.
228. Nosal, C.Z. (2010). Dinozaury władzy. Destrukcyjne kierowanie organizacjami. W: B. Kożusznik (red.), M. Chrupała-Pniak (red.). *Zastosowania psychologii w zarządzaniu*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, s.157-176.
229. Nowinski, J.K., LoPiccolo, J. (1979). Assessing sexual behavior in couples. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 5, 3, 225-243.
230. Palmer, C. T., Tilley, C. F. (1995). Sexual access to females as a motivation for joining gangs: An evolutionary approach. *Journal of Sex Research*, 32(3), 213-217.
231. Pastusiak, L. (2009). *Romanse prezydentów USA*. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „ADAM”, s. 438.
232. Patton, W., Mannison, M. (1995). Sexual coercion in high school dating. *Sex roles*, 33(5-6), 447-457.
233. Pollet, T. V., Nettle, D. (2009). Partner wealth predicts self-reported orgasm frequency in a sample of Chinese women. *Evolution and Human Behavior*, 30(2), 146-151.
234. Pryor, J. B., Whalen, N. J. (1997). A typology of sexual harassment: Characteristics of harassers and the social circumstances under which sexual harassment occurs. W: W.O'Donohue (red.), *Sexual harassment. Theory, research, and treatment* (s. 129-151). Boston: Allyn and Bacon.
235. Pryor, J.B. (1987). Sexual harassment: proclivities in men. *Sex Roles*, 17, 5/6, 269-290.
236. Pryor, J.B., LaVite, Ch.M., Stoller, L.M. (1993). A social psychological analysis of sexual harassment: The person/situation interaction. *Journal of*

- Vocational Behavior*, 42, 1, Special issue: *Sexual harassment in the workplace*, s. 68-83.
237. Pryor, J.B., Stoller, L.M. (1994). Sexual cognition processes in men high in the likelihood to sexually harass. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 2, 163-169.
238. Pużynski, S., Wciórka, J. (1997). *Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10: opisy kliniczne i wskazówki diagnostyczne*. Kraków-Warszawa: Uniwersyteckie Wydawnictwo Medyczne „Vesalius” i Instytut Psychiatrii i Neurologii
239. Raven, B.H. (1965). Social influence and power. W: I. Steiner, M. Fishbein (red.). *Current studies in social psychology*. New York: Holt, Rinehart and Winston, s.371-382.
240. Ray, J. J. (1979). Does authoritarianism of personality go with conservatism?. *Australian Journal of Psychology*, 31(1), 9-14.
241. Ray, J.J. (1976). Do authoritarians hold authoritarian attitudes? *Human Relations*, 29, 4, 307-325.
242. Richters, J., de Visser, R.O., Rissel, C.E., Grulich, A.E., Smith, A.M.A. (2008). Demographic and psychosocial features of participants in bondage and discipline, “somasochism” or dominance and submission (BDSM): data from a national survey. *Journal of Sexual Medicine*, 5, 7, 1660-1668.
243. Rodman, H. (1972). Marital power, and the theory of resources in cultural context. *Journal of Comparative Family Studies*, 3, 1, 50-69.
244. Roiphe, K. (2012). She works crazy hours. She takes care of the kids. She earns more money. She manages her team. At the end of the day, she wants to be... spanked ? *Newsweek*, 159, 17/18, 24-28.
245. Rosenthal, R., Jacobson, L. (1968). Pygmalion in the classroom. *The Urban Review*, 3(1), 16-20.
246. Rotengruber, P. (2007). Fundacje, media, etyka. O nadużywaniu uprawnień przez organizacje non-profit. *Annales*, 10(2), 57-64.
247. Sakaluk, J.K., Milhausen, R.R. (2012). Factors influencing university students' explicit and implicit sexual double standards. *Journal of Sex Research*, 49, 5, 464-476.
248. Saltzman, A. (1991). Trouble at the top. *US News & World Report*, 17, 40-48.

249. Schneider, M. (2006). Marilyn, dernières séances.[wyd. pol. (2012). *Marilyn, ostatnie seanse*. Przeł. J. Giszczak. Wyd. 2. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, s.405].
250. Scott, J. (2006). *Władza*. Warszawa: Wydawnictwo Sic!, s.218.
251. Seligman, M.E.P., Walker, E.F., Rosenhan D.L. (2001). Abnormal psychology. [wyd. pol. (2003). Gilewicz,J., Wojciechowski, A. (red. przekł). *Psychopatologia*. Poznań: Zysk i S-ka, s.572-615].
252. Shartle, C. L. (1961). *Leadership and organizational behavior. Leadership and interpersonal behavior*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
253. Sheldon, K.M., King, L.A., Houser-Marko, L., Osbaldiston, R., Gunz, A. (2007). Comparing IAT and TAT measures of power versus intimacy motivation. *European Journal of Personality*, 21, 3, 263-280.
254. Sieradzan, J. (2005). *Szaleństwo w religiach świata: szamanizm, religia staro-grecka, judaizm, chrześcijaństwo, hinduizm, buddyzm, islam*. Kraków: Inter Esse: Wydawnictwo Wanda, s.815.
255. Sieradzan, J. (2009). Ile płci ma człowiek. *ALBO albo*, 2, 3, 103-144.
256. Skarżyńska, K. (1990). Orientacja egalitarna i nieegalitarna.[W:] J. Reykowski, K. Skarżyńska, M. Ziółkowski. *Orientacje społeczne jako element mentalności*. Poznań: Wydawnictwo Nakom, s.139-157.
257. Skarżyńska, K., Chmielewski, K. (2001). Praca w życiu Polaków: wewnętrzna potrzeba czy konieczność bytowa?. *Studia Psychologiczne*, 39, 141-159.
258. Skowroński, D. (2003). *Preferencje seksualne Polaków*. Poznań: P.W. „Interfund” spółka z o.o.
259. Smith, P. K., Wigboldus, D. H., Dijksterhuis, A. P. (2008). Abstract thinking increases one's sense of power. *Journal of Experimental Social Psychology*, 44(2), 378-385.
260. Snell, W.E. Jr., Fisher, T.D., Schuh, T. (1992). Reliability and validity of the sexuality scale: a measure of sexual-esteem, sexual depression, and sexual-pre-occupation. *Journal of Sex Research*, 29, 2, 261-273.
261. Snell, W.E. Jr., Papini, D.R. (1989). The sexuality scale: an instrument to measure sexual-esteem, sexual-depression, and sexual-preoccupation. *Journal of Sex Research*, 26, 2, 256-263.

262. Snell, W.E., Fisher, T.D., Miller, R.S. (1991). Development of the sexual awareness questionnaire: components, reliability, and validity. *Annals of Sex Research*, 4, 1, 65-92.
263. Snell, W.E., Fisher, T.D., Walters, A.S. (1993). The multidimensional sexuality questionnaire: an objective self-report measure of psychological tendencies associated with human sexuality. *Annals of Sex Research*, 6, 1, 27-55.
264. Spira, A., Bajos, N. (1994). *The ACSF group sexual behaviour and AIDS*. Avebury: Hampshire, UK.
265. Steele, C. M., Aronson, J. (1995). Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of personality and social psychology*, 69(5), 797-811.
266. Sternberg, R.J. (1986). A triangular theory of love. *Psychological Review*, 93, 2, 119-135.
267. Stewart, J. E. (1980). Defendant's attractiveness as a factor in the outcome of trials. *Journal of Applied Social Psychology*, 10, 348-361.
268. Stogdill, R.M. (1948). Personal factors associated with leadership: a survey of the literature. *The Journal of Psychology*, 25, 35-71.
269. Strelau, J., Doliński, D. (2010). *Psychologia akademicka. Tom II*, Gdańsk: GWP.
270. Swetoniusz Trankwillus, G. (1987). *De vita caesarum*. [wyd. pol. (2004). *Żywoty Cezarów*. Przeł. [z łac.] wstęp i komentarz J. Niemirska-Pliszczyńska. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, s.352].
271. Symons, D. (1979). *The evolution of human sexuality*. New York: Oxford University Press, s. 358.
272. Szlendak, M. A., Wojciszke, B. (2010). Skale do pomiaru orientacji sprawczej i wspólnotowej. *Psychologia Społeczna*, (1 (13), 57-70.
273. Ślósarz, W. (2003). Analiza struktury preferencji zachowań seksualnych. *Seksuologia Polska*, 1, 1, 9-16.
274. Thibaut, J.W., Kelley H.H. (1959). *The social psychology of groups*. New York: Wiley.
275. Tiedens, L. Z. (2001). Anger and advancement versus sadness and subjugation: the effect of negative emotion expressions on social status conferral. *Journal of personality and social psychology*, 80(1), 86-94.

276. Tiefer, L. (1993). In Pursuit of the perfect penis. The medicalization of male sexuality. In: A. Minas (red.), *Gender basics: Feminist perspectives on woman and man* (s. 315-319). Belmont, CA: Wadsworth.
277. Titkow, A. (2003). *Szklany sufit: bariery i ograniczenia karier kobiet: monografia zjawiska*. Warszawa: Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, s. 376.
278. Townsend, J.M. (1998). Sexual attractiveness sex differences in assesment and criteria. *Evolution and Human Bahavior*, 19, 3, 171-191.
279. Trivers, R.L. (1972). Parental investment and sexual selection. W: B. Campbell (red.), *Sexual Selection and the Descent of Man*, Chicago: Aldine de Gruyter, (s. 136-179).
280. Van Vugt, M. (2011). The male warrior hypothesis. *The Psychology of Social Conflict and Aggression*, 13, 233-247.
281. Vetulani, J. (2012). *Mózg: fascynacje, problemy, tajemnice*. Wyd. 3. Kraków: Wydawnictwo Homini, s. 306.
282. Vohs, K. D., Mead, N. L., Goode, M. R. (2006). The psychological consequences of money. *Science*, 314(5802), 1154-1156.
283. Vohs, K.D., Catanese, K.R., Baumeister, R.F. (2004). Sex in “his” versus “her” relationships. W: J.H. Harvey, A. Wenzel, S. Sprecher (red.). *Handbook of sexuality in close relationships*. Mahwah, NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates Publishers, s. 455–474.
284. Voloshinov, V. N., Bakhtin M.M. (1973). *Marxism and the Philosophy of Language*. Cambridge: Harvard University Press.
285. Waite, D., Allen, D. (2003). Corruption and abuse of power in educational administration. *The Urban Review*, 35(4), 281-296.
286. Wallen, K. (2001). Sex and context: hormones and primate sexual motivation. *Hormones and behavior*, 40(2), 339-357.
287. Waller, W., Hill, R. (1951). *The family: a dynamic interpretation*. New York: The Dryden Press, p.637.
288. Waszyńska, K. (2010). Treść fantazji a podejmowanie zachowań seksualnych w grupie młodych dorosłych - badania własne. *Seksuologia Polska*, 8, 1, 34-40.
289. Waszyńska, K. (2010). Treść fantazji a podejmowanie zachowań seksualnych w grupie młodych dorosłych—badania własne. *Seksuologia Polska*, 8(1), 34-40.

290. Watkins, D., Akande, A., Cheng, C., Regmi, M. (1996). Culture and gender differences in the self-esteem of college students: A four-country comparison. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 24(4), 321-327.
291. Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological review*, 92(4), 548-573.
292. Whitley, B. E. (1988). The relation of gender-role orientation to sexual experience among college students. *Sex Roles*, 19(9-10), 619-638.
293. Willer, R. (2009). Groups reward individual sacrifice: the status solution to the collective action problem. *American Sociological Review*, 74, 1, 23-43.
294. Wilmot, W. W. (1976). *The influence of personal conflict styles of teachers on student attitudes toward conflict*. Paper presented to Instructional Communication Division, International Communication Association Convention, Portland, Oregon, April 15.
295. Wilmot, W.W., Hocker J.L. (2007). Interpersonal conflict. [wyd. pol. (2011). E. Mandal (red. Nauk.). *Konflikty między ludźmi*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s.504].
296. Winkielman, P., Cacioppo, J. T. (2001). Mind at ease puts a smile on the face: psychophysiological evidence that processing facilitation elicits positive affect. *Journal of personality and social psychology*, 81(6), 989-1000.
297. Winter, D.G., Stewart, A.J., McClelland, D.C. (1977). Husband's motives and wife's career level. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 3, 159-166.
298. Wojciszke, B. (2002). Autopromocja i autodeprecjacja: Kwestionariusz Stylów Autoprezentacji. *Psychologia Jakości Życia*, 1, 145-171.
299. Wojciszke, B. (2003). *Psychologia miłości: intymność, namiętność, zaangażowanie*. Wyd.4 dodr. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s.258.
300. Wojciszke, B. (2010). *Sprawczość i wspólnotowość*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, s. 366.
301. Wojciszke, B. (2011a). *Psychologia społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s.635.
302. Wojciszke, B. (2011b). Psychologia władzy. *NAUKA*, 2, 51-69.
303. Wojciszke, B., Strużyńska-Kujałowicz, A. (2007). Power influences self-esteem. *Social Cognition*, 25, 4, 472-494; 510-532.

304. Żukiewicz, P. (2012). *Przywództwo labilne. Mechanizm powrotu do władzy w świetle teorii przywództwa politycznego*. Wrocław, Poznań: Centrum Analiz Systemów Politycznych, s.270

Indeks rycin

Rysunek 1.1. Wzór relacji między władzą a zależnością jednostek.....	20
Rysunek 1.2. Wewnętrzne i zewnętrzne źródła władzy - opracowanie własne.....	27
Rysunek 2.1. Model seksualności człowieka Martina Seligmana	65
Rysunek 2.2. Zróżnicowanie dynamiki trzech podstawowych składników miłości	73
Rysunek 3.1. Związki władzy i seksualności	113
Rysunek 3.2. Modele wyjaśniające zależności między postawami wobec władzy i seksu a akceptacją mitów dotyczących gwałtów i skłonnością do gwałtów I.....	115
Rysunek 3.3. Modele wyjaśniające zależności między postawami wobec władzy i seksu a akceptacją mitów dotyczących gwałtów i skłonnością do gwałtów II.....	115
Rysunek 3.4. Model zachowań o charakterze napastowania seksualnego.....	126
Rysunek 3.5. Etapy badania testem postaw utajonych (IAT).....	133
Rysunek 4.1. Model badawczy.....	141
Wykres 5.1.1. Płeć badanych.....	153
Rycina 5.4.1. Wykres mediacji.....	217
Rycina 5.5.1 Wyniki modelowania równań strukturalnych.....	238
Rycina 6.1. Elementy kształtujące odmienną seksualności osób na stanowiskach kierowniczych.....	244
Rycina 6.2. Elementy wpływające na różnice między kobietami i mężczyznami w obszarze władzy w relacjach seksualnych.....	247

Indeks tabel

Tabela 3.1. Wzory „prawdziwej” kobiecości i męskości.....	109
Tabela 4.1. Zmienne i ich operacjonalizacja.....	145
Tabela 5.1.1 Płeć oraz wiek badanych.....	153
Tabela 5.1.2. Orientacja seksualna badanych.....	154
Tabela 5.1.3. Wykształcenie badanych.....	154
Tabela 5.1.4. Miejsce zamieszkania.....	154
Tabela 5.1.5. Bliskie związki.....	154
Tabela 5.1.6. Poczucie odpowiedzialności związanej z wykonywaną pracą.....	155
Tabela 5.2.1 Stanowiska kierownicze i niekierownicze z uwzględnieniem płci.....	156
Tabela 5.2.2 Statystyki opisowe liczby osób podwładnych, którymi kierowały osoby badane zajmujące stanowiska kierownicze oraz zarobków.....	156
Tabela 5.2.3 Porównanie osób na stanowiskach kierowniczych i niekierowniczych pod względem wysokości zarobków.....	157
Tabela 5.2.4 Statystyki opisowe dla zmiennej Subiektywna władza w organizacji zawodowej.....	157
Tabela 5.2.5 Statystyki opisowe dla zmiennej Osobowe uwarunkowania władzy.....	158
Tabela 5.2.6 Interkorelacje podskal (rzetelności podskal oznaczono na przekątnej)....	158
Tabela 5.2.7. Analiza czynnikowa osobowych uwarunkowań władzy.....	159
Tabela 5.2.8. Statystyki opisowe dla zmiennej Władza w relacjach seksualnych.....	160
Tabela 5.2.9. Dominacja seksualna.....	161
Tabela 5.2.10. Inicjowanie aktywności seksualnej.....	161
Tabela 5.2.11. Fantazje seksualne.....	161
Tabela 5.2.12. Interkorelacje zmiennych opisujących władzę w relacjach seksualnych.....	162
Tabela 5.2.13. Analiza czynnikowa władzy w relacjach seksualnych.....	163
Tabela 5.2.14 Statystyki opisowe dla zmiennej płeć psychologiczna.....	163
Tabela 5.2.15. Statystyki opisowe dla ogólnej charakterystyki życia seksualnego.....	165
Tabela 5.2.16. Aktualna i pożądana częstotliwość aktywności seksualnej.....	166
Tabela 5.2.17. Interkorelacje zmiennych opisujących ogólną charakterystykę życia seksualnego.....	167
Tabela 5.2.18. Analiza czynnikowa ogólnej charakterystyki życia seksualnego.....	168
Tabela 5.3.1 Władza w relacjach seksualnych a zajmowanie stanowiska kierowniczego w miejscu pracy.....	171
Tabela 5.3.2. Władza w relacjach seksualnych a zarobki i liczba podwładnych w miejscu pracy.....	172
Tabela 5.3.3. Władza w relacjach seksualnych a poczucie władzy w miejscu pracy....	176
Tabela 5.3.4. Osobowe uwarunkowania władzy a władza w relacjach seksualnych....	178
Tabela 5.3.5. Władza w relacjach seksualnych a potrzeba władzy.....	180
Tabela 5.3.6. Władza w relacjach seksualnych a dyrektywność.....	181
Tabela 5.3.7 Stanowiska kierownicze i niekierownicze z uwzględnieniem płci.....	183
Tabela 5.3.8 Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem liczby podwładnych i zarobków.....	184
Tabela 5.3.9 Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem subiektywnej władzy w organizacji zawodowej.....	185
Tabela 5.3.10 Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem Osobowych uwarunkowań władzy.....	186
Tabela 5.3.11 Porównanie kobiet i mężczyzn pod względem władzy w relacjach seksualnych.....	187

Tabela 5.3.12. Natężenie płci psychicznej a zajmowanie stanowiska kierowniczego w miejscu pracy.....	191
Tabela 5.3.13. Władza w relacjach seksualnych a płęć psychiczna.....	191
Tabela 5.3.14. Subiektywne poczucie władzy w organizacji zawodowej a płęć psychiczna.....	192
Tabela 5.3.15. Władza w relacjach seksualnych a płęć psychiczna.....	193
Tabela 5.3.16. Charakterystyka seksualności a zajmowanie stanowiska kierowniczego w miejscu pracy.....	197
Tabela 5.3.17. Charakterystyka seksualności a zarobki i liczba podwładnych w miejscu pracy.....	198
Tabela 5.3.18. Subiektywne poczucie władzy w organizacji zawodowej a charakterystyka seksualności.....	200
Tabela 5.3.19. Osobowe uwarunkowania władzy a charakterystyka seksualności.....	205
Tabela 5.3.20. Potrzeba władzy a charakterystyka seksualności.....	207
Tabela 5.3.21. Dyrektywność a charakterystyka seksualności.....	208
Tabela 5.4.1. Wyniki analizy regresji logicznej dla obiektywnej władzy w organizacji zawodowej.....	211
Tabela 5.4.2. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Subiektywnego poczucia władzy w organizacji.....	214
Tabela 5.4.3. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Osobowych uwarunkowań władzy.....	216
Tabela 5.4.4. Wyniki analizy mediacji.....	217
Tabela 5.4.5. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Seksualności instrumentalnej.....	220
Tabela 5.4.6. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Seksualnej pewności siebie.....	222
Tabela 5.4.7. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Postaw utajonych W-S.....	224
Tabela 5.4.8. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Seksualności pozytywnej.....	227
Tabela 5.4.9. Wyniki analizy efektów pośrednich.....	228
Tabela 5.4.10. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Seksualności lękowej.....	230
Tabela 5.4.11. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Satysfakcji seksualnej.....	233
Tabela 5.4.10. Wyniki hierarchicznej analizy regresji dla Częstotliwości aktywności seksualnej.....	235
Tabela 5.5.1. Współczynniki dopasowania modelu teoretycznego i skorygowanego.....	237
Tabela 5.5.2. Wyniki modelowania równań strukturalnych.....	239

ANEKS

Ankieta dotycząca posiadanej władzy w organizacji zawodowej

1. Jaki zawód Pan/Pani wykonuje?

.....

2. Na jakim stanowisku Pan/Pani pracuje?

.....

3. Czy zajmuje Pan/Pani stanowisko kierownicze w swojej pracy?

Tak Nie

Jeżeli tak to iloma ludźmi Pan/Pani kieruje w swojej pracy?

.....

4. Jakie są Pana/Pani miesięczne zarobki (brutto)?

.....

5. Proszę ocenić odpowiedzialność związaną z Pana/Pani stanowiskiem w pracy.

1 2 3 4 5 6 7

Inwentarz Płci Psychologicznej

Instrukcja : Poniżej przedstawiono 35 cech, które charakteryzują ludzi. Zaznacz, w jakim stopniu każda z cech, Twoim zdaniem, opisuje Ciebie.
Zastosuj następującą skalę:

1	2	3	4	5
Zupełnie taki nie jestem	Raczej nie jestem taki	Jestem taki w przeciętnym stopniu	Raczej jestem taki	Taki właśnie jestem

1	Dominujący	1	2	3	4	5
2	Wrażliwy	1	2	3	4	5
3	Niezależny	1	2	3	4	5
4	Odpowiedzialny	1	2	3	4	5
5	Troskliwy	1	2	3	4	5
6	Rywalizujący	1	2	3	4	5
7	Nastawiony na sukces	1	2	3	4	5
8	Angażujący się w sprawach innych	1	2	3	4	5
9	Przyjacielski	1	2	3	4	5
10	Mający siłę przebicia	1	2	3	4	5
11	Łagodny	1	2	3	4	5
12	Kokieteryjny	1	2	3	4	5
13	Łatwo podejmujący decyzje	1	2	3	4	5
14	Wiarygodny	1	2	3	4	5
15	Arogancki	1	2	3	4	5
16	Dbający o swój wygląd	1	2	3	4	5
17	Gospodarny	1	2	3	4	5
18	Tolerancyjny	1	2	3	4	5
19	Mający poczucie estetyki	1	2	3	4	5
20	Gderliwy	1	2	3	4	5
21	Czuły	1	2	3	4	5
22	Uczuciowy	1	2	3	4	5
23	Wrażliwy na potrzeby innych	1	2	3	4	5
24	Mający dobrą kondycję fizyczną	1	2	3	4	5
25	Z poczuciem humoru	1	2	3	4	5
26	Mający zdolność przekonywania	1	2	3	4	5
27	Pewny siebie	1	2	3	4	5
28	Samowystarczalny	1	2	3	4	5
29	Zdolny do poświęceń	1	2	3	4	5
30	Delikatny	1	2	3	4	5
31	Sympatyczny	1	2	3	4	5
32	Otwarty na świat zdarzeń zewnętrznych	1	2	3	4	5
33	Eksperymentujący w życiu seksualnym	1	2	3	4	5
34	Naiwny	1	2	3	4	5
35	Sprytny	1	2	3	4	5

Skala Poczucia władzy

Oceniając każdą z poniższych pozycji, zastosuj następującą skalę:

1	2	3	4	5	6	7
Stanowczo się nie zgadzam	Nie zgadzam się	Raczej się nie zgadzam	Nie mam zdania	Raczej się zgadzam	Zgadzam się	Stanowczo się zgadzam

<p><i>W moich relacjach z innymi...</i></p> <p>_____ 1. Mogę sprawić, żeby słuchali tego, co mam do powiedzenia.</p> <p>_____ 2. Moje pragnienia nie mają większego znaczenia.</p> <p>_____ 3. Mogę sprawić, żeby zrobili to, czego chcę.</p> <p>_____ 4. Nawet kiedy wypowiadam je na głos, moje poglądy mają mały wpływ.</p> <p>_____ 5. Myślę, że mam dużo władzy.</p> <p>_____ 6. Moje pomysły i opinie często są ignorowane.</p> <p>_____ 7. Nawet kiedy się staram, nie jestem w stanie wyjść „na swoje”.</p> <p>_____ 8. Jeśli chcę, mogę podejmować decyzje.</p>	<p><i>W relacji z moim partnerem (w bliskim związku)...</i></p> <p>_____ 1. Mogę sprawić, żeby słuchał tego, co mam do powiedzenia.</p> <p>_____ 2. Moje pragnienia nie mają większego znaczenia.</p> <p>_____ 3. Mogę sprawić, żeby zrobił to, czego chcę.</p> <p>_____ 4. Nawet kiedy wypowiadam je na głos, moje poglądy mają mały wpływ.</p> <p>_____ 5. Myślę, że mam dużo władzy.</p> <p>_____ 6. Moje pomysły i opinie często są ignorowane.</p> <p>_____ 7. Nawet kiedy się staram, nie jestem w stanie wyjść „na swoje”.</p> <p>_____ 8. Jeśli chcę, mogę podejmować decyzje.</p>
<p><i>W moich relacjach z kolegami z pracy...</i></p> <p>_____ 1. Mogę sprawić, żeby słuchali tego, co mam do powiedzenia.</p> <p>_____ 2. Moje pragnienia nie mają większego znaczenia.</p> <p>_____ 3. Mogę sprawić, żeby zrobili to, czego chcę.</p> <p>_____ 4. Nawet kiedy wypowiadam je na głos, moje poglądy mają mały wpływ.</p> <p>_____ 5. Myślę, że mam dużo władzy.</p> <p>_____ 6. Moje pomysły i opinie często są ignorowane.</p> <p>_____ 7. Nawet kiedy się staram, nie jestem w stanie wyjść „na swoje”.</p> <p>_____ 8. Jeśli chcę, mogę podejmować decyzje.</p>	<p><i>W relacji z moim kierownikiem/szefem...</i></p> <p>_____ 1. Mogę sprawić, żeby słuchał tego, co mam do powiedzenia.</p> <p>_____ 2. Moje pragnienia nie mają większego znaczenia.</p> <p>_____ 3. Mogę sprawić, żeby zrobił to, czego chcę.</p> <p>_____ 4. Nawet kiedy wypowiadam je na głos, moje poglądy mają mały wpływ.</p> <p>_____ 5. Myślę, że mam dużo władzy.</p> <p>_____ 6. Moje pomysły i opinie często są ignorowane.</p> <p>_____ 7. Nawet kiedy się staram, nie jestem w stanie wyjść „na swoje”.</p> <p>_____ 8. Jeśli chcę, mogę podejmować decyzje.</p>

Kwestionariusz Potrzeby Władzy i Wywierania Wpływu

1	2	3	4	5
Zupełnie do mnie nie pasuje		Trochę do mnie pasuje		Bardzo do mnie pasuje

1. Ludzie postrzegają mnie jako silną, wpływową osobę.
2. Wiem, jak wywrzeć wrażenie na innych.
3. Nie radzę sobie z wywieraniem wpływu na innych.
4. Gdy przejmuję kierownictwo, ludzie robią to, co im każę.
5. Zwykle wiem, jak uzyskać to, czego chcę.
6. Inni ludzie na ogół pytają mnie o opinię w różnych sprawach.
7. Wiem, jak wywrzeć nacisk na innych, aby osiągnąć określone cele.
8. Jeśli sytuacja tego wymaga, mogę mieć bardzo silny wpływ na ludzi.
9. Mam naturalny talent do wywierania wpływu na ludzi.
10. W większości przypadków udaje mi się postawić na swoim.
11. Zwykle odnoszę sukcesy, usiłując przekonać innych, aby robili to, czego chcę.
12. Mam pewność, że potrafię przekonać innych, aby robili to, czego chcę.
13. Sądzę, że pełnienie władzy nad innymi sprawiałoby mi przyjemność.
14. Źle się czuję w sytuacjach, w których muszę mówić innym, co mają robić.
15. Nie interesuje mnie zdobycie stanowiska związanego z władzą i wpływem.
16. Niezbyt lubię mieć władzę nad innymi.
17. Władza sama w sobie mnie nie interesuje.
18. Bycie wpływowym dyrektorem lub politykiem sprawiałoby mi satysfakcję.
19. To, czy jestem liderem czy nie, nie ma dla mnie znaczenia.
20. Chcę być osobą, która podejmuje decyzje.
21. Oczekuję, że pewnego dnia będę mieć znaczną władzę.
22. Lubię planować procesy i decydować, jakie zadania poszczególne osoby powinny wykonywać.
23. Chciałbym/chciałabym móc wywierać wpływ na działania innych osób.
24. Lubię mieć poczucie, że to, co mam do powiedzenia, wywiera wpływ na innych ludzi.
25. Gdy inni ludzie zgadzają się ze mną lub przyjmują mój punkt widzenia, sprawia mi to prawdziwą satysfakcję.
26. Pociąga mnie kariera, która umożliwiłaby mi wywieranie znacznego wpływu na innych ludzi lub grupy.
27. Cieszy mnie, gdy ludzie postępują zgodnie z moimi sugestiami.

	28. Gdy moje pomysły i opinie wywierają wpływ na innych ludzi, sprawia mi to dużą przyjemność.
	29. Preferuję pracę w sytuacjach, w których wywieram pewien wpływ na podejmowane decyzje.
	30. Chciałbym/Chciałabym czuć, że miałam wpływ na życie innych ludzi.
	31. Cieszyłoby mnie, gdyby moje pomysły lub działania zmieniały świat na lepszy, nawet gdyby mnie za to nie doceniano.
	32. Nie lubię sytuacji, w których inni mówią mi, co mam robić.
	33. Nie znoszę, gdy ludzie mną dyrygują.
	34. Staram się unikać stanowisk, na których byłbym/byłabym podwładnym kogoś innego.
	35. Przyjmowanie poleceń od ludzi sprawujących władzę nie sprawia mi trudności.
	36. Nie lubię ustępować wobec życzeń innej osoby tylko dlatego, że przypadkiem jest ona moim szefem.
	37. Nie przeszkadza mi, gdy podlegam władzy innej osoby.
	38. Denerwują mnie sytuacje, w których ktoś usiłuje wykorzystać swój status lub stanowisko, aby mnie zdominować.
	39. Mam trudności z zaakceptowaniem tego, że ktoś inny ma nade mną władzę.

Skala Dyrektywności

Directiveness scale

Instrukcja: Odpowiedz na każde pytanie otaczając kółkiem TAK, ? (znak zapytania) lub NIE. Staraj się dawać zdecydowane odpowiedzi, tj. unikaj znaków zapytania. Nie ma tu dobrych ani złych odpowiedzi. Pracuj szybko i nie zastanawiaj się zbyt długo nad znaczeniem pytań, ale także nie dawaj odpowiedzi niedbałych czy przypadkowych.

1. Czy należysz do ludzi, którzy lubią zawsze stawiać na swoim?	TAK	?	NIE
2. Czy jesteś skłonny(a) komenderować ludźmi?	TAK	?	NIE
3. Czy mówisz innym niechętnie, co mają robić?	TAK	?	NIE
4. Czy jeżeli każe Ci się wziąć odpowiedzialność za jakąś sytuację, to powoduje to, że czujesz się nieswojo?	TAK	?	NIE
5. Czy wolał(a)byś raczej przyjmować rozkazy niż je wydawać?	TAK	?	NIE
6. Czy niechętnie wyróżniasz się z tłumu?	TAK	?	NIE
7. Czy sprawia Ci trudność zdecydowanie się na coś?	TAK	?	NIE
8. Jeżeli ktoś ma być tym, kto wszystkim rządzi, to czy chciałbyś nim być Ty?	TAK	?	NIE
9. Czy raczej łatwo ustępujesz innym?	TAK	?	NIE
10. Czy masz skłonność do dominacji w rozmowie?	TAK	?	NIE
11. Czy zazwyczaj pozwalasz innym stawiać na swoim?	TAK	?	NIE
12. Czy wolisz raczej popierać kogoś niż samemu przewodzić?	TAK	?	NIE
13. Czy lubisz podejmować decyzje bez pomocy innych?	TAK	?	NIE
14. Czy wolałbyś raczej wysłuchać wykładu niż go wygłosić?	TAK	?	NIE
15. Czy wolałbyś być raczej pracownikiem niż kierownikiem (menadżerem)?	TAK	?	NIE

Kwestionariusz AMORE

Instrukcja: Proszę, odpowiedz na wszystkie pytania najlepiej, jak potrafisz. Jeśli nie jesteś pewien/pewna którejś odpowiedzi, proszę, wpisz najbardziej pasującą. To ważne, aby wypełnić wszystkie pytania. Nie ma złych, ani dobrych odpowiedzi, nie ma też podchwytliwych pytań.

1	2	3	4	5
zupełnie do mnie nie pasuje	słabo do mnie pasuje	trochę do mnie pasuje	raczej do mnie pasuje	bardzo do mnie pasuje

	1. Często kiedy odczuwam potrzebę miłości, mam ochotę na seksualny kontakt z partnerem/partnerką, ponieważ dzięki intymności czuję ciepło i troskę drugiej osoby.
	2. Najbardziej lubię uprawiać seks, kiedy wiem, że poprawi to humor partnerowi/partnerce i poprawi jego/jej nastawienie do życia.
	3. Kiedy przydarzają mi się złe lub frustrujące sytuacje, często mam ochotę snuć fantazje erotyczne lub zrobić coś o kontekście seksualnym, żeby poprawić swoje samopoczucie.
	4. Seks jest ważny dla mnie głównie z powodów związanych z reprodukcją.
	5. Seks i fantazje są najbardziej stymulujące, kiedy podczas seksu partner/partnerka wydaje się bardzo pewny/(-a) siebie i wymagający/(-a).
	6. Często mam poczucie wyższości i mocy, kiedy wyrażam siebie poprzez seks.
	7. Jedną z najbardziej podniecających rzeczy w seksie jest poczucie mocy związanej z kontrolowaniem rozkoszy i stymulacji partnera/partnerki.
	8. Często kiedy uprawiam seks lub snuję fantazje, bardzo podnieca mnie myśl, że może to doprowadzić do splodzenia dziecka.
	9. Często kiedy chcę poczuć, że ktoś o mnie dba i się o mnie troszczy, seksualny kontakt z partnerem/partnerką okazuje się jednym z najlepszych sposobów.
	10. Często seks jest najprzyjemniejszy, kiedy pomaga partnerowi/partnerce zapomnieć o jego/jej problemach i bardziej cieszyć się życiem.
	11. Seks i fantazje erotyczne są najbardziej ekscytujące, kiedy czuję się silny/(-a) i dominujący/(-a) w stosunku do partnera/partnerki.
	12. Myślenie o seksie lub uprawianie seksu czasem pomaga mi przetrwać w sytuacjach, kiedy wszystko się sypie.
	13. To często bardzo pobudzające, kiedy partner/partnerka staje się silny/(-a) i agresywny/(-a) podczas seksu.
	14. Często mam ochotę na seks z partnerem/partnerką, kiedy chcę poczuć się przez niego/nią zauważony/(-a).
	15. Najbardziej lubię seks wtedy, gdy razem z partnerem/partnerką staramy się o dziecko.
	16. Często seks z partnerem/partnerką sprawia, że czuję się tak silny/(-a), że

	inni muszą się ze mną liczyć.
	17. Jednym z głównych powodów, dla których lubię seks z moim partnerem/moją partnerką jest to, że mogę przekazać mu/jej, jak bardzo mi na nim/niej zależy i jak bardzo go/ją cenię.
	18. Uczucie fizycznej rozkoszy i spełnienia to podstawowe powody, dla których seks i fantazje erotyczne są dla mnie tak ważne.
	19. Seks i fantazje erotyczne są najbardziej podniecające, kiedy czuję, że partner/partnerka całkowicie mną zawładnął/zawładnęła i ma nade mną pełną kontrolę.
	20. Kiedy przeżywam trudne chwile, mogę poczuć się lepiej tylko dzięki jakiejś fantazji erotycznej lub zachowaniu seksualnemu.
	21. Kwestia posiadania dzieci nie jest istotnym elementem mojego podejścia do seksu jako ważnej sfery życia.
	22. Myślę, że seks i fantazje erotyczne to pod wieloma względami jedno z najbardziej podniecających i satysfakcjonujących rzeczy, jakich doświadczam.
	23. To często niezwykle emocjonujące, kiedy partner/partnerka całkowicie przejmuje inicjatywę w czasie seksu i zaczyna mówić mi, co mam robić.
	24. Bardzo cenię seks jako sposób na przyjemne spędzanie czasu i dodanie szczypty szaleństwa do mojego życia.
	25. Często czuję potrzebę bycia zdominowanym/(-a) przez partnera/partnerkę, kiedy uprawiamy seks lub snujemy fantazje erotyczne.
	26. Jednym z najlepszych sposobów na pocucie, że jest się ważną częścią życia partnera/partnerki, jest kontakt seksualny.
	27. Myślenie o seksie lub robienie czegoś o kontekście seksualnym często pomaga mi przetrwać najgorsze momenty w życiu.
	28. Często mam ochotę fantazjować o seksie lub wyrażać siebie poprzez seks, kiedy życie się nie układa i chcę poprawić swój obraz w swoich oczach.
	29. Seks jest dla mnie ważnym sposobem na doświadczanie i docenianie siły i mocy mojego partnera/mojej partnerki.
	30. Figlarność i zabawa podczas seksu są dla mnie niezwykle podniecające.
	31. Myślenie o seksie lub uprawianie seksu często łagodzi stres i uwalnia mnie od napięć.
	32. Chciałbym/chciałabym uprawiać seks głównie wtedy, kiedy chodzi o spłodzenie dziecka.
	33. Często kiedy mój partner/moja partnerka ma zły dzień lub jest niezadowolony/(-a) z jakiegoś powodu, próbuję poprawić mu/jej humor poprzez wspólne intymne chwile.
	34. Doświadczanie napięcia seksualnego i energii seksualnej to pod wieloma względami najbardziej ekscytujące i najważniejsze aspekty życia seksualnego i fantazji erotycznych.
	35. Często mam ochotę na seks z partnerem/partnerką, kiedy chcę poczuć, że ktoś mnie rozumie i kiedy chcę pobyć z tą osobą sam na sam.
	36. Kiedy chcę mieć poczucie przynależności i połączenia, wybieram seks jako dobry sposób kontaktu z partnerem/partnerką.

	37. Kiedy wszystko idzie źle, podejmowanie jakichś zachowań seksualnych często znacznie poprawia moje spojrzenie na świat.
	38. Często czuję potrzebę wyrażenia potrzeby emocjonalnej bliskości i intymności poprzez seks lub fantazje erotyczne z partnerem/partnerką.
	39. Często kiedy czuję się nieszczęśliwy/(-a) lub w depresji, myślenie o seksie i sam seks sprawia, że czuję się lepiej.
	40. Kiedy wszystko idzie źle, myślenie o seksie lub robienie czegoś o kontekście seksualnym bardzo poprawia mi humor i pomaga przez chwilę zapomnieć o problemach.
	41. Seks jest bardzo ważny dla mnie jako sposób na pocucie się kimś potężnym i charyzmatycznym.
	42. Jednym z głównych powodów, dla których uprawiam seks, jest chęć posiadania dzieci.
	43. Uczucie emocjonalnej więzi z partnerem/partnerką podczas stosunku to ważny element pocucia bliskości.
	44. Jednym z aspektów seksu przynoszącym największe zadowolenie jest wyrażanie intensywności uczuć do partnera/partnerki podczas seksu.
	45. Często czuję silną potrzebę fantazjowania o seksie lub robienia czegoś o kontekście seksualnym, kiedy jestem zmartwiony/(-a) lub nieszczęśliwy/(-a).
	46. Lubię seks jako sposób dominowania nad partnerem/partnerką i kontrolowania go/jej.
	47. Często podnieca mnie, kiedy partner/partnerka przejmuje inicjatywę i zachowuje się władczo podczas seksu lub w fantazjach erotycznych.
	48. Często bardzo podnieca mnie poczucie mocy nad partnerem/partnerką, kiedy jestem dla niego/niej atrakcyjny/(-a) seksualnie.
	49. Doświadczenie fizycznego podniecenia i spełnienia seksualnego mojego partnera/mojej partnerki jest dla mnie niezwykle ekscytujące i stymulujące.
	50. To bardzo podniecające, kiedy partner/partnerka staje się niezwykle wymagający/(-a) i naglący/(-a) w czasie seksu lub w fantazjach erotycznych, tak jakby chciał/(-a) całkowicie mnie pojąć.
	51. Często jestem bardzo pobudzony/(-a), kiedy czuję, że mojego partnera/moją partnerkę podnieca kontrolowanie seksu lub fantazji i kierowanie nimi.
	52. Często chcę uprawiać seks z partnerem/partnerką, bo wiem, jak bardzo to lubi i jak bardzo poprawia to jego/jej stosunek do samego/samej siebie.
	53. Wyrażenie siebie poprzez seks zwykle sprawia, że czuję się silny/(-a) i wiem, że mam nad wszystkim kontrolę.
	54. Szczególnie podnieca mnie poczucie bycia zdominowanym/(-a) i kontrolowanym/(-a) przez partnera/partnerkę podczas seksu lub w fantazjach erotycznych.
	55. Jednym z najlepszych aspektów seksu są momenty, kiedy widzę, że mój partner/moja partnerka naprawdę potrzebuje miłości i czułości, jakie wiążą się ze zbliżeniem.

	56. Często poczucie kontroli nad partnerem seksualnym/partnerką seksualną jest upajające.
	57. Czuję dużą satysfakcję, kiedy mogę pomóc partnerowi/partnerce przetrwać trudny okres poprzez okazanie mu/jej troski i seksualną bliskość.
	58. Często czuję się pobudzony/(-a), kiedy podczas seksu z partnerem/partnerką wydaję polecenia i kontroluję sytuację.
	59. Seks jest ważny dla stworzenia emocjonalnej bliskości w moich relacjach z partnerem/partnerką.
	60. Dzielenie się czułością i miłością podczas stosunku to jeden na najintensywniejszych i najbardziej satysfakcjonujących sposobów wyrażania mojej troski o partnera/partnerkę.
	61. Uczucie bliskości emocjonalnej, jakiego doświadczam podczas seksu z partnerem/partnerką, to jeden z najbardziej satysfakcjonujących sposobów, by odczuć, że jest się cenionym.
	62. Dla mnie bardzo satysfakcjonującym aspektem seksu jest to, że pomaga partnerowi/partnerce poprawić stosunek do samego/samej siebie.

Wielowymiarowy Kwestionariusz Seksualności
The Multidimensional Sexuality Questionnaire, MSQ

1	2	3	4	5
zupełnie do mnie nie pasuje	słabo do mnie pasuje	trochę do mnie pasuje	raczej do mnie pasuje	bardzo do mnie pasuje

	Moja seksualność jest czymś, za co jestem w znacznym stopniu odpowiedzialna.
	Mam silną motywację do tego, by zachować aktywność seksualną.
	Czuję złość, gdy myślę o seksualnych aspektach mojego życia.
	Seksualne aspekty mojego życia w dużej mierze zależą od przypadkowych okoliczności.
	Nieco obawiam się zaangażowania w seksualny związek.
	Jestem bardzo zadowolony/a z tego, jak moje potrzeby seksualne są obecnie zaspokajane.
	Seksualne aspekty mojego życia zależą w dużej mierze od moich zachowań.
	Mam silną motywację do tego, by poświęcać czas i energię na seks.
	Niepokoї mnie seksualny aspekt mojego życia.
	Wiele rzeczy, które wiążą się z seksualnymi aspektami mojego życia, wydarzyło się przez przypadek.
	Czasem lękam się związków seksualnych.
	Jestem bardzo zadowolony/a z mojego związku seksualnego.
	Mam kontrolę nad seksualnymi aspektami mojego życia.
	Mam silne pragnienie, by być osobą atrakcyjną seksualnie.
	Myślenie o seksualnych aspektach mojego życia wzbudza we mnie nieprzyjemne uczucia.
	Przypadek miał znaczny wpływ na seksualne aspekty mojego życia.
	Czasem mam mnóstwo lęków związanych z aktywnością seksualną.
	Związek seksualny, w którym jestem, spełnia moje oczekiwania.
	Największy wpływ na seksualne aspekty mojego życia ma to, co robię.
	Aktywność seksualna jest dla mnie naprawdę ważna.
	Zwykle niepokoję się seksualnymi aspektami mojego życia.
	Seksualne aspekty mojego życia są w znacznej mierze kwestią (dobrego lub złego) zrzędzenia losu.
	Nie mam zbyt wielu lęków związanych z zaangażowaniem się w seks.
	Mój obecny związek seksualny jest bardzo podobny do większości innych.
	Moja seksualność jest czymś, co sama kontroluję.
	Staram się prowadzić aktywne życie seksualne.

	Denerwuję się, gdy myślę o seksualnych aspektach mojego życia.
	Seksualne aspekty mojego życia są kwestią przeznaczenia.
	Nie obawiam się własnej aktywności seksualnej.
	Jestem bardzo zadowolony/a z seksualnych aspektów mojego życia.
	Jestem asertywny/a, jeśli chodzi o seksualne aspekty mojego życia.
	Nie jestem bezpośredni/a w wyrażaniu moich pragnień seksualnych.
	Jestem nieco pasywny/a w wyrażaniu moich pragnień seksualnych.
	Nie waham się prosić o to czego chcę w relacji seksualnej.
	Jestem typem osoby, która domaga się zaspokojenia jej potrzeb seksualnych.
	Jeśli chodzi o seks, zwykle proszę o to, czego chcę.
	Gdybym zamierzał/a kochać się z kimś, pozwolił/a/bym tej osobie przejąć inicjatywę.

Ankieta dotycząca wybranych aspektów seksualności

1. Jak często dochodzi między Tobą a Twoim partnerem/Twoją partnerką do stosunku lub aktywności seksualnej?

- 1) częściej niż raz dziennie
- 2) raz dziennie
- 3) trzy lub cztery razy w tygodniu
- 4) dwa razy w tygodniu
- 5) raz w tygodniu
- 6) raz na dwa tygodnie
- 7) raz na miesiąc
- 8) rzadziej niż raz w miesiącu
- 9) w ogóle

2. Jak często chciał(a)byś odbywać stosunek lub być aktywny/a seksualnie?

- 1) częściej niż raz dziennie
- 2) raz dziennie
- 3) trzy lub cztery razy w tygodniu
- 4) dwa razy w tygodniu
- 5) raz w tygodniu
- 6) raz na dwa tygodnie
- 7) raz na miesiąc
- 8) rzadziej niż raz w miesiącu
- 9) w ogóle

3. Kto zazwyczaj rozpoczyna stosunek lub aktywność seksualną?

- 1) zawsze ja
- 2) zazwyczaj ja
- 3) mój partner (moja partnerka) i ja równie często
- 4) zazwyczaj mój partner (moja partnerka)
- 5) zawsze mój partner (moja partnerka)

4. Jak satysfakcjonująca jest dla Ciebie Wasza relacja seksualna z partnerem (partnerką)?

- 1) bardzo niesatysfakcjonująca
- 2) umiarkowanie niesatysfakcjonująca
- 3) nieco niesatysfakcjonująca
- 4) nieco satysfakcjonująca
- 5) umiarkowanie satysfakcjonująca
- 6) bardzo satysfakcjonująca

5. Czy lubisz być stroną dominującą podczas aktywności seksualnej?

TAK NIE MAM ZDANIA NIE

6. Czy lubisz eksperymentować w życiu seksualnym?

TAK NIE MAM ZDANIA NIE

7. Czy realizujesz swoje fantazje seksualne?

- 1) nigdy
- 2) bardzo rzadko
- 3) rzadko
- 4) czasami
- 5) często
- 6) prawie zawsze

Test Związków Seksualnych

1	2	3	4	5
Zupełnie do mnie nie pasuje	Nie pasuje do mnie	Trochę do mnie pasuje	Pasuje do mnie	Bardzo do mnie pasuje

- 1. Martwiłoby mnie, gdyby mój partner seksualny nie przywiązywał wagi do moich potrzeb.
- 2. Gdy z kimś się kocham, zwykle oczekuje czegoś w zamian.
- 3. Gdybym z kimś się kochał, brałbym pod uwagę potrzeby i uczucia tej osoby.
- 4. Gdyby mój partner zrobił coś, co sprawiłoby mi przyjemność seksualną, starałbym się to odwzajemnić.
- 5. Nie jestem szczególnie wrażliwy na uczucia mojego partnera seksualnego.
- 6. Nie sądzę, by ludzie musieli czuć się zobligowani do odwzajemniania się bliskiej osobie za przyjemność seksualną.
- 7. Nie uważam siebie za szczególnie pomocnego partnera seksualnego.
- 8. Czułbym się wykorzystany, gdyby partner zapomniał odwzajemnić się za przyjemność seksualną, która ode mnie otrzymał.
- 9. Sądzę, że kochankowie powinni czasem zadać sobie trochę trudu, by być bardziej wrażliwymi na potrzeby partnera.
- 10. Nie sprawiłoby mi problemu przypomnienie sobie, kiedy mój partner prosił mnie o sprawienie mu przyjemności (zmysłowej).
- 11. Nie cieszyłoby mnie specjalnie pomaganie partnerowi w osiągnięciu satysfakcji seksualnej.
- 12. Gdy ktoś otrzymuje od kogoś przyjemność seksualną, powinien natychmiast odwzajemnić się drugiej osobie.
- 13. Oczekuję, że partner będzie reagował na moje potrzeby seksualne i odczucia.
- 14. Lepiej mieć pewność, że wszystko jest „po równo” w związku seksualnym dwojga ludzi.
- 15. Byłbym w stanie zadać sobie trochę trudu, by uszczęśliwić mojego partnera seksualnego.
- 16. Mógłbym sprawić partnerowi jakąś specjalną przyjemność seksualną, tylko gdyby on zrobił dla mnie coś podobnego.
- 17. Nie uważam za rozsądne angażowanie się w związek, w którym trzeba dbać o potrzeby seksualne partnera.
- 18. Gdyby mój partner spełnił moją prośbę dotyczącą seksu, nie miałbym poczucia, że powinienem mu to później jakoś wynagrodzić.
- 19. Nie jestem taką osobą, która pomoże partnerowi uporać się z jakimś problemem seksualnym.
- 20. Gdyby mój partner chciał ode mnie czegoś wyjątkowego, musiałby sprawić mi jakąś przyjemność seksualną.

- 21. Gdybym pragnął seksu, poprosiłbym o pomoc partnera.
- 22. Gdyby mój partner seksualny był w złym stanie psychicznym, starałbym się go unikać.
- 23. Ludzie powinni zachowywać dla siebie swoje problemy seksualne.
- 24. Gdyby mój partner seksualny ignorował moje potrzeby seksualne, czułbym się zraniony.

Kwestionariusz W – S
Explicit Power–Sex Measure

Prosimy, bądź nadzwyczaj szczerzy i myśl o sobie samym bardzo uważnie odpowiadając na poniższe stwierdzenia.

Nie ma tutaj złych, ani dobrych odpowiedzi. Można odnieść wrażenie, że pytania się powtarzają, ale taka forma kwestionariusza jest konieczna i celowa. Prosimy, bądź bardzo cierpliwy i uważny w odpowiadaniu na poniższe pytania.

Poniższy kwestionariusz zawiera twierdzenia odzwierciedlające ogólne przekonania, które dotyczą zachowań seksualnych w kontakcie z drugą osobą (np. całowania, pieszczot, seksu oralnego, stosunku seksualnego itd.). Używając skali poniżej, zaznacz jak bardzo zgadzasz się z każdym z dalej wymienionych stwierdzeń. Wpisz cyfrę odzwierciedlającą Twoją odpowiedź w miejscu wykropkowania przed każdą pozycją.

1	2	3	4	5	6	7
W ogóle się nie zgadzam			Zgadzam się w pewnym stopniu			W pełni się zgadzam

	1. Podczas seksu, jedna osoba zazwyczaj kieruje drugą.
	2. Seks to sytuacja, w której jedna osoba podporządkowuje się woli drugiej osoby.
	3. Jedna osoba przekonuje drugą do czegoś czemu ta jest niechętna.
	4. Podczas kontaktu seksualnego jedna osoba powinna poddawać się, zaś druga kontrolować sytuację.
	5. Podczas seksu jedna z osób powinna czuć się bardziej dominująca, druga zaś bardziej podporządkowana.
	6. Seks jest sytuacją, w której jedna z osób sprawuje kontrolę nad relacją, łączącą oboje partnerów.
	7. W seksie jedna osoba sprawuje kontrolę nad ciałem drugiej osoby.
	8. Podczas seksu, penetrowanie kogoś oznacza przejęcie nad nim władzy.
	9. W seksie, penetrowanie partnera (partnerki) oznacza oddanie władzy.
	10. Uprawianie seksu wiąże się z przejęciem w posiadanie ciała partnera.
	11. Uprawianie seksu wiąże się ze zrzeczeniem się władzy nad swoim ciałem na korzyść partnera.

Katowice, dnia 06.02.2015r.

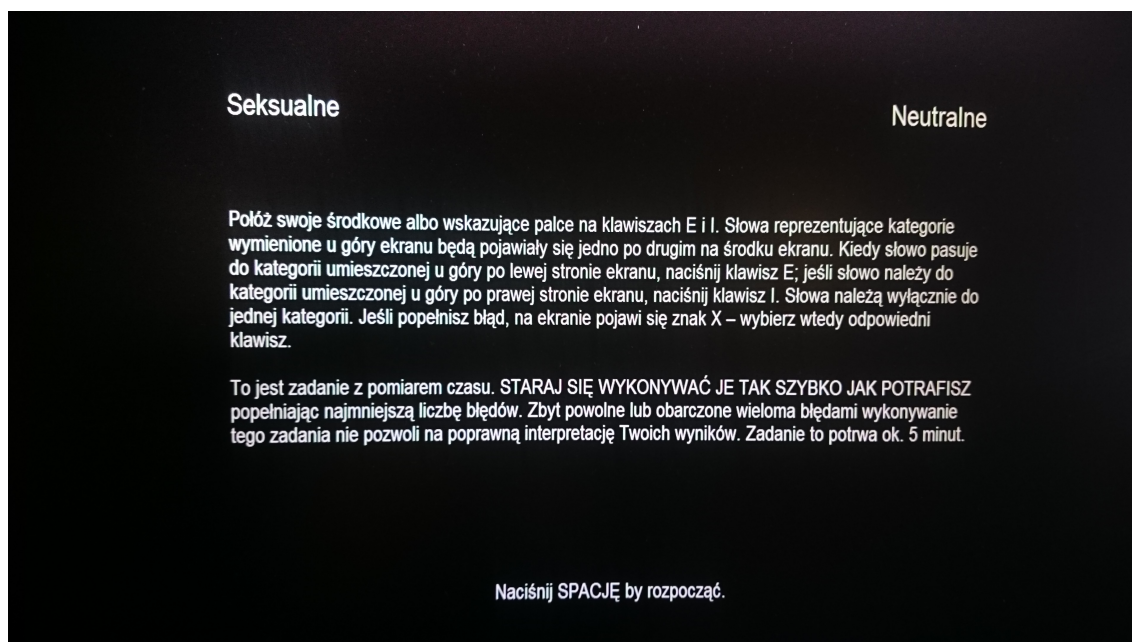
mgr Dagna Kocur
Uniwersytet Śląski
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Zakład Psychologii Społecznej
i Środowiskowej
mail: dagna.kocur@us.edu.pl
kom: 794888001

OŚWIADCZENIE O ZACHOWANIU POUFNOŚCI

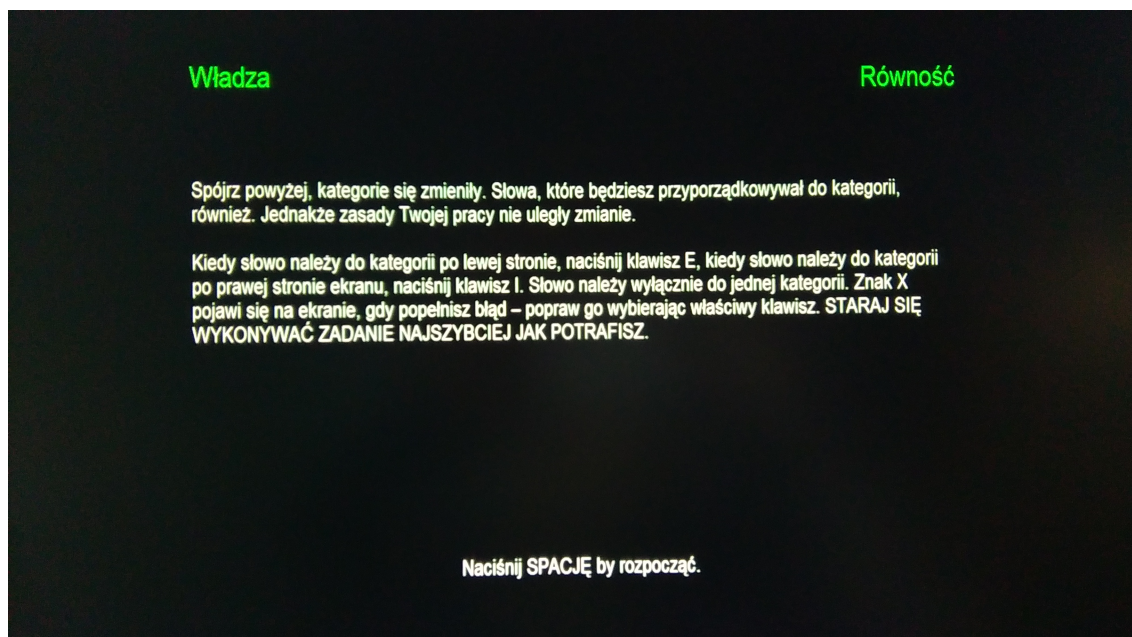
Oświadczam, że materiał pobrany podczas badań naukowych do mojej pracy doktorskiej o tytule: „Władza w organizacji zawodowej a władza w bliskich relacjach seksualnych” zostanie wykorzystany wyłącznie do badań naukowych. Oświadczam również, iż zobowiązuję się do zachowania w tajemnicy wszelkich informacji uzyskanych podczas przeprowadzania badań oraz do przestrzegania przepisów ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926, z późn. zm.). Jednocześnie informuję, iż dane są gromadzone w sposób uniemożliwiający połączenie z danymi personalnymi.

Dagna Kocur

Print screen'y z programu komputerowego IAT

1. Etap I – kategoryzacja prosta

2. Etap II – kategoryzacja prosta

Seksualne lub Władza	Neutralne lub Równość
--	---

Spójrz powyżej, cztery kategorie, które do tej pory pojawiały się oddzielnie teraz pojawiają się parami. Pamiętaj, każde słowo należy wyłącznie do jednej kategorii. Na przykład, jeśli kategorie WŁADZA i SEKSUALNE pojawiają się u góry ekranu po przeciwnych stronach – słowa oznaczające władzę należy przyporządkować do kategorii WŁADZA a nie SEKSUALNE.

Zielone i białe kolory kategorii oraz słów powinny pomóc zidentyfikować odpowiednią kategorię. Używaj klawiszy E oraz I by przyporządkować słowo do odpowiednich kategorii po prawej i lewej stronie ekranu, poprawiając błędy przez naciśnięcie odpowiedniego klawisza.

Naciśnij SPACJĘ by rozpocząć.

3. Etap III - kategoryzacja złożona (powtarzany dwukrotnie)

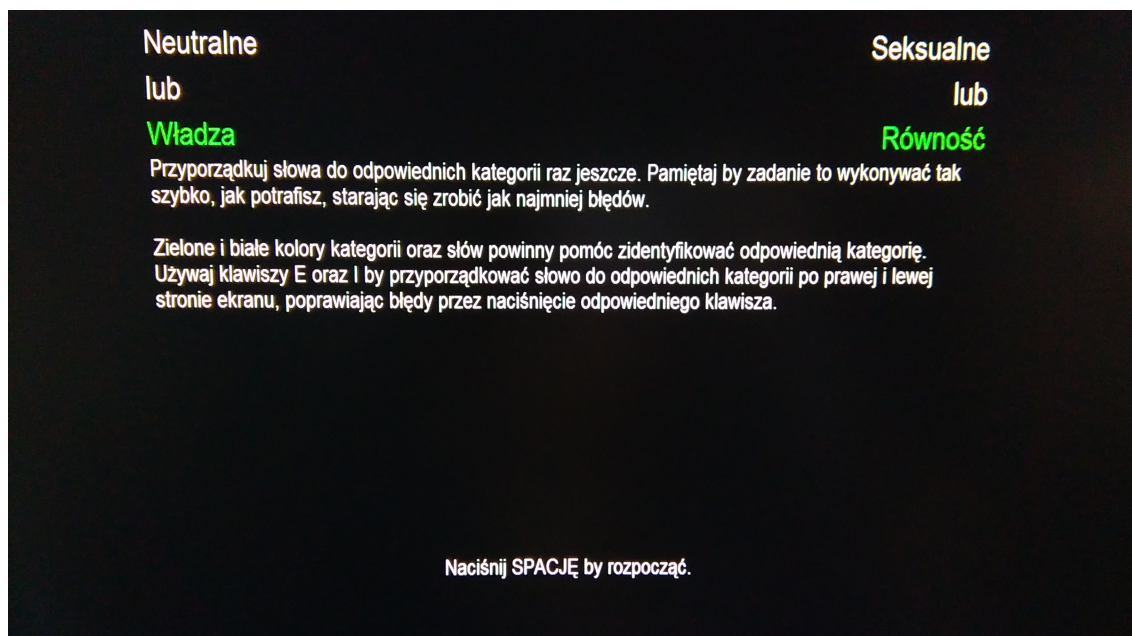
Neutralne	Seksualne
------------------	------------------

Spojrzyj na górę ekranu. Zauważ, że znajdują się tam tylko dwie kategorie, które jednak zostały zamienione miejscami. Kategoria, która poprzednio była po lewej stronie, teraz znajduje się po prawej. Przećwicz tę nową konfigurację.

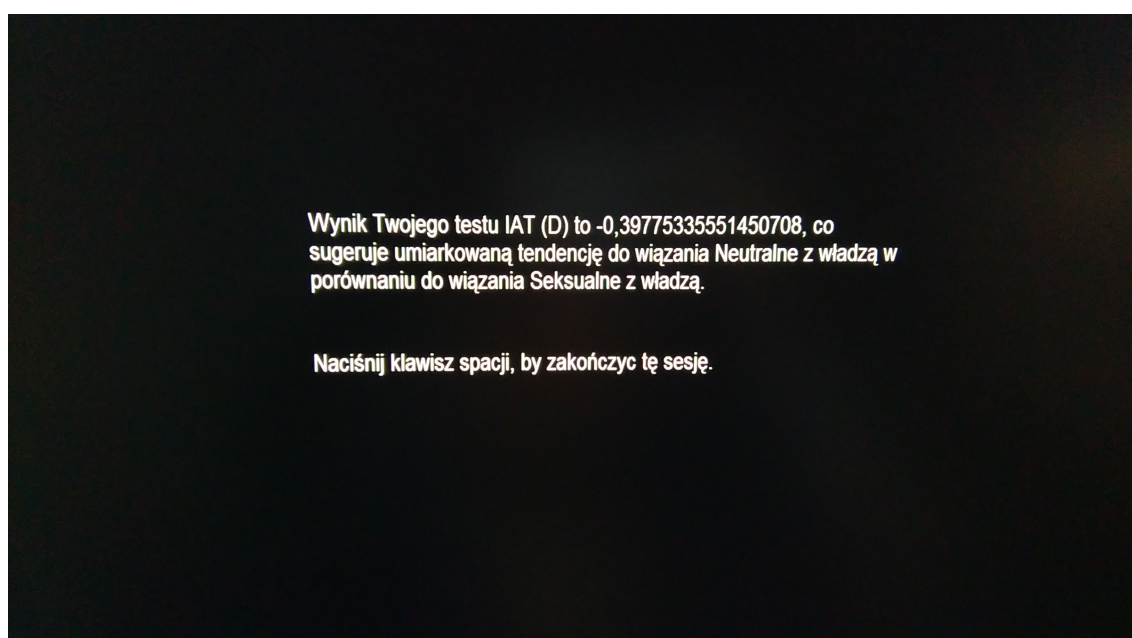
Używaj klawiszy E oraz I by przyporządkować słowa do odpowiednich kategorii po lewej i prawej stronie ekranu. Błędne odpowiedzi poprawiaj naciskając właściwy klawisz.

Naciśnij SPACJĘ by rozpocząć.

4. Etap IV - kategoryzacja prosta (odwrócona)

5. Etap V - kategoryzacja złożona (powtarzany dwukrotnie)

6. Przykładowy wynik